

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA V NOVÉM MĚSTĚ NAD METUJÍ
THE SECOND WORLD WAR IN NOVE MESTO NAD METUJI

Bc. Lucie Koudelková

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: český jazyk-dějepis

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Petr Koura, Ph.D.

Rok 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem Druhá světová válka v Novém Městě nad Metují vypracovala sama pod vedením PhDr. Petra Koury, Ph.D. a použila pouze prameny a literaturu uvedenou v bibliografii. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Novém Městě nad Metují 7. prosince 2016

vlastnoruční podpis autora

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu diplomové práce PhDr. Petru Kourovi, Ph.D. za cenné rady a komentáře, které mi pomohly k napsání této práce.

Anotace

Diplomová práce s názvem Druhá světová válka v Novém Městě nad Metují se zaměřuje na období od roku 1935 do roku 1945. Největší prostor je věnován období protektorátu a druhé světové války. Text je rozdělen do čtrnácti kapitol a každá zpracovává samostatné téma. Práce si klade za cíl zmapovat každodenní život za války na malém městě. Jsou zde informace o předválečných poměrech, situaci za válce, o hospodářství nebo kultuře. Velká část práce se věnuje odboji v Novém Městě nad Metují a obětem války. Zaměřuje se také na společné soužití Čechů, židů a Němců.

Annotation

The thesis „The Second World War in Nove Mesto nad Metuji“ puts the main focus on years 1935-1945. The largest space is devoted to the Second World War and Protectorate of Bohemia and Moravia. The text is divided into fourteen chapters, each chapter describes a separate topic. There information about prewar conditions, war situation, economy or culture. The emphasis is on resistance in Nove Mesto nad Metuji and victims. The thesis describes also coexistence of Czechs, Jews and Germans.

Klíčová slova

Nové Město nad Metují, druhá světová válka, Protektorát Čechy a Morava, Němci, Židé, Rusové, protinacistický odboj

Key words

Nove Mesto nad Metuji, World War II, Protectorate of Bohemia and Moravia, Germans, Jews, Russians, anti-Nazi resistance

Obsah

Úvod	10
1. Třicátá léta ve městě	14
1. 1. 1935	14
1. 1. 1. Komunistická strana Československa	15
1. 1. 2 Československá strana lidová	16
1. 1. 3 Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	17
1. 1. 4 Fašisté	17
1. 1. 5 Národní demokracie	18
1. 1. 6 Národní sjednocení	18
1. 1. 7 Národní obec fašistická	20
1. 1. 8 Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	21
1. 1. 9 Socialistické strany	21
1. 1. 10 Volby 1935	22
1. 2 Napětí v letech 1936 a 1937	23
1. 3 Rok 1938	28
1. 3. 1 Mnichovská dohoda	34
1. 3. 2. Druhá republika	37
1. 4. Rok 1939	44
1. 4. 1. Politický vývoj	44
2. Protektorát Čechy a Morava	46
2. 1. Poměry v politickém okrese Nové Město nad Metují v květnu 1939 ..	48
2. 2. Politické okolnosti	49
2. 3. Hospodářské poměry	50
2. 4. Život ve městě	52
2. 5. Druhá světová válka	54
2. 6. Ulice	56
2. 7. Rok 1940	58
2. 7. 1. Vlajka	64
2. 8. Rok 1941	65
2. 9. Rok 1942	71
2. 9. 1. Atentát na Heydricha	77

2. 10. Rok 1943	81
2. 11. Rok 1944	86
3. Rok 1945 a konec války	93
3. 1. Uprchlíci	97
3. 2. Olešnice v Orlických horách	104
3. 3. Josef Wolf	105
3. 4. Konec války ve městě	106
3. 5. Po válce	115
3. 5. 1. „Odsun“ německého obyvatelstva	116
3. 5. 2. Nové pojmenování ulic	117
4. Poválečné „excesy“ a další události	119
4. 1. Pomocná bezpečnostní četa	119
4. 2. Německé obyvatelstvo	124
4. 2. 1. Případ faráře z Olešnice v Orlických horách	126
4. 3. Petr Štěpánek	128
4. 4. Němečtí vojáci	129
5. Rusové v osadě Krahulčí	133
6. Hospodářství ve válce	142
7. Němečtí obyvatelé města	155
7. 1. NSDAP	155
7. 2. Hitlerjugend	156
7. 3. Keilovi	158
7. 4. Jaroslav Venclík	160
7. 5. Menzelovi	161
7. 6. Franz Scharf	162
7. 7. Jindřich Pollak	162
7. 8. Německá posádka	163
8. Židovské obyvatelstvo	169
8. 1. Transport	176
9. Konvent milosrdných bratří v době německé okupace	181
9. 1. Rozpuštění řádu	181
9. 2. Vyklizení novoměstského konventu	181

9. 3. Zatčení Františka Pechala a Ludvíka Kuličky.....	186
9. 4. Konec druhé světové války a konvent.....	187
9. 5. Slavnostní znovuotevření	188
10. Školství.....	189
10. 1. Mateřská škola.....	189
10. 2. Obecná a měšťanská škola	190
10. 3. Střední školy.....	192
10. 4. Hudební škola.....	193
11. Kultura, sport, volný čas.....	194
11. 1. 1939.....	194
11. 2. 1940.....	196
11. 2. 1. Skauti.....	198
11. 3. 1941	199
11. 3. 1. Sokol.....	201
11. 4. 1942- 1945.....	201
11. 5. Swing a Josef Škvorecký.....	203
12. Německá bezpečnostní služba (SD)	206
12. 1. Richard Keil	208
12. 1. 1. Činnost v tajné službě.....	211
12. 1. 2. František Hojný a Artur Kohn.....	212
12. 1. 3. Jindřich Pollak.....	212
12. 1. 4. Firma Kosek	213
12. 1. 5. Ladislav Špryňar.....	213
12. 1. 6. Lékárník Miloš Toman.....	213
12. 1. 7. Jan a Josef Kuderovi.....	214
12. 1. 8. Helena Horáčková	214
12. 1. 9. Jaroslav Herzán	214
12. 1. 10. Josef Štěpánek	215
13. Odbojová činnost a nacistická perzekuce.....	217
13. 1. Československá obec legionářská	220
13. 1. 1. Alois Rocman	220
13. 1. 2. Josef Brandejs.....	221

13. 2. Sokol.....	222
13. 3. František Šrám.....	223
13. 4. Vladimír Rocman	226
13. 5. Obrana národa	228
13. 5. 1. „Velký Josef“	230
13. 5. 2. Otakar Berkovec (1898-1968).....	233
13. 5. 3. Václav Bína (1906- 1992)	235
13. 6. František Jehlička	236
13. 7. Vrchoviny	238
13. 8. Útěk ze Saganu	238
14. Oběti války	241
14. 1. Památník na náměstí Republiky	241
14. 2. Nové Město nad Metují.....	242
14. 2. 1. OLDŘICH BARTÁK (12. 1. 1910-9. 2. 1945).....	242
14. 2. 2. BOHUMIL ČEJP (7. 12. 1911- 25. 2. 1943)	243
14. 2. 3. JAROMÍR FLEK (30. 9. 1920- 7. 4. 1944)	245
14. 2. 4. KOLOMAN FUCKER (27. 10. 1910-29. 9. 1944).....	246
14. 2. 5. FRANTIŠEK HEJZLAR (5. 8. 1905-???)	250
14. 2. 6. FRANTIŠEK KADAŇKA (14. 5. 1890- 10. 5. 1944).....	251
14. 2. 7. JAROSLAV KYNCL (26. 3. 1905-2. 5. 1943).....	253
14. 2. 8. JOSEF MARTÍNEK (13. 8. 1903- ???)	254
14. 2. 9. RNDr. RADIM NOVÁČEK (21. 3. 1905-6. 2. 1942.....	254
14. 2. 10. FRANTIŠEK PILAŘ (4. 12. 1887-13. 6. 1941)	256
14. 2. 11. JAROSLAV PURKYT (9. 4. 1893-11. 8. 1943).....	257
14. 2. 12. LADISLAV SUCHÁNEK (5. 5. 1921-18. 5. 1945)	259
14. 2. 13. VLADIMÍR ŠOLC (9. 9. 1921-1942).....	259
14. 2. 14. JAROSLAV VOTAVA (23. 3. 1922- 14. 5. 1942).....	259
14. 2. 15. JAROSLAV VOŽICKÝ (27. 11. 1896-2. 7. 1942).....	260
14. 3. Vrchoviny	261
14. 3. 1. JAROSLAV KOCIÁN (17. 12. 1919-7. 5. 1945)	262
14. 3. 2. OTAKAR ŠNAJDR (1913 - 21. 8. 1945)	262
14. 3. 3. JAN ULRICH (16. 7. 1884-8. 5. 1945).....	262

14. 3. 4. JAROSLAV VALÁŠEK (5. 10. 1893-8. 5. 1945).....	262
14. 4. Krčín.....	263
14. 4. 1. VÁCLAV KOTLÁŘ (28. 9. 1905-1. 7. 1942).....	263
14. 5. Spy.....	264
14. 5. 1. KAREL PROUZA.....	264
Závěr.....	265
Seznam pramenů a literatury	267
Textové přílohy	276
Zprávy SD týkající se Nového Města nad Metují	276
Rok 1939	276
Rok 1940	277
Rok 1941	279
Rok 1942	280
Rok 1943	281
Obrazové přílohy	282
1. Ruští partyzáni na Krahulčím.....	282
2. Pomocná bezpečnostní skupina.....	282
3. Květen 1945	283
4. Farář Anton Rührich.....	283
5. Proud německých zajatců vedených Krčínem.....	284
6. Uprchlíci v roce 1945	284
7. Rudá armáda ve městě.....	285
8. Obnova správy, uprostřed Bedřich Augustin	285
9. Vyhořelý hotel Rambousek	286
10. Německá armáda u zasypaného vlaku.....	286

Úvod

„Dnes těžko se nám dýchá. Obloha mezinárodních poměrů evropských států zatahuje se hrozivými mraky, jež stále houstnou, takže nevíme, co bude zítra. Svět je v neklidu, temné síly jsou v pohybu. A nad tím vším leží těžká hospodářská krize, která trvá, nezaměstnanosti neubývá, vývoz průmyslových výrobků do nedávna tak veliký, se nelepší, snaha po soběstačnosti států, do nichž jsme až dodneška vyváželi, nás ubíjí. Krise, krise, krise je slyšeti ze všech stran...Zbrojí se, sny o věčném míru lidstva se rozplývají ve vzduchu jako luzné vidiny.“¹ Takto zhodnotil svět již v roce 1933 po nástupu Adolfa Hitlera k moci kronikář Nového Města nad Metují Jan Voborník. Psaní o druhé světové válce tedy nejde začít 1. zářím 1939, je potřeba sledovat i to, jak k tomuto obrovskému konfliktu došlo. Proto jsem se rozhodla události již od roku 1935. V tuto chvíli se atmosféra ve městě začala měnit. Cílem této práce není sledovat mezinárodní dění jako takové, ale zaměřit se na to, jak válka zasáhla do každodenního života lidí na malém městě, konkrétně obyvatel Nového Města nad Metují.

Nové Město nad Metují leží ve východních Čechách nedaleko polské hranice. Je důležité si uvědomit, že ve 30. letech se tam ale nenacházelo Polsko, nýbrž Německo. Ve městě nebyla nijak početná židovská komunita, ani počet německých obyvatel nebyl nijak výrazný. Dá se říct, že všichni zde žili pospolu bez vážnějších konfliktů. Město se nacházelo v bohatším kraji, nebyla zde velká nouze o práci. Žilo také čilým kulturním životem.

Práce jsem rozdělila do čtrnácti hlavních kapitol. Každá kapitola zpracovává jedno hlavní téma, které se dále dělí do menších částí. Snahou je zachytit všechny oblasti života ve městě. Velkým překvapením pro mě bylo, že toto období je dosud nezpracované. Při psaní jsem se snažila postupovat od obecného ke konkrétnímu.

Jako téma bakalářské práce jsem si vybrala konvent Milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují. Jedna kapitola se týkala druhé světové války, a

¹ *Státní oblastní archiv Náchod* (dále jen SOkA Náchod), Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 7

když jsem hledala potřebné informace, zjistila jsem, že toto téma zpracované není. Je to velká škoda, protože pamětníků neustále ubývá a historie tak přichází o cenná svědectví. Také dějiny židů ve městě byly velkou neznámou, naštěstí se o ně začal zajímat ředitel městské knihovny Mgr. Vladimír Růžička již před několika lety a v této oblasti dosáhl velkých úspěchů. Proto jsem po osudech židovské komunity nepátrala důkladněji. Je to již předmětem jeho bádání. Na náměstí Republiky se nachází památník obětem první a druhé světové války. Bohužel v případě obětí té druhé se jedná pouze o výčet jmen a nikdo až na výjimky nevěděl, kdo byl onen člověk a proč zahynul. Tuto historii je potřeba neustále připomínat, proto se ani na oběti nesmí zapomenout.

Na začátku psaní jsem si položila několik otázek. Začala jsem právě od oné pamětní desky obětí, proto mě jako první zajímalo, jaké osudy se skrývají pod jmény. Dále mě zajímal každodenní život ve městě. Další otázka se týkala německých a židovských obyvatel ve městě, konkrétně toho, kolik jich ve městě žilo a zda se nakolik se identifikovali s prvorepublikovým Československem.

Při zpracování tohoto tématu jsem se snažila využít především archivní dokumenty. Nedílnou součástí byli i pamětníci, kteří se ochotně dělili o své zážitky. Abych dala možnost povyprávět co nejvíc lidem, uveřejnila jsem výzvu v Novoměstském zpravodaji. Co se týče knih, válečnou historii města trochu více objasňují dvě díla. Jedná se ale o informace na několika stranách, nic obsáhlého. První knihou je dosud nejrozsáhlejší publikace o Novém Městě nad Metují od Bohumila Dvořáčka s názvem *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*². Druhou knihou je dílo Jiřího Netíka s názvem *Z bojů dělnické třídy a KSČ*³. Jak již vypovídá název, dílo je to tendenční. Naprosto neuznává zásluhy jiného odboje než komunistického a celé období je popisováno optikou tehdejšího režimu. I tak se zde dalo nalézt několik zajímavých informací. Autor totiž například hovořil s tehdejšími pamětníky.

² DVOŘÁČEK, Bohumil, *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2000, 471 s.

³ NETÍK, Jiří, *Z bojů dělnické třídy a KSČ*, Nové Město nad Metují, 1971, 117. s.

Co se týče archivního materiálu, jednoznačně nejužitečnější byly novoměstské pamětní knihy. Kronikář Jan Voborník (1874-1945) patřil ve 30. letech a v době okupace k nejváženějším občanům města. Do Nového Města nad Metují přišel v roce 1927, kdy byl jmenován ředitelem měšťanské školy v ulici Komenského. V této funkci setrval až do roku 1934, pak odešel na odpočinek. Psaní městské kroniky převzal v roce 1929. Navázal na práci Jana Klose a zápisky vedl až do roku 1945, kdy zemřel.⁴

Nutno říct, že jeho záznamy jsou opravdu výjimečné. Kroniky mají rejstřík a jsou vedeny tematicky. Lze v nich tedy nalézt např. oddíl počasí, rozmanitosti, stavby atd. Kromě toho jsou zde chronologicky zaznamenány všechny události. Často také přímo přepisoval slova jednotlivých lidí. Události popisoval dost podrobně, což je při zkoumání určitých témat výhodné. Do zápisků promítá své hodnocení a svůj pohled na svět (kdy je znát, že už je ze starší generace). Jediné, co by se mu dalo vytknout, je jeho antisemitismus. Pro období druhé světové války je velkým přínosem, že události zapisoval tajně a tudíž mohl psát pravdivě a nemusel se zavděčovat okupační moci. Za okupace musely být všechny pamětní knihy předány do Prahy, protože svým obsahem nevyhovovaly tehdejšímu zřízení. Jan Voborník však dění ve městě zachytil v pěti sešitech, které měl schované doma. V roce 1943 mu zemřela manželka a on na 6 týdnů záznamy nepsal. Její smrt ho velmi zasáhla a celý rok 1943 tedy není tak podrobně popsán jako ostatní. Občas zapsal i různé fámy nebo klepy, které po městě kolovaly a často různé instituce aktivně obcházely právě za účelem získání co nejvíce informací. Voborník zemřel brzo po skončení války a psaní městské kroniky bylo obnoveno až v roce 1952, kdy se ho ujal Bohumil Dvořáček. Ten zapsal dobu 1945-1951 zpětně. Tato kronika je již psána v budovatelském duchu.

Kronika obce Vrchoviny už je psaná jiným stylem. Kronikář Ladislav Chaloupka se psaní vzdal v roce 1937 a události let 1938-1945 byly dopisovány až po válce. Nemají tedy tak velkou výpovědní hodnotu, jako kdyby byly zaznamenány v průběhu. Jistě také prošly nějakou formou cenzury.

⁴ DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z Galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují 2008, s. 298

Velká část zápisů se týká hospodářských poměrů. Užitečné jsou informace o květnu 1945. Tam se autor Jaroslav Morávek rozepsal a popisoval zejména vlastní zážitky. Několik slov je použito i z kroniky obce Spy. Ta byla také dopsána až po válce a je velmi stručná.

Kronika Krčina je na tom lépe. Krčín se však stal během války součástí Nového Města nad Metují a v roce 1943 také zemřel kronikář Jan Dvořáček. V psaní kroniky se už bohužel nepokračovalo. Dvořáčkovy záznamy jsou také přesné, i když ne tak barvitě jako slova Jana Voborníka. Dvořáček psal kroniku nejprve nanečisto a až poté vyřadil některé méně důležité události. Samotná kronika byla mnohem stručnější. Naštěstí se v archivu zachovaly i koncepty. Ty sice nejsou tolik uspořádané, zato informačně bohaté.

Kromě tohoto hlavního archivního materiálu jsem prostudovala také další fondy v Archivu bezpečnostních složek, v Národním archivu nebo ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Zde jsem studoval především archiválie týkající se různých osob, obětí války, nebo viníků. V neposlední řadě jsem získala k nahlédnutí několik soukromých kronik.

Co se týče německého pohledu na zkoumané události, kontaktovala jsem paní Theu Frank, která vede německý spolek Olešnice. Ta mi poslala spoustu zapsaných svědectví od olešnických pamětníků. Zachoval se též archiv NSDAP v Novém Městě nad Metují, užitečný byl pouze seznam členů. Zajímavým zdrojem informací byla i týdenní hlášení německé tajné služby Sicherheitsdienst, které jsem získala díky Petru Kourovi.

Během psaní jsem čerpala také ze své bakalářské práce s názvem *Milosrdní bratři v Novém Městě nad Metují*. Téměř celá kapitola o konventu ve městě je převzata právě z tohoto díla, které vyšlo i tiskem.⁵

Za velmi přínosné považuji i rozhovory s pamětníky. Během svého bádání jsem se setkala jak s přímými účastníky popisovaných událostí, s jejich potomky, nebo s těmi, kteří tyto události prožívali jako děti a dospívající.

⁵ KOUDELKOVÁ, Lucie, *Milosrdní bratři v Novém Městě nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2014, 71 s.

1. Třicátá léta ve městě

V Novém Městě nad Metují se od roku 1933, kdy se dostal k moci Adolf Hitler, objevovali němečtí uprchlíci nejčastěji z řad židovského obyvatelstva, sociálních demokratů nebo komunistů. Hranici překračovali přes Vrchmezí, Olešnici nebo Deštné v Orlických horách. Okresní úřad ve městě zkontroloval těmto lidem doklady a poslal je dál do vnitrozemí. Čeští lidé si však na hranicích museli dávat bedlivý pozor. Pokud byl někdo z nich chycen na německé straně státní hranice Orlických hor, čekalo ho několikadenní vězení a vysoká pokuta.⁶

1. 1. 1935

Už v roce 1935 bylo možné pociťovat v Československu změnu atmosféry. Lidé se začali obávat o své bezpečí a přestali se spoléhat na Společnost národů a mírové dohody. Po republice začaly vznikat tzv. Národní gardy. Dne 14. června 1935 tak byla tato garda zřízena i v Novém Městě nad Metují a přihlásilo se přes 100 členů, věk přijímaných byl mezi 18 a 42 lety. Cvičilo se v sokolské zahradě. Co se týče výbavy, dostala garda 100 ručnic systému Manlicher 95. Členové měli dokonce stejné uniformy, to umožnil továrník Josef Bartoň z Dobenína, který jim daroval látky.⁷ V roce 1937 poté nechal opravit jednu místnost v tzv. špýcharu, kde mohli gardisté cvičit za špatného počasí. Gardě velel Jan Uhlíř, který pracoval jako lékárník u milosrdných bratří.⁸

Je nutné si uvědomit, že druhá světová válka nezačala najednou v září 1939, ale šel k ní hospodářský i politický vývoj již ve 30. letech. Proto je důležité sledovat, jaké zaměření měly politické strany zhruba od roku 1933 a jaké názory hlásaly. Jejich vývoj ovlivňoval poté směr celé společnosti. V Novém Městě nad Metují působilo několik politických stran a je velmi zajímavé sledovat, jak se celostátní diskuse promítala do směřování novoměstských

⁶ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 52

⁷ Tamtéž, s. 1.

⁸ Tamtéž, s. 252

stran, jaká stanoviska strany zastávaly, nebo kolik lidí si chodilo poslechnout jejich řečníky.

1. 1. 1. Komunistická strana Československa

Založení Komunistické strany Československa bylo výsledkem dlouhodobějšího úsilí radikálních socialistů a komunistů v letech 1918-1921. Od ostatních stran v ČSR, které fungovaly na národní bázi, se lišila tím, že její politika byla určována ze zahraničí, z Moskvy. Sama KSČ se označovala za Sekci komunistické internacionály, připouštěla tedy určitou nesamostatnost. Proto je těžké přesně popsat její program, mezi hlavní body však patřilo vytvoření nové sociálně spravedlivé společnosti v celosvětovém měřítku. Současný kapitalismus měl být nahrazen socialistickým a později komunistickým řádem, který měl být nastolen prostřednictvím revoluce.⁹ Těžiště aktivit KSČ spočívalo v mimoparlamentní činnosti, organizaci stávek, a demonstrací. Od jara 1938 vystupovala KSČ státotvorně na obranu republiky a tento její postoj vyvrcholil v září 1938 odmítnutím Mnichovské dohody.¹⁰

Komunistická strana byla již dříve podrobena dohledu vrchního komisaře politické správy. Její schůze byly bedlivě monitorovány. Komunisté měli schůze většinou v městských hostincích a také v hostincích okolních vesnic.¹¹ Probírali při nich jak československou, tak mezinárodní situaci. Nebezpečí neviděli ani tak v hitlerovském Německu, jako v kapitalismu. Často bylo vyzdvihováno, že idea komunistická musí stát nad ideou národní.¹² Přesto zde řečníci často zdůrazňovali, že jim nejde o rozbití státu, ale jen o zlepšení situace dělnictva. Jako vzor uvádějí Sovětský svaz. Vymezují se proti české pravici. Projevy se však časem stávaly čím dál méně radikální. Jan Juřina, který schůze sledoval a podával o nich zprávu Jaroslavu Vožickému, vrchnímu komisaři politické správy, píše již v roce 1935:

⁹ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol, *Politické strany, I. díl: období 1861-1938*, Brno, 2005, s. 714

¹⁰ Tamtéž, s. 740

¹¹ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207-1344-5/27, s. 30

¹² Tamtéž, s. 44

„O nějakém revolučním nadšení, jak to bývalo dříve na komunistických schůzích, nebylo ani ponětí, přítomní vyslechli v klidu referentův přednes, nebylo žádného potlesku, ani když řečník svoji přednášku skončil, nebylo pozorovati nějaký zvláštní zájem u obecnstva, z něhož dobrá třetina klidně dřímala.“¹³

Třemi nejvýznamnějšími muži komunistické strany v Novém Městě nad Metují byli: František Kadaňka, předseda, František Pilař, jednatel, a Čeněk Škoda, pokladník. V roce 1939 nezachytila německá státní policie u bývalých členů KSČ v Novém Městě nad Metují žádnou ilegální činnost. Zvýšená pozornost byla věnována pouze bývalému příslušníku KSČ Žabkovi.¹⁴ František Kadaňka a František Pilař však vykonávaly ilegální činnost a oba za to zaplatili životem.

1. 1. 2 Československá strana lidová

Po vzniku Československé republiky propuklo silné protikatolické hnutí, které církvi vyčítalo dlouholetou podporu Habsburků. Také katolické politické strany byly postiženy vývojem událostí. Přesto se však i v novém státě v roce 1919 etablovala Československá lidová strana. Její program zastával ideu tzv. křesťanského solidarismu, jehož podstatou byla spolupráce a podpora jednotlivých sociálních vrstev. Strana se stavěla za parlamentní demokracii.¹⁵ Jako opora demokracie v Československu strana fungovala až do konce první republiky. Její poslanci hlasitě vystoupili proti Mnichovu, za republiky druhé se však stali součástí Strany národního sjednocení.¹⁶

Tato strana se ve městě těšila velké oblibě. Na veřejné schůze chodilo běžně 300-400 osob. Dne 10. března 1935 promluvil ve městě ministr obchodu Jan Dostálek. Mluvil zde především o obraně vlasti, jak je důležité mít dobrou armádu a také dobré vztahy se spojenci. Apeloval na lásku k vlasti a připomínal důležitost demokratického zřízení. Další slavnou osobností, která vystoupila na schůzi lidovců v Novém Městě nad Metují, byl kanovník

¹³ Tamtéž, s. 59

¹⁴ Národní archiv, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207-722-7/32, s. 8

¹⁵ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol, *Politické strany, I. díl: období 1861-1938*, Brno, 2005, s. 656

¹⁶ Tamtéž, s. 671

Bohumil Stašek. Tento prvorepublikový politik, kazatel a spisovatel připomínal, že lidová strana stojí na základech demokracie a je připravena hájit republiku do posledního dechu.¹⁷

1. 1. 3 Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu

Do nového státu v roce 1918 vstupovala agrární strana jako moderní rozvinutá masová strana s propracovanou strukturou. Sepětí s novou republikou měl demonstrovat i změněný název. Opírala se o podporu českých zemědělců a byla nejsilnějším subjektem politického systému první republiky. Agráři zdůrazňovali dělníka jako živitele národa a hlásili se k národním tradicím a k odkazu národního obrození. Základem jejich programu byl vztah k půdě.¹⁸ Po Mnichovu se tento politický proud rozplynul ve Straně národní jednoty a po osvobození republiky nebyla strana již obnovena.¹⁹

Agrární strana byla v Novém Městě nad Metují také velmi oblíbená. Na její schůze, konané většinou v místní sokolovně, chodilo až 1000 posluchačů (nutno říci, že však členů různých politických stran). Jako zvláštní host zde 2. května 1935 vystoupil poslanec Václav Pozdílek. Měl veliký úspěch, který byl však určitě ovlivněn i tím, že se narodil v nedalekých Nahořanech a před zahájením politické kariéry pracoval jako rolník. Dalším hvězdným řečníkem, který do města přijel přednášet, byl ministr vnitra Josef Černý. Ve svém projevu zmínil hlavně důležitost spolupráce mezi všemi stranami a mezi všemi třídami obyvatelstva. Byl zde také pod palbou dotazů převážně od stoupenců fašismu. Otázky se týkaly například nezaměstnanosti nebo národní bezpečnosti. Na všechny otázky zvládl podle záznamu skvěle odpovědět.²⁰

1. 1. 4 Fašisté

První fašistická organizace měla být v Novém Městě nad Metují založena v září 1933. Schůzi svolal novoměstský občan Jan Hlávka do hotelu „Rychta.“

¹⁷ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207-1344-5/27, s. 58

¹⁸ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol, *Politické strany, I. díl: období 1861- 1938*, Brno, 2005, s. 554

¹⁹ Tamtéž, s. 558

²⁰ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207-1344-5/27, s. 62

Vrchní komisař politické správy Jaroslav Vožický tuto schůzi zakázal (pod záminkou, že není možné zjistit totožnost všech účastníků) a na Jana Hlávku byl podáno trestní oznámení. Schůze se mělo zúčastnit 83 osob, přímo z města jich bylo 40.²¹

1. 1. 5 Národní demokracie

Národní demokracie vstupovala do nové republiky s příznivými předpoklady. Strana, která v roce 1919 přijala název Československá národní demokracie, se však stávala terčem kritiky lidových vrstev, kdy byla označována za viníka sociální bídy a nespravedlnosti.²² Později stala součástí nově vzniklého Národního sjednocení.²³

Národní demokracii ve městě vedl továrník Kopáček. Ten byl vášnivým odpůrcem emigrace z Rakouska a Německa, protože, jak pravil už na začátku roku 1934: „*Nepřicházejí k nám zrovna nejlepší živly a tito uprchlíci ubírají našim dělníkům a naší inteligenci chléb.*“ Stejně tak nesouhlasil s tím, aby československý tisk kritizoval Hitlera a Musoliniho. Soudil, že si tak ve světě děláme zbytečné nepřátele a zastával názor, že si oba mohou dělat ve svých zemích, co chtějí. Největší nebezpečí viděl v socialismu, záchranu naopak v nacionalismu. Často na schůzích řečnil i továrník Brich. Také varoval před mezinárodním marxismem a snažil se vyzdvihovat ideu protihabsburského odboje, například legionáře.²⁴

1. 1. 6 Národní sjednocení

Vznik Národního sjednocení v říjnu 1934 byl zapříčiněn mezinárodní i vnitropolitickou situací. Nástup fašistických sil ve světě ovlivňoval i situaci v ČSR. Narůstaly také nacionalistické nálady. Tato strana vznikla sloučením Národní demokracie, Národní ligy a Národní fronty. Její členové byli velmi

²¹ Tamtéž, s. 40

²² MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol, *Politické strany, I. díl: období 1861-1938*, Brno 2005, s. 594

²³ Tamtéž, s. 608

²⁴ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207-1344- 5/27, s. 32

nacionalističtí a brojili proti židům, komunistům a Sovětskému svazu, Němcům a politice Hradu.²⁵

Po vzniku fašistického Národního sjednocení stál v čele František Kopáček. Na veřejné schůze chodilo až 500 diváků. V roce 1936 zde například řečnil poslanec František X. Hodáč. To byl nejen iniciátor vzniku Národního sjednocení, ale také otec české herečky Nataši Gollové. Dále zde vystupoval i Jaromír Lukavský, náčelník Mladého Národního sjednocení. Ve svém plamenném projevu v roce 1936 řekl:

*„My chceme národní stát stavovské solidarity. My nestrpíme, aby v tomto státě byly živly, které rozleptávají národ. Jde o existenci nás všech...Nic než národ!“*²⁶

Stejně tak i František Hodač vyzdvihoval hlavně národ:

*„My zápasíme proti komunismu, protože jsme viděli, že jeho programem je odstraniti soukromé vlastnictví a podnikání, ale to se neděje ani v Rusku. My proti komunismu zápasíme i politicky. Nesmíme míti mezi sebou stranu, která přijímá rozkazy od Kominterny. Je nesmysl říkat, že my sloužíme Hitlerovi...rovněž musíme potírati hnutí Henleinovo. Jedni poslouchají rozkazy z Moskvy, druzí z Berlína. Nám nebude rozkazovati nikdo. Tam, kde je zájem státní, tam přestává býti levice a pravice.“*²⁷

Další známou osobností, která zavítala na schůzi Národního sjednocení, byl Ladislav Rašín, syn Aloise Rašína. Ten byl později zatčen gestapem za účast v protinacistickém odboji, odsouzen k trestu smrti, který byl později změněn na doživotní žalář a zemřel na jaře 1945 v německém vězení.²⁸

²⁵ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol, *Politické strany, I. díl: období 1861-1938*, Brno 2005, s. 610

²⁶ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207-1344-5/27, s. 48

²⁷ Tamtéž, s. 51

²⁸ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 110

1. 1. 7 Národní obec fašistická

Národní obec fašistická vznikla jako součást politického procesu, který hledal cestu z hospodářské krize. Příchodem populárního legionáře Rudolfa Gajdy se fašistické hnutí proměnilo v politickou stranu, která uplatňovala vůdcovský princip. Jejich vůdčí ideou byl extrémní český nacionalismus. Jejich program byl převážně negativistický, neliberální, antisemitský a antikomunistický.²⁹

Národní obec fašistickou vedli ve městě Karel Boš a Ladislav Krejza. Spolupracovala se svými pobočkami v Krčíně, Šonově a v Bohuslavicích. Přímo ve městě se schůzí účastnilo asi 40 až 55 lidí. Často zde řečnil novoměstský agrárník Jaroslav Venclík, který měl k fašismu velmi blízko. Všechny projevy si údajně byly velmi podobné, vždy bylo zmíněno to, že národ se tříští působením „mezinárodního německo-židovského kapitálu“. Svůj fašismus tedy staví proti Hitlerovi a prorokují, že je to jediná cesta, která může národ spojit. Fašismus také podle řečníků představoval další vývojový stupeň po liberalismu. Neustále zdůrazňovali, že nejsou protistátním hnutím. Chtěli bojovat proti chudobě, vlastenecky vzdělávat mládež a za základ všeho považovali rodinu. Varovali také před posilováním henleinovců. Na chůzi fašistů v Novém Městě nad Metují jednou vystoupil komunista František Kadaňka. Vytýkal NOF, že hlásají, že jsou hnutím národním a do okresních voleb se přitom spojili s Němci.³⁰

Karel Boš a další člen, Augustin Brat, byli dokonce v roce 1936 odsouzeni na 24 hodin do vězení a ještě k ročnímu podmíněného trestu.³¹ Největší událost zažili novoměstští fašisté 12. března 1938. V hotelu Merkur na náměstí uspořádala Národní obec fašistická veřejnou schůzi, na které řečnil i poslanec Gajda.³² Radola Gajda zde přečetl řeč předsedy vlády Hodži, ve které byla popsána vážnost situace. Poté ve městě řekl:

²⁹ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol, *Politické strany, I. díl: období 1861-1938*, Brno 2005, s. 653

³⁰ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207-1344-5/27, s. 70

³¹ Tamtéž, s. 104

³² Tamtéž, s. 44

„Jen slaboši si mohou myslet, že by se v případě války mohli Němci dostat až do Prahy, neboť máme zdatnou armádu a dostatek bojových prostředků.“³³

1. 1. 8 Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

Živnostenská strana vznikla již v roce 1919. Navázala na předválečné pokusy živnostníků a obchodníků konstituovat vlastní politickou organizaci. Sdružovala především drobné malovýrobce a obchodníky, zaměřovala se však na všechny příslušníky středních vrstev. Její politika byla celkem konzervativní, živnostenská strana byla považována za „přívěsek“ agrárníků.“ Ve druhé polovině 30. let projevila podporu politice Hradu a demokracii a odmítala komunismus i fašismus.³⁴

Ve městě měla tato strana velký vliv. Jednalo se o stranu liberální středo-pravicovou, která se snažila hájit zájmy drobných a středních podnikatelů. Strana měla ve druhé polovině 30. let svého zástupce ve vládě, který zastával post ministra průmyslu. Tím byl Josef Najman. Ten byl v Novém Městě nad Metují často chválen na schůzích a u obyvatel se těšil oblibě. Schůze měli živnostníci nejčastěji v hotelu Rychta, kam si je chodilo poslechnout až 400 lidí. Projevy, které zde byly pronášeny, nebyly nijak radikální.³⁵

1. 1. 9 Socialistické strany

Ve městě také působily Československá sociálně demokratická strana a Československá strana národně socialistická. Obě byly vlivné a při každých volbách získaly dostatek hlasů. O jejich schůzích a působení celkově se žádné hlášení nezachovalo.³⁶

Československá sociálně demokratická strana dělnická vznikla již v roce 1878, v roce 1918 přijala výše zmíněný název. V politice se profilovala jako strana státotvorná, podstatným způsobem přispěla ke vzniku nezávislého a

³³ Tamtéž, s. 82

³⁴ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol, *Politické strany, I. díl: období 1861-1938*, Brno 2005, s. 813

³⁵ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207-1344-5/27, s. 64

³⁶ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 110

demokratického Československa. Ve 30. letech se postavila na obranu republiky, v tomto období těsně spolupracovala s národními socialisty.³⁷ Československá strana národně sociální patřila mezi významné politické strany také. Vzhledem ke svému postavení (levý střed) byla často terčem útoků levicových i pravicových příznivců. Dokázala stabilizovat své postavení a byla jednou z opor hradní skupiny a celé demokratické ČSR.³⁸

1. 1. 10 Volby 1935

Ve dnech 19. a 25. května se konaly volby do Národního shromáždění a okresního i zemského zastupitelstva. Celé město je velmi prožívalo. V hostincích a na ulicích lidé trávili čas rušnými debatami. Na nárožích, zdech, obchodech nebo vývěsních tabulích bylo plno plakátů a tiskoviny byly na město dokonce shozeny z letadla. Ačkoli volby vyvolaly několik nenávistných projevů, situace ve městě byla ještě v celku klidná. To v sousedním Náchodě došlo i ke rvačkám a rozbíjení schůzí.³⁹ Nejvíce nenávistných projevů ve městě směřovalo k Národnímu sjednocení.

Když volby skončily, ještě nějakou dobu vládla ve městě nevraživá nálada, ale poté došlo ke zklidnění situace. Tato situace kopíruje celostátní běh událostí, neboť tyto volby byly pro další vývoj ČSR velmi důležité.

Nové Město nad Metují mělo v roce 1935 3 827 obyvatel, z toho 2355 katolíků, 220 evangelíků, 950 příslušníků československé církve a 41 obyvatel židovského vyznání. 290 lidí se nehlásilo k žádnému vyznání. Až na 52 Němců se všichni ostatní lidé hlásili k československé národnosti. Co se týče voleb do poslanecké sněmovny, největšího úspěchu dosáhla ve městě Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská, která získala 571 hlasů. Jako druhí se umístili národní socialisté (399 hlasů) a na třetím místě skončili lidovci (323 hlasů). Komunisty ve městě volilo 270 občanů a za zmínku ještě stojí sociální demokracie s 244 hlasy a agráři, kteří získali 114 hlasů. Co se

³⁷ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol, *Politické strany, I. díl: období 1861-1938*, Brno 2005, s. 706

³⁸ Tamtéž, s. 778

³⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 109

týče strany Konráda Henleina, SdP, měla ve městě jen 12 příznivců. Naopak Národní sjednocení získalo 311 hlasů a Národní obec fašistická 172.⁴⁰

1. 2 Napětí v letech 1936 a 1937

„A tak žijeme všichni podle hesla: Bud' připraven!“⁴¹

V roce 1936 bylo ve městě zaznamenáno sílící znepokojení nad budoucností republiky. Nové Město nad Metují leží poměrně blízko státní hranice a tak byli novoměstští občané svědky několika událostí. Dne 22. ledna 1936 například přeletělo nad československým územím u nedalekého Bohdašína německé vojenské letadlo. Přes Olešnici se poté vrátilo do Německa. Po informování policejní stanice v Novém Hrádku přiletěla neprodleně z Hradce Králové vojenská letka. Obyvatele v širokém okolí tato událost velmi rozrušila.⁴²

Po okolí se také potulovaly skupiny mladistvých německých občanů, kteří chodili organizovaní v trojstupech, podle vojenského způsobu, a ač procházeli ryze českým územím, provokovali české občany zpěvem písně Unser Deutschland- unser Vaterland. Přejít na českou stranu hranice nebyl nijak komplikovaný. Pokud však chtěli obyvatelé ČSR do Německa přes hraniční přechody v Orlických horách, stráž celnic se jich podrobně vyptávala na důvod jejich návštěvy a cestu komplikovala. Jeden z důvodů zřejmě byl, že německá armáda si v přilehlých horách stavěla pozorovatelny a chtěla zabránit vstupu civilistů.⁴³

Právě v Orlických horách došlo k několika incidentům. Dne 8. února zadržela hlídka četnického pohotovostního oddílu na stezce mezi Masarykovou chatou a Vrchmezím čtyři příslušníky reichswehru. Jejich důstojník byl v lyžařském úboru, ostatní ve stejnokroji, a všichni na lyžích. Jelikož se nacházeli kousek od státní hranice, dva z nich stihli přeskočit zpět, zbytek byl zadržen. Přestože tvrdili, že se ztratili, byli odsouzeni ke třem dnům vězení za nedovolené překročení hranic. To se Němcům samozřejmě nelíbilo, a protože takových

⁴⁰ Tamtéž, s. 114

⁴¹ Tamtéž, s. 254

⁴² Tamtéž, s. 158

⁴³ Tamtéž, s. 160

incidentů nebylo málo, snažili se Čechům nějak pomstít. Dne 9. února se u Masarykovy chaty v Orlických horách konaly lyžařské závody důstojníků československé armády. Němci už věděli, že den předem zde byli zadrženi jejich dva krajané. Stalo se tedy to, že značení závodní dráhy pro důstojníky bylo strháno a přemístěno tak, aby vedlo přímo na německé území. Do této pasti se však Češi nechytli.⁴⁴

Nové Město nad Metují leželo v pohraničním pásmu. Proto se obyvatel také dotkla stavba pohraničního opevnění. Městem často projížděla vojenská technika, která vezla železobetonové konstrukce pro stavbu bunkerů. Také tudy projížděly kolony vojska, které mířily do hor na práci nebo na stráž a když se vracely zpět, jejich cestu doprovázel veselý zpěv.⁴⁵ Měl být vybudován systém pohraničního opevnění s hlavní pevností na Dobrošově. V blízkosti tohoto opevnění se vyměřilo tzv. pásmo ochrany, kam neměly civilní osoby přístup. Nejblíže Novému Městu začínalo toto pásmo nedaleko osady Peklo, v Pekelském údolí. Pokud toto pásmo někdo nevědomky překročil, byl vykázán pryč.⁴⁶

To, že je situace vážná, naznačovalo také umístění vojenské posádky do Nového Města. Byl zde umístěn jeden prapor pěšího pluku č. 30. Město se zavázalo na svoje náklady postavit budovu kasáren (protože o posádku žádala již několikrát) a zajistit prozatímní ubytování. Jednání se účastnil také podplukovník Josef Šlajs, později první posádkový velitel ve městě. Dne 8. září 1936 do města slavnostně nastoupila vojenská posádka. Slavnostní akce se zúčastnil i generál Karel Kutlvašr nebo poslanec Václav Pozdílek, jak bylo napsáno výše, původem z nedalekých Nahořan.⁴⁷

S příchodem posádky městské ulice značně ožily a její členové se aktivně zapojovali do městského života. Například v září 1937 zorganizovali

⁴⁴ *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha městyse Krčína založena 1929, s. 129

⁴⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 162

⁴⁶ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 10. 9. 2015

⁴⁷ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 167

v sokolovně veřejný poslech projevu prezidenta Edvarda Beneše nad rakví Tomáše Garrigua Masaryka. Před začátkem vysílání promluvil k obecnstvu budoucí posádkový velitel ve městě major Jaroslav Purkyt, který se později zapojil do odboje.⁴⁸ V září 1937 pak původní posádka, tedy 30. pěší pluk Aloise Jiráska, odešla do Vysokého Mýta a s ní i Josef Šlajs. Místo ní přišel 15. září 1937 I. prapor 48. pluku „Jugoslávie“. Brannosti ve městě přispěl ve velké míře i majitel zámku a velkostatku Josef Bartoň z Dobenína. Ten dal k pronájmu 56 hektarů pozemků „Na Popluží“, kde si armáda vybudovala cvičiště.⁴⁹ Pěší pluk „Jugoslávie“ měl v armádě velmi dobrou pověst. Byl dobře vycvičený a měl obsazenou většinu velitelských míst. Sloužilo v něm 77% Čechů a 23% Němců. V této době pluk přebíral střežení lehkých opevnění.⁵⁰

Rok 1937 se i na malém městě nesl ve znamení obrany a zabezpečení státu. Nejblíže větší hraniční přechod se nacházel v deset kilometrů vzdáleném Náchodě. Proto se dá Nové Město nad Metují počítat k československému pohraničí. Zvláštní však je, že Náchod později nebyl jako jediné pohraniční město v roce 1938 zabrán (ani Nové Město nad Metují ne), žil tu velmi malý počet Němců. Hranici mohli lidé přecházet na Slánském mostě. Němci si tu zbudovali dvě obranné věže, ze kterých pozorovali lesy nad Náchodem, proto zde musely být hlavně podzemní kryty.

Právě v roce 1937 probíhalo opevňování hranic velmi vysokým tempem. Městem každý den opět projížděla vojenská auta vezoucí náklad zejména k Sedloňovu a Sněžnému. Kolem Náchoda se začala usazovat československá armáda a po celém pohraničí byly k vidění dělostřelecké kryty nebo kulometná hnízda. Začalo se také s opevňovacími pracemi na nedalekém Dobrošově. Tam se dodnes nachází turistická Jiráskova chata, která byla v této době veřejnosti uzavřena.⁵¹

⁴⁸ Tamtéž, s. 229

⁴⁹ Tamtéž, s. 249

⁵⁰ HOLUB, Ota, *Odhodlání a zrada na Kladském pomezí 1938-1939*, Česká Skalice, 1969, s. 16

⁵¹ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 232

I mezi českými obyvateli se však našli zrádci, kteří si chtěli finančně přilepšit tím, že Němcům vyzrazovali státní tajemství. Velmi často byl někdo pro špionáž odsouzen za vlastizradu. Zatčení a poté odsouzení byli i manželé, kteří měli v Novém Městě nad Metují na Bořetíně kiosek s řeznictvím, obchody jim prý šly špatně. Když byli zatčeni, četníci u nich našli fotografie pohraničního opevnění, které chtěli odeslat na německou stranu.⁵²

Dalším zatčeným, který si chtěl přilepšit, byl novoměstský občan s iniciálami A. Š. (kronikář Jan Voborník záměrně neuvádí jeho celé jméno). Ten přešel přes hranice a ubytoval se v Kladsku v hotelu. Měl několik schůzek s Němci, a když od něj vyzvěděli vše, co potřebovali, údajně ho zbili a vyhodili na české straně hranice u Masarykovy chaty. Tam už ho chytli četníci a byl uvězněn v Hradci Králové.⁵³

Dobře nedopadl ani Slovák Sekerka (celé jméno není uvedeno), který bydlel v Černčicích. Byl zaměstnaný na státních opevňovacích pracích na Dobrošově. Měl proto průkaz, který ho opravňoval ke vstupu do pevnostního prostoru. Sekerka tento průkaz prodal za 1000 korun důstojníkovi německé armády, který chodil místo něj do práce, vydával se za něj a zjišťoval informace pro německou stranu. Sekerka bydlel v roce 1936 v Krčíně a poté v Novém Městě nad Metují. Přestože měl na Slovensku manželku, kterou musel živit, ve městě sdílel domácnost se Slovenkou Čarneckou, se kterou měl několik dětí. K tomuto činu ho tedy zřejmě vedla finanční nouze.⁵⁴

Další incident na Novoměstsku se stal v červnu 1937. Nad Novým Městem nad Metují byl viděn balón s nápisem Deutschland. Balón letěl směrem od Dolska k Náchodu. Občané zalarmovali armádu, a tak zanedlouho přiletěl letoun československé armády, který balón obletěl a donutil ho u Vrchovin přistát.⁵⁵ Obyvatelé města i okolních vesnic to velmi zajímalo, a tudíž se k místu, kde balón klesal, sjížděli v houfech. Bylo napočítáno přes 200 jízdních kol, 15

⁵² Tamtéž, s. 232

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ *SOKA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha městyse Krčína založena 1929, s. 150

⁵⁵ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 233

motocyklů a 20 automobilů. Celkově se seběhlo několik set lidí.⁵⁶ Byla povolána novoměstská vojenská posádka a ta místo obklíčila. Městem běžely fámy, že v balónu byli vojenští vyzvědači s fotoaparáty a měli namířeno fotografovat pohraniční opevnění. Skutečnost však byla jiná. Jednalo se o velký omyl, protože v balónu se nacházeli dva němečtí závodníci, kteří se účastnili závodu o Gordon-Benettův pohár a vyletěli 20. června z Bruselu. Doklady měli v pořádku, přelet nad ČSR jim byl povolen. Museli však přistát, protože přelet nad pohraničním opevněním na Náchodsku nebyl dovolen. Novoměstští vojáci sbalili obal balonu, naložili ho na vůz a i s letci odjeli do města.⁵⁷ Podle kroniky Vrchovin byla část úrody žita a jetele Václava Voborníka úplně zničena, protože ji přihlížející pošlapali.⁵⁸

Všudypřítomné napětí přispělo i ke vzniku Civilní protiletecké obrany (CPO) ve městě. Organizoval ji Karel Dašek, plukovník ve výslužbě. Ke konci roku 1937 bylo objednáno množství výzbroje. V místní elektrárně vznikla plynová komora, která měla sloužit k výcviku, ke zkoušce těsnosti plynových masek a filtrů. Byla také zřízena tzv. poplachová služba. Tvořily ji čtyři hlídky o dvanácti mužích. První hlídka byla umístěna na kostelní věži na Husově náměstí, druhá na zámecké věži, třetí na věži kostela církve československé a čtvrtá na Popluží. Do výbavy každé hlídky patřila ruční siréna, megafon, dvě plynové masky a signalizační elektrická svítidla.⁵⁹

Karel Dašek myslel i na zdravotní službu. Ta byla svěřena doktoru Josefu Šidlofovi, který patřil k málo početné židovské menšině ve městě. Služba měla sídlit v sokolovně a kapacita lůžek byla stanovená na 20. Tato lůžka zapůjčil Klub českých turistů. Ve městě také začaly zdravotní kurzy, které kromě členů CPO povinně navštěvovali železničáři a hasiči. Speciální kurzy také probíhaly pro ženy. Ty, které pořádala civilní protiletecká obrana, měly jediný účel, a to zajistit první pomoc. Kurz Českého červeného kříže byl trochu jiný, chtěl

⁵⁶ *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha městyse Krčína založena 1929, s. 156

⁵⁷ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 233

⁵⁸ *SOka Náchod*, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 335

⁵⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 252

vycvičit zdravotní sestry pro práci na interních odděleních v nemocnicích, lazaretech a ošetrovnách. Ke konci roku 1937 měl kurz 25 absolventek, na přednášky pořádané CPO chodilo okolo 150 lidí.⁶⁰

1. 3 Rok 1938

V roce 1938 vyvrcholilo napětí předchozích let. Lidé v Novém Městě nad Metují se začali vážně obávat o svou bezpečnost. Jako obyvatelé pohraničí byli například svědky toho, jak bylo toto území v únoru 1938 chvatně obsazováno československým vojskem. Přes město se 18. až 19. února valily jednotky z Hradce Králové a Jaroměře na Dobrušku a dále do hor. Vojsko mělo pohotovost a důstojníci byli odvoláváni z divadel a biografů. Z 19. na 20. února městem projelo 12 plně obsazených vojenských aut, jehož posádky jely pracovat na pohraničním opevnění, které se překotně dodělávalo.⁶¹

Dvůr Obora v katastru obce Spy, který patřil Josefu Bartoňovi z Dobenína, si pronajalo posádkové velitelství v Novém Městě nad Metují k vojenským účelům. Na nedalekém Husím krku začalo být stavěno muniční skladiště. Byla prováděna i různá cvičení, kdy se zkoušela civilní pohotovost. Jedno takové cvičení se konalo i 10. dubna v Krčíně. Brzy ráno přišel do obce voják s rozkazem a vyzval všechny muže z Krčína, Budína i Vladivostoku, aby se co nejdříve shromáždili u železničního viaduktu. Cvičení spočívalo v tom, že civilní obyvatelé měli postavit dopravní překážky, aby zabránili blížícímu se nepříteli v postupu. Měli použít co nejvíc věcí, které byly v okolí (pařezy, kameny atd.). Podobné akce proběhly i v okolí.⁶² V Krčíně se v té době nacházelo 124 záložníků a 9 vojinů, kteří zrovna konali povinnou vojenskou službu.⁶³

Dne 21. května zažili novoměstští občané neobvyklou noc. Celé město bylo vzhůru, zalarmováno bylo četnictvo, policie i Národní garda. Před půlnocí se po městě rozběhli úředníci a budili určité záložníky, aby je povolali do služby.

⁶⁰ Tamtéž, s. 254

⁶¹ Tamtéž, s. 324

⁶² *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha městyse Krčína založena 1929, s. 168

⁶³ Tamtéž, s. 178

Podle svědků tehdejší události reagovali tito lidé na volání státu o pomoc velmi vstřícně. Neprodleně opustili své domovy jen s nejn nutnějšími věcmi a pospíchali k četnické stanici, kde jim byly vydány vojenské uniformy a čekala zde na ně nákladní auta. Odtud poté odjížděli do hor, do opevnění. Ač byla noc, občané byli vzhůru a povzbuzovali vojáky výkřiky „*hoši nedejte se*“ a odjíždějící vojáci, bylo jich asi 60, jim odpovídali písněmi.⁶⁴

Na ulicích byl obrovský ruch. Bylo nakázáno zatarasit všechny vjezdy do města a to u Bartoňovy třídy, u viaduktu na nádraží a na Rezeckém i Sepském mostě. Všude byly cesty zatarasovány cihlami, kameny, betonovými kvádry, naloženými vozy a vším, co bylo po ruce. U každého zatarasu stála hlídka gardistů. Vojenská posádka ve městě zrovna nebyla, protože se účastnila cvičení v Milovicích. Kvůli vyhrocené situaci se však narychlo vrátila a už druhý den odpoledne pospíchala do Náchoda. Celý den jezdila přes Nové Město nad Metují nákladní auta s vojáky z celé republiky. Do rána byly hory zcela obsazeny.⁶⁵

Všichni vzhůru byli i v Krčíně. Muži mohli zúročit cvičení, kterým prošli. Bylo vzbuzeno asi 40 civilistů, kteří měli zatarasit viadukt mezi Vladivostokem a zbytkem Krčina. Železniční most přes řeku Metuji střežilo vojsko z Vysokého Mýta. Na Popluží hlídkovali legionáři a Národní garda. Dle tajného vyjednávání z roku 1935 se krčínský Sokol zavázal ke střežení železničních objektů. Pět členů Sokola tedy nastoupilo jako stráž u nadjezdu přes silnici vedoucí do Nového Města nad Metují. Hlídali tady plných 24 hodin a až poté je vystřídalo pět jiných sokolů.⁶⁶

Celým městem se šířily opět různé fámy. Říkalo se, že bude válka, že v Praze a Brně je už krveprolití, že Němci vytloukli v Olešnici českou školu a Masarykova chata na Šerlichu je rozstřílena. Ve městě se dokonce začaly objevovat letáky plné dezinformací. Je jasné, že v tuto dobu pracovala fantazie

⁶⁴ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 328

⁶⁵ Tamtéž

⁶⁶ *SOKA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčina, Pamětní kniha městyse Krčina založena 1929, s. 170

na plné obrátky, jistý podíl na tom měla i senzacechtivost a nemalým dílem i politická propaganda.⁶⁷

Zatímco po celé republice se někteří Němci začali ozývat, provokovat a dávali najevo svou povýšenost a náklonnost k Hitlerovi, v okolí Nového Města nad Metují a v Orlických horách byl celkem klid. Mezi Čechy a Němci zde panovaly přátelské vztahy, které vázly jen v Olešnici v Orlických horách.⁶⁸

Situace se načas uklidnila, byl to však příslovečný klid před bouří. Dne 10. června bylo vyhlášeno povolání ke sbírkám na obranu státu. V Novém Městě nad Metují bylo mezi lidmi vybráno 76 968 korun. Dále tu byly sumy, které byly zaslány státu přímo, jednalo se o 1000 korun od továrníka Bricha, 5000 korun od vojenské posádky a místní kronika uvádí částku 1 000 000 korun od Josefa Bartoně z Dobenína. Nebylo bohužel možné tento zápis nikde ověřit, tak není jisté, zda poskytl majitel místního zámku skutečně takto velkorysou sumu.⁶⁹

Další noc plnou neklidu novoměstští občané zažili ze 13. na 14. září. V některých částech země bylo 13. září vyhlášeno stanné právo. Opět městem chodili úředníci a svolávali brance, které vozili do hor. Znovu se šířily divoké fámy, například, že došlo k evakuaci Babí, Police nad Metují, Velkého Poříčí a Hronov, že je skoro prázdný. Velkou roli hrál při šíření těchto smyšlených povídaček i rozhlas. Nedával lidem takové informace, které potřebovali a tak snadno uvěřili fámám. V Novém Městě nad Metují byly beznadějně vyprodané ruční kufříky a batohy. Mnoho lidí mělo u postele sbalené evakuační zavazadla s nejnutnějšími potřebami a cennostmi, kdyby bylo nutné opustit narychlo domov.⁷⁰

Dne 17. září přišla do Krčína velká vojenská posádka. Přišlo téměř 300 vojáků pluku Jugoslávie 48. Byli ubytováni v tanečních sálech obou hotelů a v sokolovně. Pobyli zde asi týden. O den později přijeli z Hradce Králové

⁶⁷ Tamtéž

⁶⁸ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939 s. 329

⁶⁹ Tamtéž, s. 332

⁷⁰ Tamtéž, s. 336

dělostřelci s plně vybaveným dělem. Ubytovali se na statku továrníka Otakara Příbyla. Dne 22. září jeli dělostřelci manifestovat před okresní úřad za celistvost Československé republiky.⁷¹

V noci z 19. na 20. září proběhly na mnoha místech republiky nepokoje způsobené Němci. České obyvatelstvo bylo napadáno, byly ničeny domy a docházelo k různým střetům. Nové Město nad Metují tohoto zůstalo ušetřeno, v Orlických horách proběhl takovýto exces nejbliže v Nové Vsi u Rokytнице v Orlických horách, kde bylo přepadeno oddělení finanční stráže a jeden strážník byl těžce zraněn. Vojenská posádka odešla z města do Náchoda a do kasáren se nastěhoval narychlo vytvořený hraničářský pluk č. 18 v čele s plukovníkem Mikulášem Janovským.⁷²

Lidé se často srocovali v ulicích. Dne 21. září se spontánně sešli u památníku odboje na náměstí Republiky. Ozývaly se výkřiky: „*Nic nedáme! Neustoupíme! O hranicích jednat nebudeme!*“ Poté se rozbouřený dav přesunul na Husovo náměstí, kde sídlilo dočasně velitelství 48. pluku „Jugoslávie“. Tak se dav opět rozvášnil: „*Sláva československé armádě! Chceme bojovat! Dejte nám zbraně! Ať vezme vojsko vládu do svých rukou!*“ Službu konající důstojník jim však vysvětlil, že armáda sama o sobě nemůže nic dělat. Nespokojený dav stál na místě asi hodinu a poté se lidé rozešli domů.⁷³

Jak bylo řečeno výše, Nové Město nad Metují bylo blízko hranice, a tak muselo být připraveno na nejhorší. Lidé odváželi své cennosti k příbuzným a známým do vnitrozemí a kdo nikoho neměl, zakopával svůj majetek do země, nebo ho důmyslně schovával. Také úředníci zabezpečovali důležité spisy.⁷⁴ Například pamětní knihy Krčína a fotoalbum byly uschovány v železobetonové pokladně místní Kampeličky.⁷⁵

⁷¹ *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha městyse Krčína založena 1929, s. 174

⁷² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 337

⁷³ Tamtéž, s. 340

⁷⁴ Tamtéž, s. 341

⁷⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha městyse Krčína založena 1929, s. 164

Dne 23. září ve 21 hodin oznámil rozhlas mobilizaci všech záložníků do čtyřiceti let. Tato zpráva nikoho ve městě nepřekvapila. Naopak si hodně lidí oddechlo, že se bude republika konečně bránit. Na ulicích města bylo opět celou noc jako ve dne. Ulicemi pobíhali gardisté, četníci, vojáci, úředníci vylepovali mobilizační vyhlášky a branci nečekali na ráno a rovnou odjížděli na místa určení. Zase se zpívaly vlastenecké písně a brance vyprovázely na cestu zástupy lidí s voláním „Nedejte nás! Ukažte, že jste Čechové! Vzpomeňte, že jste Čechové.“ Někdo odjel nákladními auty přímo na blízké hranice, někteří šli na nádraží a vlakem byli dopraveni na místo určení.⁷⁶

Druhý den byl ve městě postaven tzv. 2. oddíl pomocných pracovníků, který byl poslán do Chlístova. Celkem v něm bylo 187 mužů, 2 kresliči, 2 písaři, 3 tesaři, 3 účetní, 4 cyklisté, 6 kuchařů a zbytek dělníků. Janu Voborníkovi se povedlo získat vzpomínku pana Macháněho na to, co měl tento úkol za úkol:

„Byli jsme rozděleni do skupin o 100 mužích a každé velel jeden důstojník. Večer jsme byli posláni do Mezilesí. Tam nám bylo vysvětleno, že jsme vojenským útvarem, že musíme přísně zachovávat všechny předpisy a že nesmíme psát domů, kde jsme a co pracujeme. Ráno šli kamarádi kopat zákopy před drátěné překážky na kopec Šibeník nad Novým Hrádkem, já jsem byl ustanoven písařem v rotní kanceláři v Mezilesí. Pracovníci se vraceli vždy teprve večer, tu teprve obědvali...Kázeň byla vzorná, po 1. říjnu se velmi uvolnila, každý chtěl jít domů...V sobotu dne 8. října jsme se vrátili do Chlístova a činnosti pracovních oddílů skončila.“⁷⁷

Pracovat odjela i skupina mužů ze Spů. Museli zřídit pracovní četu o 21 mužích. Měli si s sebou vzít pokrývku hlavy, jídlo na dva dny a lopatu. Jeli na Borovou, kde kopali zákopy. Ženy ze Spů jezdily za vojáky na hory a vozily jim prádlo a jídlo. Ze Spů bylo nakonec mobilizováno 33 osob.⁷⁸

⁷⁶ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 342

⁷⁷ Tamtéž, s. 343

⁷⁸ *SOKA Náchod*, Fond Archiv obce Spy, Pamětní kniha, s. 265

Dne 25. září vyhlásil okresní úřad pohotovost Civilní protiletecké obrany a všech jejích složek. V sokolovně byla narychlo zřízena ošetrovna se 14 lůžky, stanice první pomoci byla umístěna do budovy okresního soudu. Začaly také odvody koní, na Husově náměstí i na prostranství před klášterem jich bylo plno. Sedláci byli znepokojeni tím, jak zvládnou podzimní polní práce, které se kvůli počasí opozdily. Co se týče novin, přicházely do města čím dál s větším zpožděním. Objevovala se v nich bílá místa, protože začala na plné obrátky pracovat cenzura. I tak byly noviny plné zmatených často si odporujících zpráv. Vlaky jezdily už jen maximálně dva za den.⁷⁹

Náchod vypadal v tuto dobu jako vojenský tábor. Nebyly tam vidět skoro žádné ženy a děti. Je však dobré podotknout, že se jak v Náchodě, tak i v Novém Městě nad Metují ve školách učilo. Lidé ve velkém nakupovali archy papíru a lepily je doma na okna, protože se obávali leteckého útoku a tímto si chtěli pojistit, že se sklo nevysype. Obyvatelé města odevzdali na poštovní úřad všechny radiopřijímače a to jak soukromé, tak i z veřejných míst. Jelikož noviny chodily s čím dál větším zpožděním, octlo se město bez informací. Radiové přijímače byly vráceny až druhý den ráno. Proto byli také lidé neustále v ulicích a živě se diskutovalo. Nebyli zde k vidění skoro žádní muži, čím dál víc jich bylo posíláno na opevňovací práce do hor. Mnoho podniků a obchodů bylo proto zavřeno.⁸⁰

Dne 28. září už byla situace kritická. Ve městě byl cítit všudypřítomný strach. Podle kronikáře Jana Voborníka nebylo v kostele na svátek 28. září nikdy víc lidí než tento den a chorál „Sv. Václave, vévodo české země“ nebyl nikdy zpíván tak vroucně. Večer se lidé doopravdy báli. Pro ilustraci je dobré zmínit vzpomínku paní Rachové, která se Janu Voborníkovi svěřila s tímto:

„Nikdy v životě jsem neprožila a nikdy bych už prožít nechtěla to, co jsem té noci prožila. Celou noc jsem stála u okna oblečena, nejnnutnější věci přichystány v balíku, s protiplynovou maskou u ruky a čekala, co se bude dít. V ulici byla úplná tma, okna všech domů byla zastřena, ani měsíc nesvítíl, jen

⁷⁹ SOkA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 344

⁸⁰ Tamtéž, s. 346

auta přejížděla se zastřenými světly...Do rána jsem oka nezamhouřila. Syn, jejíž povinnost poutala k místu, mě posílal pryč, ale prohlásila jsem, že bez něho nikam nepůjdu.“⁸¹

O své zážitky se podělila i paní Rocmanová, která bydlela na Husově náměstí:

„Na náměstí byla tma, ale lidí tam bylo plno. Stáli ve skupinách, zvláště na podloubích a hovor se děl skoro jen šeptem. Každý s úzkostí čekal, co přinesou nejbližší okamžiky. Občas někdo vyšel doprostřed náměstí, zíral na tmavou oblohu a naslouchal, neozve-li se zlověstný zvuk vrtule nebo nezazní-li výstražné znamení z kostelní věže. Byli jsme připraveni, že při prvním poplachu vskočíme do domu, popadneme protiplynovou masku a poběžíme do ochranných krytů v zámeckých sklepech.“⁸²

1. 3. 1 Mnichovská dohoda

V noci z 29. na 30. září 1938 byla podepsaná tzv. Mnichovská dohoda, na které se dohodli zástupci Velké Británie, Francie, Itálie a Německa. Bylo rozhodnuto, že Československo musí Německu do 10. října postoupit pohraniční území obývaná Němci. Již 1. října začalo být obsazováno pohraničí.⁸³

V době Mnichovské dohody žilo v politickém okrese Nové Město nad Metují 44 373 osob. Okres se dále dělil na soudní okresy Nové Město nad Metují a Opočno. V prvním zmiňovaném žilo 17 489 Čechů a 3 961 Němců, českého obyvatelstva tu tedy žilo 81,7 %. Němci žili především v pohraničních obcích. Oproti tomu měl soudní okres Opočno 98, 8% českého obyvatelstva. Je tedy zřejmé, že ve vnitrozemí tolik německých obyvatel nebylo. Oproti tomu žilo v soudním okrese Rokytnice v Orlických horách jen 5,8 % Čechů.⁸⁴ Německu

⁸¹ Tamtéž, s. 348

⁸² Tamtéž, s. 348

⁸³ GEBHART, Jan a kol.: *Velké dějiny zemí koruny české XV. a*, Praha, 2006, s. 9

⁸⁴ TROJAN, Emil, *Tak přísahali: partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939-1945*, Mohelnice, 2010, s. 28

celkem připadlo 7 obcí soudního okresu Nové Město nad Metují, kde žilo 4369 obyvatel.⁸⁵

Jakmile vešlo ve známost, jaká místa připadnou Německu, opět bylo ve městě rušno. Procházeli tudy nejen čeští občané, kteří utíkali z pohraničí, ale i němečtí sociální demokraté. Prchali tudy úředníci, učitelé, živnostníci a to jak jednotlivci, tak i celé rodiny. Městem zase jezdily automobily, povozy a další vozidla, tentokrát však opačným směrem. Z pohraničí byl odvážen majetek soukromý, veřejný, ale i spolkový nebo školní. S uprchlíky přicházelo do vnitrozemí i vojsko, tentokrát však bez zpěvu a s velkou lítostí. Zatímco lidé v Československé republice zažívali hrozné chvíle, celý svět se radoval, že mír je zachráněn. Ačkoli byl novoměstský kronikář z této události velmi zdrcen a rozlícen, stejně zastával názor, že bylo lepší se vzdát a nebojovat. Ve městě se o tom debatovalo, ozývaly se názory, že „*Němci by se nikdy nevzdali*“, nebo „*že bychom vydrželi určitě tři měsíce a pak by se vidělo*“. Jan Voborník v pamětní knize píše, že „*německé letadlo by zatím nadělalo takovou spoušť, že už by to byla docela jiná kapitola*.“⁸⁶

Dne 9. října začaly být vyklíženy „*naše*“ Orlické hory. Tam žili Němci, kteří byli plně závislí na českém vnitrozemí. Díky tomu se jim vedlo dobře a s českým obyvatelstvem měli dobré vztahy. Pro tyto Němce byla situace celkem komplikovaná, protože na Německo neměli ani hospodářské ani kulturní vazby. K Německu netíhli také proto, že byli oddělení horským masivem a celkově bylo na německou stranu špatné spojení. Prosperovali i díky turistickému ruchu a sportovním nadšencům. Mnichovská dohoda pro ně znamenala velkou hospodářskou ztrátu a oni sami ji nazývali pohromou. Obávali se toho, že Němci mají své Alpy a Krkonoše a těžko pojedou na dovolenou do Rokytnice nebo do Sedloňova.⁸⁷ Rokytnice v Orlických horách dokonce podala žádost, aby mohla zůstat součástí Československa. Obecní zastupitelstvo, složené zejména z Němců psalo, že jsou v Československu

⁸⁵ Tamtéž, s. 31

⁸⁶ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 350

⁸⁷ Tamtéž, s. 355

spokojeni a že nespokojeno bylo jen několik nerozvážných mladíků. Dále uváděli, že jsou na československém území hospodářsky závislí a nevědí, co si počnou. Jejich žádost byla zamítnuta.⁸⁸

Starosta obce Trčkov, také v Orlických horách, prohlásil, že k Německu nepůjdou, a podle svědků musel utéct před rozzuřenými ordnery⁸⁹. Zachránil jen to, co měl na sobě a nějaký čas pobýval se ženou a dvěma dětmi v Novém Městě nad Metují, kde žili z milodarů. Mnoho novoměstských obyvatel mělo v Orlických horách své chatky a bylo zvykem, že se tam rodiny vypravovaly v neděli na výlet.⁹⁰

Mnohem vážnější však bylo to, že městem se šířily poplašné zprávy, podle kterých Novoměstsko a Náchodsko připadnou Německu také. Naštěstí nebyla tato informace pravdivá, jak bylo řečeno výše, Náchod nebyl připojený k Německu jako jediné pohraniční město. Zato však do Nového Města proudily davy uprchlíků hlavně z Olešnice. Nesměli se zde však zdržet dlouho, nařízení ministerstva vnitra zakázalo jejich pobyt v pohraničním pásmu a pak mířili do vnitrozemí k příbuzným a známým.⁹¹ V Olešnici v Orlických horách žilo 93% obyvatel německé národnosti. Byla zde však i česká škola. Olešnice ležela na hranicích země, pohraniční opevnění se jí však vyhnulo. Němci sem přišli 10. října, všude se objevily německé nápisy a hákové kříže. V olešnické škole začalo probíhat vyučování v němčině, ve vyšších třídách se dvakrát týdně učila čeština.⁹²

Rodiny uprchlíků byly ubytovány „kde se dalo“ a to i v nevyhovujících prostorách. Vlastimil Němec vzpomíná, že do jejich domu se nastěhovala rodina Grymova. Pan Grym, který byl zámečníkem, měl dvě malé děti. Bydlení zde měli opravdu nedostačující. Pan Grym v domě přijal funkci údržbáře.⁹³

⁸⁸ *České slovo*, 3. 11. 1938, s. 3

⁸⁹ označení pro příslušníky polovojenské organizace Sudetoněmecké strany

⁹⁰ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 355

⁹¹ Tamtéž, s. 356

⁹² TROJAN, Emil, *Tak přísahali: partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939-1945*, Mohelnice, 2010, s. 22

⁹³ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 25. 11. 2015

Narychlo byl odvážen také majetek českých turistických chat. Například továrník Antonín Nyklíček zachránil veškeré vybavení z hotelu Národní jednoty severočeské v Olešnici. Školní inspektor Václav Šilhánek a učitel Ladislav Rach odvezli vybavení olešnické školy, pomůcky i učebnice. Také vojáci zachraňovali, co se dalo, hlavně zbraně, a vše ukládali do Holubcovy továrny.⁹⁴

Německo získalo většinu lesů v Orlických horách a brzy po zabrání se v nich začalo kácet. Za zmínku také stojí osud kostela a fary v Dobřanech. Zde působil za národního obrození velký vlastenec Josef Liboslav Ziegler a zval sem takové obrozence, jako byl například Josef Dobrovský. Dobřany byly centrem národního života. V době Mnichova tady pobýval německý kněz, fanatický henleinovec, který vyzdobil svou faru praporem s hákovým křížem. Dobřany připadly Československu a faráře odtud místní vyhnali i s jeho kuchařkou.⁹⁵

1. 3. 2. Druhá republika

Během období tzv. druhé republiky se začal likvidovat liberální a demokratický stát. Uskutečnila se řada kroků, které byly v jasném rozporu s ústavou z roku 1920. Byly zde také snahy omezit moc parlamentu. Hledal se vhodný prezidentský kandidát, nakonec byl vybrán Emil Hácha.⁹⁶

Už 15. října byla ve městě demobilizována armáda. I. prapor 48. pluku „Jugoslávie“ se vrátil do svých kasáren a do Holubcovy továrny se přestěhoval 11. strážný prapor z Bystrého. Skončila také akce CPO, hasiči vrátili výzbroj do skladiště, léky byly dány do lékárny a chlorové vápno prodáno barvířské firmě Herzig v Klopotově.⁹⁷

Ztráta pohraničí měla však i jeden pozitivní dopad. Dříve jezdily autobusové linky do Deštného v Orlických horách, nyní musely končit už ve Sněžném.

⁹⁴ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 356

⁹⁵ Tamtéž, s. 358

⁹⁶ GEBHART, Jan a kol.: *Velké dějiny zemí koruny české XV. a*, Praha, 2006, s. 69

⁹⁷ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 362

Místo do Olešnice se jezdilo pouze na Nový Hrádek. Aby se využila vozidla a nemuseli se propouštět zaměstnanci, byla 1. prosince zavedena přímá autobusová linka do Prahy. Z města vyjížděla v 5 hodin a 30 minut, dále vedla přes Náchod, Českou Skalici a Hradec Králové až do hlavního města. Autobusy do Prahy byly vždy plné.⁹⁸

Velkým problémem však zůstávali uprchlíci. Bylo mezi nimi i hodně zaměstnanců státu, jako byli úředníci nebo učitelé. Protože byli placeni státem, hledalo se pro ně co nejrychleji umístění. Okresnímu školnímu výboru v Novém Městě nad Metují tak bylo přiděleno 39 učitelů s nařízením, aby jim bylo co nejrychleji nalezeno zaměstnání. To bylo velmi problematické, protože volná místa nebyla. Povedlo se umístit 11 učitelů a to tak, že některé početnější třídy například v Bohuslavicích nebo v Krčíně byly rozděleny. Maximum pro počet žáků ve třídě obecné školy bylo 60 a to žádná třída nedosahovala. Další opatření, které bylo zavedeno, říkalo, že učitel měšťanské školy měl týdně odučit pouze 18 hodin, zbytek za něj doučili právě nově příchozí učitelé. Posledním opatřením, které mělo pomoci zaměstnat nové síly, bylo propouštění vdaných státních zaměstnankyň. Takto z novoměstských škol odešly učitelky Zdena Kosařová, Marie Vichtlová, Anna Dušková a Jana Nováková.⁹⁹

Noví zaměstnanci byli přiděleni také k četnické stanici (1), k poštovnímu úřadu (4), k bernímu úřadu (5), k berní správě (1), k měřičskému úřadu (1), k okresnímu úřadu (6), k okresnímu soudu (6), ke stanici místní dráhy (5) a ke stavebnímu úřadu státních drah (6). Přišli sem lidé z blízkého okolí, jako z Olešnice v Orlických horách, z Trutnova, Broumova, ale i z daleka, například z Liberce nebo Rumburku. Výměna zaměstnanců probíhala oboustranně. Na německé území přešel třeba přednosta okresního soudu JUDr. Gustav Michel. Ze zaměstnání odcházeli i Němci pracující v soukromém sektoru. Výpověď podala například úřednice u firmy Vincenc Beneš Jiřina Grögerová, která

⁹⁸ Tamtéž, s. 362

⁹⁹ Tamtéž, s. 363

dostala místo na okresním hejtmanství v Broumově. Lidé ve městě prý byli rádi, že odešla, protože měla donášet henleinovcům.¹⁰⁰

Ostatních uprchlíků ve městě příliš nezůstalo. Zbyli tu jen ti, kteří tu měli nějaké příbuzné, jednalo se o dvacet rodin. O část uprchlíků se postaral místní klášter, kde působili milosrdní bratři. Okresní úřad získal na pomoc uprchlíkům v říjnu 15 000 korun od Ministerstva sociální péče. Okresní péče o mládež vytvořila soupis všech nově přichozích dětí a těm se snažila pomáhat. Dne 17. listopadu byla zřízena komise, kde byli zástupci všech spolků, a jejímž úkolem bylo uspořádat v celém okrese veřejnou sbírku pod heslem „*Českým lidem česká pomoc.*“ Do čela byl zvolen okresní hejtman Jaroslav Vožický, který byl povýšen. Po městě visely plakáty, které obyvatele Nového Města vyzývaly k věnování peněz, oblečení, obuvi, potravin nebo látek. Věcné dary se odevzdávaly v sokolovně. Do Nového Města nad Metují se sjížděly selské vozy z okolních vesnic a přivážely balíky různých věcí. Celkem se vybralo 15 112 korun. Od 9. do 13. prosince se pomoc rozdávala potřebným. Uprchlíci si pro věci houfně chodili a bylo mezi nimi i několik dříve bohatých občanů, jako například majitel tkalcovny Soumar z Olešnice v Orlických horách. V prosinci ještě proběhla celostátní akce na podporu uprchlíků. Tentokrát se výběru peněz ujala městská rada a vybráno bylo 28 276 korun, 10 000 přispěl Josef Bartoň z Dobenína.¹⁰¹

1. 3. 2. 1. Politické strany

Po vzniku tzv. druhé republiky došlo k přetvoření stávajícího systému politických stran. V této době zde byly jen dvě strany. Spojením agrárníků, lidovců, Národního sjednocení, Národní ligy, Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské, Československé strany křesťansko-sociální, Národní obce fašistické, Národní strany lidové a větší části národních socialistů vznikla Strana národní jednoty. Opozicí ji dělala Národní strana

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 364

¹⁰¹ Tamtéž, s. 372

práce, která byla složená především ze sociálních demokratů, druhé části národních socialistů a komunistů.¹⁰²

Dne 4. prosince 1938 se v Novém Městě nad Metují konala ustavující schůze okresní organizace Strany národní jednoty. Židé do ní už přijímání nebyli. Předsedou se stal továrník O. A. Brich, místopředsedou rolník J. Samek z Vršovky, jednatelem J. Dvořák, správce lidové záložny, pokladníkem bývalý starosta Jaroslav Václavík a organizátorem poslanec Národního shromáždění Václav Pozdílek.¹⁰³

V Krčíně stejná akce proběhla 11. prosince. Předsedou strany se stal starosta František Slavík, místopředsedou Jan Špryňar a jednatelem Josef Grym. Přihlásilo se 322 členů.¹⁰⁴

Již dne 22. května 1938 se v Novém Městě nad Metují konaly volby do obecního zastupitelstva. Kandidovali zástupci osmi stran. Starostou byl zvolen Jiří Jireš, ředitel okresní nemocenské pojišťovny, národní socialista. Po šesti mandátech získaly strany: Národní sjednocení, za ně se do zastupitelstva dostal například továrník O. A. Brich nebo továrník Antonín Nyklíček, živnostenská strana a národní socialisté. Tři hlasy získali komunisté a do zastupitelstva se dostal František Pilař, František Kadaňka a Čeněk Škoda. Agrární strana získala jen jeden mandát a jako svého zástupce měla Jaroslava Venclíka. Ten byl za války velmi aktivní v místní pobočce NSDAP. Odborová organizace československého domova měla také jen jednoho zástupce, sociální demokracie tři a lidovci získali mandátů pět.¹⁰⁵

Volby se konaly i v Krčíně, který byl v té době samostatnou obcí. Starostou byl zvolen rolník František Slavík, v kronice označen jako člen hospodářské strany nepolitické. Jeho náměstkem se stal Otakar Příbyl, člen Národního sjednocení.

¹⁰² GEBHART, Jan a kol.: *Velké dějiny zemí koruny české XV. a*, Praha, 2006, s. 57

¹⁰³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 374

¹⁰⁴ *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha městyse Krčína založena 1929, vložený list

¹⁰⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 393

To bylo v Krčíně úspěšné, získalo čtyři zastupitele. Po třech zastupitelích získali lidovci, národní socialisté a zástupci nepolitické hospodářské strany.¹⁰⁶

1. 3. 3. Volný čas v roce 1938

I přes těžkosti doby žilo město čilým kulturním životem. Konaly se různé oslavy, přednášky nebo představení. Za zmínku stojí, že v Novém Městě nad Metují žil v letech 1936-1938 spisovatel Jaromír John, vlastním jménem Bohumil Markalous.¹⁰⁷ Do města za ním jezdili různí přátelé, zachovala se například společná fotografie Karla Nového, Františka Halase a Vladislava Vančury, kteří přijeli za Johnem na návštěvu.¹⁰⁸ V únoru 1938 vedl Jaromír John v Sokolovně přednášku na téma „Český člověk za světové války v knize“, která souvisela s jeho dílem *Večery na slamníku*.¹⁰⁹ Dne 6. října 1938 se odstěhoval ke své sestře do Slatiňan. V Novém Městě navázal spoustu přátelství. Lidé ho na ulicích vídali v jeho typickém sportovním oblečení a vždy byl doprovázen svým chundelatým strakatým kokršpanělem, kterému říkal Ta. Za zmínku stojí také to, že v Novém Městě nad Metují napsal knížku pro děti s názvem *Rajský ostrov*.¹¹⁰

Známou osobností, která ve městě přednášela, byl profesor Masarykovy univerzity v Brně Jan Uher. Posluchači si mohli poslechnout jeho výklad na téma „Reforma československé školy v duchu Masarykově“.¹¹¹ Jan Uher se po okupaci zapojil do odboje jako člen Obrany národa. Byl však již na začátku roku 1939 zatčen a v roce 1942 popraven.¹¹²

Ve městě fungoval ochotnický divadelní spolek Tyl později spojený se spolkem Čelakovský. Herci hráli dohromady pod názvem Tyl Čelakovský. V roce 1936 byla založena tzv. Lidová scéna, která byla spojena s místní

¹⁰⁶ *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha městyse Krčína založena 1929, s. 140

¹⁰⁷ Spisovatelé a literatura. *Univerzita Palackého v Olomouci* [online]. [cit. 2016-05-24]. Dostupné z: <http://spisovatele.upol.cz/jaromir-john-vl-jm-bohumil-markalous/>

¹⁰⁸ VANČUROVÁ, Ludmila a kol, *Vladislav Vančura ve fotografii*, Praha, 1954, s. 23

¹⁰⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 400

¹¹⁰ Tamtéž, s. 429

¹¹¹ Tamtéž, s. 400

¹¹² Jan Uher. *Filosofická fakulta Masarykovy univerzity* [online]. [cit. 2016-05-25]. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/uherjn.html>

lidovou stranou. Často se konala divadelní představení, která byla většinou vyprodaná. V roce 1938 se však hrálo pouze do dubna. Pak byla všechna představení, přednášky a větší shromáždění lidí na čas zakázána kvůli nákaze dobytka. Další činnost poté zastavily události kolem 21. května a 30. září. Až v listopadu bylo opět sehráno představení spolku Tyl, jednalo se o veselohru Palackého třída 27. Ta měla být původně hrána na oslavách dvacetiletého výročí republiky. Ještě byly sehrány hry Lucerna od Aloise Jiráska a Pražský žid od Jana Kollára. Divadelníci vybrali hry od těchto zasloužilých autorů, protože se pod tíhou doby uchylovali k odkazu známých českých vlastenců.¹¹³

Ve městě se každoročně konaly oslavy narozenin prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Nebylo tomu jinak ani v roce 1938, i když byl prezident po smrti. Bylo by mu 88 let. Tato slavnost byla v březnu 1938 spojena s oslavou sedmdesáti let sokolské jednoty ve městě, i když hlavní oslava sokola se konala až v červnu. Sokol zde vznikl v roce 1868. Akci pořádala místní vojenská posádka, večer se konal slavnostní program v sokolovně, kde starí sokolové obnovovali svůj slib. Divadelní spolek Tyl sehrál hru „Teďka hrdina“ a před jejím začátkem promluvil major Jaroslav Purkyně o bitvě u Bachmače.¹¹⁴

Také oslavy prvního máje byly pojímány jako oslava národní pospolitosti a jednoty. Stranická příslušnost účastníků nebyla nijak důležitá, důraz se kladl na věrnost republice a demokracii. Vše začalo průvodem, který šel od nádraží na Husovo náměstí. Byl to jeden z největších průvodů, jaké město zažilo. Všichni cítili nebezpečí, které je obklopovalo za hranicemi a tak vyšli do ulic lidé všech vrstev, věku a vyznání. Za městskou hudbou šly krojované družiny a to Sokol, Orel, legionáři, hasiči, Střelecká jednota, skauti, Národní garda a poté dav občanů. O přednesení projevu byl požádán spisovatel Jaromír John. Jeho řeč trvala téměř hodinu a poukazoval v ní především na důležitost jednoty národa. Jeho projev byl dokonce vysílán místním rozhlasem.¹¹⁵

¹¹³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 403

¹¹⁴ Tamtéž, s. 403

¹¹⁵ Tamtéž, s. 404

Zajímavé je, že s přibližující se válkou došlo k velkému úpadku turistiky. Turisté z Nového Města nad Metují byli zvyklí jezdit hlavně do Orlických hor. Před Mnichovskou dohodou se lidé do hor báli jezdit a nikomu se tam nechtělo. A po 30. září už do nich ani jezdit nemohli, protože nepatřili k československému území. Chaty v Orlických horách byly již přes léto prázdné, nepřijeli ani pravidelní letní hosté. Všem vadila nejistá situace. V Novém Městě nad Metují však bylo letních hostů plno. Stejně tak situace zasáhla i zimní sportovce. V okolí už nebylo kam jezdit lyžovat. Skalní příznivci tohoto sportu tak vzali zavděk stráněmi na Sendraži a u Nového Hrádku.¹¹⁶

Krčín žil před válkou také čilým životem. Jedna z nejdůležitějších organizací zde byla Tělocvičná jednota Sokol. Ta pořádala během roku různé oslavy, karnevaly a slavnosti. Starostou byl prokurista Hanuš Doležal. Dále zde fungoval Sbor dobrovolných hasičů, v jehož čele stál rolník Antonín Železo. V čele Národní jednoty severočeské stál řídící učitel Robert Jarolímek. Ten působil i v čele Červeného kříže. A nedá se opomenout ani činnost Sportovního klubu.¹¹⁷

Ve městě fungoval také hasičský sbor. V roce 1938 prošlo výcvikem celkem 128 mužů. Obranné kurzy vedl plukovník Karel Dašek. Kromě toho se hasiči účastnili přednášek a praktického výcviku, které pořádali místní lékaři. Jednalo se o Jindřicha Dvořáka, obvodního lékaře a Josefa Šidlofa, okresního lékaře židovského původu. Po příchodu Němců hasiči fungovali dál, ale i je postihla různá omezení. Josef Červený píše: „*Sbor náš hledí nařízení německá obcházeti, jak jen je možno.*“¹¹⁸

¹¹⁶ Tamtéž, s. 423

¹¹⁷ *SOKA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha městyse Krčína založena 1929, s. 144

¹¹⁸ ČERVENÝ, Josef, *Dějiny hasičského sboru v Novém Městě nad Metují 1871-1946*, Nové Město nad Metují, 1946, s. 57

1. 4. Rok 1939

1. 4. 1. Politický vývoj

Nová republika vstoupila do roku 1939 pouze se dvěma politickými stranami, jak bylo napsáno výše. Dne 3. ledna se konala schůze Strany národní jednoty, kde se řešilo přijímání nových členů. Přihlásilo se přes 700 osob, odmítnuti byli všichni lidé židovského původu, jednalo se o Fischmana, Höniga a Bondyho. Nebyl přijat ani žádný Němec. Tady je jasně patrné, že druhá republika byla velmi nacionalisticky orientovaná. Dne 25. února se konala první veřejná schůze Strany národní jednoty, která měla obrovský ohlas, sjížděli se na ni účastníci i z okolních vesnic. Plný byl nejen hlavní sál sokolovny, ale i přísálí, vestibul a jídelna v suterénu. Proslovy byly amplionem vysílány po celé sokolovně. Tady promluvil poslanec Václav Pozdílek a také Rudolf Gajda. Právě Gajda byl velký tahákem pro diváky. Všichni si ho pamatovali jako člověka, který má neustále spory s Benešem a tak doufali, že se zde dočkají nějaké konfrontace. Nic takového se však nestalo, Gajda měl poměrně klidný projev. Své schůze měla i Národní strana práce, nikdy je však nenavštívil významnější host.¹¹⁹

Dne 30. prosince 1938 byla zakázána komunistická strana. V obecním zastupitelstvu tři komunisté seděli a ti byli od roku 1939 zbaveni mandátů a nahrazeni jinými lidmi. Dne 7. února vyšlo nařízení, které zakazovalo činnost všech politických spolků. Tak zanikly všechny spolky zřízené v rámci komunistické strany. Některé spolky ostatních stran se prohlásily za nepolitické a v činnosti pokračovaly. Z 85 spolků celkem zaniklo 25.¹²⁰

Změny v politickém přeskupení měly vliv i na místní tisk. Některá periodika zanikla, některá se prohlásila za odborový tisk a většina se přimkla k jedné ze dvou politických stran. V Hradci Králové přestala vycházet komunistická *Pochodeň*, sociálně demokratický časopis *Rozhledy* se přejmenoval na *Halasy* z českého severovýchodu a stal se oficiálním tiskem Národní strany práce.

¹¹⁹ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 461

¹²⁰ Tamtéž, s. 461

Ostatní periodika jako například Pokrok (agrární), Náchodské listy (Národní sjednocení) nebo Lidové proudy (národní socialisté) přešly ke Straně národní jednoty.¹²¹

Jak bylo napsáno výše, stanovení nových hranic s Německem trvalo velmi dlouhou dobu. Okresní hejtman Jaroslav Vožický jezdil ještě týdně po Mnichovské dohodě do Ratiboře v Horním Slezsku, kde zasedala komise pro stanovení definitivních hranic v pásmu Orlických hor. Lidé na Náchodsku a Novoměstsku měli stále strach, že přijdou o své domovy a tyto dva okresy budou k „Říši“ přece jen připojeny. Situace došla tak daleko, že tyto domněnky vyvracel oficiálně rozhlas a šířitelům poplašných zpráv hrozilo trestní stíhání.¹²²

Nebyla ještě ani vyřešena situace s uprchlíky. Až do 22. ledna mohli posluchači rozhlasu denně slyšet výzvy na podporu uprchlíků a proslovy na toto téma měly různé známé osobnosti. I po Novém roce se ve městě konala sbírka na podporu lidí vyhnaných z domovů a vybralo se 28 267 Kč, z toho 10 000 přispěl Václav Bartoň z Dobenína.¹²³

Do města v roce 1939 zavítal i František Křížík, kterému už bylo 92 let. Přijel předat Josefu Bartoňovi z Dobenína cenu doktora Hanuše Karlíka. Majitel místního zámku dostal diplom a také odměnu 100 000 korun. Zasloužil se nejen o rozvoj průmyslu ve státě, byl i známým lidumilem a člověkem, který každému rád pomohl. Tento akt měl však čistě intimní ráz. Přítomna byla jen rodina Bartoňových a tři zástupci z Prahy.¹²⁴

¹²¹ Tamtéž, s. 462

¹²² Tamtéž, s. 463

¹²³ Tamtéž, s. 464

¹²⁴ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939, s. 564

2. Protektorát Čechy a Morava

Dne 15. března se rozplynuly i poslední zbytky naděje na zachování samostatného státu. Nápor hitlerovského Německa na Česko-Slovensko zesílil již v únoru a na začátku března 1939. Na Slovensku zesílily separatistické tendence, které vyvrcholily odtržením tohoto území. Dne 14. března 1939 odjel Emil Hácha spolu s Františkem Chvalkovským do Berlína, kde jednal s Adolfem Hitlerem. Pod tlakem vnějších okolností Hácha podepsal prohlášení, že vkládá osud českého národa do Hitlerových rukou. Dne 16. března 1939 vznikl Protektorát Čechy a Morava, od 15. března bylo území republiky obsazováno německými vojsky.¹²⁵

Od ranních hodin 15. března hlásil rozhlas, že německé jednotky překročily hranice a vstoupily na území republiky. Občané byli vyzváni k zachování klidu. Hlášení bylo nejprve jen české, poté se vysílalo i v němčině. Ponuré atmosféře tohoto dne napomohlo i počasí. Teplota v Novém Městě byla pod nulou, všude bylo plno sněhu a lidé, kteří vybíhali na ulici, byli pokrytí velkými vločkami. Před okresním hejtmánstvím se začal srocovat dav lidí, přicházeli i z okolních vesnic a všichni chtěli vidět příjezd německé armády. Rozhlasem bylo také nařízeno, aby se veškerá doprava přesunula na pravou stranu silnice, jak se tehdy v Německu jezdilo. Už o půl desáté přijelo několik německých automobilů s vojáky a důstojníky. Osm z nich obsadilo poštovní úřad a vyhlásili, že až do 15 hodin budou výhradními držiteli všech telefonních linek. Hned také zařídili přímé spojení s Hradcem Králové, které do té doby nebylo, a s Berlínem přes Kladsko.¹²⁶

Odpoledne přišly do města první oddíly německého vojska. Shromáždily se na Husově náměstí. Němečtí vojáci byli velmi vyčerpaní a třásli se zimou. Část vojáků ve městě zůstala, část pokračovala dál směrem na Jaroměř a Hradec Králové. Vojsko tudy proudilo celý den a noc. Armáda, která zůstala ve městě, se ubytovala v sokolovně a ve školách. Velel jí hejtmán Macholz. Jeho prvním krokem bylo stanovení policejní hodiny pro hostince, musely být zavřeny do

¹²⁵PASÁK, Tomáš, *Český fašismus 1922- 1945 a kolaborace 1939- 1945*, Praha, 1999, s. 240

¹²⁶ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 465

20 hodin. Od 21 hodiny do 6 hodiny ranní nesměl nikdo vycházet bezdůvodně ven.¹²⁷

I přes Krčín přešel první oddíl německého vojska. Vojáci šli po ulici s puškami v poloze „k palbě zbraň“ s nasazenými bodly. Až do 21. hodiny večerní pokračovaly transporty zbraní, v Krčíně se však nikdo nezastavil.¹²⁸

Ve městě se však stále ještě nacházela vojenská posádka československé armády. Ještě 15. března odpoledne museli vojáci ve Stehlíkově továrně odevzdat všechny zbraně. Bylo také zabaveno skladiště Národní gardy, kde bylo zbraní také dost. Německá armáda se ve městě, stejně jako na jiných místech republiky dozbrojila.¹²⁹

Zdeněk Rydlo z Vrchovin šel jako každé jiné ráno do měšťanky v Novém Městě nad Metují. Bylo ošklivé počasí, napadlo asi 15 centimetrů nového sněhu. Okolo deváté hodiny žáky zavolal učitel Josef Římek a poslal je k oknům, aby se mohli dívat, co se venku děje. Rydlo popisuje tento výjev takto: *„Na protějším chodníku se jako zloději ploužili němečtí vojáci, celí promrzlí, skoro neustrojení.“* Zdeněk Rydlo také vzpomíná, že Josef Římek byl brzo po začátku války zatčen a do města se vrátil až po osvobození.¹³⁰

Všude po městě stála německá nákladní auta. Největší část byla na Husově náměstí, na Rychtě, u sokolovny a u okresního hejtmanství. Stejně tak byly ulice i náměstí plné lidí, které neodradil ani mráz a sníh. Vše sledovali mlčky, ve městě byl klid. Když se němečtí vojáci začali s novoměstskými občany bavit, byli velmi překvapeni, že tu neprobíhá žádná revoluce a je tu pořádek.¹³¹ Německým vojákům se ve městě velmi líbilo. Když zjistili, že nemusí potlačovat žádné nepokoje, byli často k vidění v ulicích, jak nakupují uzeniny, cukrovinky a pochvalují si, jak je u nás levně. Výjimkou nebylo ani to, že

¹²⁷ Tamtéž, s. 467

¹²⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939- 1942, s. 7

¹²⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939, s. 467

¹³⁰ Soukromá kronika Zdeňka Rydla, s. 29

¹³¹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939, s. 468

zejména látky a obuv posílali domů do Německa. Když měli z města odejít, vůbec se jim nechtělo.¹³²

Lidé si museli zvykat na německé vozy, které městem jezdily v různých směrech. Běžný život také narušilo již zmíněné nařízení o policejní hodině, která byla následně posunuta na půlnoc, a zákazu vycházení. Policejní hodina byla upravována dle potřeby, když například došlo k nějaké výjimečné situaci. Tou mohlo být cokoli, jako střelba německého vojáka na Husím krku. Myslel si, že na něj běží člověk a chce ho napadnout, byla to však srna.¹³³ Po městě byly vylepovány plakáty s novými vyhláškami. Některé byly dvojjazyčné, některé pouze v němčině. Jedna z nich se například týkala odevzdání zbraní. Nevztahovala se však na lovecké zbraně a vzduchovky.¹³⁴

Dne 21. března byla definitivně rozpuštěna místní vojenská posádka. Vojáci si mohli ponechat stejnokroj, zbraně však již neměli. Kdo neměl doma jiné zaměstnání, mohl ve městě ještě chvíli zůstat. Někteří důstojníci raději ani nevycházeli z domu. Situace pro ně byla velmi nepříjemná. Všichni složili slib věrnosti republice a nyní se museli vzdát bez boje. O tři dny později kasárny zabraly německé oddíly, vojáci měli asi 50 vozů. Nad vrata byl umístěn nápis *Diese Kaserne mit allen Gebäuden ist für die deutsche Militärverwaltung beschlagnahmt*. Poslední vojáci odešli do civilu 31. března, promluvil k nim major Purkyt a dostalo se jim důstojného rozloučení.¹³⁵

2. 1. Poměry v politickém okrese Nové Město nad Metují v květnu 1939

Německá okupační správa se už od jara 1939 zajímala o celkové dění v politickém okrese Nové Město nad Metují. Okresní hejtman Jaroslav Vožický byl nucen sepsat zprávu o místních poměrech, kterou si vyžádal komisař gestapa Albert Hardtke.¹³⁶

¹³² Tamtéž, s. 469

¹³³ Tamtéž, s. 470

¹³⁴ Tamtéž, s. 469

¹³⁵ Tamtéž, s. 470

¹³⁶ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207- 722- 7/32, s. 22

Pod okresní úřad ve městě spadaly dva soudní okresy a to Nové Město nad Metují a Opočno. Jak bylo napsáno výše, okresním hejtmánem byl JUDr. Jaroslav Vožický. Ve městě sídlilo také okresní četnické velitelství, v jehož čele stál Josef Votruba. Krčín byl vedený ještě jako samostatná obec, která měla 1331 obyvatel.¹³⁷

V celém okrese žilo 49 860 obyvatel. Z toho bylo 49 500 české národnosti, k německé národnosti se hlásilo jen 242 lidí. Dále zde bydlelo 84 osob jiné národnosti a 34 těch, kteří měli státní příslušnost k jinému státu. Žádná národnostní skupina nebyla v tomto okrese nijak organizována.¹³⁸

Volební právo mělo v soudním okrese Nové Město nad Metují 13 336 voličů. Podle údajů voleb z roku 1935 zde byla nejsilnější lidová strana těsně následovaná stranou agrární (obě přes 2 300 voličů) Za zmínku stojí i fakt, že 1 174 osob volilo fašisty, 428 Národní sjednocení a 585 dalo hlas straně komunistické.¹³⁹

Co se týče tisku, okres Nové Město nad Metují měl svá tři periodika. První z nich, *Sokolský ruch*, měsíčník sokolské župy Jiráskovy-Podkrkonošské vycházel jednou měsíčně a šéfredaktorem byl Hanuš Doležal z Nového Města nad Metují. Dále se vydával *Věstník svazu zasílatelských svazů textilních*, který redigoval Josef Hartvich z Dobrušky. Jednou týdně potom vycházel *Tiskový zpravodaj Sokolské župy Jiráskovy-Podkrkonošské*, který vedl Jan Sedláček z Opočna.¹⁴⁰

2. 2. Politické okolnosti

Podřízenými úřady protektora v jednotlivých oblastech se staly úřady vrchních zemských radů, tzv. Oberlandraty. Nové Město nad Metují bylo podřízeno Oberlandratu v Náchodě. Bez jeho vědomí a schválení nesměl být vyřízen žádný spis okresního úřadu. Ke všem podáním také musela být vyhotovena

¹³⁷ Tamtéž, s. 25

¹³⁸ Tamtéž, s. 29

¹³⁹ Tamtéž, s. 32

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 15

kopie v němčině. Oberlandrat v Náchodě byl později zrušen a Nové Město pak spadalo přímo pod Hradec Králové.¹⁴¹

V dubnu ve městě proběhl nábor do Národního souručenství, nyní jediné české povolené politické straně. Ženám a židům nebylo členství povoleno, hlásit se mohli pouze muži od 21 let. Ženy byly přijaty až v roce 1940. Národní souručenství hlásalo, že musí být opuštěn starý systém politických stran a celý národ se musí srazit v *jeden nerozbitný šik*. Ve městě bylo několik lidí, kteří se proti tomu vzpírali. Po stromech v lese na cestě k Libchyni byly dokonce rozvěšeny rukou psané plakáty, které občany odrazovaly od vstupu do Národního souručenství s tím, že tam jsou „*samí agrárníci a kapitalisté*“. Z toho je zřejmé, že za tímto aktem stáli levicově orientovaní lidé, možná bývalí komunisté. Kronikář Jan Voborník se k tomuto aktu vyjádřil tak, že všichni tento čin odsoudili. V okrese se do Národního souručenství celkem přihlásilo 97% mužů, což byl i protektorátní průměr.¹⁴²

2. 3. Hospodářské poměry

Německá správa se přirozeně zajímala o nejvýznamnější průmyslové podniky. Byly rozděleny podle toho, zda jsou „árijské“ či „neárijské“ a podle toho, kolik mají zaměstnanců. Žádný z těchto podniků nedodával armádě. V roce 1939 v Novém Městě nad Metují patřily k nejvýznamnějším:

- J. Rousek a synové, strojírna a slévárny, 153 zaměstnanců
- Theodor Böhm, grafické závody, 108 zaměstnanců
- Vincenc Beneš, továrna ražených papírových výrobků, 83 zaměstnanců
- V. Navrátil, továrna na kůže, 45 zaměstnanců
- „Vatela“- Hudec a spol, textilní továrna, 178 zaměstnanců
- Antonín Bernatzky, mechanická tkalcovna, 48 zaměstnanců
- František Demuth, barevna a bělidlo, 82 zaměstnanců
- Bratři Herzigové, barevna a bělidlo, 92 zaměstnanců
- Ferdinand Příbyl, mechanická tkalcovna (Krčín), 230 zaměstnanců

¹⁴¹ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s 474

¹⁴² Tamtéž, s 475

Josef Schneider, výroba šicích nití, 15 zaměstnanců

Firma Brich, chemická továrna, 11 zaměstnanců

Všechny výše uvedené podniky byly označeny jako „árijské“. Co se týče „neárijských“ podniků ve městě, byly to (počet zaměstnanců chybí):

Arthur Kohn, tkalcovství s poznámkou, že zaměstnává cizí tkalce (poté správcem Ambrož Schreier, v roce 1940 likvidátorem)

Jiří Frischman, výroba lihovin (také dosazen „árijský“ správce)

Filip Hönig, výroba lihovin (majitel utekl v roce 1938 do Anglie, v roce 1939 majetek převzali čeští zaměstnanci Fanta a Forman)

Josef Pick, pletárna (výrobu poté zastavil)

Ludmila Bondyová-Pokorná, výroba průhledných obalů a tkalcovství (podnik popsán jako: „*neárijský částečně, Ludmila Pokorná si vzala žida Bondyho, byli ale rozvedeni a podnik vede sama*“)¹⁴³

Ve městě se stále ještě nacházel dostatek materiálu, který byl využíván na stavbu pohraničního opevnění. Němci toho samozřejmě využili a do Říše vlakem poslali všechny železné pruty, které tu byly uskladněné, dále odvezli i mobilní opevňovací techniku jako ostnaté dráty, železné překážkové kříže, jehlany a dokonce i dřevěné vojenské ubikace.¹⁴⁴

Zhruba od 14. dubna 1939 začali novoměstští občané pociťovat potravinovou nouzi. Pražená káva se už nedala sehnat a vajíčka nebyla k dostání ani na vesnici. Sobotní trhy zely prázdnou, i když draho nebylo, protože zvyšování cen bylo zakázáno.¹⁴⁵

Okresní úřad poslal v květnu prvních 160 lidí k pracovnímu odvodu na práce do Německa. Byla to velmi různorodá skupina. Velká část ať ženatých či svobodných dělníků se těšila, že si přiveze velký výdělek. Další šli proto, že v protektorátu nemohli najít odpovídající práci. Část lidí byla k odvodům vyslána nedobrovolně, žádali totiž o podporu. Když však slyšeli, že půjdou do

¹⁴³ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207- 722- 7/32, s. 31

¹⁴⁴ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s 474

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 473

Německa, všichni si nějakou práci našli. Práce v Říši byla v této době víceméně dobrovolná.¹⁴⁶

V červnu 1939 bylo na celém území protektorátu jen 16 912 uchazečů o práci. V Novém Městě nad Metují už nezaměstnanost nebyla vůbec, naopak chyběli dělníci zejména ve stavebnictví. Stát také přestal vyplácet podporu. Jediný problém byl stále s umísťováním státních úředníků a učitelů, protože tu byli nejen lidé ze Sudet, ale Češi přicházeli také ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Dalším problémem byli bývalí důstojníci armády, pro ty stát otevíral různé kurzy k vykonávání kancelářských profesí.¹⁴⁷

2. 4. Život ve městě

Bylo zakázáno slavit 1. máj tak, jak byl oslavován v minulých letech. Na budově krčínské radnice však přesto zavlála protektorátní vlajka a červenobílý prapor. U desky padlých v 1. světové válce byly zavěšeny portréty Masaryka, Kramáře a Švehly. K tomu byla položena kytice, na jejíchž stuhách stálo „Věříme pevně“ a „Pravda vítězí.“ Není však už žádná zpráva o tom, co na to říkala německá okupační moc.¹⁴⁸

V červenci se objevila zpráva, že je zakázáno zpívat české národní písně. Na černé listině byl i Karel Hašler a zejména jeho „Ta naše písnička česká“. Lidé je zpívali často demonstrativně, aby ukázali své vlastenectví, a často skupinově na poutích, slavnostech nebo v hostincích. V těžkých dobách lidé „rehabilitují“ vlasteneckou píseň a uchylují se k národu. Před zákazem byla tato píseň údajně slyšet všude po celém městě, lidé si ji zpívali v hostincích, dívky při šití, matky při praní, chlapci jen tak na ulici. Při odhalení sochy Jana Husa v sokolské zahradě v červenci musela hudba tuto píseň desetkrát opakovat. Nakonec se vysvětlilo, že zákaz zpěvu neexistuje, zpívání a hraní však nesmí působit provokativně.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 478

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 516

¹⁴⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939- 1945 koncept, s. 187

¹⁴⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939, s. 482

Strach lidí se se vznikem Protektorátu v žádném případě nezmenšil. Jako město na hranicích země zažívalo Nové Město nad Metují všechny události podstatně silněji. Dne 20. srpna zavládlo ve městě opět vzrušení. Celou noc jezdila k Broumovu a Kladsku spousta německých automobilů a tanků. Lidé už tušili, že dojde v nejbližší době k válce s Polskem a nyní se báli nejen o svůj majetek, ale i o svůj život. Občané se následující dny zastavovali na ulici a bavili se o tom, že válka s Polskem přijde v řádu několika dní. Od 25. srpna začala létat nad městem německá letadla. Od České Skalice k Náchodu táhla početná německá jednotka.¹⁵⁰

Dne 27. srpna bylo vydáno nařízení, které se týkalo zatemňování z důvodu protiletectvé ochrany. Každý večer projíždělo městem gestapo a kontrolovalo zatemnění. Při nedodržení tohoto rozkazu rozdávali příslušníci gestapa vysoké pokuty. Po městě začaly být vylepovány vyhlášky říšského protektora Neuratha. Varovaly například před sabotážemi, za které hrozil trest smrti. Od 29. srpna musely být všechny nápisy německo-české. Jednalo se o budovy, vývěsní štíty nebo názvy ulic. Ve městě byl jen jeden malíř písma a to Josef Hofman a ten měl tedy plné ruce práce.¹⁵¹

Se vznikem protektorátu, přítomností wehrmachtu v kasárnách, dozorem gestapa nad veškerou činností bylo ve městě cítit napětí. Že se něco změnilo, poznaly už i malé děti. Všichni se snažili toto období přečkat tak, že se uzavírali do menších komunit lidí, kteří se navzájem dobře znali. Lidé se navštěvovali co nejvíce „uvnitř“, aby nebyli moc na očích. Každý se snažil ochránit především sebe a svou rodinu. Protože strach o život a o blízké byl silný, nebylo možné proti Němcům otevřeně vystoupit. Avšak nařízené pokyny a příkazy se prováděly s co nejmenším nasazením, aby se předešlo pocitu kolaborace.¹⁵²

¹⁵⁰ Tamtéž, s 485

¹⁵¹ Tamtéž, s. 486

¹⁵² Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 25. 11. 2015

2. 5. Druhá světová válka

Někteří evropští politici ještě v srpnu 1939 doufali, že dojde ke vzájemnému smíření. Hitler se už ale rozhodl jinak. Německé komando převlečené do polských stejnokrojů zaútočilo na budovu německé rozhlasové stanice v Gliwici a obsadilo ji. V 5 hodin a 45 minut přepadla Polsko bez vypovězení války německá vojska.¹⁵³

Ráno v 7 hodin a 45 minut 1. září oznámil rozhlas, že vůdce dal pokyn, aby německá armáda vyrazila na Polsko. Lidé ve městě měli strach, že budou potraviny opět na lístky a bude všeho nedostatek. Nutno říci, že se nepletli. Hned 2. září vydal říšský protektor nařízení, které zakazovalo poslouchat zahraniční vysílání rozhlasu. Toto nařízení bylo často porušováno a novoměstskému občanovi Jaroslavu Kynclovi se stalo dokonce osudným.¹⁵⁴

Lidé se už od počátku války báli gestapa, i když se zatím ve velkém nezatýkalo. Nevěřili ani novinám ani rozhlasu a přestali si důvěřovat navzájem. Všichni pamětníci potvrdili, že to bylo to nejhorší. Nikdo nevěděl, komu může věřit, sousedé se uzavírali do sebe a o ničem s nikým raději moc nerozprávěli.

Nedá se ani vypočítat, kolika oblastí života se válka dotkla. Jako méně důležité by se mohlo zdát omezení autobusové dopravy v kraji. Mnoha lidem, včetně studentů, však zkomplikovalo život. Zcela bylo zrušeno přímě autobusové spojení Nové Město nad Metují- Praha a Nové Město nad Metují- Police nad Metují. Nejvíce všem chybělo spojení s Prahou, bylo totiž nastaveno tak, aby člověk v 5 hodin ráno vyjel a ve 22 se z Prahy ještě pohodlně vrátil domů. Autobusy i nadále jezdily na Nový Hrádek, do Sněžného, do Náchoda, do České Skalice a do Rychnova nad Kněžnou.¹⁵⁵

Byla vyhlášena povinnost vzdávat poctu symbolům Německé říše a to jak praporům, vlajkám nebo standartám. Neněmecké obyvatelstvo nebylo povinno zvedat nataženou pravici, toto zdravení bylo dobrovolné, všichni však museli

¹⁵³ GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha, 1996, s. 66

¹⁵⁴ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 488

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 491

smeknout pokrývku hlavy a zaujmout důstojný postoj. Stejná úcta musela být projevena při hraní písně Deutschland Deutschland über alles a při 1. sloce Písně Horsta Wessela^{156 157}.

V prosinci bylo vyhlášeno nařízení, které říkalo, že každý občas starší patnácti let musí mít u sebe doklad totožnosti s fotografií. Předtím se na to moc nedbalo a lidé často ani nevěděli, kde doklady mají. Začaly se tvořit velké fronty na farních úřadech a policejních úřadech. Nikdo nechtěl riskovat problémy s německým režimem.¹⁵⁸

Dvacátý osmý říjen považovali Němci za kritický den. Báli se, že by lidé mohli demonstrovat a mohly by vypuknout nepokoje. Proto už několik dní předtím upozorňovali na to, že je zakázáno jakékoli sročení lidí. Lidé byli také vyzváni, aby odložili veškeré odznaky, stuhy, trikolory a nenosili ani výrazné čapky, kterým se říkalo „masaryčky“. Dvacátý osmý říjen 1939 byl běžným pracovním dnem, lidé šli do práce a děti do školy. Lidé ve městě tento významný den oslavili aspoň tak, že vyšli do práce ve slavnostním oblečení a stejně tak vystrojili i své děti. U památníku Vítěze na náměstí Republiky nenápadně přibýlo šest věnců a chryzantémy. Je tedy zřejmé, že aspoň malý protest mezi lidmi proběhl.¹⁵⁹ To však pobouřilo místní fašisty, kteří si stěžovali, že tento akt uráží „Vůdce“ a domohli se toho, že byly odstraněny stuhy v národních barvách.¹⁶⁰

Zatímco v Novém Městě nad Metují vše proběhlo klidně, v Praze byl vývoj událostí úplně jiný. Dne 28. října 1939 se v Praze uskutečnily demonstrace proti okupaci. Během nich došlo ke srážkám s nacisty a byl při nich zastřelen dělník Václav Sedláček. Těžce raněn byl i student medicíny Jan Opletal. Bojovný duch demonstrací oživila zpráva, že Jan Opletal zemřel. Jeho pohřeb

¹⁵⁶ Pamětník Lumír Hadinec, který byl spolužákem Josefa Škvoreckého, vzpomíná, že Josef Škvorecký složil na motivy této písně text „Die Dame hoch.“ Celý text byl neslušný a Škvorecký tak dost riskoval. (Rozhovor s Lumírem Hadincem (nar. 1922) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 13. 5. 2016)

¹⁵⁷ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 495

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 496

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 492

¹⁶⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939- 1945 koncept, s. 191

15. listopadu se stal národní manifestací. Nacisté se pomstili tak, že 17. listopadu zatkli 1 200 studentů v Praze a v Brně a devět jich pro výstrahu popravili.¹⁶¹

Špatné zprávy, které přicházely z Prahy, neustávaly. Dne 17. listopadu v 19 hodin hlásil rozhlas: „*Po jistou dobu se pokouší skupina českých intelektuálů v součinnosti s uprchlým exprezidentem Benešem většími nebo menšími akty odporu rušiti klid a pořádek v Protektorátě Čechy a Morava. Bylo přitom zjištěno, že osnovatelé těchto aktů odporu jsou zvláště na českých vysokých školách. Protože se 28. října a 15. listopadu tyto živly daly strhnouti, aby násilně postupovaly proti jednotlivým Němcům, byly české vysoké školy zavřeny na tři roky, devět pachatelů bylo zastřeleno a větší počet účastníků vzat byl do vazby.*“¹⁶² Mohlo by se zdát, že události ve vzdálené Praze nechají leckoho chladným. Podle zápisu v pamětní knize však noc po vyhlášení této zprávy téměř nikdo nespál, protože hodně rodičů mělo v Praze na vysokých školách své děti a nevěděli, co se s nimi děje.

Druhý den nebylo v novinách o pražských událostech nic, proto byli lidé velmi nejistí a čekalo se, jestli poledním vlakem přijedou nějakí studenti. Několik jich skutečně přijelo a postupem času se ozvali nebo vrátili i všichni ostatní. Jediný, který se do Nového Města nad Metují nevrátil, byl student medicíny Jaroslav Morávek, bratr zdejšího okresního soudce Josefa Morávka. Byl odvezen do Německa, do koncentračního tábora.¹⁶³ Válku však naštěstí přežil, po téměř šestiletém vězení v Buchenwaldu se vrátil. Po osvobození dostudoval medicínu a stal se známým docentem urologie.¹⁶⁴

2. 6. Ulice

Dne 11. listopadu 1939 provedla městská rada přejmenování všech ulic, které nebyly v souladu se soudobým stavem a měly nějaký vztah k revoluci v říjnu

¹⁶¹ GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha, 1996, s. 101

¹⁶² *SOka Náhod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 494

¹⁶³ Tamtéž

¹⁶⁴ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

1918, legionářům, politikům první republiky a podobně. Některým veřejným prostranstvím nová jména po válce zůstala, protože se ta stará nelíbila komunistické moci, některé názvy se vrátily zpět.¹⁶⁵

Ulice Československých legií byla přejmenována na Školní, jelikož poblíž se nacházela škola. Název „Československých legií“ vyšel z přání občanů, protože v této ulici bydlelo mnoho bývalých legionářů. Po válce se starý název neobnovil a části ulice se v roce 1961 začalo říkat Průkopníků. Od roku 1968 se opět jedná o ulici, tentokrát jen Českých legií.¹⁶⁶

Zborovská ulice, pojmenovaná podle bitvy u Zborova, se stala ulicí Malecínskou. Po válce byla na počest Julia Fučíka pojmenována Fučíkova. Až v roce 1990 se město vrátilo k původnímu názvu Zborovská.¹⁶⁷

Ulice 28. října byla přejmenována na Vrchovinskou. To jí zůstalo až do roku 1961, kdy byla přejmenována na Brigádnickou, a od roku 1968 nese původní název 28. října.¹⁶⁸

Ze Štefánikovy třídy se stala Nádražní, po roce 1948 nesla jméno Stalinova a od roku 1968 je opět ulicí Nádražní.¹⁶⁹

Ulice Edvarda Beneše se přejmenovala na Sokolskou. Od roku 1961 se tato ulice jmenuje Příbyslavská a svůj původní název již nezískala.¹⁷⁰

Náměstí Republiky, kde se nacházely všechny důležité městské budovy, se změnilo na náměstí Komenského. V roce 1961 mu byl dán název náměstí Revoluce na počest revoluce v Rusku a od roku 1968 je opět náměstím Republiky.¹⁷¹

¹⁶⁵ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 492

¹⁶⁶ ŠTĚPÁŘOVÁ (GOLDMANNOVÁ), Lucie. *Vývoj názvů ulic v Novém Městě nad Metují*. 2006. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí diplomové práce PhDr. Vladimír Koblížek, Ph. D., s. 22

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 39

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 19

¹⁶⁹ Tamtéž., s. 30

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 34

¹⁷¹ Tamtéž, s. 31

2. 7. Rok 1940

Lidé vstupovali do nového roku s obavami. Konec války byl stále v nedohlednu a moc nacistického Německa se jevila jako neporazitelná. Když na ulici zastavilo auto gestapa, lidé si už hned začali říkat, pro koho to asi zase jedou. Je ale pravda, že zatčení ve městě nebyla nijak četná. Zatčen byl pouze Josef Brandejs, v roce 1940 k němu přibyli: Hanuš Doležal, Jan Reichrt, František Kadaňka a František Pilař.¹⁷²

Dne 1. února 1940 bylo vydáno nařízení, které ukončovalo kočovný život cikánů. Tito lidé však byli zvyklí kočovat po celé generace a nikde neměli domovské právo. Dne 9. února přijely z Rychnova nad Kněžnou do Krčína dva obytné vozy a jeho obyvatelé se na obecním úřadě dožadovali ubytování. Krčínští četníci je dovedli za obvod Krčína k obci Vrchoviny. Tam se jich ujali novoměstští strážníci a dovedli je zpět do Krčína. V Krčíně je opět nenechali a eskorta je dovezla až na Spy a poslala zpět do Rychnova nad Kněžnou. Tato drobná epizoda ukazuje vztah, který měli Češi k romskému obyvatelstvu během okupace. Nikde nebyli vítáni a ani se od českých obyvatel nedočkali výrazné pomoci. Němci poté poslali Romy, stejně jako Židy do koncentračních a vyhlazovacích táborů, kde jich mnoho zahynulo.¹⁷³

Toto nařízení si pochvaloval i novoměstský kronikář, píše, že „*cikánskému tuláctví a kralování nastal konec*“. Dále ale poznamenal, že jich tu nikdy nebylo moc a neví o tom, že by někdy něco cenného ukradli, pouze občas zmizela nějaká slepice. Nechodili ani po domech žebrať. V Novém Městě nad Metují cikáni často tábořili nad Františkem. V zimě přespávali na Přibyslavi ve stodolách. Občas také nabízeli hádání z ruky. Když se ve městě narodilo cikánské dítě, na křtiny se vždy vypravila paní Nyklíčková, manželka továrníka Nyklíčka a pokaždé se stala kmotrou. Zajímavé také je, že na městském

¹⁷² *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 12

¹⁷³ *SOkA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939-1942, s. 15

hřbitově mělo hrobeček cikánské dítě. Protože se o něj nikdo nestaral, vzaly si to pod patronát místní děti, nosily tam květiny.¹⁷⁴

V únoru a začátkem března viděli novoměstští obyvatelé nad městem letadla. Nevěděli, zda byla anglická či francouzská, ale napočítali jich šest. Letadla pokaždé shazovala letáky různého druhu. Nejvíce jich bylo shozeno poblíž Dolska, tam spadl celý balík. Vždy druhý den ráno prohledávalo tyto oblasti četnictvo. Letáky sbírali a obyvatelé měli pod trestem smrti zakázáno letáky sebrat, ponechat si je, nebo dokonce šířit.¹⁷⁵

V Novoměstské továrně „Vatela a spol“ byla uskutečněna 19. dubna 1940 velká krádež látek. Škoda přesahovala 200 000 korun. Hlavní pachatel byl nalezen, jednalo se o Bohumila Tláškala z Černčic. Zboží se našlo u něj v garáži zašité v pytlí. Tláškalovi pomáhal Dostál z Náchoda. Tláškal měl být údajně napojený na pašeráckou síť v Praze, při vyšetřování se však nic nezjistilo, protože se ve vězení oběsil. Ve městě tato krádež způsobila velký rozruch.¹⁷⁶ Nebyla to toho roku jediná velká krádež. O velké pozdvižení se postarali zloději, kteří ukradli v hotelu Rambousek cínové pivní trubky v hodnotě 15 000 korun. Vypátrání však nebyli.¹⁷⁷

Němci velmi dbali na to, aby byli zaměstnanci státní správy loajální k Říši. Všichni proto museli v roce 1940 složit slib věrnosti, který zněl: „*Slibuji, že budu Vůdce Říše velkoněmecké Adolfa Hitlera, jako ochránce Protektorátu Čechy a Morava poslušen, že budu zájmy Velkoněmecké říše k prospěchu Protektorátu Čechy a Morava podporovati, nařízení hlavy Protektorátu Čechy a Morava a jeho vlády plniti, zákony zachovávat a své úřední povinnosti svědomitě zastávat.*“¹⁷⁸ Pokud by někdo slib odmítl podepsat, nebo by toto prohlášení porušil, hrozila mu ztráta zaměstnání.

¹⁷⁴ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 80

¹⁷⁵ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 12

¹⁷⁶ *SOkA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939-1942, s. 21

¹⁷⁷ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 169

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 13

V této době ve městě nebyla stálá vojenská posádka. Pro město to bylo velmi obtížné, muselo financovat prázdné kasárny. Nemohlo je ani využít jako např. sklady, protože Němci je chtěli mít připravené pro případný příchod vojáků. Proběhla dlouhá jednání, až v květnu 1940 bylo odsouhlaseno, že velitelství německé branné moci v Josefově kasárny přejímá a slibuje plnit finanční závazky. V červnu bylo oznámeno, že se vojenská posádka nastěhuje. Město muselo zajistit, že kasárny budou v pořádku. To ale nebylo snadné, protože tuhá zima poničila kanalizaci a i uvnitř byl nepořádek. Uklízelo tam nakonec přes třicet místních žen. Posádka přijela 15. června. Vojáci se zde často střídali, jejich počet kolísal mezi dvěma a šesti sty.¹⁷⁹

Německá moc se však stále obávala odporu z řad českého obyvatelstva. Snažila se jim tedy co nejvíce ukázat převahu. V červnu bylo například nakázáno, že ze všech veřejných míst musí zmizet jakékoli připomínky bývalé republiky. Odstraňovaly se vývěsní štíty, nápisy, obrazy, vývěsní skříně, ale i pečeti nebo razítka. V Novém Městě nad Metují bylo v roce 1940 ještě stále dost předmětů, které první republiku připomínaly. Neslučovaly se však se soudobým zřízením a tak i na ně došlo. Z památníku padlým na náměstí Republiky byl odstraněn nápis „Vítězům“ (jednalo se o vítěze první světové války, ke kterým Německo nepatřilo) a musela být sundána i socha lva. I seznam padlých v první světové válce byl upraven, u všech členů legií musely být vymazány poznámky, že patřili k legionářům. Na veřejných budovách, jako byl například okresní soud nebo okresní úřad, byly stále znaky československé republiky, i ty musely zmizet.¹⁸⁰

Ušetřeny nebyly ani obrazy Tomáše G. Masaryka nebo Edvarda Beneše. Řešily se i takové maličkosti jako například staré lázeňské prospekty, nebo dopisní papíry. Stejně tak byly předělávány turistické značky, na nichž bylo označení spolku, který je vytvořil. Přepisovány byly i dějiny v muzeích a na výstavách. Všechny závadné předměty musely být uzamčeny. I sportovci už nemohli

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 21

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 14

navenek nosit klubové odznaky. Tyto zásahy do osobní svobody obyvatel posilovaly nacistickou moc.¹⁸¹

V roce 1940 byla také dokončena germanizace veřejného prostoru ve městě. Už nejen veřejné budovy, ale i soukromé podniky jako obchody nebo restaurační zařízení, musely mít dvojjazyčný název. Stejně tak se měnily poznávací značky u automobilů, všechny začínaly PA, P znamenalo Protektorát, na Moravě se auta označovala PB. Vše musel opět zajistit jediný malíř písma ve městě Josef Hofman, který si musel dokonce najmout pomocníka. Každá obec také dostala kromě českého ještě německé jméno.¹⁸²

Nové Město nad Metují se psalo jako Neustadt an der Mettau. Z obce Jestřebí bylo Habichtsau, z Mezilesí Metzles, z Nového Hrádku Neubürgles, z Přibyslavi Prenzlau, z Dolska Talgrund, z Vršovky Werschow, Krčín byl Rodwald, Černčice Tscherntchitz, Slavoňov Slawoniow, Spy Spie, Vrchoviny Werchovin nebo Nahořany Nahorschan.¹⁸³

Němčina zavládla i na úřadech, musel ji ovládat každý úředník. Ověřovalo se to zkouškou. Dále následovali zaměstnanci pošty. Byl otevřen kurz němčiny, který se ukázal jako zbytečný. Navštěvovalo ho 32 osob a pro ty, kteří německy uměli, bylo tempo příliš pomalé, a úplní začátečníci si zase stěžovali, že je to na ně příliš rychlé. Každý úřad také musel odebírat nějaký německý list. Nové Město nad Metují si vybralo Der neue Tag, tiskový orgán úřadu říšského protektora. Lidé s oblibou poslouchali rozhlas, jehož vysílání bylo vždy zakončeno říšskou hymnou.¹⁸⁴

Jak bylo napsáno výše, Němci chtěli mít v českých úřadech loajální lidi. Pro údajný „nepřátelský postoj vůči Říši“ byl v listopadu suspendován starosta Krčína František Slavík. Přišel o všechny funkce, mimo starosty Krčína ještě o

¹⁸¹ Tamtéž, s. 14

¹⁸² Tamtéž, s. 17

¹⁸³ Tamtéž, s. 17

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 19

členství v obecních komisích, místní školské radě atd. Zastoupil ho náměstek Otokar Příbyl.¹⁸⁵

Změnil se i starosta města. Odstoupil současný starosta Jiří Jireš, ředitel Okresní nemocenské pojišťovny. Veřejnosti bylo ohlášeno, že ho k tomu vedly soukromé důvody. Ve skutečnosti ale odešel nedobrovolně. Ve městě proti němu řadu měsíců probíhala štvavá kampaň. Nezjistilo se, kdo ji rozpoutal. Různým lidem ve městě byly zasílány anonymní dopisy, které komentovaly starostův osobní život a psaly o něm různé nehezké věci.¹⁸⁶ Všiml si toho i místní udavač Sicherheitsdienstu a jeho sdělení se dostalo i do souhrnné zprávy pražské služebny SD: *Anonymní dopisy od českých občanů dostával i starosta Jireš. Bylo mu vyčítáno hlavně špatné hospodaření. Dále se anonymové zmiňovali o jeho četných milostných vztazích a napadali jeho náklonnost k Benešovi.*¹⁸⁷

Místo něj byl zvolen náměstek O. A. Brich, majitel chemické továrny. Ten nebyl v politice žádným nováčkem, po celá 20. léta byl členem zastupitelstva a zajímal se především o věci sociální. Protože byl velmi bohatý, měl dost peněz na to, aby podporoval různé dobročinné akce.¹⁸⁸

Mezi O. A. Brichem a Jiřím Jirešem se však rozhořel soudní spor. Brich zaslal Ústřední sociální pojišťovně dopis, ve kterém uvedl, že město znepokojila aféra, která se týkala Jiřího Jireše. Na důkaz toho přiložil anonymní štvavé dopisy, které po městě kolovaly. Jireš Bricha zažaloval pro urážku na cti. Brich se hájil, že nechtěl nikoho urazit, jen žádá prošetření celé věci. Dále Brich uvedl, že informace v dopisech jsou někdy pravdivé a že to může dokázat. Jiří Jireš vyšel z tohoto sporu velmi špatně. Jednalo se především o jeho „bujarý“ soukromý život. Svědkové uváděli, že Jireš byl v roce 1937 zfackován od

¹⁸⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939-1942, s. 27

¹⁸⁶ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 102

¹⁸⁷ *Národní archiv* (dále jen NA), fond Úřad říšského protektora (dále jen „fond 114“), sign. 114-302-2, karton 314, denní zpráva SD z 5. 4. 1939, překlad Lucie Koudelkové. Vycházela jsem z digitalizované formy SD zpráv, kterou mi poskytl vedoucí mé práce Petr Koura. Uvádím tak archivní signaturu příslušného dokumentu, i když jsem jej nestudovala přímo v archivu.

¹⁸⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 102

muže, jehož dceři poslal milostný dopis. Další svědkové uvedli, že několikrát vstoupili do pojišťovny a našli Jireše, jak objímá a líbá úřednice. Nakonec proti němu vypovídala i jeho manželka. Jireš vzal tedy žalobu na Bricha zpět.¹⁸⁹

Ačkoli bylo zřejmě na milostném životě Jiřího Jireše něco pravdy, štvavou kampaň proti němu rozpoutali lidé, kteří ho nechtěli ve starostenském úřadě. Jireš byl vlastenec a choval náklonnost k Benešovi a první republice. To se soudobému zřízení nehodilo a povedlo se ho zdiskreditovat. Jireš byl přeložen do Ledče nad Sázavou. Nutno dodat, že za celou věcí stáli podle německé tajné služby Češi, ne Němci.¹⁹⁰

Aby si Němci pojistili poslušnost na všech frontách, uspořádali také povinný kurz pro všechny kronikáře. Ti museli psát obecní kroniky pouze tím stylem, který by byl nakloněný soudobému zřízení. Vedení kroniky bylo v každé obci povinné. Kroniky z minulých let, které Němcům nevyhovovaly, musely být poslány do Prahy. Každý kronikář musel začít znovu. Kurz se konal i v Novém Městě nad Metují. Všichni s sebou museli kroniku přinést a přednášející Václav Černý, ředitel zemědělského archivu, se do nich podíval a řekl, co je správně a co není.¹⁹¹

Město navštívil královéhradecký biskup Mořic Pícha. Přijel udílet svátost biřmování, na náměstí se sešly davy lidí, hlavně z venkova. Biskup nocoval na zámku. Ve městě ho přivítal Jaroslav Vožický, okresní hejtmán.¹⁹² Ne všichni však byli z jeho příjezdu nadšení, o tom svědčí hlášení německé tajné služby: *„Na popud okresního hejtmána Vožického bylo vystaveno cestovní povolení pro královéhradeckého biskupa. Ten byl během celého trvání cesty v doprovodu vrchního komisaře a jezdil jeho služebním vozem. Obyvatelstvo, které má omezený příděl benzínu, přijalo tuto zprávu s nevolí.“*¹⁹³

¹⁸⁹ *Pokrok: lidový orgán českého Polabí*. Jaroměř, 1940, 23 (24. 10.).

¹⁹⁰ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 102

¹⁹¹ Tamtéž, s. 122

¹⁹² Tamtéž, s. 134

¹⁹³ NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 312, denní zpráva SD z 10. 6. 1940

2. 7. 1. Vlajka

V Novém Městě nad Metují vznikl místní odbor organizace Vlajka, který vedl úředník Josef Herzig. Tato organizace pořádala ve městě přednášky, ve kterých obyvatele přesvědčovala, že jediná možná budoucnost Čechů je v rámci Říše. Jako ikonu si zvolili postavu dělníka a hlásali, že německá armáda bojuje za nový hospodářský řád. Novoměstská Vlajka také kritizovala Národní souručenství jako „snůšku starých vyřazených stran“, které nechtějí spolupracovat s německými nacionalisty. Vlajka spolupráci s Němci nezastírala. Když ve městě řečnil v roce 1940 redaktor „Vlajky“ Josef Halman, v jeho řeči zaznělo:

„Říkají nám zrádci, ale proč? Snad proto, že chceme zdárnou existenci všech vrstev a že chceme národ zachrániti? Nekopírujeme cizí vzory, ale svůj český národní nacionalismus stavíme již po léta...Stačí se podívati na vojenské úspěchy Německa a udělejte si úsudek o šeptané propagaci, budete věřit ožralému Honzovi Masarykovi? Říká se, že zahraniční složka bojuje za vaši svobodu, ale my už osvobození jsme.“¹⁹⁴

Nutno však podotknout, že se tato organizace ve městě netěšila moc velké podpoře. Na schůze chodilo kolem 140 obyvatel, převážně mužů, což je v porovnání se schůzemi bývalých politických stran celkem málo. Spousta lidí tam navíc chodila pouze ze zvědavosti.¹⁹⁵ Časopis Vlajka psal o schůzi v Novém Městě nad Metují v roce 1940 velmi barvitě. Neustále se prý ozýval nadšený potlesk, neboť „*novoměstští občané pochopili význam dnešního světového boje árijských národů proti světovému Židovstvu.*“¹⁹⁶

Organizace Vlajka měla v Novém Městě nad Metují jen pět členů. Byli to Josef Herzig, Oldřich Hladík, Stanislav Vig, František Baťa a Josef Umlauf.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Národní archiv, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207- 1344- 5/27, 87

¹⁹⁵ Tamtéž

¹⁹⁶ Vlajka, 10. 1. 1940, s. 3

¹⁹⁷ SOA Zámorsk, Fond MLS Hradec Králové, Richard Keil, LS 712/46

2. 8. Rok 1941

Do nového roku vstupovalo město doslova pokryté sněhem. Před klášterem byly závěje vysoké dva a půl metru. U sokolovny byla závěj dokonce vyšší než hlavní schodiště. Sníh sahal až nad ploty domů, a tak děti jezdily na ulici na lyžích. Vlaky přijížděly se zpožděním a pošta chodila nepravidelně. Za vrchovinským viaduktem dokonce uvízl osobní vlak. Lokomotiva s pluhem, která mu přijela na pomoc, uvízla také. Lidé museli vystoupit a ti místní šli v mrazu domů. Ti, co byli z daleka, přespali u známých nebo v hostinci. Na vyproštění vlaků pracovalo mnoho železničních zřízenců a také němečtí vojáci z města.¹⁹⁸

Na Tři krále byl vyhlášený pracovní den, obyvatelé měli jít do práce. To se však nelíbilo především lidem z vesnice, kteří byli zvyklí chodit do kostela. Někdo tedy do práce šel, někdo navštívil kostel, v roce 1941 to tedy byl pracovní den tak „napůl“. V roce 1941 bylo na práci v Německu zhruba 50 lidí. Velká část z nich si to pochvalovala. Vydělali si tam dost peněz a domů vozili úspory. Pochvalovali si i stravu. Jednalo se většinou o dobrovolníky, kteří odešli již dříve. Po městě visely stále plakáty, které vyzývaly pracovníky k zaměstnání v Říši. Ti, co tam jít chtěli, už tam byli a nikdo jiný se nehlásil.¹⁹⁹

Nejvýznamnější událostí roku 1941 bylo napadení Sovětského svazu. Dne 22. června 1941 přepadla vojska Německa a jeho satelitů bez vyhlášení války Sovětský svaz. Rozšíření války na východ způsobilo výraznou a pronikavou změnu nejen na dosavadních válečných frontách, ale také v mezinárodní politické konfiguraci. Stalin musel upravit svou politiku a stal se také německým nepřítelem.²⁰⁰

I v Novém Městě nad Metují to nikdo nečekal. Lidé mysleli, že Německo a Sovětský svaz jsou partneři. Zpráva o napadení byla vyhlášena v rozhlase 22. června v 7 hodin a 30 minut. Celý den se posluchači dozvídali o dalších

¹⁹⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 2

¹⁹⁹ Tamtéž s. 37

²⁰⁰ GEBHART, Jan a kol.: *Velké dějiny zemí koruny české XV. b*, Praha, 2007, s. 7

německých úspěších. Byla zrovna neděle a tak lidé postávali na ulicích a se vzrušením ale i starostí si o tom povídali. Druhý den byli zatčeni všichni Rusové a Ukrajinci, kteří v okolí žili, byli však brzo propuštěni. Bylo zřejmé, že německá armáda potřebovala čím dál více vojáků. Ve dnech 25. a 26. června proběhly ve městě odводы k německému vojsku. Museli se dostavit všichni Němci, kteří ve městě žili, nebo ti, kteří se k německé národnosti přihlásili. Ve městě byli i takoví Němci, kteří se nepřihlásili a zůstávali dál protektorátními občany.²⁰¹

V tomto období také vystoupala na vrchol agitace propagující vítězství. Vycházely oslavné články v novinách, na nárožích byly vylepovány plakáty s texty „*Věříme ve vítězství Vůdce*“, „*Vůle Vůdcova zajistí vítězství Velkoněmecka na východě*“, „*Vítězství Říše, vyhnání bolševismu, vyhnání Židů, vypuzení plutokratů, Viktoria!*“. Velké „V“ muselo být vyvěšováno na domech, na úradech i obchodech. Bylo dokonce doporučeno, aby byly při vstupu do měst a vesnic umístěny plátěné pásy s těmito hesly. Je tedy vidět, že německá propaganda byla dobře propracovaná. Na obyvatele Protektorátu to muselo nějakým způsobem zapůsobit, ať už kladně nebo záporně. Objevovaly se ale i drobné protiútoky. Objevilo se několik písmen V, ke kterým někdo připsal VČSR. K některým písmenům V byly zase přilepovány sovětské hvězdy vystřižené z bílého papíru. Vážnější incident se nestal.²⁰²

V roce 1941 přišla do města zajímavá zpráva. Studenti techniky nebo medicíny, kteří nyní nemohli studovat a chtěli by, si studium mohli dokončit na univerzitě v Německu. Podmínkou byl „árijský“ původ a dobrá znalost němčiny. Studenti také museli mít za sebou aspoň dva semestry. Žádný student z Nového Města nad Metují však tuto nabídku nepřijal.²⁰³

Dne 13. března tohoto roku město zažilo první letecký poplach. Stejně jako na jiných místech protektorátu se rozezvučely sirény. Pohotovost měla být od 2 hodin do 5 hodin ráno. Vojsko bylo také na nohou a pospíchalo k nádraží. Poté

²⁰¹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 17

²⁰² Tamtéž, s. 22

²⁰³ Tamtéž, s. 15

se obyvatelé města dozvěděli, že se jednalo o nálet britských letadel na některá německá města v blízkosti protektorátu. Nutno však dodat, že většina obyvatel města poplach zaspala.²⁰⁴ Jelikož hrozilo nebezpečí náletů, čím dál více se dbalo na zatemňování. Okna obcházeli němečtí vojáci, ale i policie, četnictvo, nebo členové CPO. Za nedodržení hrozila velká pokuta, 1 500 korun, a také přerušení dodávky elektrického proudu.²⁰⁵

Ve městě byl pouze jeden protiletecký kryt, byl však velmi prostorný. Vedly k němu dřevěné šipky, na kterých stálo „*K leteckému krytu*“. Nacházel se ve sklepení pod zámeckým valem. Upraven byl již v roce 1938 s blížící se hrozbou války. Dalo se do něj vejít ze dvora zámecké úřední budovy, tam, kde kdysi stával pivovar. Další vstup byl z pěšiny, která vedla z náměstí Republiky směrem ke špýcharu. Do krytu se mělo vejít 2000 osob. Pro všechny obyvatele města by nestačil a obyvatelé z Klopotova, Rezku nebo Nádražní ulice to do něj měli daleko. Lidé z Klopotova a Rezku se ale rozhodli, že kdyby byl nálet, utekli by raději do okolních lesů.²⁰⁶

Kolem 15. března, kdy bylo výročí vzniku protektorátu, očekávala německá okupační moc nepokoje. Báli se také nočního rozhazování letáků a vylepování plakátů. Aby tomu nacisté předešli, konaly se od 14. do 17. března noční bezpečnostní hlídky. Prováděli je nejen Němci, ale zapojeni byli i čeští občané. Začínalo se ve 22 hodin večer a pohotovost se držela až do 7 hodin ráno. Hlídku vykonávalo četnictvo, policie, ponocní a obecní dělníci. K žádnému incidentu nedošlo.²⁰⁷

Na základě vládního nařízení přestaly v květnu vycházet Národní listy. Bylo to velké překvapení, vycházely velmi dlouhou dobu a měly silnou čtenářskou základnu. I v Novém Městě nad Metují měly hodně předplatitelů i čtenářů. Ostatní deníky jako Národní politika nebo Venkov pokračovaly dál, vycházely však ve velmi omezeném rozsahu.²⁰⁸

²⁰⁴ Tamtéž, s. 16

²⁰⁵ Tamtéž, s. 16

²⁰⁶ Tamtéž, s. 17

²⁰⁷ Tamtéž, s. 16

²⁰⁸ Tamtéž, s. 17

Ke konci září vybízel zahraniční rozhlas k tomu, aby lidé nečetli noviny a pracovali pomalu. Novoměstský kronikář Voborník to komentuje jako „neblahou agitaci, jejíž následky byly strašlivé“. Bylo vyhlášeno, že říšský protektor Neurath ze zdravotních důvodů odchází a místo něj byl povolán zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich. V rozhlase se hlásily informace o stanném právu. Lidé v Novém Městě nad Metují nejprve nepochopili, zda stanné právo platí nebo ne. Poté, co začaly přicházet informace o zatčených a popravených lidech, bylo již jasno. Přesto to bylo nepochopitelné, lidé si pokládali otázku, *co se to v té Praze děje*, protože v Novém Městě nad Metují byl klid. Zděšení obyvatel bylo pak tedy o to větší. Z města nikdo popravený nebyl. Na nárožích byly vylepeny rudé plakáty, kde byly vypsány rozsudky smrti. Denně pak přibývali noví mrtví.²⁰⁹

V prosinci 1941 přišlo nařízení, které rekvírovalo zvony. Pro každou farní osadu měl být ponechán pouze jeden. Zachránit se mohly také zvony hodně staré nebo cenné. Každé město provedlo soupis a ten poslalo Památkovému úřadu v Praze. Tam se poté rozhodlo, které zvony se roztaví a které ne.²¹⁰

Dalším zásahem do domácností bylo připevňování štítků na radiopřijímače. Téměř každý pamětník si pamatuje přesné znění nápisu, který na nich stál. Bylo to: „*Pamatuj! Pamatuj, že poslouchání zahraničního rozhlasu je zakázáno a trestá se kázníci nebo i smrtí.*“ Štítky roznášeli poštovní zřízení. Nutno však podotknout, že lidé poslouchali zahraniční vysílání dále.²¹¹ Lidé se ale báli, protože kolem domů chodily kontroly a poslouchaly, jestli někdo nařízení neporušuje. Londýn se poslouchal i u Hladíků v Krčíně. Jednou večer u nich na dveře zaklepala německá hlídka. Pan Hladík dostal strach, ale vojáci jen naštěstí sháněli ubytování pro dva německé důstojníky. Ti byli celkem staří a pocházeli z Rakouska. Hladíkovi si oddechli a dali důstojníkům dost najíst, aby odvrátili podezření.²¹²

²⁰⁹ Tamtéž, s. 24

²¹⁰ Tamtéž, s. 25

²¹¹ Tamtéž, s. 25

²¹² Rozhovor s Václavem Hladíkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 1. 7. 2016

K tomu všemu ještě přicházely z Německa nepravdivé zprávy o poměrech v Říši, které se ale šířily po městě rychlostí blesku. Tvrdilo se, že v Německu mají o mnoho větší dávky, másla kolik jen chtějí a také dost jablek. A v zabraných Sudetech, že dobytek není odváděný a mají ho tam dokonce tolik, že chlévy nestačí. Dále se šířily řeči, že chce Německo protektorát vyhladovět a hned po válce budou Češi vysídleni do Polska. Po městě se říkalo: „*Ted' se jde na Židy, po nich přijdeme na řadu my.*“²¹³

Na Vánoce vyhlásil Emil Hácha sbírku zimního oblečení pro německé vojáky na frontě. V jeho projevu zaznělo, že zatímco čeští lidé sedí v teple svých pokojů, němečtí vojáci za ně nasazují životy na ruské frontě. V Novém Městě nad Metují se sešlo 4164 předmětů v hodnotě více než 100 000 korun. Vybralo se například 369 párů ponožek, 256 šál nebo 236 kusů prádla. Václav Bartoň z Dobenína věnoval kožich v hodnotě 2000 korun.²¹⁴ Sbírkou tzv. „Winterhilfe“ ve městě organizovalo místní NSDAP. Rodiny členů byly i nejaktivnějšími přispěvateli. Členové nacistické strany obcházeli přímo jednotlivé domy a po Čechách chtěli nějaký příspěvek.

Město v tomto roce také výrazně utichlo. Dříve označovalo začátek a konec pracovní doby houkání sirén. Toto znamení však mohlo být nové používáno pouze k hlášení poplachu. Továren ve městě nebylo zase tolik, ale například v sousedním Náchodě to byl velký rozdíl. Velká poplachová houkačka byla umístěna na Zázvorku. Další letecký poplach začal 29. prosince a trval mezi 3:15 a 4:45. Podnět vyšel z místních kasáren, žádná letadla však spatřena nebyla.²¹⁵

V tomto roce byli zatčeni Václav Valta, Oldřich Rydlo a Josef Matoulek. Ke konci roku byl zatčen také Jindřich Prostředník a Hanuš Doležal, oba však byli za nějaký čas propuštěni. Dále byla odhalena skupina kolem řezníka Čejpa, která organizovala černé porážky.²¹⁶

²¹³ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 46

²¹⁴ Tamtéž, s. 37

²¹⁵ Tamtéž, s. 37

²¹⁶ Tamtéž, s. 20

V roce 1941 se slavila zlatá svatba majitele zámku Josefa Bartoně z Dobenína a jeho manželky Marie rozené Zouzalové z Jaroměře. Oslava proběhla v rodinném kruhu, zúčastnilo se jí pouze příbuzenstvo. V zámecké kapli sloužil slavnostní mši děkan Jan Novotný. Syn Václav s chotí Danielou darovali rodičům umělecké dílo Jaroslava Míška s portréty obou jubilantů v bohaté vazbě. Všechny vrstvy obyvatel v Novém Městě nad Metují zasílaly na zámek blahopřání. V poledne přišli přát i zástupci města v čele s Rudolfem Koubou. Manželé Bartoňovi od města dostali vymalovaný list s věnováním, obrazem a znakem města a obrazem zámku a znakem Bartoňova rodu. Vše namaloval náchodský malíř Antonín Brunner.²¹⁷ Tato událost ilustruje to, jak byla rodina Bartoňových ve městě oblíbená. Nedá se o nich říct nic špatného, velkým dílem přispěli rozkvětu města.

Z významnějších návštěv města stojí za zmínku ministr sociální a zdravotní správy Vladislav Klumpar. Obhlížel různá zařízení v okolí, jako například nemocnici nebo Bartoňovu mateřskou školu v Náchodě. V Novém Městě nad Metují zavítal na Rezek. Přivítal ho okresní hejtman Jaroslav Vožický a okresní lékař František Šrám. Přítomni byli i zástupci města Opočna, kteří ho obtěžovali s problémem opočenské nemocnice. Novoměstský kronikář zaznamenal, že to bylo nevhodné. Novoměstské představenstvo po něm nic nechtělo, všichni pak jeli do Pekla na oběd.²¹⁸

V roce 1941 byl starostou továrník O. A. Brich. Jeho prvním náměstkem byl zvolen notář Josef Němec a druhým náměstkem se stal tovární mistr Rudolf Kouba. Dne 21. února 1941 však postihla Bricha nenadálá smrt. Na jeho pohřbu byla obrovská účast smutečních hostů, Brich byl ve městě oblíbený. Dne 9. srpna 1941 se konala volba nového starosty. Zvolen byl Jaroslav Václavík, který úřad starosty již jednou zastával. Oberlandrat v Hradci Králové však tuto volbu nepotvrdil, protože Václavík byl dlouhou dobu starostou Sokola. Byli také jmenováni dva noví členové zastupitelstva. Jednalo se o Richarda Keila, truhláře, a Franze Scharfa, účetního adjunkta. Oba byli bývalí důstojníci československé armády. Scharf byl poté odvolán a na jeho místo

²¹⁷ Tamtéž, s. 123

²¹⁸ Tamtéž, s. 23

přišel Emil Netopil, úředník u firmy Ferdinanda Příbyla v Krčíně. Další volba starosty se uskutečnila až v roce 1942.²¹⁹

Dne 20. září 1941 byl odvolán okresní hejtmán Jaroslav Vožický. Říkalo se, že to bylo proto, že byl málo energický a že důrazně nezakročoval proti černému trhu a narušovatelům pořádku. Přeložen byl k zemskému úřadu v Praze. Lidé ve městě ho měli rádi pro jeho mírnou a dobrosrdečnou povahu. Jeho rodina zůstala v Novém Městě nad Metují, protože v Praze nesehnal vhodný byt. Na jeho místo nastoupil Jan Langer, úředník expozitury okresního úřadu v Opocně.²²⁰

Od časného jara až do podzimu byla ve městě ubytována spousta hostů. Kronikář uvádí, že kdyby nebyla válka, asi by nepřijeli, vypadali spíš na to, že by rádi navštívili nějaké světově proslulé lázně, nebo jeli k moři. Do Nového Města nad Metují přijeli s nadějí, že tady výhodně nakoupí nedostatkové zboží. Šlo jim hlavně o máslo, vajíčka, uzeniny a látky. Místní je neviděli rádi, protože zvedali ceny, když za zboží „pod rukou“ nabízeli tito hosté nehorázně vysoké částky. I hostinští z nich také nebyli nadšení, protože pro ně nemohli sehnat dostatek stravy. V červenci měli dokonce hostinští schůzi. Tam se usnesli na tom, že hostům jídlo připravovat nebudou, protože nemají z čeho.²²¹

2. 9. Rok 1942

Rok 1942 začíná v poznámkách kronikáře těmito slovy: „ *Tak začínám nový rok ve starých starostech ale i v naději, že válka letos určitě skončí. Lidé všeobecně tvrdí, že letos na jaře, ale těžko se spoléhati....Již loni se tak lidé těšili a ujišťovali se, že do sv. Václava bude všemu konec. A co bylo ve skutečnosti?* “ Nový rok přivítali lidé bez tradičních silvestrovských zábav, které byly dosud zakázané. Oslavovalo se jen po hospodách. Zimu si

²¹⁹ Tamtéž, s. 87

²²⁰ Tamtéž, s. 94

²²¹ Tamtéž, s. 111

novoměstští zpestřili sáňkováním a lyžováním, hlavně na kopcích u Sendraže, Nového Hrádku a Přibyslavi bylo plno.²²²

Zima 1941/1942 byla tuhá. Topení bylo velmi málo. Staří lidé například zůstávali v posteli až do poledne a brzo šli zase spát. Pro nedostatek tuků byli všichni zimomřivější než obvykle. Nebylo výjimkou, že lidé vytápěli pouze jednu místnost, nejčastěji kuchyň, a tam celá rodina spala. Zamrzlo několik vodovodů a lidem doma ve spížích zmrzly vejce, jablka nebo zavařeniny.²²³

Tento rok byli zatčeni Josef Rydlo a Ota Franc. Provinili se tím, že obchodovali na černém trhu a lidem prodávali zboží „pod rukou“, bez potravinových lístků a poukázek. Gestapo si odvedlo i Františka Pechala a Ludvíka Kuličku z kláštera Milosrdných bratří.²²⁴ Dalším zatčeným byl stavitel Oldřich Mach. Němci si přišli i pro řezníka Bohumila Čejpa, který porážel maso na černo. S ním byla zatčena i skupina lidí, která mu pomáhala.²²⁵

Na Kobyliské střelnici byl popraven bývalý okresní hejtman JUDr. Jaroslav Vožický. Do vězení se dostal i bývalý úředník městské spořitelny „keťas“ Emil Knytl. Dostal pouze dva měsíce za černé obchody s látkami. Byl ovšem dost mazaný a ve vězení podplatil dozorce. Takže tam pil, hodoval a často vycházel ven. Přišlo se na to, dozorce byl propuštěný a Knytla poslali na práci do Říše do dolů. Voborník tuto událost komentuje velmi necitlivě a to slovy: „*Byl tam poslán s velkou nadějí, že se už více nevrátí a zahyne tam.*“²²⁶

Na práci do Německa odjel i bývalý advokát Končický. Kvůli problémům s alkoholem advokátní praxi opustil a toho času byl nezaměstnaný. V říjnu 1942 přijel Končický na dovolenou, byl umístěn do města Görlitz, nýtoval tam šrouby. Pobyt v Říši ho změnil, byl hubený a shrbený. Vyprávěl, že se mají špatně. Ruce měl plné krvavých mozolů. K snídani dostávali jen černou kávu, v poledne byla zeleninová polévka nebo brambory s omáčkou a večer zase

²²² *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 1

²²³ Tamtéž, s. 4

²²⁴ Tamtéž

²²⁵ Tamtéž, s. 28

²²⁶ Tamtéž, s. 70

pouze káva. Z domova nic nedostával a k jídlu nebylo co koupit. Spal v sále, kde bylo na třílůžkových palandách ubytováno 250 lidí. Shodou okolností tak s ním byl i syn místního hostinského Prause.²²⁷ V únoru 1943 přišla do města zpráva, že se advokát Končický oběsil. Nevydržel tvrdou práci, na kterou nebyl zvyklý.²²⁸ O měsíc později se ve městě objevil a všude vesele vykládal: „*I přijel jsem si pro urnu.*“ Lidé byli senzacechtiví a každá fáma tohoto typu se rozšířila velkou rychlostí.²²⁹

Do srpna 1942 bylo na práci v Říši celkem 70 osob z Nového Města nad Metují. Odjet musel například i městský úředník Leigner. Spousta z těchto lidí psala už na podzim 1942, že se jim daří špatně a mají velkou nouzi o chleba. Prosili své příbuzné o zaslání balíčků. Nebyli na tom ale všichni stejně, lidé, kteří odešli na území bývalého Rakouska, se měli poměrně dobře.²³⁰ V prosinci 1942 se počet osob pracujících v Říši zvedl na 179, 165 mužů a 14 žen.²³¹

Jak již bylo napsáno výše, úředníci městských i státních úřadů museli skládat zkoušky z německého jazyka. Do Hradce Králové jeli za městský úřad Josef Rezek, ředitel Jaro Moravec, důchodní Eduard Bek, stavitel Oldřich Mach a ředitel škol hlavních Jan Kosař. Nedopadli nejlépe, podle kronikáře „*praskli všichni a budou zkoušku opakovati za 6 měsíců*“. Němčinu vyučoval účetní Jaroslav Hilbert, Němec, který měl za manželku Češku. Učilo se jednou týdně v neděli a výuka trvala dvě hodiny. Všichni, kdo zkoušku nesložili, měli sníženou mzdu o 10%.²³²

Plakáty vyzývající k práci v Německu už ve městě nejsou. Pracovní úřad posílá dělníky na práci do Říše sám. V Novém Městě se zavřela Dlabolova barevna, kde pracovalo 100 dělníků, a odtud jich odešlo do Německa velké množství.²³³

²²⁷ Tamtéž, s. 119

²²⁸ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 20

²²⁹ Tamtéž, s. 35

²³⁰ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 107

²³¹ Tamtéž, s. 152

²³² Tamtéž, s. 11

²³³ Tamtéž, s. 12

V březnu začalo dovážení zvonů z okolních vesnic. Ukládaly se v bývalé Burgermeistrově stodole a také na nádraží. Byly zde rozdělovány do 4 kategorií, A, B, C, D. Zvony označené písmenem D mohly být ponechány. Z Nového Města nad Metují mělo být odevzdáno 13 zvonů. Dva malé mohly zůstat, jednalo se o 60 kilogramový na děkanském kostele z roku 1652 a 46 kilogramový z kostela Všechny svatých z roku 1579. Nakonec se zachránil i zvon z roku 1589, který byl původně ve Slavoňově. O něm se jednalo proto, že byl v 18. století několikrát přelit, mohl ale zůstat. Odebrány byly i tři relativně nové klášterní zvony z roku 1926. Dále to byly zvony z kaple sv. Barbory na Rezku (2), z kaple sv. Jana Nepomuckého (2), z děkanského kostela Nejsvětější trojice (3) a z hřbitovního kostela (1). Krčín si mohl ponechat dva zvony ze tří, z roku 1558 a 1605. Nejstarší zvon sv. Václava z roku 1488 nezůstal, protože byl v roce 1927 přelit a neměl takovou historickou cenu.²³⁴ Nakonec byla tato klasifikace ještě změněna a ve městě zůstal jen šedesátikilový zvon na děkanském kostele.²³⁵ Z Krčína byl nakonec odvezen i zvon sv. Ducha z roku 1605, který vážil 1920 kg. Po válce se jej podařilo dohledat v pražské Ústřední sběrně zvonů a 5. srpna 1945 se vrátil na své místo. Válečných přesunů byl tedy z Krčína ušetřen pouze zvon sv. Jiří, umíráček.²³⁶

V dubnu bylo vydáno nařízení o nových průkazech. Opět se tvořily fronty u fotografů, každý totiž musel odevzdat sedm fotografií, pět zepředu a dvě ze strany. Bylo to proto, aby se sjednotily průkazy v Říši a v protektorátu. Mezi lidmi však začaly kolovat fantastické výklady. Říkalo se, že je to proto, že je mezi lidmi spousta dezertérů z armády, kteří se skrývají mezi lidmi a takto budou dopadeni. Další verze tvrdila, že je to kvůli parašutistům, kterých je ve městě mnoho a chodí mezi lidmi nepoznání.²³⁷

Místní vojenská posádka ohlásila městskému úřadu, že v parku zůstal „závadný“ balvan. Jednalo se o nápis, který na něm byl vytesán. Kámen měl být odstraněn, ale protože byl příliš velký, bylo by to spojené se značnými

²³⁴ Tamtéž, s. 16

²³⁵ Tamtéž, s. 43

²³⁶ HLADÍK, Jiří, *O zvonících od sv. Ducha v Krčíně*, Nové Město nad Metují, 2010

²³⁷ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 18

náklady. Proto bylo rozhodnuto, že kámen na místě zůstane, odstraní se pouze nápis. Není bohužel uvedeno, o jaký nápis šlo.²³⁸

Starosta ve městě v roce 1942 stále chyběl. Po smrti O. A. Bricha nebyla žádná volba potvrzena Oberlandrátem v Hradci Králové. V březnu byl zvolen Rudolf Kouba, také neprošel. Další volba se konala v květnu, se svolením Václava Bartoně z Dobenína byl zvolen jeho lesmistr Antonín Holý, první a druhý náměstek byl stále stejný, dr. Josef Němec a Rudolf Kouba. Bohužel ani lesmistr Holý nebyl potvrzen. Práci starosty vykonával už dlouho náměstek Rudolf Kouba. Dne 11. dubna navrhl Oberlandrat v Hradci Králové zemskému úřadu, aby byla do města dosazena správní komise. Tento popud prý vyšel přímo z města, nepodařilo se zjistit od koho, zřejmě od nějakého Němce. V Hradci Králové dostali oznámení od místního Národního souručenství, jeho předseda o tom však nic nevěděl. Na Oberlandratu byli prý dokonce překvapeni, protože neměli v plánu komisi vůbec zřizovat.

Město vypravilo delegaci, která jela do Prahy. Zde její členové zdůrazňovali, že ve městě je klid, Němci jsou spokojení a není důvod situaci měnit. Člen zastupitelstva Němec Emil Netopil se nabídl, že i on sám osobně bude urgovat zachování současného stavu a Franz Scharf tvrdil, že nepřijme nabízenou funkci. Ve městě z toho byli lidé roztrpčeni. Starostu už téměř dva roky neměli, protože Václavík, Kouba a Holý neprošli. Ožily také vzpomínky na štvavou dopisovou kampaň proti bývalému starostovi Jirešovi. Znamenalo to i rozpuštění zastupitelstva. Komise nakonec jmenována byla, do jejího čela se postavil ing. Václav Brich, syn zemřelého O. A. Bricha, prvním přisedícím byl jmenován Franz Scharf (poté Jaroslav Venclík) a druhým přisedícím Adolf David. Začala úřadovat 1. července. Další novinkou bylo také zrušení Okresního úřadu v Novém Městě nad Metují. Celkem bylo zrušeno 19 okresních úřadů, které nedosahovaly počtu 40 000 obyvatel. Novoměstský okres byl připojen k náchodskému. Definitivně byl zlikvidován 30. června.²³⁹

²³⁸ Tamtéž, s. 90

²³⁹ Tamtéž, s. 19

Už 1. července bylo stěhováno zařízení okresního úřadu. Někteří úředníci se na práci v Náchodě těšili, protože to bylo větší město s gymnáziem. Nakonec tam však téměř nikdo nesehnal byt a museli stejně dojíždět. Pro město to bohužel znamenalo ztrátu prestiže. Už nebylo správním střediskem, ale ani kulturním centrem. Naopak Náchod získal na důležitosti. Tyto události jsou popisovány slovy: „...*Průmysl zde živoří, obchod nestojí za zmínku a teď ještě více poklesne. A tak jen ty přírodní krásy mu zbyly, které nemůže nikdo odstěhovat ani zrušit, starobylé jeho domy s krásnými podsíněmi na náměstí, pokud si je lidé nepokazí sami, a krásný památný zámek.*“²⁴⁰

Nové Město nad Metují také podalo žádost k městskému úřadu o sloučení obcí Nové Město nad Metují, Krčín, Vrchoviny a Spy v jednu. Jako důvody byly uvedeny záležitosti stavební, komunikační, zdravotní, regulační a finanční. Nové Město nad Metují mělo 4 055 obyvatel, Krčín 1331, Vrchoviny 559 a Spy 295.²⁴¹

Na cestě z Nového Města nad Metují do Vrchovin našla jedna starší paní zápalnou bombu. Vyprávěla, že za ní jelo auto, uskočila do příkopu a v tu chvíli vedle ní něco dopadlo. Začalo to ihned hořet. Žádné letadlo neviděla. Hned na to místo přispěchal Ulrich z Vrchovin. Byl vyhlášen poplach, přijeli hasiči, četníci a také hlídka CPO. V bombě byla směs fosforu a síry a všude kolem byl velký puch. Rozlitá tekutina byla zaházena hlínou. K místu po celý den chodili lidé, aby se podívali, co se stalo. Bomba dopadla na silnici, kdyby však dopadla kousek vedle, do pole s obilím, vše by shořelo.²⁴²

V roce 1942 už nemohly samostatně existovat české nápisy žádného druhu. Buď musel být nápis nejdříve německý a pak český, nebo jen německý. Kromě ulic, domů a názvů budov a firem se to týkalo například i lavičky v parku. Na ní byl reklamní nápis „*Vklady-Městská spořitelna Nové Město nad Metují-výpůjčky.*“ A i ten musel být začerněn. Lidé z města také sundali cedule, které se týkaly historie. Byly to například ty, které říkaly, kde se narodil Jan Straka

²⁴⁰ Tamtéž, s. 65

²⁴¹ Tamtéž, s. 63

²⁴² Tamtéž, s. 89

z Nedabylic, nebo kde zemřel František Smetana. Až poté zjistili, že historických památek se to netýká.²⁴³

Začalo se říkat, že Němci zatýkají celé rodiny lidí, kteří mají nějakého člena ve Velké Británii, nebo v jiné zahraniční armádě. Z Nového Města nad Metují se to nikoho netýkalo. Mezi lidmi se povídalo, že se to děje proto, aby se případní parašutisté neměli kam uchýlit. Nejblíže byla zatčena rodina Slabých v Černčicích, jejich syn byl v Anglii a do internačního tábora ve Svatobořicích musela jeho sestra a rodiče. Manžel sestry s malou dcerkou mohl zůstat doma.²⁴⁴

Po jistou dobu bylo v plánu, že do města přijde 500 německých obyvatel z bombardovaných území. Václav Bartoň z Dobenína pro ně přislíbil pokoje v lázeňské ubytovně na Rezku, těch bylo 44, a zbytek lidí se měl ubytovat v budově bývalého okresního úřadu. Nakonec k tomu nedošlo.²⁴⁵ Ke konci roku 1942 opustili město všichni židovští spoluobčané.²⁴⁶

2. 9. 1. Atentát na Heydricha

Za celou dobu války nebyl dosud žádný nacistický atentát na Heydricha postavení cílem atentátu. Troufalost pokusu o atentát byla zvlášť zřejmá v zemi, která se dosud v násilném odboji příliš neprojevovala. Celá akce byla zorganizována v Londýně. Pro tento úkol byli nakonec vybráni Jan Kubiš a Jozef Gabčík. Dne 27. května Heydrichovo auto zdemolovala bomba. Zastupující říšský protektor zemřel o několik dní později v nemocnici na následky zranění.²⁴⁷

Dne 27. května 1942 hlásilo rádio, že byl spáchán atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Byla vypsána odměna 10 milionů korun za informaci, která povede k dopadení pachatele. Nad Prahou bylo vyhlášeno stanné právo. Po celém městě bylo velké vzrušení. Každý se obával následků, které bude mít tento čin. Ve 22 hodin bylo stanné právo rozšířeno na

²⁴³ Tamtéž, s. 97

²⁴⁴ Tamtéž, s. 102

²⁴⁵ Tamtéž, s. 124

²⁴⁶ Tamtéž, s. 146

²⁴⁷ MASTNÝ, Vojtěch, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha, 2003, s. 204

celý protektorát. Druhý den bylo oznámeno, že je protektor mimo ohrožení života. Kronikář byl atentátem otřesen. Obával se následků, které z toho vzejdou. Píše: „*Je to akce Anglie a Benešových lidí, ale trpět za to bude celý národ.*“ Bylo vydáno nařízení, že všechny osoby starší 15 let musí být přihlášeny. Byla na to poskytnuta lhůta. Koho by domovní prohlídka našla nepřihlášeného, byl by ihned zastřelen. Němci byli z této povinnosti vyňati. Dále bylo zakázáno konání veřejných schůzí, divadel, přednášek a podobně. Rozhlas neustále oznamoval seznamy popravených lidí.²⁴⁸

Okresní úřad vyhlásil prohlídky okolních lesů, nezdržují-li se tam podezřelé osoby. Lesní pracovníci dostali pokyn, aby si všímali, zda se v lesích nevyskytují podezřelé osoby.²⁴⁹ Prohlídek lesů nad Vrchovinami se museli účastnit všichni dospělí muži z Vrchovin. Odchod byl v 19 hodin a návrat kolem 21. hodiny.²⁵⁰

Po Heydrichovi převzal úřad Kurt Daluege. Protektorátní vláda také vypsala odměnu 10 milionů korun a případný informátor by tak dostal 20 milionů korun. O zdravotním stavu Heydricha mělo obyvatelstvo jen málo informací. Ve městě se říkalo, že celou akci mají na svědomí atentátníci z Anglie. Také noviny přinášely každý den nové seznamy popravených. Většinou to byli lidé, kteří doma přechovávali nepřihlášené osoby.²⁵¹

Brzo začaly prohlídky soukromých bytů. Dne 30. května proběhly na Zákřaví, Blažkově, na Rezku a v Bohuslavicích, 1. června pak ve Spech. 4. a 5. června proběhly důkladné prohlídky v Krčíně. Provádělo je gestapo ve spolupráci s německou armádou. Vojáci chodili dům od domu a nechávali si ukazovat vojenské legitimace a policejní přihlášky. Při tomto výkonu byla celá ulice vojskem uzavřená a osoby jdoucí po ulici se musely legitimovat. Pátralo se po podezřelých osobách a po zbraních. V Krčíně nikdo zatčen nebyl. Policie poté stále obcházela domy a ukazovala fotografie dámského jízdního kola, ploché

²⁴⁸ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 39

²⁴⁹ Tamtéž, s. 40

²⁵⁰ Soukromá kronika Zdeňka Rydla, s. 30

²⁵¹ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 41

čapky a aktovky. Každá osoba starší šesti let musela svým podpisem stvrdit, že neví, komu uvedené věci patří.²⁵²

Na tyto dvě velké prohlídky si pamatuje i Vlastimil Němec. Vzpomíná, že i jim, dětem, byla tehdy předložena fotografie jízdního kola a měly označit, kdo toto kolo vlastní. Bylo to kolo běžně vyráběné, proto bylo těžké majitele najít. Rodiče ale Vlastimila a jeho mladšího bratra poučili, že takové kolo se v Novém Městě nad Metují v žádném případě nemohlo ocitnout. Také jim řekli, že pokud by označili někoho, kdo podobné kolo má, způsobili by mu tím velkou újmu. Tak sourozenci Němcovi nikoho neoznačili. Domovní prohlídky provádělo jak gestapo, tak příslušníci wehrmachtu. Nebyli ale nijak školení, protože si nevšimli, že má notář Josef Němec v knihovně „nepřátelské“ knihy.²⁵³

Prohlídky v Novém Městě nad Metují byly vykonané 3. června Na náměstí, na mostech nebo na rozcestích stáli vojáci a kontrolovali doklady. Také byly prohlédnuty všechny domácnosti. Nechali si otevřít i skříně a šatníky. Lidé chodili po ulicích zamlklí, sotva pozdravili. Nikdo moc nemluvil, atmosféra strachu byla všudypřítomná. Netvořily se také žádné hloučky osob. Atentát byl pro novoměstské občany podle vyprávění kronikáře něco nepochopitelného. Proto píše: „*Všude úzkost a obavy před tím, co nám přinesou příští chvíle. Atentát na generála Heydricha odsuzuje každý a odsuzuje vrahy též proto, že se k činu nepřihlásili...Lidé proklínají Beneše, že svým jednáním tolika českým lidem hlavy pomátl a takové neštěstí přivedl na český národ.*“ Kronikář Voborník byl však velmi starý. Pravděpodobně tedy nemluvil za všechny generace, spíše za tu svoji nebo přímo za sebe. Je ale pochopitelné, že se lidé v Novém Městě nad Metují obávali. Tyto události jim připadaly příliš „pražské“. Faktem ale je, že atentát na Heydricha byl významným činem v dějinách protektorátu a podíleli se na něm nesmírně stateční lidé.²⁵⁴

²⁵² *SOkA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1940- 1943, s. 43

²⁵³ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 25. 11. 2015

²⁵⁴ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 44

Podle novoměstské kroniky došlo ve Spech k incidentu. Jeden mladík jménem Marek se prý prohlídky tak polekal, že vyskočil z postele a prchal do polí. Na výzvu „stůj“ nereagoval a byl postřelen do nohy. Poté ho zatkli a své chování musel vysvětlit na četnické stanici. Ještě ten den odpoledne byl propuštěn. Událost zachytila i kronika obce Spy. Jednalo se o Jaroslava Marka, který spal na půdě. Když ho domácí budili kvůli kontrole, vylekal se a utíkal.²⁵⁵ V Novém Městě nad Metují byla velká fronta lidí, kteří neměli své doklady v pořádku a báli se, že budou mít problémy. Dne 4. června přišla do města zpráva, že Reinhard Heydrich zemřel. Veřejnost byla překvapená, protože o jeho zdravotním stavu nepřicházely žádné zprávy.²⁵⁶

Z 6. června na 7. června byl vyhlášen poplach. Na věži děkanského kostela drželi hlídku každou noc dva muži, kteří patřili k civilní protiletecké obraně. V komůrce vedle hasičské zbrojnice byla stálá noční hlídka hasičská. Právě při této hlídce se stala jedna příhoda. Josef Svoboda, který konal hlídku v hasičské zbrojnici, se rozhodl, že půjde navštívit své druhy na věži kostela. Šel s baterkou a ta byla vidět na kilometr daleko. Dělal dojem, že dává z věže světelné signály. Viděla to vojenská pohotovostní hlídka v kasárnách a k věži se vydala v počtu asi 50 mužů. Vojáci obstoupili kostel, vylomili dveře a vnikli do objektu. Hlídka z věže byla odvedena k výslechu, když se vše vysvětlilo, hasiči byli propuštěni. Tato příhoda vypovídá o tom, že atmosféra byla velmi vypjatá.²⁵⁷

Edvard Beneš byl nazýván nepřítelem číslo jedna a to nejen od státních orgánů, ale i od běžných lidí. Bylo to ale také tím, že lidé každý den poslouchali, kolik lidí bylo kde popraveno a velké pozdvižení vyvolalo také vypálení vsi Lidice. Zajímavé bylo, že o vypálení vsi Ležáky se psalo pouze v německých novinách Der neue Tag. Český tisk a rozhlas nejprve mlčely. Informace se objevila až později. Podle kronikáře oznámil Emanuel Moravec hroznou zprávu. Měl říct, že pokud se Heydrichovi vrazi nenajdou, bude zastřelen každý desátý Čech. To

²⁵⁵ *SOkA Náchod*, Fond Archiv obce Spy, Pamětní kniha, s. 311

²⁵⁶ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 42

²⁵⁷ Tamtéž, s. 47

byla sice fáma, ale lidé tomu věřili.²⁵⁸ Všichni byli zděšení, kronikář zapsal pocity jednoho novoměstského občana: „*Pracovat nemohu, spát nemohu, číst nemohu, nic nemohu dělat, na procházku nesmím, samota mne děsí, už je to k zoufání a rady si nevím.*“ Ve městě bylo v tuto dobu velmi málo německých mužů, téměř všichni, kteří se k Němcům přihlásili, už byli na frontě. Odešel i člen městského zastupitelstva Emil Netopil (1907).²⁵⁹

Poté obcházel domy poslíček Národního souručenství. Členové této strany, tedy téměř všichni, museli podepsat prohlášení, že odsuzují atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, že odmítají zahraniční akci Edvarda Beneše a že stojí neochvějně za Emilem Háchou a vládou protektorátu. Podepsali to všichni oslovení občané, nikdo se nepostavil proti. Znamenalo by to totiž velké problémy.²⁶⁰ Lidé si oddechli, až když byli „vrazi“ Heydricha po smrti. Rozhlas přinesl zprávu o tom, že se jednalo o příslušníky českého národa, kteří sem byli posláni ze zahraničí. Jména uvedena nebyla. Dále se lidé dozvěděli, že byli obklíčeni v kostele, neřekli však ve kterém, a z toho se již nedostali živí. Protože bylo podáno málo informací, lidé si začali věci domýšlet sami, ne však podle pravdy. Podoby a jména atentátníků, byly uveřejněny až 23. června. Obecně byli nazýváni *teroristy*. Všichni si mysleli, že tím popravy nadobro skončí, velmi se ale mýlili. Popravovalo se dál, důvodem bylo i „schvalování atentátu“. V těchto dnech byly hospody prázdné a ani letních hostů moc nepřijelo.²⁶¹

2. 10. Rok 1943

„...*To už není obyčejná válka, vyrovnávající spor dvou nebo tří sousedních národů nebo států. Jde tu zajisté o něco mnohem většího, čehož význam a smysl my současníci snad ani nechápeme, nemajíce dostatečného časového odstupu.*“²⁶² Kronikář měl jistě pravdu. Válka trvala již několik let a to bez

²⁵⁸ Tamtéž, s. 50

²⁵⁹ Tamtéž, s. 52

²⁶⁰ Tamtéž, s. 54

²⁶¹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 55

²⁶² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 1

valného výsledku. Její konec lidé prorokovali každým dnem, ten však stále nepřicházel. Kronikář dále uvádí, že nebude přesně vědět kolikátého dne je, protože nejsou k sehnání žádné kalendáře a to pro nedostatek papíru. Knihkupci měli pouze kalendáře knižní, kapesní nebo nástěnné nebyly. Stejně tak byla nouze o dopisní papír a i novin vycházelo omezené množství.²⁶³

Zima byla opět tuhá a napadlo hodně sněhu. Na dlouhou dobu byla kvůli závějším zrušena autobusová doprava a vlaky jezdily nepravidelně. Všichni lidé ve věku od 18 do 60 let museli povinně odklízet sněh. Bylo možné se z této povinnosti vykoupit, pokud člověk sehnal náhradu. Lidé si však vydělali dost a o mimořádný výdělek nestáli. Například městský zřízenec Cimr za sebe náhradu hledal, nabízel za práci 25 korun, bylo to zhruba za půl dne, nikomu se ale nechtělo. Peněz měl každý dost, neměl je však za co utrácet. Nové Město nad Metují mělo povinnost odklízet sněh do okruhu sedmi kilometrů.²⁶⁴

Dne 28. května 1942 bylo vydáno nařízení, které říkalo, že veškerá mládež ve věku 10 až 18 let podléhá nové vzniklé organizaci s názvem „Kuratorium pro výchovu mládeže“. V jejím čele stál Emanuel Moravec. Výchova mládeže spadala pod stejné organizace jako dosud, musela však získat pověření kuratoria. Jednalo se hlavně o zařízení sportovní, tělovýchovná, turistická nebo vykonávající kulturní činnost.²⁶⁵ Ve městě začaly být v roce 1943 vylepovány plakáty, které nařizovaly soupis dětí od 10 do 18 let. Vyvolalo to velké pozdvižení, lidé si mysleli, že děti budou odebrány a poslány do Říše do výchovných ústavů. Bylo to však pouze pro potřeby Kuratoria. Co dříve bylo dobrovolné, nyní mělo být povinné. Výchovou Kuratoria měla projít veškerá mládež. Vedením Kuratoria pro okres Náchod byl pověřen učitel novoměstské obecné školy Vaněk. Finančně si tím polepšil.²⁶⁶

Město už od roku 1942 přicházelo o důležité úřady. O zrušení okresního úřadu bylo napsáno výše, dále město přišlo o policejní stanici a nyní přišlo o Odbor

²⁶³ Tamtéž, s. 13

²⁶⁴ Tamtéž, s. 6

²⁶⁵ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 81

²⁶⁶ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 9

pro udržování trati dráhy. Tento odbor nebyl zase tak důležitý, přesto to vypadalo, že město ztrácí na své důležitosti. Úředníci stále jezdili na zkoušky z německého jazyka, který pro ně byl povinný. V roce 1943 tuto zkoušku vykonávalo přes 10 úředníků a propadli všichni kromě městského zřizence Jana Rydla.²⁶⁷

Novoměstských občanů německého původu ve městě ubývalo s tím, jak narukovali na frontu. Na začátku roku 1943 odešel Karl Pöschl a Richard Menzel (1909), na jiné to ještě čekalo. V březnu 1943 narukoval náměstek předsedy správní komise Franz Scharf (1910), bývalý důstojník československé armády. Co se týče práce v Říši, ve městě nebyla v tuto dobu téměř žádná rodina, která by tam neměla nějakého člena. Denně jim z města chodilo velké množství balíčků. Pracující stále psali domů, že stravy dostávají málo a ještě je špatná. Bohužel těchto balíčků bylo tolik, že se všechny nestihly odeslat včas. Například do Prahy odcházely třeba až za 10 až 14 dní a to se v nich jídlo, pokud nebylo trvanlivé, často zkazilo. Hrozilo také zavření různých firem a podniků. Jejich zaměstnanci měli být přesunuti do válečné výroby. Jako jednoho z prvních to potkalo Jelínkovou autodílnu. Stroje byly odeslány do Říše a odejít tam musel i personál. Mezi další osoby, které šly na práci do Říše, byl také městský úředník Frinta nebo fotografický dělník u Jansáků Menec. Ten byl poslán do Essenu, kde hned po příjezdu zažil veliký nálet.²⁶⁸

Další novinkou bylo to, že z každého okresu muselo do Říše odejít pracovat 5% učitelů. Šli především ti mladí a to muži. Nové Město nad Metují nyní již spadalo pod náchodský okres a z něj bylo vybráno celkem 23 učitelů. Do práce také musely všechny ženy, které neměly děti, nebo jejich děti byly odrostlé. Naštěstí nemusely do Říše, byly zapojeny do válečné výroby ve městě. I toto se často obcházelo, nechaly se například zapisovat na práci ke svým příbuzným zemědělcům, reálně tam ale nepracovaly.²⁶⁹ Ne všichni ale na práci zůstali. Tři muži ze Spů, František Voženílek, Václav Truněček a Bohouš Zelený

²⁶⁷ Tamtéž, s. 4

²⁶⁸ Tamtéž, s. 20

²⁶⁹ Tamtéž, s. 23

z nuceného nasazení utekli a až do konce války se skrývali, a to zřejmě přímo ve Spech.²⁷⁰

Mezi lidmi bylo pět velké vzrušení, když bylo oznámeno, že lidé z pohraničních obcí musejí na nějaký čas opustit své domovy. Nikdo nevěděl proč, soudilo se, že se bude odstřelovat pohraniční opevnění, nebo tam bude probíhat velké vojenské cvičení. Aby byly všechny domy skutečně prázdné, kontrolovali je četníci a němečtí vojáci. Jako první opustili domov lidé z Dobrošova, ti byli ubytovaní ve škole v Náchodě. Někteří s sebou vedli dobytek a několik krav si na zledovatělých cestách zlámalo nohy. Dále odešli lidé ze Sendraže a Mezilesí, ubytovali se v okolních obcích. Lidé v Novém Městě nad Metují poslouchali, zda neuslyší střelbu, všude byl ale klid. Za několik dní se lidé mohli vrátit, na opevnění Němci zkoušeli intenzitu výbušnin. Pevnosti se však ukázaly překvapivě odolné.²⁷¹

Němci utrpěli obrovskou porážku u Stalingardu. Po třech měsících byly ukončeny boje. Ministr propagandy Goebbels s okamžitou platností nařídil uzavření všech zábavních podniků až do 6. února.²⁷² Pro novoměstské občany z toho vyplývalo to, že byly opět omezeny veškeré zábavy, divadla, koncerty a i rádio hrálo pouze vážnou hudbu. Hostince musely zavírat ve 21 hodin, to se ale netýkalo nádražních restaurací.²⁷³

Od konce dubna do začátku května lidé odevzdávali rozhlasové přístroje elektrotechnikovi Václavu Bémovi. Ten z nich odstranil zařízení na přijímání krátkovlnného vysílání. Bylo to tak všude, aby se nemohlo poslouchat zahraniční vysílání. Původně za to lidé měli ještě ke všemu zaplatit 30 korun, nakonec byla tato „služba“ provedena zdarma.²⁷⁴

V důsledku omezování autobusové i vlakové dopravy byly dopravní prostředky neustále přeplněné. Hlavně ve vlacích se lidé mačkali. Do práce dojížděli

²⁷⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv obce Spy, Pamětní kniha, s. 311

²⁷¹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 15

²⁷² GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha, 1996, s. 254

²⁷³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 17

²⁷⁴ Tamtéž, s. 51

z Nového Města nad Metují až do Hradce Králové, nápor nepolevoval ani v Týništi nad Orlicí. Lidé si nemohli sednout a i uličky byly plné. Proto ani průvodčí moc nechodili. Většinou se jednalo o mladé ženy oblečené v mužských uniformách, protože mužští zaměstnanci dráhy byli často posíláni do Říše, aby tam obsluhovali železnici. Vlaky měly také velká zpoždění. Lidé nemohli soukromě cestovat dál než 75 kilometrů. Rodinné návštěvy se omezily na minimum.²⁷⁵

Co se týče letních hostů, situace se v roce 1943 vrátila k normálu. Jezdilo jich do města opět dost, ne jako v roce 1942, kdy turismus vázl kvůli atentátu na Heydricha. Cestovní kancelář ČEDOK, nyní pod německou správou, si ve městě nastalo pronajala 39 lůžek a vozila sem turisty. Ubytování nebylo možné v sezóně vůbec sehnat. Zdejší turisté Jindřich Prostředník a Jaroslav Tomek jim dělali ochotné průvodce. Často je bylo vidět, jak vedou skupinu turistů městem a okolím.²⁷⁶

Do města přicházely zprávy o bombardování německých měst, hlavně Hamburku a Berlína. Němečtí obyvatelé bombardovaných měst byli evakuováni a někteří odcházeli do Čech. Zde jim lidé museli poskytnout své byty. Rodina o jednom až čtyřech členech si mohla ponechat kuchyň a 1 pokoj a zbytek musela dát k dispozici. Proto si lidé ve městě narychlo sháněli podnájemníky. I paní Vožická, vdova po okresním hejtmanovi, si vzala na byt učitelku Karlu Černou, aby se uprchlíkům vyhnula. Nové domy se ve městě již téměř 6 let nestavěly a tak nastala velká bytován nouze.²⁷⁷

Neustále se také řešila otázka městského archivu a umístění nově vznikajícího muzea. To mělo být zřízeno v domě Josefa Picka. Ten však koupil Jaroslav Venclík, a tak byl archiv přestěhován do zadní místnosti staré radnice, která byla tmavá a vlhká. Městský úřad totiž sídlil ve zrušeném okresním úřadu. Vše bylo velmi složité, protože podmínky tam byly provizorní. Když si šel Voborník stěžovat Václavu Brichovi, předsedovi správní komise, ten ho odbyl.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 55

²⁷⁶ Tamtéž, s. 71

²⁷⁷ Tamtéž, s. 94

Voborníka to rozlítlo, protože se o archiv staral již dlouho, měl kvůli tomu problémy s gestapem a vše dělal v podstatě zadarmo.²⁷⁸

2. 11. Rok 1944

Ve městě bylo již delší dobu mrtvo. Poté, co se přestěhoval okresní úřad do Náchoda, ustal pravidelný ruch. Na ulicích bylo i méně lidí, každý si hleděl svého a nezastavoval se na kus řeči s ostatními. Ulice plnili především pochodující členové Hitlerjugend nebo dělníci, kteří byli na Rezku na rekreaci. Všichni byli z války unaveni. Protože v novinách přestaly vycházet seznamy popravených, lidé soudili, že válka bude brzo končit.²⁷⁹

V únoru propukl velký požár v továrně Vatel. Příčina nebyla zjištěna, zřejmě odskočila jiskra od některého ze strojů. Sjely se sem hasičské sbory z Krčína, Nahořan, Náchoda, Vrchovin a z Nového Města. Vyhořely výrobní místnosti, ne sklady. Dále shořely stropy a střecha. Továrna Vatel vyráběla věci pro německé vojsko. Proto byl tento požár důkladně vyšetřován četnictvem, jestli se nejednalo o sabotáž. Vyšetřovat přijelo i gestapo z Hradce Králové. Nakonec však cizí zavinění zjištěno nebylo.²⁸⁰ Požár hasilo 37 mužů a s ohněm bojovali tři a půl hodiny.²⁸¹

Bytová krize vygradovala v roce 1944. Ve městě byla spousta rodin, které měly ubytovaného nějakého podnájemníka. Jednalo se buď o osoby, které utíkaly z Říše, nebo o návštěvy německých dětí nebo vojáků. Návštěvy se ve městě zdržovaly různě dlouhou dobu. Pro novoměstské obyvatele to byl velký zásah do soukromí. Jak bylo napsáno výše, nejvíce zabraných bytů bylo těch, kde bydlela pouze jedna osoba. Většinou se jednalo o starší lidi, kteří už měli rádi svůj klid. V Náchodě však byla situace ještě mnohem horší.²⁸² Podnájemníci, zejména u starých lidí, svého „postavení“ zneužívali. Dobře

²⁷⁸ Tamtéž, s. 105

²⁷⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 7

²⁸⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 17

²⁸¹ ČERVENÝ, Josef, *Dějiny hasičského sboru v Novém Městě nad Metují*, Nové Město nad Metují, 1946, s. 72

²⁸² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 20

věděli, že pokud by jich nebylo, byt by byl majiteli zabrán. V domácnostech se nechávali obsluhovat a nepodíleli se leckdy ani na úklidu nebo na domácích pracích.²⁸³

Dalším zvratem ve vývoji války bylo vylodění spojeneckých vojsk v Normandii, takzvaný Den D.²⁸⁴ Kronikář tuto událost popsal následovně: „*Žijeme ve znamení invase angloamerického vojska na francouzské území na poloostrově normandském. Nikdo o ničem jiném nemluví.*“²⁸⁵

Od 1. července byla ještě více redukována i tak dost omezená doprava soukromých autobusových dopravců. Byla zastavena jízda autodopravce Davida, jehož autobusy byly vždy přeplněné. Ten jezdil do Jaroměře a zpět. Vozil lidi k vlaku do Hradce Králové a do Dvora Králové, cestující z těchto vlaků vozil při zpáteční cestě do města. Autodopravce Mráz jezdil dvakrát denně z České Skalice přes Nové Město nad Metují směrem na Dobrušku a Dobré. Nyní jezdil pouze jednou denně a to jen na trase Dobré- Nové Město nad Metují. Tento spoj byl zachovaný především pro dělníky a časově se jim přizpůsobil. Stejně dopadl i dopravce Rybín. Vozil cestující z Nového Hrádku do města, nyní už pouze jednou denně místo dvou jízd. Omezena byla i státní doprava. To vše kvůli nedostatku benzínu.²⁸⁶

Dne 16. července byl ve městě vyhlášený první velký letecký poplach. Bylo to v 10 hodin 20 minut. Cizí letadla zakroužila nad zámek a odletěla k Opočnu. Hlomož motorů byl slyšet zřetelně. Hasiči měli pohotovost a četníci pobíhali po městě a nařizovali lidem, ať se schovají do domů nebo do krytů. Mezi obyvateli byl rozruch, i když ne tak velký. Lidé si říkali, že k náletu na Nové Město nad Metují nedojde. Město však leží blízko Pardubic, kde se vyráběly strategické suroviny jako benzin. Jediná továrna, která by Spojence mohla zajímat, byla ve městě bývalá Stehlíkova továrna, nyní zvaná „Metalka“. Vyráběly se zde součástky k letadlům. Letecký poplach byl tohoto roku ve

²⁸³ Tamtéž, s. 30

²⁸⁴ GEBHART, Jan a kol.: *Velké dějiny země koruny české XV. b*, Praha, 2007, s. 310

²⁸⁵ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 31

²⁸⁶ Tamtéž, s. 39

městě vyhlášen ještě několikrát. Lidé se zlobili, že někteří zástupci CPO vykonávají svou funkci příliš horlivě, jako například pan Křeček. Vadilo jim také, že místní předseda CPO Josef Grulich vede útvar důsledně, protože jak bylo napsáno výše, všichni si mysleli, že je to zbytečné a Novému Městu nic nehrozí. Často býval vyhlášován cvičný poplach, kdo nedodržel podmínky, dostal vysokou pokutu. Většina lidí chodila při náletu do zámeckého krytu. Školní děti však chodily s učiteli na Leštiny a zde se schovávaly pod stromy. Bylo i několik osob, které mohly při poplachu chodit po ulici, například listonoš, a ty na sobě měly označení.²⁸⁷

Nálet na Pardubice vyvolal ve městě pozdvižení. Až zde byl slyšet hluk z výbuchů.²⁸⁸ Spousta lidí tam zahynula. Z Nového Města nad Metují se to týkalo Anny Jelečkové a její čtyřleté dcerky. Třicetiletá Anna Jelečková byla dcerou místního kloboučníka Františka Pařízka. Její manžel byl zaměstnaný v Pardubicích a matka s dcerou byly při náletu zraněny. Zranění podlehlly a 19. září 1944 měly ve městě pohřeb. Jejich jména by měla být uvedena na pomníku padlých, ale nejsou tam.²⁸⁹ Mezi přímými oběťmi z pardubického náletu je uvedena pouze Jaroslava Jelečková, narozená 1941. Je možné, že její matka zemřela později a proto v seznamu není.²⁹⁰

Nálet popsal ve své soukromé kronice i Zdeněk Rydlo. Dle jeho zápisků bylo také slyšet, když byly bombardovány Pardubice. Popisuje tuto událost takto: „*Jednou v sobotu asi ve 13 hodin jsem šel z práce z Nového Města a na rozcestí u Balcarových mne zastihl hluboký, silný hukot motorů. Na obloze se objevil svaz těžkých bombardérů, které se třpytily na sluncem ozářené obloze jako stříbrní ptáci.*“ Podle něj jich bylo několik desítek. Pardubice bombardovaly během dne a černý kouř byl vidět až ve Vrchovinách.²⁹¹

²⁸⁷ Tamtéž, s. 42

²⁸⁸ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 25. 11. 2015

²⁸⁹ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 73

²⁹⁰ Oběti spojeneckých náletů na Pardubice v době druhé světové války. *Letiště Pardubice* [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z: <http://www.pavpec.info/obeti.html>

²⁹¹ Soukromá kronika Zdeňka Rydla, s. 34

Dne 20. července byl na Vůdce spáchán atentát. Do kasáren byla této noci povolána všechna nákladní auta z města a okolí, byly sem odvedeny všechny německé děti a také všechny novoměstské německé rodiny. Nevěděli, co bude, kdyby však prý *bylo zle*, byli všichni připraveni pod ochranou německé armády uprchnout.²⁹² Zřejmě se nacisté obávali nějakého povstání.

S postupem spojenecké fronty se měnila i nálada Němců ve městě a okolí. V hospodách seděli kolem rádií, a to tiše, ani nepromluvili. Jen poslouchali, co je nového. Jiní vsadili na jinou taktiku. Chodili údajně po městě a vyprávěli, jak bylo za první republiky krásně. Říkali, že se těší, až se vrátí staré dobré časy.²⁹³

Na kronikáře se ve městě obraceli různí občané. Paní Macháčková z Příbyslavi za ním zašla, aby napsal jejímu synovi dopis. Byl vězněn v koncentračním táboře v Oranienburku. Před dvěma lety odjel na práci do Říše. Odtud uprchl, vrátil se do města a rok byl zaměstnaný v okresní hospodářské záložně. Když na něj přišli, musel do Říše znovu. Zde odmlouval svému vedoucímu a byl uvězněn. Paní Macháčková, jeho matka, byla vdovou se šesti nezletilými dětmi, přesto mu každý týden do vězení posílala balíček s kouskem chleba a k tomu přiložila marmeládu nebo sádlo. Dopis potřebovala napsat od někoho, kdo uměl německy, v jiném jazyce totiž pošta povolena nebyla. K dopisu bylo přiloženo 50 korun. Poté byl poslán ještě jeden dopis a to se 100 korunami. Uvězněný Macháček si psal také se svou snoubenkou. Jí přišlo psaní, kde stálo, že z domova nedostává žádné zprávy. Balíčky ani dopisy tedy vůbec nedostal. Je tedy otázka, kolik ze zaslaných balíčků, kterých bylo z města denně odesíláno mnoho, se dostalo v pořádku k adresátům.²⁹⁴

Další rodinou z Příbyslavi, která měla poslat syny na práci do Německa, byli Ptáčkoví. Měli tři syny, totálně nasazení měli být dva nejstarší. Paní Ptáčková doma vzala hroudu másla a šla za nejstaršího, který se měl ženit, prosit do

²⁹² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 45

²⁹³ Tamtéž, s. 45

²⁹⁴ Tamtéž, s. 48

kláštera, kde sídlilo velitelství německé posádky. Přes očekávaný neúspěch se jí to podařilo a její syn nastoupil do továrny v Českém Meziříčí.²⁹⁵

Do města přišla o prázdninách roku 1944 zpráva, že Rusové již stojí před Varšavou. Novoměstských lidí se to dotklo také. Spousta lidí měla děti na náchodském gymnáziu, stejně jako učitel Josef Křen. Jeho syn měl nastoupit po prázdninách do oktávy. Ten ale dostal výzvu, aby se ihned přihlásil a vyplnil potřebné dotazníky. Musel totiž stejně jako jeho někteří vrstevníci odjet na Ostravsko kopat zákopy. Mladší studenti také nemohli zahálet doma. Čtrnáctiletí až patnáctiletí byli posláni na Žatecko sklízet chmel. Byla to špatná práce, pracovali od šesti hodin ráno do osmi do večera a i strava byla nedostatečná. Jejich rodiče byli rozčilení, protože němečtí vrstevníci jejich děti, „výrostci“ z Hitlerjugend, kteří ve městě pobývali, pracovat nemuseli. Jen neustále cvičili a trénovali.²⁹⁶ Dalším rozkazem z prosince 1944 byla povolána zemědělská mládež ročníku 1921-1923 na kopání zákopů. Odjet měli na tři týdny. Přes Nové Město nad Metují jezdily povozy z hor, na kterých tito mladíci odjížděli. S některými jely i jejich snoubenky. Báli se, že směřují do centra náletů a přijdou tak o život.²⁹⁷

I učitelé museli nastoupit na různé práce. V září 1944 odjela skupina třiceti učitelů z náchodského okresu do Račic u Smiřic. Zde se podíleli na stavbě tamní továrny. Z Nového Města nad Metují odjel Bohumil Dvořáček. Poté na tuto práci odešli všichni muži učitelé, kromě řídícího učitele Vichtla, a ve městě zbyly jen učitelky obecné školy.²⁹⁸

Všude bylo znát, že válka končí. Téměř všichni lidé ve městě byli nějakým způsobem totálně nasazeni. Neustále přicházela nová omezení běžného života, vše se naplno podřizovalo válce. Redukována byla vnitřní správa i soudnictví. Omezily se případy, které nebyly důležité pro válku, takže se zastavily všechny soukromé žaloby. Co se týče hospodářství, horní hranice pro totální nasazení

²⁹⁵ Rozhovor s Ladislavem Ptáčkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 10. 11. 2016

²⁹⁶ Tamtéž, s. 55

²⁹⁷ Tamtéž, s. 91

²⁹⁸ Tamtéž, s. 72

byla 50 let. Trestaly se i „zdánlivé“ pracovní poměry. Všechny práce, které nepotřebovalo válečné hospodářství, byly zastaveny. Omezení potkalo i školství. Zastaveny byly všechny obory, které nejsou užitečné pro válku. Dále se zavřely hudební a jazykové školy. Nebyla ušetřena ani kultura. Zakázány byly výstavy, divadelní vystoupení ochotnických spolků nebo přednáškové večery. Uzavřena byla i muzea. Noviny směly mít pouze 4 strany, v neděli stran 6 a v pondělí se vůbec nevydávaly. V neděli a ve svátcích byla omezena železniční doprava, která nesloužila k dopravě pracujících.²⁹⁹

Do města přijel vlak naložený různými věcmi. Byl tam nábytek nebo součástky do aut a letadel. Naloženy byly i zemědělské stroje. Všechny předměty byly přivezeny z Haliče. Mnohem více vlaků přijelo do Náchoda. Kvůli tomu byla zabrána jedna Bartoňova továrna, věci se tam třídily.³⁰⁰

V roce 1944 byl k Novému Městu nad Metují připojen Krčín. Do Krčina se vydala 31. srpna správní komise, městští úředníci a okresní hejtman. Krčínští obyvatelé se tomu velmi bránili. Chtěli být samostatnou obcí, jak tomu bylo vždy, byla to tedy otázka prestiže. Možná větším důvodem ale bylo to, že Krčín měl velmi malý obecní dluh a lidé zde platí nízké daně. Nové Město nad Metují mělo sice hodně majetku, ale také velké dluhy a daně vysoké. V Krčíně ale například nebyl pořádný vodovod a hodně lidí tahalo vodu ze studní. Splynutí bylo ale pouze formální, každá část si hospodařila po svém a vše řídila správní komise. Krčínský zástupce v komisi nebyl a obec se tím cítila také poškozena.³⁰¹

Během války se k Němcům přihlásilo několik českých lidí, jako například majitelé firmy Deko Kosek a Dlouhý, obchodník Jindřich Ježek, Julius Frič, místní fašisté Smolák a Dudek nebo předseda správní komise Václav Brich. Učinili tak zřejmě z vypočítavosti kvůli majetku. Žádost byla vyřizována dlouho a až ve druhé polovině roku 1944 byla vyřízena kladně. To se však výše zmíněným již nehodilo, protože situace se změnila. Popírali, že by se o to kdy snažili a Ježek dokonce vyhrožoval násilnostmi, pokud se ho na to někdo

²⁹⁹ Tamtéž, s. 60

³⁰⁰ Tamtéž, s. 66

³⁰¹ Tamtéž, s. 66

zeptal. Lidé z města škodolibě doufali, že budou žadatelé nyní jako Němci posláni na frontu. Jejich žádosti se ovšem nezachovaly a oficiální místa se k tomu také nevyjádřila. Protože se jednalo o zámožné rodiny, je možné, že někdo vypustil do světa ze závesti řámu a ta pak řila dál svým vlastním životem.³⁰²

Nařizení o vzniku nové domobrany, tzv. Volksturmu, vyšlo v říjnu 1944 a povolávalo do zbraně všechny muže, kteří dosud kvůli věku nebo zdravotním omezením nesloužili v německé armádě. Na nárožích byly vylepovány plakáty, které vyzývaly ke splnění vlastenecké povinnosti. Z Nového Města nad Metují se povolání netýkalo nikoho, všichni bojeschopní muži do 60 let už na frontě byli a ve městě zbyl pouze Jaroslav Venclík. Ten ale vedl pro válku významný podnik a tak na frontu nemusel.³⁰³

Dne 22. listopadu byl zatčen podplukovník Josef Šlajs, kdysi první posádkový velitel v Novém Městě nad Metují. Nyní pracoval jako hospodářský správce na statku rodiny Bartoň Dobenín na Dlouhém. Ve městě se povídalo, že jeho zatčení souvisí s blížícím se koncem války. Němci brali do vazby různé osoby, které by se mohli podílet na svržení německé okupační moci.³⁰⁴

³⁰² Tamtéž, s. 68

³⁰³ Tamtéž, s. 78

³⁰⁴ Tamtéž, s. 84

3. Rok 1945 a konec války

*„Jménem páně začínáme zase nový rok. Jaký bude? Skončí válka? Jak? Jak bude potom nám Čechům a jak bude nám tady na hranicích?“*³⁰⁵ Těmito slovy začínají zápisky Jana Voborníka na začátku roku 1945. Lidé měli spoustu otázek, ale také velkou naději, že válka skončí, protože fronta postupovala z obou stran a německá porážka se už blížila.

Už na začátku roku byli němečtí vojáci nervózní. Cítili, že se blíží fronta. Také lidé ve městě žili událostmi z východní fronty. Tisk a rozhlas přinášely údajná zvěrstva, která prováděla Rudá armáda. Oficiálním médiím už sice v této době nikdo nevěřil, lidé z toho byli přesto nesví. Ve městě se soudilo, že fronta přejde i přes Nové Město nad Metují. Někteří lidé začali přemýšlet o útěku, ale teď v zimě to bylo komplikované. Hodně obyvatel také zakopávalo své cennosti na různých místech.³⁰⁶

Morálka vojáků byla také bídná. Chodili po městě a stěžovali si, že nechápou, proč se ve válce pořád pokračuje, když je již stejně zbytečná. Báli se, že než vše skončí, tisíce lidí zemřou. Na náladě jim nepřidal ani pohled na proudy uprchlíků. Povídali to otevřeně, říkali, že je jim to už jedno. Mnoho vojáků ztratilo ve válce své blízké a neměli tedy pro co žít.³⁰⁷

V lednu se již vraceli lidé z totálního nasazení od Vratislavi a okolí. Vypravovali, že místní obyvatelé s hrůzou prchali před blížícími se Rusy. Voborník zaznamenal vyprávění Zdeňka Menece, fotografa, který se již vrátil také. Jistě stojí za to citovat jeho vyprávění: *„Nejdřív nám nařídili, že žádný nesmíme opustit své stanoviště, ale už za hodinu nám oznámili, že máme ihned zmizet. Vlakem to nešlo, na nádraží byly spousty lidí, a vlak jich pobral jen nepatrný zlomek. A byli to Němci, muži, ženy i děti, zdraví i nemocní, a co nepobraly vlaky, dávalo se na cestu pěšky směrem k západu. Vrátili jsme se do lágrů a udělali, co udělali druzí. Rozbili jsme kavalec, z postranních prken jsme si udělali sáňky, na ně jsme naložili naše kufry a vydali jsme se na cestu*

³⁰⁵ Tamtéž, s. 111

³⁰⁶ Tamtéž, s. 113

³⁰⁷ Tamtéž, s. 132

*k domovu. Šedesát km jsme šli pěšky, pak se nad námi smíloval vlak a dovezl nás až do Náchoda. Odtud jsme šli domů už pěšky. Už na nádraží, ale i jinde jsme viděli mnoho lidí, hlavně děti zmrzlých. Také byly některé děti ušlapány.*³⁰⁸ Jak bylo napsáno výše, Zdeněk Menec (1914-1988) byl nadšeným fotografem, jeho strýcem byl František Jansák, majitel fotoatelieru. Právě Menec poté objektivem zachytil konec války v Novém Městě nad Metují.³⁰⁹

Díky vyprávění otřesených železničářů se do města dostaly informace o převozu internovaných vězňů. Lidé se dozvěděli o tom, jak jezdí namačkaní na otevřených uhelných vagonech. Byly velké mrazy a každou chvíli někdo umrzl. Byl vyhozený ven a tak koleje lemovaly mrtvoly. Umírali také žízni. Lidé to byli velmi zubožení, hubení, v nedostatečném oblečení. Železničáři vyprávěli, že si netroufají jim cokoli dát. Dále říkali, že se bojí chodit do práce, měli strach, jaké hrůzy zase uvidí.³¹⁰

Od Náchoda k České Skalici také proudily pochody ruských zajatců. Lidé z města se na tu hrůznou scénu chodili také dívat. Zajatci byli velmi zubožení, hladoví, nemocní, nedostatečně oblečení a naprosto vyčerpaní. Místní lidé se jim snažili dát něco k jídlu, bylo to ale nemožné, protože jejich stráž byla velmi agresivní a chtěla hned střílet. Tak jim lidé nechávali kusy chleba na cestě, bylo to ale zbytečné, protože Rusové se pro ně nesměli sehnout. Byly ale i výjimky. Jednou vedl skupinu zajatců starší voják a ten dovolil, aby jim lidé něco dali. Ti hned nosili všechno možné, zajatci se trochu najedli a Čechům se klaněli.³¹¹

Novým Městem nad Metují projížděly vlaky, které byly speciálně upravené. Nejdříve jel prázdný vagon, který před sebou tlačila lokomotiva. Za ní jely poté

³⁰⁸ Tamtéž, s. 113

³⁰⁹ DVOŘÁČEK, Bohumil: *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 193

³¹⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 114

³¹¹ Tamtéž, s. 137

ostatní vagony. Toto opatření bylo zavedeno jako obrana před diverzními akcemi partyzánů.³¹²

Dne 29. ledna vypukl velký požár v hotelu Rambousek, kde bydleli němečtí chlapci. Ti kolem budovy běhali a povykovali.³¹³ Zřítíla se střecha a na okapech visely ohromné ledové rampouchy. Kolem stálo mnoho lidí a pozorovali dění kolem. Neví se, zda požár zavinili chlapci, velitel hasičského sboru v Novém Městě nad Metují však zapsal, že vše vzniklo od přetopených kamen a „*zavinili ho němečtí hoši.*“³¹⁴ Oheň se vzňal v nejhořejší místnosti, hašení tedy bylo velmi komplikované. Účinně zasáhnout se dalo až po příjezdu krčínského hasičského sboru, který měl dlouhý žebřík. Ten dosáhl až na střechu. Hašení tohoto požáru trvalo 9 hodin.³¹⁵

Už 16. února se začaly u Vrchovin stavět překážky. Do vykopaných jam byly zasazeny dvě řady silných kamenů, mezi nimi byla výplň z lámaného kamene a mezi nimi byl ponechán úzký průchod. Překážky byly asi dva a půl metru vysoké a měli zastavit blížícího se nepřítele v případě útoku.³¹⁶ Další překážky vyrostly přímo ve městě a to na Bartoňově třídě, u bývalé Horské brány a u železničního viaduktu. Poté ve městě až do května přibývaly na různých místech jako například u hotelu Rambousek. Lidé si stěžovali, že to vypadá hrozně a kazí to vzhled ulice. Na záseky bylo potřeba hodně dřeva. Kácelo se ve velkém v okolních lesích.³¹⁷

Velitelé německé armády vymýšleli na poslední chvíli zoufalé věci. Například chtěli podminovat věž Zázvorku a místo u bývalé Horské brány. Václavu Bartoňovi z Dobenína bylo oznámeno, že zámecká věž Máselnice bude

³¹² Soukromá kronika Zdeňka Rydla, s. 84

³¹³ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 25. 11. 2016

³¹⁴ ČERVENÝ, Josef, *Dějiny hasičského sboru v Novém Městě nad Metují*, Nové Město nad Metují, 1946, s. 72

³¹⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 115

³¹⁶ *SOka Náchod*, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 343

³¹⁷ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 129

zbořena, aby nepřekážela. Pan Bartoň prý odpověděl: „*Prosím, poslužte si.*“ Nic z toho se naštěstí nerealizovalo.³¹⁸

Překážky byly i v Krčíně, u dnešní školní jídelny vyrostly zátarasy. Vedle mostu přes Metuji se postavil ještě jeden most a to dřevěný. Bylo to kvůli tankům, aby mohly lépe přejet. Na Žižkově náměstí u trafiky bylo v zemi kulometné hnízdo. Ještě jedno bylo v Krčíně v ulici Na Strážnici u křížku. Němci si dokonce chtěli na krčínské zvonici zřídit pozorovatelnu. Ještě, že se tak nestalo, protože kdyby se na zvonici usadili Němci, hrozilo, že by ji blížící se fronta rozstřílela.³¹⁹

Zákopy se vytvářely už koncem března a to mezi Olešnicí v Orlických hrách a vesnicí Dlouhé-Rzy. Na práci tam bylo přikázáno několik set obyvatel okolních měst a vesnic. Lidé měli za úkol vykopat 3 metry hluboký příkop, který měl zastavit postup vojska. Čechy hlídal oddíl německých „volkšturmáků“, starců, kterým bylo až 70 let. Podle Zdeňka Rydla, který se prací také zúčastnil, „*toho měli také dost a vůbec nás nehonili.*“³²⁰

Dne 27. března letěl nad Vrchovinami a Novým Městem nad Metují ruský letoun. Shazoval letáky v němčině a bylo jich takové množství, že jich místní chlapi nosili domů plné náruče. Bylo nařízeno vše odevzdat, každý si však část schoval na památku.³²¹ Nejvíce jich bylo u Vrchovin, Přibyslavi a na louce pod zámkem. Letáky byly adresovány německým vojákům a poukazovaly na úspěchy sovětských zbraní a na beznadějnou situaci německé armády. Účelem bylo přesvědčit vojáky, aby se vzdali.³²²

Dne 23. dubna se na Bradlech zřítilo letadlo. Pro obyvatele města to byla velká atrakce, houfně se tam chodili dívat. Podle kroniky v něm seděla čtyřčlenná posádka. Letadlo typu Heinkel 111 letělo z Vratislavi, kde utrhlo čtyři zásahy. První verze zněla tak, že letadlo bylo pronásledováno, chtělo přistát a škrtilo o

³¹⁸ Tamtéž, s. 137

³¹⁹ Rozhovor s Václavem Hladíkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 1. 7. 2016

³²⁰ Tamtéž, s. 36

³²¹ *SOka Náchod*, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 343

³²² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 141

vrcholky stromů. Nakonec se zjistilo, že vytékal olej a ten se rozpálil. Letadlo se poté vzňalo. Pilot letadla seděl v tomto stroji teprve po druhé v životě, nebyl tedy dostatečně zkušený na to, aby nouzově přistál. Na těla nebyl hezký pohled. Jednomu členovi posádky vrchol stromu prorazil břicho a jeho střeva byla údajně všude kolem. Až o několik dní později byly nalezeny obě nohy jednoho vojáka a ty byly pohřbeny dodatečně na místním hřbitově.³²³ Děti z města byly u nehody dříve než němečtí vojáci. Pamětníci dodnes vzpomínají na spáleného pilota.³²⁴ Poté u letadla hlídkovala německá vojenská posádka. Trosky zde nakonec zůstaly opuštěné a zejména mladší chlapci si brali kusy letadla na památku.³²⁵

3. 1. Uprchlíci

Ustupující německá armáda vyklízela zabraná území a brala s sebou i civilní obyvatelstvo. Už v lednu 1945 byli k vidění první uprchlíci z Kreuzbergu. Poté proudili přes Nové Město nad Metují a okolí i další měsíce. Byli dobře organizovaní, každá skupina měla svého „velitele“. Lidé je neviděli rádi, protože je museli ubytovávat, dávat jim jídlo a postarat se o jejich potahy. Uprchlíci často přicházeli z veliké dálky a byl na ně žalostný pohled. Pokud s sebou měli malé děti, byli často nemocné a *posmrkané*. Právě s dětmi měli místní největší soucit. Nosili jim koláče a rohlíky, ale jejich *hrdé německé matky* to odmítaly, protože nechtěly žebrat. Nakonec však rády něco přijaly. Jednalo se především o zemědělské rodiny, které byli bohatší a měli potah, na který mohli naložit svůj majetek. Někteří Němci prchali vlakem. K vidění byly vlaky ověšené jízdními koly, dětskými kočárky nebo sáňkami.³²⁶ Byl vydán zákaz uprchlíky fotografovat, přesto byly nějaké fotografie pořízeny a zachovaly se.

Uprchlíci museli opouštět své domovy na rozkaz německé armády. Nikdo nemohl zůstat, kdo neuposlechl, byl na místě zastřelen. Jako důvod byla

³²³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 151

³²⁴ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

³²⁵ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucií Koudelkové 25. 11. 2015

³²⁶ *SOka Náchod*, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 344

uváděna krvežíznivost Rusů. Někteří uprchlíci ale říkali, že Rusové do vesnice přišli a nic jim neudělali. Necháпали proto, proč vůbec na útěku jsou. Hlavně staří lidé chtěli zůstat doma za cenu každého nebezpečí.³²⁷

Lidé, kteří nebydleli daleko, chodili své domy kontrolovat, pokud tam ještě nebyla fronta. Jeden uprchlík jel domů pro cukr. Když zjistil, že je v Novém Městě nad Metují nedostatek cukru, nabídl se, že má doma 150 kg cukru a že pro něj dojede. Když se vrátil, byl zdrcený. Vybavení domu bylo zničeno, nábytek rozštípan, uschované potraviny ukradené nebo roztahané a cukr byl vysypaný na půdě. Rudá armáda byla ještě daleko, tuto spoušť nadělala německá armáda. Nebyl to ojedinělý případ, stalo se to více uprchlíkům.³²⁸

Hlavní silnice byla kvůli uprchlíkům úplně přetížená. Jezdili od Náchoda, přes Vrchoviny, dále do Krčína a poté směrem k Nahořanům. Část z nich byla z Vrchovin posílána na Rychtu a do Nového Města nad Metují. Odtud pak pokračovali dál. Velká skupina uprchlíků do města přijela 16. února Celkem jich bylo přes dva tisíce, hlavně žen a dětí. A právě ženy kočírovaly povozy. Vyprávěly, že manžely mají na frontě a často o nich neměly žádnou zprávu, synové byli v armádě také, mnoho z nich padlo a mladší děti měly v Hitlerjugend a o nich také neměly žádné informace.³²⁹

Koní a tažného dobytka jelo s touto skupinou kolem sto padesáti. Vozy nechali uprchlíci stát na náměstí. Byli ubytováni hlavně ve škole a v hotelu Merkur. Na zem se honem nanosila sláma. Chtěli se ubytovat také přímo v zámku. Proti tomu se však majitel postavil a poskytl jim kanceláře a byty řidičů v úřední zámecké budově. Část bydlela i u Broučků v hospodě. Dobytek se rozmístil po místních stodolách. Děti byly velmi špinavé. I dospělí byli od bláta. Hodně z nich mělo roztrhané boty a oblečení byli velmi nedbale. Proud vozů byl nekonečný, ve městě nebylo nikdy prázdno, protože lidé jezdili nepřetržitě. Nálada některých z nich byla údajně překvapivě dobrá. Stále totiž věřili, že válku vyhrají, protože *bolševiků je již jen hrstka*. Jiní zase říkali, že německá

³²⁷ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 138

³²⁸ Tamtéž, s. 145

³²⁹ Tamtéž, s. 132

armáda musí vydržet ještě čtrnáct dní, protože poté budou mít Němci novou ničivou zbraň. Někteří měli opravdu omezený rozhled. Říkali například, že *až projedou Protektorátem, dorazí do Čech a zde jim budou přiděleny pozemky a statky*.³³⁰ O jiné náladě vypovídá ale jedna událost. Když se potkaly dvě Němky, jedna druhou pozdravila zdviženou pravicí a slovy *Heil Hitler*. Ta druhá ji udeřila do ruky a zeptala se jí, jestli toho ještě nemá dost. První se omlouvala, myslela si prý, že v protektorátu se takto zdravit musí.³³¹

Obchody v Novém Městě nad Metují byly v tuto dobu naprosto prázdné, protože uprchlíci všechno skoupili. Město mělo povinnost postarat se alespoň o základní stravu. Tak byly povolány místní studentky a ty dlouho do noci loupaly pro uprchlíky brambory. Nejvyšší počet těchto lidí dosáhl ve městě čísla 2700. Město je muselo všechny uživit. Uprchlíci se měli prokazovat listinami. Nedělali to a s příslušníky města se hádali. Nakonec musel zakročit velitel místní vojenské posádky a najednou šlo vše hladce. Podle ironického komentáře uprchlíky organizoval i „*Jára Wenzlik, který si na to vzal německou uniformu*“.³³²

Skupina Maďarů byla ubytována ve vyhořelém hotelu Rambousek, protože místa bylo opravdu málo. Maďarská skupina takhle zbědovaně nevypadala, ženy byly dobře oblečené a koně živené. Naopak skupina polských žen vypadala nejžalostněji. Stáli uprostřed náměstí s ručními vozíky a byly bezradné. Nikdo se o ně nestaral. Ujal se jich kronikář Voborník a odvedl je na příslušný úřad, kde dostali poukázky na chléb a kus salámu. Byly velmi chudé a tráslý se hladem a zimou. O Rusy a Poláky se na rozdíl od Němců nikdo nestaral. Neměly ani koňské nebo volské povozy, majetek vezly na kárce nebo nesly na zádech.³³³

Dále uprchlíkům velmi pomáhala paní Jirmanová, domovnice z městského úřadu. Pomohla například polskému mladíkovi. Ten říkal, že dva dny nejedl, poukázky neměl a k nikomu nepatřil, protože ho jaké dítě odvedli Němci a on

³³⁰ Tamtéž, s. 121

³³¹ Tamtéž, s. 130

³³² Tamtéž, s. 126

³³³ Tamtéž, s. 123

zůstal opuštěný. Paní Jirmanová zalarmovala několik rodin, aby se o nejchudší Poláky postaraly. Chlapec se totiž zeptal, zda si může přivést kamaráda. Oba byli velmi vděční.³³⁴ Hlavně ženy z města s matkami soucítily a často se stávalo, že si vzaly na noc matku s dětmi domů.³³⁵ Právě ženy to měly ke konci války těžké. Kronikář uvádí, že na městském úřadě si je vzal na starost předseda Národního souručenství Švec a předseda správní komise Brich. Jednání probíhali všelijakým způsobem a kronikář uvádí, že jednou na takové jednání neočekávan vstoupil a oba pány zastihl v nevhodné situaci s mladými Polkami.³³⁶

Jak bylo napsáno výše, Jan Voborník se o osudy uprchlíků zajímal a nejtěžším případům se snažil pomoci. Pomohl například skupině Italů, kteří s sebou měli čtyřměsíční dítě a potřebovali být na noc v teple. Říkali, že by jim stačil i chlév. Ujal se i polské stařenky, které bylo 70 let. Svůj majetek si nesla v pytlí a takto cestovala už pět dní. Říkala, že už nemůže dál. Kronikář sehnal jednu ženu, která měla na voze místo. Odmítla však komukoli pomoci. Voborník vyhledal německého poddůstojníka a situaci mu popsal. Ten poté ženě nakázal, aby stařeň pomohla. Ta však plakala, že ji za městem jistě vyhodí. V takovéto situaci šla solidarita leckdy stranou, každý se staral jen sám o sebe a snažil se přežít.³³⁷ Někteří uprchlíci doma narychlo zabili prase a po večerech si pekli maso. Ostatní na ně žádostivě koukali, nikdo se s nikým nedělil. Místními lidmi to bylo kritizováno, nelze se však nikomu divit, že se snažil uživit hlavně svou rodinu.³³⁸

Se zimou byl opravdu problém. Se skupinou ruských žen přišel i malý chlapec, který onemocněl angínou. Ženy vyprávěly, kolik dětí jim cestou zemřelo a tak

³³⁴ Tamtéž, s. 135

³³⁵ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

³³⁶ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 166

³³⁷ Tamtéž, s. 125

³³⁸ Tamtéž, s. 131

prosily, aby se mohly někde ubytovat. Než stihl zakročit městský úřad, ujala se jich jedna místní žena ruského původu a nabídla jim nocleh.³³⁹

Ve městě byly i mladé dívky a ženy. Jedna z nich porodila během pobytu zde dvojčata, holčičky. Svobodné dívky byly *jako posedlé* po vojácích z místní německé posádky. Mladých mužů byl v Říši nedostatek a tak se před nimi předváděly a doufaly, že si jich vojáci všimnou. Zajímavé je, že novoměstské děti v tomto období nehráli jinou hru než „na uprchlíky“. Bylo je vidět, jak běhají po ulicích, mají zapřažené hrnce, otěže, bič a rejdí s křikem ulicemi.³⁴⁰

S jedním konvojem uprchlíků přijeli i čtyři váleční zajatci Francouzi. Po zajetí byli umístěni na zemědělské práce do Slezska a nyní měli asistovat u povozů. Když se dozvěděli, že jsou v Čechách, měli velkou radost. Spousta lidí z Nového Města nad Metují francouzsky uměla a tak si mohli popovídat v rodném jazyce. Lidem vypravovali, že byli zajati hned v roce 1940, poté museli jít pěšky 250 kilometrů a za celou dobu nedostali nic k jídlu. Mrzelo je, když museli pokračovat dál. Poté přicházelo s každou skupinou několik francouzských zajatců. Ke konci byli čím dál smělejší, nosili francouzské odznaky a lidem říkali: „*Viva la France*.“³⁴¹

Lidé viděli uprchlíky ve městě čím dál tím méně rádi. Bylo mezi nimi totiž i několik nemocných, objevila se údajně i spála. Dalším problémem byla hygiena. Protože jich bylo ve městě několik tisíc, nemohli spát všichni uvnitř a neměli k dispozici toaletu. Stejně tak zvířata jen tak stála na ulicích. Vždy, když jich větší množství odjelo, stodoly, ulice i náměstí byly strašlivě znečištěny. Všude byla také rozházená špinavá sláma. Na ulicích bylo plno nejen zvířecích výkalů, ale i lidských. Nacházely se dokonce přímo na hlavní ulici Komenského a plno jich bylo při zdech domů. Situace to musela být těžká jak pro novoměstské obyvatele, tak i pro samotné uprchlíky, kteří neměli žádné

³³⁹ Tamtéž, s. 124

³⁴⁰ Tamtéž, s. 129

³⁴¹ Tamtéž s. 122

soukromí a potřebu museli vykonávat přímo na ulici. Vše uklízeli Poláci, kteří ve městě zbyli.³⁴²

Ve Vrchovinách byla velká část z nich ubytována v hostinci U Škaldů, v hostinci U Balcarů a v místní škole. Tady nad nimi držel dozor Josef Rydlo z č. p. 1. Až venku ho prý bylo slyšet, *jak s nimi němcuje*. Komunikace s nimi nebyla jednoduchá, protože německy obyvatelé z Vrchovin všichni neuměli. Dědeček od Morávkových dělal také tlumočníka. Uprchlíci, kteří byli ubytováni takto hromadně, se i hromadně stravovali. Josef Králíček zapůjčil velký kotel, kde se jídlo připravovalo. Ačkoli Vrchoviny ubytovaly uprchlíků hodně, místní si pochvalovali, že se jim nic neztratilo. Často si půjčovali různé nádobí nebo náčiní a vše v pořádku vraceli.³⁴³

Uprchlíky ubytovalo i mnoho soukromých osob, mezi nimi byl i vrchovinský kronikář Morávek. U něj bydlelo na výminku v jednu chvíli až 18 lidí, starý dědeček musel spát v komoře. Spali, kde se dalo, na posteli, na pohovce, na lavicích a zbytek si ustlal na zemi. Jedním ze zajímavých „hostů“ byl i německý kněz Georg Gröger. Během svého pobytu chodil farář do Okresního chorobince v Novém Městě nad Metují a zde v kapli sloužil mše. Chodilo na ně mnoho místních Němců.³⁴⁴

První velká skupina uprchlíků (29 vozů) se usadila ve Vrchovinách 16. února 1945. Pocházeli z vesnice Hirschaue u Vratislavi. Dva dny si odpočinuli a 18. února jeli přes Krčín k Jaroměři. Zajímavé je, že všechny vozy byly bez brzd. Na to upozorňují všichni pamětníci, kteří uprchlíky viděli. V rovinách okolo Vratislavi je totiž nepotřebovali, zatímco u nás v kopcovité krajině to byl velký problém. Snažili se brzdit klacky, to se ale moc nedařilo a nebylo výjimkou, že se nějaký vůz převrhl do příkopu a jeho majitel se při tom zranil.³⁴⁵ Další transport, který se u Vrchovin ubytoval, čítal vozů dokonce 90. Potahy měli uprchlíci volské, kravské a koňské. Aby si mohli připravit teplé jídlo, byla jim poskytnuta kuchyň ve výměnku u Morávků, kde měli k dispozici kamna

³⁴² Tamtéž, s. 129

³⁴³ *SOka Náchod*, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 347

³⁴⁴ Tamtéž, s. 345

³⁴⁵ Tamtéž, s. 344

s troubou a velkou plotnou. Protože si s sebou vezli i slepice a králíky, vařilo a peklo se hodně. Na uprchlíky se chodili dívat obyvatelé okolních vesnic a mladí lidé si je i fotografovali. I když lidé cítili vůči Němcům zlost, stejně je litovali, když například přšelo a oni museli být promočení na cestě.³⁴⁶

Během doby, kdy byli ve Vrchovinách uprchlíci, docházelo i ke kuriózním situacím. V domě již zmíněného kronikáře Morávka byl ubytovaný sedlák Scheffski s manželkou. Měli dvě děti, čtrnáctiletého Hanse Jáchyma, který byl s nimi, a osmnáctiletou Maryanu, která soužila v německé armádě. Rodiče o ní neměli žádné zprávy, a proto byli velmi překvapení, když se Maryana 21. dubna objevila s batohem na zádech ve Vrchovinách. Putovala na jih od Severního moře. Když ji rodina uviděla, všichni se objímali a plakali. Scheffski byl ve Vrchovinách až do konce války a pomáhal místním na poli. Domů se jeho rodině nechtělo, očekávali tam další útrapy. S místními si vybudovali hezký vztah, a když v květnu 1945 odjížděli, obyvatelé Vrchovin je přišli vyprovodit. V roce 1946 do Vrchovin dokonce napsal, v dopise stálo, že je Poláci od Vratislavi vyhnali a jsou tedy stále uprchlíci.³⁴⁷

Další uprchlíci byli ubytovaní u Sedláčků. Ti měli malé hospodářství. Po celou válku k nim chodili různí lidé a prosili o trochu jídla. I když měli sami málo, vždy se rozdělili. Pan Sedláček jezdil načerno mlít mouku, což bylo nebezpečné. Paní Sedláčková měla s uprchlíky soucit. Její dcera Marie si pamatuje, že například dala jedné německé matce loktuši, aby mohla zavinout své novorozeně. Dvanáctiletá Marie se s dětmi uprchlíků i přátelila. Vzpomíná na to, že jednomu velmi špinavému chlapci německy řekla: „*Ty jsi špinavý jako prase,*“ a on ji chtěl zbít. Marie pak nechodila několik dní ven, dokud chlapec neodjel se skupinou uprchlíků dál.³⁴⁸

Sedláčkovi měli ještě staršího syna Jana (ročník 1918). Ten byl totálně nasazený ve městě Görlitz. Psal domů velmi smutné dopisy, kde popisoval

³⁴⁶ Tamtéž, s. 345

³⁴⁷ Tamtéž, s. 346

³⁴⁸ Rozhovor s Marií Syrovátkovou roz. Sedláčkovou (nar. 1933) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 7. 11. 2016

hrůzy náletů, hlad a těžkou práci. Vždy, když od něj listonoš nesl dopis, volal na paní Sedláčkovou: „*Honziček vám píše, z té německý říše, že mu kručí v břiše.*“ Přestože rodina sama trpěla nedostatkem, posílali mu do Německa balíky. Ty vozila jeho sestra Marie na trakárku do Krčina na poštu. Jan přijel ke konci války na dovolenou a všichni ho přesvědčovali, aby se už do Německa nevracel, že válka skončí. Nakonec se do práce přece jen vrátil, přijel ale pozdě a byl za to uvězněn v koncentračním táboře³⁴⁹. O hrůzných věcech, které tam zažil, povyprávěl rodině pouze jednou, poté řekl, že už o tom nebude nikdy mluvit. Přestože tam pobýval jen několik měsíců, vrátil se s podlomeným zdravím. Dostala se k němu zpráva od rodiny, ve které se dozvěděl, že jsou u nich doma ve Vrchovinách ubytováni němečtí uprchlíci. On domů vzkázal, ať rodina nabrousí sekyrky, že až přijede, všechny je zabije. Když se vrátil domů, touha po pomstě ho opustila.³⁵⁰

Poslední uprchlíci město opustili ke konci jara. Budovy, kde byli ubytováni, se nacházely v hrozném stavu. Hlavně ve škole byly všude nápisy, také počmárané zdi, dveře i skla. Konvoje byly posílány do Hradce Králové. Nikdo ale nevěděl, co s nimi bude dál. Ve městě se začalo říkat, že až válka skončí, muži půjdou na práci a ženy s dětmi do Terezína.³⁵¹

3. 2. Olešnice v Orlických horách

Když se schylovalo ke konci války, Němci v Olešnici zřídili jednotku tzv. Volkssturm. To znamená, že ozbrojili staré muže, kteří poté drželi stráž v okolí Olešnice až na protektorátní hranici. Dne 5. května byla tato pohraniční stráž v Dlouhém odzbrojena a členové Volkssturmu byli posláni do Olešnice. Bouda německých celníků byla zapálena. Čech Hugo Fogl, který se šel na hořící objekt podívat, za to zaplatil životem. Zastřelili ho němečtí vojáci, bylo mu 67 let. Dne 7. května přijel do Olešnice oddíl SS z Nového Města nad Metují a bylo vyhlášeno stanné právo. Dne 9 května, po podepsané kapitulaci Německa,

³⁴⁹ Zřejmě se nejednalo o koncentrační tábor, ale o tzv. pracovní výchovný tábor, kam byli posíláni lidé, co utekli z nuceného nasazení.

³⁵⁰ Rozhovor s Marií Syrovátkovou roz. Sedláčkovou (nar. 1933) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 7. 11. 2016

³⁵¹ *SOKA Náhod*, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 347

se začaly stahovat oddíly německých vojáků. Vojáci byli válečným strádáním vyčerpáni a zbavovali se zbraní. Češi je u Olešnice zastavovali, zabavovali vojenské věci a zbytky zbraní a autobus pana Rybína zbraně odvážel do Nového Města nad Metují. Zde se jimi vyzbrojila československá armáda. Celkem bylo z Olešnice do Nového Města nad Metují odvezeno 25 autobusů plných zbraní.³⁵²

3. 3. Josef Wolf

Josef Wolf se narodil do německé rodiny, která žila na Slovensku ve Velkém Poli. To byla německá vesnice v lesích. Tudy však postupovala fronta a tak byly německé děti odeslány do bezpečí do protektorátu. Jednalo se o děti od 6 do 15 let. Musely opustit své rodiny a jet do neznáma, bylo to v roce 1944. Doprovázel je německý učitel. Všechny děti cestovaly vlakem a to přes Polsko. Vlak musel jednu chvíli zastavit kvůli bombardování. Josef Wolf vyběhl ven a trhal kyselá jablka, děti měly zřejmě velmi málo jídla. Skupina dětí mířila do Olešnice v Orlických horách. S Josefem jel i jeho starší bratr Alfréd, kterému v té době bylo 12 let. Po skončení války si je měli rodiče vyzvednout, dva bratři tu však zůstali. V Československu po skončení války Alfréd nezůstal a jel na vlastní pěst vlakem přes Polsko domů, hledat rodiče. Ti tam ale už nebyli. Ujal se ho jeden ze sousedů a u něj byl asi pět let. Po osvobození Olešnice se Josefa ujala místní německá rodina Stonjekových. Poté se dostal na Místní národní výbor v Novém Městě nad Metují. Zde byl dán k pěstounům, ujala se ho rodina Benešova z ulice Českých legií. Změnili mu jméno na „Volf“, zapsali ho jako českého občana a začali ho intenzivně učit česky. Doma německy mluvit nemohl, tak se poměrně rychle naučil. Někdo je ale udal a na Josefa se přišlo. K rodině Benešových se dostavil policista a odvedl ho jako německé dítě.³⁵³

Josef Wolf byl odvezený do Karlových Varů, do sběrného tábora. Působil tu Mezinárodní červený kříž, který pořizoval soupisy bezprizorních lidí a snažil

³⁵² TROJAN, Emil, *Tak přísahali: partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939- 1945*, Mohelnice, 2010, s. 215

³⁵³ Rozhovor s Ludmilou Wolfovou roz. Škaldovou (nar. 1942) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 7. 11. 2016

se dát dohromady roztržené rodiny. Josef Wolf odtud dokonce utekl, dodnes mu na památku zůstala jizva na stehně, protože ho ostatní Němci zbili. Také měl problémy se svými německými vrstevníky, zapomněl už totiž němčinu a tak se stával terčem posměchu a dostával často nabito. V táboře ale také zbyl, nikdo si ho téměř po roce nevyzvedl. Tak ho paní Soukupová odvezla zpět do Nového Města nad Metují. Její manžel pracoval u dráhy a měla jízdné zadarmo. Zabydlel se opět u Benešových. V 50. letech přijel jeho bratr Alfréd a chtěl ho vzít do západního Německa, kde se celá rodina našla a usadila. Benešovi ho však vyhodili, protože nebylo možné, aby u sebe doma ubytovali člověka německé národnosti, bylo to moc brzy po válce. Alfréd totiž rodiče našel. Takto přijela i jeho starší nevlastní sestra, která chtěla Josefa také odvézt. Vzala ho i k fotografovi. Plánovala ho vzít s sebou a potřebovala na něj nějaký doklad s jeho fotografií. To se nakonec nepovedlo, v domě Benešových došlo k velké potyčce, nechtěli se ho vzdát a odjela s nepořízenou. Své rodiče Josef Wolf spatřil až v roce 1965, když je navštívil i s manželkou hned poté, co dostali povolení vycestovat. Tam zjistil, že jeho maminka neuměla číst ani psát a to byl možná důvod, proč svého syna nehledala tak důkladně, jak by mohla. Otec se musel postarat o zbytek rodiny. Josef Wolf si ze svého dětství moc nepamatuje, informace získal převážně od bratra Alfréda.³⁵⁴ Zajímavé ale je, že o těchto dětech se ani v Olešnici, ani v Novém Městě nad Metují nezachovaly žádné úřední zprávy.

3. 4. Konec války ve městě

Dne 2. května 1945 hlásil rozhlas, že „*Adolf Hitler padl hrdinskou smrtí*“. Jeho nástupcem se stal admirál Dönitz. Všechny úřady dostaly povinnost vyvěsit černé vlajky. V tuto chvíli se už všichni radovali, že válka končí. Měli ovšem strach z toho, že německá armáda chce stále ještě bojovat a nezbývalo jiné místo, než území protektorátu. Ztráty na životech civilního obyvatelstva by v tomto případě byly obrovské.³⁵⁵

³⁵⁴ Tamtéž

³⁵⁵ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 155

Dne 4. května byli v Michlově uličce zastřeleni dva němečtí vojáci. Nebylo přesně známo, zda je zastřelil jejich velitel, spáchali sebevraždu, nebo se vše stalo nešťastnou náhodou. Až druhý den se vše osvětlilo, zastřelil je opravdu jejich velitel, protože nechtěli vykonat jeho rozkaz a to lehnout si na cestu do bláta. Je zřejmé, že němečtí velitelé měli „nervy na pochodu“ a morálka mužstva byla špatná.³⁵⁶

Dne 5. května se po celém protektorátu začaly tvořit národní výbory. V Novém Městě nad Metují vznikaly dokonce dva. První vedl Václav Brich, tvůrcem druhého se stal Otakar Berkovec. Kronikář ale píše, že „*nižší vrstvy se tomu smějí, že prý Národní výbor si udělají ony samy*“. Na domě fašisty Smoláka se objevila velká lebka, peticípa hvězda, srp a kladivo a pod tím nápis „Zemřeš!“. Podobný nápis byl i na domě Jiřího Frischmanna na náměstí. Nyní tam bydlel Němec Karl Pöschel. Pošt mistr Hubáček, také velký fašista, odjížděl narychlo z města. Sbalil si s sebou i nějaký nábytek a s manželkou ujížděl pryč.³⁵⁷

Milena Macháčková, která působila jako vychovatelka tří dětí v rodině továrníka Nyklíčka, vzpomíná, že těsně před koncem války už všichni tušili, že to přijde. Paní Macháčková seděla v dětském pokoji a podívala se z okna. Na ulici viděla nákladní auto s československou vlajkou. Začala křičet: „*Oni jedou s vlajkou, ono se už něco děje,*“ a maminka paní Nyklíčkové jí řekla: „*Co řvete! Ještě vás někdo uslyší.*“ Všichni měli velký strach, aby někdo něco neslyšel. Tak se paní Macháčková musela omluvit, ale bylo jí divné, že na ulici jede někdo s vlajkou. To byl její první kontakt s osvobozením.³⁵⁸

Ani rádio nehrálo to, co obvykle. Během vysílání byla najednou uveřejněna výzva, že rozhlas volá o pomoc. Volalo se české četnictvo, policie, vojsko a všichni, kdo by mohli být nápomocni. Výzvy byly velmi zoufalé: „*Přijďte*

³⁵⁶ Tamtéž, s. 155

³⁵⁷ Tamtéž, s. 156

³⁵⁸ Rozhovor s Milenou Macháčkovou roz. Brendlovou (nar. 1925) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 5. 5. 2016

ihned do českého rozhlasu, zde jsou střeleni naši lidé. Přijďte nám na pomoc.“
Poté rádio utichlo a hrála pouze hudba.³⁵⁹

A právě už od 5. května lidé vyvěšovali československé vlajky. Ty zavlály i ze zámecké věže a také z kostelní. Lidé postávali v hloučkích na ulicích a radovali se. Byli rádi, že se konečně dočkali. Vlajku ale vyvěšovali i lidé, kteří za války podporovali Němce. Na svůj dům si ji dal i obchodník s textilem Holubec, který bydlel v Nádražní ulici. Před jeho domem se sešla skupina lidí, která požadovala okamžité sundání vlajky. Holubec tak nechtěl učinit a jeho manželka se rozčilovala, že to v žádném případě neudělají. Celý spor se nakonec vyřešil jednoduše, zafoukal vítr a vlajku shodil.³⁶⁰

Velitel zdejší vojenské posádky prohlásil, že chápe radost obyvatelstva a ať si klidně vyvěšují vlajky. Řekl ale, že nestrpí to, aby se v ulicích tvořily hloučky lidí a zejména urážení vojáků. V takovém případě hrozil střelbou. Místní četník tedy všechny skupinky lidí obcházel a vysvětloval situaci. Ulicí procházely německé stráže. Byli to už v podstatě jen chlapci ve vojenských uniformách.³⁶¹

Dne 6. května s Němci vyjednávala Česká národní rada. Američané již byli v Plzni. Vše šlo k bezpodmínečné kapitulaci, zejména oddíly SS se ale vzdát nechtěly. Lidé pod vlivem pražských událostí zatírali německé nápisy a na půdách hledali cedule s těmi českými. Jak bylo napsáno výše, celé město zaplavily vlajky a v oknech byly i papírové praporky. Ty nadělal prozíravě knihař Rejzek z ulice Komenského. Úplný konec to ale nebyl. Do Smolovy hospody na náměstí vtrhlo německé vojsko, vzalo jako rukojmí 17 osob a odvedlo je do kasáren. Tuto hospodu si Němci údajně vybrali cíleně. Právě tady se nejvíc mluvilo o politice a o tom, *kde to zase Němci dostali*. Zátah byl proveden zřejmě na udání nějakého českého fašisty. Před nimi se totiž lidé měli na pozoru více jak před Němci.³⁶²

³⁵⁹ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 157

³⁶⁰ Tamtéž, s. 162

³⁶¹ Tamtéž, s. 157

³⁶² *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1945-1953, s. 10

Němečtí vojáci vzali ještě několik lidí z náměstí, celkem bylo v kasárnách zajatých 40 lidí. Bylo jim prý vyhrožováno zastřelením.³⁶³ Něco podobného Němci chtěli provést i v jiném hostinci na náměstí, zde ale lidé utekli zadem přes dvůr do strání a nikdo nebyl chycen.³⁶⁴ Také se střílelo na náměstí, přičemž byly zraněny čtyři osoby. Jeden Polák byl na zámku střelený do hrudníku a musel být odvezen do nemocnice. Některé domy byly lehce poničené od výbuchu granátů.³⁶⁵

Posádkový velitel, major Slabig, vyhlásil nad městem stanné právo a nařídil sejmutí všech vlajek a praporů. V této době se vedení ujal národní výbor, který konečně vystoupil z ilegality. Předseda správní komise Václav Brich, tedy nejvyšší činitel města, byl krajně nenáviděným člověkem. Báł se o svůj život a v kasárnách si dokonce půjčil zbraň. Předsedou národního výboru se stal Bedřich Augustin. Narodil se 25. února 1885, byl známý jako profesor náboženství, publicista a autor náboženských učebnic. Působil v Hradci Králové a v Praze a na důchod odešel do Nového Města nad Metují.³⁶⁶ Ulice se během stanného práva vyprázdnily a vojenské hlídky zesílily. Lidé mohli vycházet pouze mezi 5. a 20. hodinou a podle vyhlášky museli odevzdat do kasáren lovecké pušky.³⁶⁷

V kasárnách se stále nalézalo kolem 40 rukojmích. Dne 7. května jich byla část propuštěna, protože Německo kapitulovalo. Propuštění vyjednal hlavně Bedřich Augustin. Lidé se také přestávali bát stanného práva, i když v některých částech protektorátu byli lidé ještě vražděni. Osmý květen byl nazván „Dnem vítězství“. Už od rána byl po městě slyšet rachot povozů, protože část německého vojska odcházela. Stanné právo nicméně trvalo a Slabig vyhlásil, že každého civilistu, který přijde do kasáren, nechá vyhodit.

³⁶³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 161

³⁶⁴ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

³⁶⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1945-1953, s. 10

³⁶⁶ DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 13

³⁶⁷ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 167

Nicméně se do kasáren schovali všichni místní Němci a také kolaboranti, jako člen správní komise David. Odešel tam i s manželkou a dětmi.³⁶⁸

Co se týče rukojmích, na úplném konci zbyli už jen dva, Smola, majitel hostince, a Neuman. Ostatní byli naštěstí propuštěni. To vojáci z Dobrušky, kteří šli přes Vladivostok a Krčín, před sebou vedli 100 českých lidí jako rukojmí. Vojáci v Novém Městě nad Metují se starali jen o to, jak by se bezpečně dostali domů. Dne 8. května se německá armáda definitivně vzdala a druhý den byla vojenská posádka pryč, všude se vrátily československé vlajky. Rudá armáda ve městě ještě nebyla, město tedy přímo neosvobodila.³⁶⁹

Hned poté začal hon na kolaboranty a Němce. Někteří včas utekli jako Karel Pöschel. Někteří Němci buď padli, nebo byli ještě v armádě. A ti, co zůstali, byli v centru pozornosti. Nejdřív byl uvězněný fašista Smolák. Snažil se o útěk, ale byl i tak chycen a dán do vězení vedle budovy okresního soudu. Další na řadu přišel Jaroslav Vencík. Ten se k Němcům přihlásil hned 15. března 1939. Neušel ani Josef Zeuner, předtím psaný Cejnar, jehož synové sloužili v německé armádě. Zatčený byl také Václav Břich. Vypadalo to, že ho rozzuřený dav zlynčuje, ale naštěstí se tak nestalo. Lidé hledali i okresního komisaře Viktora Stöckera, který ve městě ale už nesloužil. Dávali mu za vinu, že z města vyhnal hejtmana Vožického a přičítali mu spoluodpovědnost za jeho smrt.³⁷⁰ Poštovní Jaroslav Hubáček byl zatčen až 15. května, kdy se vrátil do města. Uvězněn byl i řidič autobusu Vig, který byl údajně také fašistou. Mezi posledními byl zatčen Holubec. Kronikář to komentuje: „*Zdá se, že u nás v Novém Městě nad Metují chtějí jít se zatýkáním hodně daleko. Prý je mnoho lidí na indexu. Jen aby se nepřestřelilo.*“ Zbylým Němcům ve městě byly vydávány takové potravinové dávky, jako předtím Židům.³⁷¹ Celkem bylo ve městě zatčeno 33 osob. Jednalo se o Němce, fašisty, vlajkaře a kolaboranty.³⁷²

³⁶⁸ Tamtéž, s. 165

³⁶⁹ Tamtéž, s. 168

³⁷⁰ Tamtéž, s. 168

³⁷¹ Tamtéž, s. 175

³⁷² *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1945-1953, s. 23

18. května zažilo město neobvyklou podívanou. Zatčení totiž museli zametat ulice a náměstí. Byl mezi nimi i ing. Václav Brich, bývalý nejvyšší představitel města. Odpoledne už nenastoupil, udělalo se mu prý špatně. Nejhorší postavení měli ve městě právě tři členové správní komise Brich, Venclík a David a předseda Národního souručenství Švec. Na jejich potupu se přišlo podívat hodně lidí, neobešlo se to ani bez vtipů a poznámek.³⁷³ Další němečtí zajatci, mezi nimi i navrátní se Karel Pöschel, bourali barikády na ulicích. Veškeré práce opět sledovala velká skupina diváků a pracující častovali poznámkami.

Někteří Němci nechtěli odevzdávat zbraně civilistům, vyžadovali přítomnost oficiální armády. Ze začátku s tím byl ale problém a řešilo se to různě. Například pan Dyntar, bývalý francouzský legionář, vytáhl svou starou francouzskou uniformu a jelikož ji Němci neznali, nepřišlo jim to divné a vzdali se mu.³⁷⁴ Při přebírání zbraní byl zdejší mladík Hruška německým důstojníkem střelen do prsou. Ostatní Němce mnoha ranami okamžitě zastřelili, Hruška musel být převezen do opočenské nemocnice s průstřelem plic. Tento incident je popsán pouze v pamětní knize města, nepodařilo se bohužel zjistit nic bližšího.³⁷⁵

Ve škole bylo ubytováno asi dvacet francouzských a anglických zajatců. Měli s sebou ženy, Němky a tvrdili, že jsou jejich snoubenky. Prosili kronikáře Voborníka, který uměl jazyky, aby jim sehnal potřebná povolení.³⁷⁶ Ve městě také byli tři američtí zajatci. Jeden byl Čechoameričan a uměl česky. Rodinu měl v Texasu a on sám byl zajat na Marně. Notář Josef Němec je pozval několikrát domů.³⁷⁷

Město zažilo ještě jeden nebezpečný okamžik. Rozkřiklo se, že z Náchoda jede na tancích opilý oddíl příslušníků SS. Údajně kolem sebe stříleli a mířili na Nové Město nad Metují. Lidé si balili nejnutnější věci a šli se někam schovat,

³⁷³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 176

³⁷⁴ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

³⁷⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 170

³⁷⁶ Tamtéž, s. 169

³⁷⁷ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucií Koudelkové 25. 11. 2016

nejčastěji do sklepení hotelu Rambousek. S věcmi čekali až do 16 hodin, ale naštěstí nikdo nepřišel. Náchod takové štěstí neměl a ke konci války se tam udál ještě velký masakr.³⁷⁸

Rudá armáda přijela do Nového Města nad Metují 10. května v 9 hodin a 20 minut. Přijely obyčejné i nákladní automobily, tanky a také ruští vojáci, zaprášení a osmahlí. Někteří jeli na koních. Lidé na ulici propukli ve velký jásot. Ve městě Rudoarmějce uvítaly dívky v lidovém kroji. Na vozy brali vojáci malé děti a diváky nadšeně zdravili. Voborník o nich píše: „*Všichni vojáci vypadají velmi inteligentně, zdravě a jen nemálo z nich jeví známky typu asijského, mongolského*. I někteří ruští vojáci byli velmi mladí, byl tu skupinka devatenáctiletých mladíků, kteří byli v armádě již tři roky, tedy od šestnácti let. Těšili se velké pozornosti od místních děvčat.“³⁷⁹

Major Slabig byl v této době stále nezvěstný, podařilo se mu uprchnout. Mezi lidmi se říkalo, že se skrývá v klášteře. Ten byl tedy obklíčen a prohledán, nebyl tam. Našla se však bedna masa a pytel suchého salámu.³⁸⁰ Když se vyklízely kasárny, byl nalezen rozkaz ze dne 7. května, podepsaný Slabigem, kde stálo, že kasárny mají být vyhozeny do povětří a civilní obyvatelstvo vyvražděno. Protože se však blížila Rudá armáda a vojáci posádku chvatně opouštěli, naštěstí k tomu nedošlo.³⁸¹

V tomto období docházelo k obrovským přesunům lidí. Jednalo se o německou armádu, Rudou armádu, bývalé vězně, válečné zajatce, uprchlíky nebo totálně nasazené. Každý chtěl domů. Spousta lidí také pohřešovala své příbuzné a snažila se o nich najít zprávy. Vlaky dosud pravidelně nejezdily. Do Terezína se sjížděli lékaři a zdravotnický personál.³⁸²

I obyvatelé Vrchovin se radovali z osvobození. Lidé by bývali rádi vyvěsili československé vlajky, měli však jen protektorátní prapory, které se páraly a

³⁷⁸ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 169

³⁷⁹ Tamtéž, s. 171

³⁸⁰ Tamtéž, s. 175

³⁸¹ Tamtéž, s. 180

³⁸² Tamtéž, s. 184

narychlo přešivaly. Všechny německé nápisy se zamalovávaly černou barvou. Dne 5. května přestaly jezdit vlaky, aby Němci nemohli posílat do Prahy posily. Kolem Vrchovin projel první vlak až dne 12. května. Radost však byla předčasná, protože i tady bylo vyhlášeno stanné právo, bylo nad celým novoměstským okresem. 8. května se však prapory vyvěsily podruhé a tentokrát již definitivně.³⁸³

Po 8. květnu zesílil znovu proud německých uprchlíků. V okolí Nového Města nad Metují se přesouvaly obrovské masy lidí. Od Náchoda přes Vrchoviny ujížděli třemi proudy uprchlíci, vozy, auta, kola, motorky, vojáci, ženy a děti a všichni se snažili dostat do Jaroměře. Neplatily žádné dopravní předpisy. Úprk Němců byl opravdu zoufalý. V příkopech ležely zničené vozy, ženy sbíraly vypadlé věci a kolem brečely děti. Podél cest leželi i mrtví koně. Převrácené vozy byly často rabovány, i když to bylo zakázané. Němečtí vojáci odhazovali své vybavení jako pušky nebo plynové masky. Ustupovali tudy i příslušníci SS. Na ty se lidi nechodili dívat, protože po přihlížejících bez milosti stříleli. Vojáci nechávali ve vesnicích i koně. Ve Vrchovinách jich zůstalo 90, obyvatelé byli vyzváni, aby se o ně postarali v rámci zachování státního majetku.³⁸⁴ Němečtí vojáci se tedy snažili co nejrychleji zbavit zbraní. Pušky například rozbíjeli o stromy v lese nad Vrchovinami. Z aut vyhodili střelivo a munici.³⁸⁵

První Rus se ve Vrchovinách objevil 10. května 1945 v 7 hodin a 30 minut a přijel na kole. Po něm přicházeli další. Všichni byli velmi unavení, ale tvářili se šťastně.³⁸⁶ Toho dne odpoledne byl na mostě u Balcarových vztyčen stožár s československou vlajkou. Místní kronikář zaznamenal i to, že v Náchodě v pivovaru toho dne odstřelovali zajaté příslušníky jednotek SS. Rusové ve Vrchovinách zůstali do 19. května. Místní je nadšeně přivítali, ubytovali je v místní škole a v domech se pro ně vybraly peřiny a polštáře.³⁸⁷ Někteří

³⁸³ *SOkA Náchod*, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 348

³⁸⁴ Tamtéž, s. 349

³⁸⁵ Soukromá kronika Zdeňka Rydla, s. 123

³⁸⁶ Tamtéžs. 31

³⁸⁷ *SOkA Náchod*, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 349

bydleli opět v soukromých domech, hlavně se jednalo o důstojníky, a část z nich dokonce přespávala v lesích nad Vrchovinami.³⁸⁸

Tam si Rudá armáda postavila dočasný tábor. Stály zde stany, byla tu také zaparkovaná nákladní auta. Armáda tábor opustila až v červenci 1945. Vodu si vojáci vozili z nedaleké Přibyslavi. Každý z nich měl jinou zbraň, vybavení měli, co kde posbírali. Podle vyprávění Ladislava Ptáčka zajímal některé Rusy především alkohol. Objevili se například na Přibyslavi v hostinci a v náruči drželi balík kradených látek. Ty pak vyměnili za vodku. Po odjezdu Rusů zůstal na louce velký nepořádek, nacházely se zde dokonce i zbraně. Na to brzy přišly okolní děti, které si s nimi chodily hrát, odnesly si domů i několik světlic. Poté se to ale dozvěděli dospělí a nebezpečné hraní ukončili.³⁸⁹

Vojáci Rudé armády bydleli i u Sedláčkových. Byli to Ukrajinci, kteří byli velmi slušní. Po kraji kolovaly zvěsti o Rusech, kteří kradli kola, hodinky, nebo znásilňovali ženy. I tak paní Sedláčková neponechala nic náhodě a sebe a svou dvanáctiletou dceru Marii na noc zamykala. Měli polní kuchyň v místní hospodě. Vařili si na tehdejší dobu dobré jídlo. Vojáci toto jídlo nosili i svým hostitelům, paní Sedláčková ho však potají dávala slepicím, protože vojákům nevěřila. Vojáci také rozdávali místním obyvatelům různé předměty, dcera Marie od nich dostala kapesníček s krajkami a náramek. Byly to věci, ukradené Němcům.³⁹⁰

Ve městě se také dále objevovali bývalí vězni z koncentračních táborů. Někteří z nich si vezli svůj skromný majetek na vozíku. Byli to lidé všech národností, Francouzi, Angličané, Poláci, Jugoslávci a jiní. V rozhlase byla vysílána hlášení repatriační komise, která informovala o tom, kdo byl kde osvobozen a kdy se vrátí do Československa.³⁹¹

³⁸⁸ Soukromá kronika Zdeňka Rydla, s. 32

³⁸⁹ Rozhovor s Ladislavem Ptáčkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 10. 11. 2016

³⁹⁰ Rozhovor s Marií Syrovátkovou roz. Sedláčkovou (nar. 1933) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 7. 11. 2016

³⁹¹ Tamtéž, s. 38

Když přijeli Rusové do Krčína, lidé je i zde nadšeně vítali. Zajímaly se o ně i místní děti. Aby jim mohly něco dát, šly k řece natrhat květy šípku a ty jim pak předávaly.³⁹²

Bezprostředně po skončení války měl Bedřich Augustin kázání v kostele Nejsvětější Trojice na Husově náměstí. Kostel nebyl nikdy tak plný jako v tento den. Augustin ve svém kázání hřímal, že Německo je na kolenou a bude trvat minimálně padesát let, než se znovu vzchopí. Vzhledem k tomu, jak to tam po válce vypadalo, se nebylo čemu divit, přesto by byli lidé překvapeni, jak rychle se Němci postavili na nohy.³⁹³

3. 5. Po válce

Podle dekretů prezidenta republiky o potrestání zrádců a kolaborantů a provedení konfiskace jejich majetku byla ve městě uvalena národní správa na majetek kolaborantů Brichta, Holubce a Smoláka. Továrny ve městě se snažily vrátit k neválečné výrobě a lidé se vraceli do starých zaměstnání.³⁹⁴

Co se týče národního výboru, bylo potřeba, aby byly rovnoměrně zastoupeny strany: komunistická, národně sociálistická, sociálně demokratická a lidová. Předsedou byl potvrzený Bedřich Augustin za stranu lidovou a místopředsedou Josef Hánl za komunisty. Zapisovatelem byl jmenován ředitel městského úřadu Jaro Moravec. Za okresní školní národní výbor zde byl Otakar Berkovec. Národní výbor převzal všechny zaměstnance městského úřadu a Jaro Moravec se stal tajemníkem MNV. V červnu se z Německa vrátil oplakaný úředník Jaroslav Frinta.³⁹⁵

Jaroslav Frinta se narodil 20. září 1919 v Novém Městě nad Metují. Vystudoval gymnázium v Náchodě a od roku 1939 byl zaměstnán jako pomocná síla na úřadě v Novém Městě nad Metují. V roce 1943 musel odejít

³⁹² Rozhovor s Václavem Hladíkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 1. 7. 2016

³⁹³ Rozhovor s Ladislavem Ptáčkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 10. 11. 2016

³⁹⁴ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1945-1953, s. 9

³⁹⁵ Tamtéž, s. 13

na nucené práce do Německa, konkrétně by ve slezském Grünbergu. V únoru 1945 se mu podařilo přejít frontu a dostal se k Rudé armádě. Několik měsíců byl zaměstnán jako civilní pracovník sovětské armády. V Novém Městě nad Metují o něm nikdo neměl žádné zprávy a všichni si mysleli, že je mrtvý. Dne 2. června se však vrátil. Celý život poté pracoval na městském úřadě.³⁹⁶

Dokonce se do města vrátil na chvíli i okresní úřad. Nakonec byl ale přeložený do Dobrušky. Během války byl k městu přidružen Krčín. Nyní, po válce, se chtěli obyvatelé Krčina opět osamostatnit. Na nějaký čas se jim to podařilo, Krčín se stal ale nakonec stejně součástí Nového Města nad Metují a tak je tomu dodnes.³⁹⁷

V plném rozsahu byla obnovena činnost Sokola a ožila jak novoměstská, tak krčínská sokolovna. Starostou byl zvolen Jaroslav Václavík. Co se týče víry, tak ve městě ubylo nábožensky založených lidí. Na bohoslužbách bylo sice plno, ale účast zajišťovali hlavně lidé z venkova.³⁹⁸

3. 5. 1. „Odsun“ německého obyvatelstva

Tzv. organizovaný odsun německého obyvatelstva probíhal v letech 1945-1946. Pokyny pro německé občany vydával Okresní národní výbor v Novém Městě nad Metují, a právě i zde fungovalo sběrné středisko pro Němce. Němečtí občané měli většinou minimum času na sbalení věcí. Přišel jim pokyn a zhruba do dvou až tří dnů byl nástup. Lidé si s sebou mohli vzít 50 kg. Většinou se měli dostavit na shromaždiště ve své obci, například v Deštném v Orlických horách nebo v Olešnici, a společně byli odvedeni do střediska. Každá osoba měla mít vhodné oblečení, obutí, přiměřenou pokrývku, jídelní misku a příbor. Dále lidé nesměli zapomenout povolávací dopis a všechny doklady. Okresní výbor dále stanovil, že všechny cennosti kromě snubních prstenů musely být odevzdány, s sebou bylo povoleno pouze 1000 říšských

³⁹⁶ DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 85

³⁹⁷ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1945-1953, s. 19

³⁹⁸ Tamtéž, s. 36

marek na osobu. Zakázány byly i vkladní knížky, cenné hodinky, rádia, psací stroje, koberce a kožešiny.³⁹⁹

Organizovaný odsun vedli čeští vojáci. Ne jinak tomu bylo i v blízkém Sedloňově. I lidé z této obce museli do sběrného střediska v Novém Městě nad Metují. V tuto dobu tu zrovna byly na rekreaci děti, mezi nimi i Bedřich Herzig. Ten vzpomíná, že ve skupině odsunutých osob nebyli žádní zdraví muži. Byli zde pouze ženy, děti, starci nebo bývalí vojáci o berlích. Každé zavazadlo bylo pečlivě převáženo. Kdo překročil povolenou váhu, o některou ze svých věcí přišel. Službu konající úředník neřešil, co odebere, otevřel zavazadlo, vytáhl první věc a tu vyhodil.⁴⁰⁰

3. 5. 2. Nové pojmenování ulic

I druhá světová válka však přispěla k pojmenování dalších ulic, proto se na mapě objevila v roce 1961 Dukelská, která má připomínat boje o Dukelský průsmyk.⁴⁰¹

Dále byla jedna ulice vedoucí k nádraží pojmenována Generála Klapálka. V domě u nádraží se totiž narodil generál Klapálek, významný příslušník zahraniční armády, který velel českým jednotkám u Tobruku. Název byl ulici dán v roce 1990.⁴⁰²

Dalším hrdinou války, po kterém byla pojmenovaná ulice v Krčíně, byl kapitán Otakar Jaroš, účastník bitvy u Sokolova, který v roce 1943 padl.⁴⁰³

Zajímavé také je, že ulice Rašínova, pojmenovaná po Aloisi Rašínovi, byla v roce 1950 přejmenovaná na Kadaňkovu podle Františka Kadaňky, který jako člen komunistického odboje zemřel v koncentračním táboře. V 90. letech byla

³⁹⁹ TROJAN, Emil, *Tak přísahali: partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939- 1945*, Mohelnice, 2010, s. 287

⁴⁰⁰ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

⁴⁰¹ ŠTĚPÁŘOVÁ (GOLDMANNOVÁ), Lucie. *Vývoj názvů ulic v Novém Městě nad Metují*. 2006. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Vladimír Koblížek, Ph. D., s. 23

⁴⁰² Tamtéž, s. 23

⁴⁰³ Tamtéž, s. 26

při účtování s názvy připomínajícími komunistický režim přejmenována zpět na Rašínovu.⁴⁰⁴

Podobný osud měla i ulice, které se za první republiky říkalo „Zlodějská“. Ta byla v roce 1950 přejmenována na Pilařovu, opět podle člena komunistického odboje Františka Pilaře, který za války zahynul. V roce 1990 se tento název změnil na ulici U Letiště.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 34

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 37

4. Poválečné „excesy“ a další události

Konec května 1945 a následující měsíce byly dobou hodně divokou. Po celé zemi vznikala velká spousta revolučních gard a pomocných čet. Jejich činnost byla potřebná, protože jejich členové zajišťovali bezpečí a klid. Nic však není černobílé a činnost těchto skupin nebyla vždy bez poskvrnky. Často se dopouštěly velkých násilností a bezpráví. Němci z blízkých Šedivin například vzpomínali, že nejhorší okamžiky jejich života byly spojeny s příchodem českého oddílu. O život přišlo zbytečně dost lidí, protože členové čety, často mladíci, stříleli bez varování. Není proto možné činnost těchto oddílů idealizovat, ačkoli jejím členům nelze upřít velkou odvahu. Zejména oddíly SS se nechtěly vzdát zadarmo a při jejich zatýkání šlo často o život.

Dost často se zde ke slovu dostávali tzv. hrdinové poslední minuty, kteří se za války snažili být nenápadní, nebo s okupačním režimem vycházeli co nejlépe. V květnu 1945 najednou získali spoustu odvahy. Také hodně lidí, kteří měli nějaké klidné civilní povolání, brali tuto službu jako velké dobrodružství, kde si můžou vybit veškerý vztek. Tak například i učitel Pultr z Nového Města nad Metují (byli dva, Jaroslav a Bohuš a není jasné, který z nich to byl), naprosto zbytečně zavraždil nějakého Němce. Byli zde samozřejmě i slušní členové těchto gard, kterým šlo o dobrou věc. Právě na ty bychom dnes neměli zapomínat, protože dobrovolně vstoupili do nebezpečí pro svobodu naší vlasti.

4. 1. Pomocná bezpečnostní četa

Pamětníci Vladimír Rocman a Lumír Hadinec byli členy bezpečnostního sboru, který spolupracoval s posádkovým velitelem československé armády v Novém Městě nad Metují. Skupině, do které patřili Jaroslav Dašek, Josef Frinta zvaný Pšák, Lumír Hadinec, Míla Pech, Ladislav Příbyl a Vladimír Rocman, velel poručík Zdeněk Ochrana.⁴⁰⁶ Za války bydlel s manželkou na Rezku, v květnu 1945 zprostředkovával komunikaci mezi armádou, která byla v kasárnách a pomocnou bezpečnostní skupinou. Všichni členové byli z Nového Města nad

⁴⁰⁶ Rozhovor s Vladimírem Rocmanem (nar. 1923) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 18. 4. 2015

Metují a znali se například ze Sokola. Působení ve skupině bylo členům uznáno do povinné vojenské služby, protože spolupracovali s vojenskou posádkou, která byla v kasárnách v Novém Městě nad Metují.⁴⁰⁷ Zdeněk Ochrana, bývalý důstojník, do města přišel v roce 1940. Byl přidělen k Okresnímu úřadu jako aktuárský adjunkt.⁴⁰⁸

Pomocná bezpečnostní četa, složená zejména z místní mládeže, byla od 4. května 1945 plně k dispozici Revolučnímu národnímu výboru. Uvedená jednotka vykonávala jako jediná organizace v našem kraji hlídkovou, strážní a spojovací službu. Její skupina, tzv. „úderná“, odzbrojovala německou armádu, čistila okolní lesy a vojensky zajišťovala terén až k hraničním země. Hned po vzniku měla skupina k dispozici zbraně. Již v květnu 1945 potkali členové německý vůz naložený zbraněmi a jeho posádka se snažila dostat do Jaroměře, kde se nacházely zbytky německé armády. Lumír Hadinec a ostatní je poslali místo do Jaroměře „pod šlachtu“, kde se dnes říká „k sirkárně.“ Není tam dobrá cesta a tak tam Němci auto nechali a přes Krčín pěšky prchali do Jaroměře.⁴⁰⁹

Skupina nejprve působila v Novém Městě nad Metují, po příchodu armády už nebyly jejich služby tolik potřeba, tak byla přesunuta do Olešnice v Orlických horách. Zde byli členové až do 25. června a vykonávali různé činnosti. Ubytovali se v hotelu na náměstí. Hledali miny, „nácky“ a podle Vladimíra Rocmana to bylo velké dobrodružství a tenkrát to brali jako legraci. Dnes vidí, v jakém nebezpečí se pohybovali. Všem členům bylo kolem osmnácti a devatenácti let a většina z nich patřila k sokolům a díky tomu byli ukázněni.⁴¹⁰

Celou bezpečnostní skupinu zorganizoval poručík Zdeněk Ochrana. Ten navázal kontakt s Lumírem Hadincem, který dal poté dohromady své stejně staré kamarády. Hadinec i Rocman měli v té době každý svoji zbraň, kterou u

⁴⁰⁷ Rozhovor s Lumírem Hadincem (nar. 1922) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 13. 5. 2016

⁴⁰⁸ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 114

⁴⁰⁹ Rozhovor s Lumírem Hadincem (nar. 1922) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 13. 5. 2016

⁴¹⁰ Rozhovor s Vladimírem Rocmanem (nar. 1923) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 18. 4. 2015

Rocmanů často „*pucovali a dávali do richtiku*“. Provokativně také chodili po městě s pistolí v kapse a na Přibyslavi „*na Bačalandě*“ z ní zkoušeli střílet. Zbraň měl Rocman doma schovanou v jednom pytli s pískem, které museli mít všichni doma jako protipožární ochranu. Pan Rocman na to dnes vzpomíná jako na velmi nebezpečnou hru.⁴¹¹

Těsně před koncem války, když byla ve městě ještě německá posádka, chodili tito mladíci s ozbrojenými německými hlídkami po městě a snažili se předejít konfliktům. Vykonávali také tlumočnickou službu. Vladimír Rocman se této služby neúčastnil, nechtěl s Němci chodit za to, že mu utrápili otce.⁴¹²

Dostával však i tak úkoly od Národního výboru a to ještě před úplným koncem války. V budově okresního soudu byly uloženy zbraně. Vladimír Rocman byl pověřen, aby je přenesl na Rychtu a tam hlídal až do rána u telefonu. Vzal si k sobě pět pistolí a o půlnoci šel přes město právě na Rychtu. Všechny měl nabitě, kdyby ho náhodou Němci zastavili. Rozkazy byly všeho druhu. Jeden, který dostal Vladimír Rocman se týkal toho, že má zajet do Vrchovin, protože tam má být kulometná četa Němců. A on sám je měl zajmout, bylo to pět vojáků s těžkým kulometem. Přijel pozdě, Němci už byli pryč a mířili s koněm k Nahořanům. Nakonec je zajal Sláva Křen, zajel za ně, zakřičel „*hände hoch*“ a oni nevěděli, kolik mužů za sebou mají a tak zvedli ruce a nechali se zajmout.⁴¹³

Skupina byla od 5. do 18 května 1945 ubytovaná „Na Bělidle“ u řeky. Bydlela tam paní, které říkali „bábi.“ Jednu noc tam zaťukal ruský mladý voják Vladimír, který šel před Rudou armádou a poprosil o ubytování. Ten velmi nenáviděl Němce, protože zavraždili celou jeho rodinu. Jeho dvoutletou sestřičku vyhodili do vzduchu a stříleli do ní. On sám byl schovaný ve stodole a přežil. Než došel do Nového Města nad Metují, byl osmkrát zraněn. Nechali ho tedy přespát, a on ráno odešel.

⁴¹¹ Tamtéž

⁴¹² Tamtéž

⁴¹³ Tamtéž

Do Nového Města nad Metují mířila spousta vojáků, kteří se chtěli dostat do amerického zajetí a vyhnout se ruskému. A právě i tyto vojáky výše zmíněná parta chytala po okolních lesích. Němci se nechali se celkem bez problémů odzbrojit. Například při obcházení Sendraže viděl Josef Frinta mezi nízkými smrčky náhodou lidské oko. Vladimír Rocman zakřičel: „*Hände hoch!*“ a vylezla celá skupina Němců. Všichni pochytaní byli odváděni do novoměstských kasáren.⁴¹⁴ Lumír Hadinec na ně mířil německým samopalem a jeden německý voják ho prosil, aby na něj nemířil, že zbraň je velmi nespolehlivá a může kdykoli spustit a zastřelit ho.⁴¹⁵

V Olešnici v Orlických horách, která po Mnichovské dohodě připadla Říši, žilo již před válkou hodně Němců. Bylo zde také ukryto mnoho zbraní. Například v rybníku vedle hájovny byly potopeny samopaly a těžký kulomet. Pomocná bezpečnostní skupina je měla za úkol vylovit a poté dostal každý člen dvě miny a ty se měly odstřelit. Byl s nimi československý voják, který se vyznal ve zbraních a ten udělal z min pyramidu a zapálil pod nimi oheň. Vše začalo bouchat. Mladíci seděli ve stínu pod stromy a v jednu chvíli dokonce dvě miny vzlétly a dopadly nevybuchlé vedle pana Rocmana a pana Hadince.⁴¹⁶

Pomocná bezpečnostní četa chodila po okolí v rojnicích a jak bylo napsáno výše, hledali nejen Němce, ale i zbraně. Zažívali různé příhody. Jeden z členů, Milan Pech, byl velký dobrodruh a známý „průšvihář“. Našel na cestě granát a strčil si ho do kapsy. Ostatní na něj začali volat: „*Ty blbče, Němci všechno odjišťujou, ono ti to bouchne.*“ On se začal smát, že nebouchne, granát však zahodil a ten v tu chvíli opravdu explodoval. Němci totiž nechávali všechno v okolí odjištěné.⁴¹⁷ Lumír Hadinec zažil v Olešnici v Orlických horách přestřelku. Schovával se tam totiž osamocený německý voják, který začal na

⁴¹⁴ Rozhovor s Vladimírem Rocmanem (nar. 1923) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 18. 4. 2015

⁴¹⁵ Rozhovor s Lumírem Hadincem (nar. 1922) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 13. 5. 2016

⁴¹⁶ Rozhovor s Vladimírem Rocmanem (nar. 1923) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 18. 4. 2015

⁴¹⁷ Tamtéž

Čechy pálit. Oni střelbu opětovali, a když mu bylo jasné, že prohraje, vyvěsil bílé prostěradlo. Poté byl zajat a odveden.⁴¹⁸

V Olešnici v Orlických horách byl i František Krahulec, sbormistr a učitel. Ten tam působil jako velitel československé posádky. Poprosil mladíky z bezpečnostní skupiny, aby mu z kostela donesli housle, protože si chtěl zahrát. Když však otevřeli pouzdro, byl tam automat. Dále tu působil i hajný Alina. S ním prohledávali mladíci chalupy a hledali zbraně a ukryté osoby. Prohledávali hájovnu a na půdě přišli na úkryt v seníku. Alina nejdřív zavolal, aby všichni vylezli a pak vzal samopal a celou kupu rozstřílel, olešnický hajný tam však náhodou nebyl. Toho pak stejně chytili a chodil po Novém Městě nad Metují s hákovým křížem na zádech. Údajně byl pak zastřelen na útěku. Tato informace se shoduje i s pohledem německé strany.⁴¹⁹ Podle nepotvrzených zpráv se hajný Alina poté odstěhoval do Radvanic, kde pracoval v dole. S ním pracovalo i hodně Němců a někteří si pamatovali, jak se choval v roce 1945 k německému obyvatelstvu. Proto ho během jedné směny shodili dolů a Alina údajně zemřel. Tato informace se však nedá ověřit.⁴²⁰

Po válce se vše německé ničilo a to i v Olešnici. Lumír Hadinec vzpomíná, že na náměstí byla velká hromada knih, které byly určené ke spálení, protože byly napsané v němčině. Například se tam nacházelo velké množství technických příruček. Byly podepsané jejich bývalým majitelem, kterým byl Gerhard Hoffman, německý inženýr. Lumír Hadinec několik knih zachránil, a když poté studoval v Praze techniku, velmi se mu hodily. Má je schované dodnes.⁴²¹

V městské kronice se praví, že občanská stráž zatkla v Pekle člena gestapa. Zřejmě se nejednalo o výše popisovanou skupinu. Němec se prokázal židovskou legitimací a říkal, že je žid z koncentračního tábora. Židovský vzhled měl a stráž nevěděla, co s ním má dělat, tak ho odvedla do Nového

⁴¹⁸ Rozhovor s Lumírem Hadincem (nar. 1922) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 13. 5. 2016

⁴¹⁹ Rozhovor s Vladimírem Rocmanem (nar. 1923) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 18. 4. 2015

⁴²⁰ Rozhovor s Josefem Langrem (nar. 1942) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 5. 2016

⁴²¹ Rozhovor s Lumírem Hadincem (nar. 1922) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 13. 5. 2016

Města nad Metují. Zde se přišlo na to, že je průkaz falešný a zároveň byla objevena jeho legitimace pravá. Podle kronikáře ho poté zbili a dostal prý nespočet ran (není zřejmé, zda pěstí nebo z pistole?).⁴²²

4. 2. Německé obyvatelstvo

Německý pohled na události posledních dní války je přirozeně jiný. Nálada byla nesmírně vyhrocená, válka u konce a Češi se chtěli pomstít Němcům za příkoří, která zažívali za války. To bylo naprosto přirozené, Němci napáchali za války opravdu hrozné zločiny. Bohužel, jak už to tak bývá, nejvíce vždy trpí nevinní lidé. Pamětníci vzpomínali, že s příchodem Rudé armády 10. května začalo v Olešnici znásilňování a plenění. K řádění se podle něj přidali i čeští lidé z nedalekého okolí. Podle Aloise Kosseka zatkli Češi, na tom se podíleli i lidé z Nového Města nad Metují, v Olešnici hajného Wilhelma Rasela. Toho výše zmiňoval i Vladimír Rocman. Hajný Rasel byl zbit údajně tak, že mu *tekla krev i z bot*. Aby ho poté vystrašili, vztyčili na náměstí šibenici, kde ho chtěli pověsit. Rasel prý nehnul ani brvou a tak ho poté hnali také do Nového Města nad Metují, zabit byl až později, v lese ho zastřelili, údajně na útěku.⁴²³

Smrt našel v Olešnici v Orlických horách i majitel známé horské chaty Schnappe (dnes Čihalka) Josef Moschnitschka. Ten byl zastřelen za svým domem. Jeho smrt byla tragická i v tom, že jeho tři synové padli ve válce a jediná dcera zemřela v koncentračním táboře.⁴²⁴ Dalšími zajatými byli poté doktor Helmut Petsch, hostinský Rudolf Hasler, koželuh Anton Veit a obchodní zástupce Franz Seibert. Byli zřejmě také odvedeni do Nového Města nad Metují, kde zažívali kruté věznění, někteří poté pokračovali do Hradce Králové. Ani jeden z nich však nepřežil.⁴²⁵ Podle Františka Wondrejze byl za

⁴²² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 176

⁴²³ Gießhübel 1918-1945. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/153kossek.htm>

⁴²⁴ Das Kriegsende und seine Folgen für meine Familie und mich. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/migula.htm>

⁴²⁵ Gießhübel 1918-1945. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/153kossek.htm>

toto řádění zodpovědný český podporučík Šmída. Němci byli často strašeni. Jednou v noci je například jejich strážci vytáhli z postelí a shromáždili v hostinci „Krone.“ Poté se zvenku ozval rozkaz „Popravčí rota nastoupit!“ a všichni si mysleli, že přišla jejich poslední hodinka.⁴²⁶

Někteří Němci, kteří byli hnáni do Nového Města nad Metují, měli vyrazit 10. června 1945. Jejich uskupení bylo posměšně nazýváno jako „pohřební průvod.“ Museli nést obraz Hitlera, mít černé pásky na rukách a za nimi šel olešnický farář, který musel nést fotoalbum s portréty německých vojáků, které se našlo v kostele (o tom více dále). Takto průvod dorazil do Nového Města nad Metují.⁴²⁷ Ještě před tím byli „vystaveni“ v nějakém prostoru v Olešnici (zřejmě to byl hostinec, škola nebo úřad) a tam za nimi mohli chodit Češi, mohli na ně plivat, nadávat jim a dívat se na jejich potupu.⁴²⁸

Olešnice v Orlických horách měla původně 1287 obyvatel. 77 jich padlo ve válce, nebo zůstali nezvěstní. Na základně aktivit českých jednotek po konci války zmeřelo 9 lidí. Takto to uvádí Alois Kossek.⁴²⁹ Obecní kronika města Olešnice uvádí údaje jiné, podle ní bylo povoláno 242 mužů, 40 se vrátilo, 42 padlo a 180 mužů bylo v roce 1945 nezvěstných, je tedy možné, že byli v zajetí.⁴³⁰

Dne 1. června byly vyhnány první německé rodiny. Mohli si vzít jen batoh, na kterém měli nápis *Heim ins Reich*. Mezi prvními byla vyhnána i rodina paní They Frank⁴³¹, rozené Schintag. Jednalo se o deset rodin. Před cestou byli prohledáni, učitel Schindler dostal facku za to, že měl v kapse cigarety. Paní Petsch vytáhli z uší náušnice. Skupina pokračovala na polskou stranu do

⁴²⁶ Die Schreckenstage 1945 / 46 in Gießhübel. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/619schreckenstage.htm>

⁴²⁷ Die Schreckenstage 1945 / 46 in Gießhübel. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/619schreckenstage.htm>

⁴²⁸ Rozhovor s Josefem Langrem (nar. 1942) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 5. 2016

⁴²⁹ Gießhübel 1918-1945. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/153kossek.htm>

⁴³⁰ TROJAN, Emil, *Tak přísahali: partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939- 1945*, Mohelnice, 2010, s. 215

⁴³¹ Thea Frank, 5. 5. 1933, předsedkyně spolku Adlergebirge

Levína. Celkem bylo vysídleno 950 osob. Zůstat mohlo 250 lidí, velká část z nich však byla postupně přesídlena do jiných částí země.⁴³²

4. 2. 1. Případ faráře z Olešnice v Orlických horách

Jednou ze zbytečných obětí po skončení války byl i farář z Olešnice v Orlických horách Antonín Rührich. Ten se narodil 17. dubna 1903 v Rudníku v Krkonoších. Po studiích v Hradci Králové nastoupil jako farář do již zmíněné Olešnice. Někteří němečtí obyvatelé Olešnice, mezi nimi i Antonín Rührich, byli po skončení války odvedeni do Nového Města nad Metují. Šli pěšky téměř dvacetikilometrový pochod za velmi horkého počasí a celou cestu byli postrkováni zbraněmi. Zachovala se fotografie, na které jsou zachycení olešničtí Němci, jak jdou potupně městem, na zádech mají hákové kříže a mezi nimi jde farář, který drží ceduli s nápisem. Podle svědků měl na zádech svastiku také. Konkrétně farář byl uvězněn za to, že skupina označovaná jako revoluční garda (možná se jedná o výše zmíněnou pomocnou bezpečnostní četou) našla v kostele za oltářem uschované zbraně (o tom se výše zmiňuje Vladimír Rocman, že našli automat v pouzdře na housle) a dále zde byly fotografie z východní fronty a také ruční granáty. Farář byl však v celé věci nevinně, vše v kostele bez farářova vědomí zanechala ustupující německá armáda, která tam nocovala.⁴³³

Antonín Rührich byl spolu s dalšími občany chvíli vězněn v Novém Městě nad Metují. Zde dostala povolení k jeho návštěvě slečna Dörnerová, která mu přinesla nějaké jídlo a deku. Následně byl internován v Pekle u Nového Města nad Metují. V Pekle byl poté českou ostrahou zbit. Ve městě v té době působil jako děkan Petr Štěpánek. Když se dozvěděl, že je páter Rührich zajat, šel za předsedou MNV Bedřichem Augustinem a žádal ho, aby byl farář převezen do města do řádného vězení. Slyšel totiž, že se čeští vojáci bavili o tom, že ho odpraví. Už to však nestihl. Antonín Rührich byl zastřelen 16. června 1945,

⁴³² Erster Juni 1945. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/618juni1945.htm>

⁴³³ Archiv Muzea v Novém Městě nad Metují, Výpověď pátera Štěpánka ze dne 4. 11. 1990, neuspořádáno

podle oficiální zprávy na útěku, je to však nesmysl, protože si předtím musel vykopat hrob. Nebylo snadné najít místo, kde ležel, protože se ho lidé báli ukázat. Měli strach, že se faráři vrazi budou mstít. Místo nakonec ukázal vedoucí místní pily pan Cita. Farář ležel ve velmi mělkém hrobě jen deset centimetrů pod zemí, měl na sobě černé šaty a podle svědků mu už z nosu vyrůstala tráva, exhumován byl až v únoru 1947.⁴³⁴

Podle německých pamětníků musel Antonín Rührich pomáhat se dřevem. To byla také záminka pro to, aby byl vyveden do lesa. Okolo desáté hodiny seděl uvnitř hostince, když pro něj přišli dva vojáci. O chvíli později uslyšel hostinský výstřel. Farář se už dovnitř nevrátil a byl zabit bez jakéhokoli výslechu nebo spravedlivého soudu. Jeden z vojáků se po návratu údajně chlubil, že „složil černého.“⁴³⁵

Po dvaceti měsících od vraždy na místo dorazil Petr Štěpánek, novoměstský děkan, majitel pohřebního ústavu Antonín Valášek a doktor Moravec, který schválil převoz na nejbližší hřbitov a to do Slavoňova. Převoz se konal za veliké vánice. Tam je Antonín Rührich pochován dodnes. Doktor Moravec byl za tento akt údajně později potrestán a to přeložením do pohraničí, do Děčína. Petr Štěpánek i slavkovský farář Jaroslav Pavelka byli za tento projev úcty napadáni. O Rührichově nevině však nebylo pochyb. Podle pamětníků dovolil Antonín Rührich zpívat v kostele i během protektorátu kdy to už bylo zakázané, česky. Nebyl však jediný, kdo plně nesouhlasil s nacistickou ideologií. Farář Franz Wihan z vedlejšího Sedloňova byl za odmítnutí nacistické ideologie vězněn v Lanškrouně, kde zemřel na následky mučení. Sestra faráře Rühricha přišla Petru Štěpánkovi osobně poděkovat. Poté byla spolu s obyvateli Olešnice odsunuta.⁴³⁶

Ještě v šedesátých letech nechtěl mít s hrobem faráře ve Slavoňově nikdo nic společného. Starala se o něj jen farní kuchařka, která už ale byla velmi stará a

⁴³⁴ Tamtéž

⁴³⁵ Vom Leiden und Sterben des Gießhübler Pfarrers Anton Rührich. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/701ruehrich.htm>

⁴³⁶ Archiv Muzea v Novém Městě nad Metují, Výpověď pátera Štěpánka ze dne 4. 11. 1990, neuspořádáno

nezvládala to. V tuto dobu hrob navštívili bývalí obyvatelé Olešnice. Hrob dali do pořádku a přivezli malý křížek. Zjistili také, že tělo faráře nemohlo být údajně na hřbitov proneseno branou, ale muselo být podáno přes zeď. Otázkou bylo, kdo by se o hrob staral. Nabídl se Josef Dusil, pekař z Nového Hrádku. O hrob pečoval až do své smrti a od svých německých známých za to dostával různé věci ze západního Německa a také marky.⁴³⁷

4. 3. Petr Štěpánek

Pro popsání těchto událostí je ještě důležité zmínit Petra Štěpánka. Narodil se 29. června 1912 v Náchodě. Po absolvování arcibiskupského gymnázia šel studovat teologii do Biskupského semináře v Hradci Králové. V církevních kruzích je známý jako iniciátor schönstattského hnutí v Čechách. Jako první Čech uzavřel s Pannou Marií „úmluvu lásky“. Schönstattské hnutí přijalo za svou kapličku v Rokoli. Dne 1. února 1945 byl ustanoven děkanem v Novém Městě nad Metují, kde působil až do svého zatčení v roce 1954. Byl skoro tři roky vyšetřován a poté byl tento obětavý člověk, který všem pomáhal, odsouzen na 15 let vězení za vlastizradu, ačkoli se nikdy ničím neprovinil, v rámci procesu „Otčenášek a spol“. Při výslechu byl často bit, v noci byl poléván studenou vodou. Tady je vidět, že si komunisté s nacisty v lecčems nezadali. Po těžkém věznění v Jáchymově, Pardubicích, Hradci Králové, Chrudimi, Mírově a Leopoldově byl v roce 1960 propuštěn na amnestii. Poté bydlel u sestry v Děčíně a pracoval v cihelně. V roce 1969 se dokonce mohl vrátit do Nového Města nad Metují, kde působil až do roku 1992. Zemřel v roce 2000 po dlouhé nemoci, protože věznění a těžká práce v cihelně mu podlomily zdraví.⁴³⁸

Tento výjimečný a obětavý člověk se radoval z konce války stejně jako zbytek obyvatelstva, nebylo mu však lhostejné hrubé násilí proti lidem německé národnosti. Hněv českých lidí se v této době obracel i proti ženám, dětem a

⁴³⁷ Vom Leiden und Sterben des Gießhübler Pfarrers Anton Rührich. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/254grabruehrich.htm>

⁴³⁸ *Schönstattské hnutí* [online]. [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: http://www.schoenstatt.cz/drupal7/content/schonstatt/osobnosti/petr_stepanek

nevinným lidem vůbec. Štěpánkovi vadilo zejména to, že lidé, kteří šest let mlčeli nebo kolaborovali, začali dokazovat své „hrdinství“ až v květnu 1945. Jak bylo popsáno výše, snažil se před smrtí zachránit německého faráře Antona Rühricha. To se mu bohužel nepodařilo, tak se aspoň postaral o to, aby měl důstojné místo odpočinku.⁴³⁹

4. 4. Němečtí vojáci

Petr Štěpánek se veřejně se zasazoval o ochranu německého obyvatelstva a nebál se říkat nepopulární věci. Dne 10. května 1945 vedli Rusové velikou skupinu německých zajatců, byly jich tisíce, přes Krčín a Vrchoviny směrem na Náchod. Bylo obrovské teplo a nikdo se nemohl napít. Lidé, kteří stáli na chodnících podél cesty, na ně posměšně pokřikovali, nadávali jim a výjimkou nebylo ani fyzické násilí. Petr Štěpánek ve vojácích však viděl hlavně trpící lidi. Zachovaly se i fotografie zajatců a je vidět, že na nich jsou velmi mladí muži, v některých případech dokonce skoro děti. Děkan poskytoval duchovní útěchu těm, kteří už nemohli dále a byli tak odsouzeni k zastřelení. Spolupracoval s ním ještě doktor Jindřich Dvořák. Ten se také nebál vystoupit na podporu německých lidí a zřídil si stanoviště první pomoci, kde léčil raněné.⁴⁴⁰ Vojenští zajatci procházeli Krčínem a to ulicí 1. máje a dále Náchodskou na Vrchoviny. Když šli přes řeku, některým se podařilo nabrat do helmy vodu na pití. Jel s nimi i povoz a ten vezl raněné vojáky. U Malé Strážnice jeden voják vyskočil a začal do kopce utíkat. Okamžitě byl zastřelen.⁴⁴¹ Mnoho těchto německých vojáků však do Náchoda nedošlo. U Vrchovin jich bylo postříleno 120-140 a byli tam i pohřbeni v hromadném hrobě. Oficiálně však „padli na pochodu do ruského zajetí.“ Další němečtí vojáci byli povražděni například v Bohuslavicích (12 mužů) nebo v Černčicích

⁴³⁹ Vzpomínky Jiřího Horáka z roku 1989, uloženy v Schönstattsém hnutí

⁴⁴⁰ Vzpomínky Jiřího Horáka z roku 1989, uloženy v Schönstattsém hnutí

⁴⁴¹ Rozhovor s Václavem Hladíkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 1. 7. 2016

(7 mužů). Celkem bylo v okolí Nového Města nad Metují zastřeleno 175-195 německých mužů.⁴⁴²

Když procházeli přes Nové Město nad Metují, kronikář Voborník si poznamenal, že velká spousta z nich šla bosa nebo jen v ponožkách. Někteří neměli daleko do pláče. Byli unavení a špinaví. Voborník je však nelitoval, naopak na stránkách kroniky vypočítával všechny zločiny, které Němci spáchali, a přál jim *bídu s nouzí*.⁴⁴³ To však ještě nepopisoval onen hlavní pochod, který šel od Krčina do Vrchovin. Ten jím totiž otrásl. Píše, jak vojáci nesmírně trpěli. V každé kaluži si namáčeli šátky, aby se aspoň trochu ochladili. Lidé, kteří padli únavou, byli odhozeni do příkopů podél cest. Zde buď zemřeli sami, spáchali sebevraždu nebo je hlídka zastřelila. Voborník píše o stovkách mrtvých, kteří leželi podél cest. Spíše se ale jednalo o desítky. Ne všem lidem se tato scenérie líbila. Jistě zde bylo spoustu krvežíznivých a bezcitných osob, většina nad tím ale kroutila hlavou a říkali, že jsou to sice Němci, ale především lidé. Mrtvoly byly naloženy na vozy do velké výšky.⁴⁴⁴

I vrchovinský kronikář píše, že přes Vrchoviny přešel obrovský zástup německých zajatců a jejich počet odhadl na 52 tisíc, což je číslo také nadnesené. Sotva odjeli z Vrchovin uprchlíci, vystřídalo je vojsko z novoměstských kasáren. Šli přes Vrchoviny ještě v plné zbroji a se zpěvem. Jejich cílem byl Jaroměř. Za nějaký čas se přes Vrchoviny vraceli, nyní už ne vesele. Šli pěšky od Krčina k Náchodu za dozoru Rusů a Čechů. I on zmiňuje, že bylo takové teplo, jaké v květnu nikdo nepamatuje. Pohled na zajatce byl podle něj žalostný. Byli prý *vysílení, hladoví a žízniví*. Kvůli velkému vedru se vrhali do kaluží, které byly podél cesty. Už ve Vrchovinách začali padat k zemi a umírat. Aby si ulehčili, odhazovali různé části oděvů a další předměty jako fotografie nebo hřebeny. Bohužel se našlo dost českých lidí, kteří se po tom hladově vrhali. Od Místního národního výboru přišlo nařízení, že vše se musí odevzdat a zbytek věcí, které se u cesty posbíraly, se spálil. Za zajatci šla

⁴⁴² STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha, 2005, s. 187

⁴⁴³ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 171

⁴⁴⁴ Tamtéž, s. 174

skupina Rusů, která sbírala mrtvé a „uklízela“ je do Uždilova lomu. Tam je museli němečtí vojáci, kteří byli v Novém Městě ponecháni k uklizení překážek, pohřbít. Nepochovali je však nijak hluboko, přehruli je jen slabou vrstvou šterku. O postřílených vojácích se kronikář nezmiňuje, jen uvádí, že vyčerpáním padlo 86 vojáků. Uvádí ale, že vojáci, kteří již nemohli jít dál, protože byli nemocní, byli odvezeni do Vysokova. Je možné, že tato skupina byla poté vystřílena.⁴⁴⁵ Některá těla byla v průběhu času odvezena, velká část však na místě zůstala a nad nimi roste les. Nebylo by tedy snadné se k nim dostat.

Paní Marie Syrovátková si na průvod zajatců také dobře pamatuje, přestože jí v květnu 1945 bylo pouhých dvanáct let. Ta vzpomíná na to, že němečtí vojáci polehávali na louce nad Vrchovinami. Byli k smrti vyčerpaní a nemocní, dalo by se říct, že tam umírali. Hlíдали je ruští vojáci. Jeden německý voják měl pod hlavou batoh, ze kterého vytáhl fotografii své rodiny a tu držel před očima. Chtěl je ještě před smrtí vidět. Přišel k němu ruský voják, a fotografii mu vykopl. Z batohu začal vyhazovat věci. Marie Syrovátková roz. Sedláčková k nim přiběhla a začala Němce bránit. Nemohla pochopit, proč nemůže aspoň v klidu zemřít s obrázkem své rodiny. Rus jí na to řekl, že Němci jim dělali mnohem horší věci, proto žádné slitování nemá.⁴⁴⁶

Další události má Marie Syrovátková z vyprávění rodičů. Jak bylo zmíněno výše, bylo obrovské teplo. Když šli němečtí zajatci okolo pumpy, někteří z nich se chtěli aspoň trochu napít. Okolo však stáli obyvatelé Vrchovin a vidlemi je od zdroje vody odehnali. Na žízeň doplatila i jiná skupina Němců. Mezi Krčínem a Vrchovinami byl malý rybníček. Rusové dovolili několika Němcům, aby se z něj napili. Když se však Němci sklonili k vodě, ruští vojáci jim podrželi hlavu pod vodou, dokud se neutopili.⁴⁴⁷

Ladislav Ptáček viděl průvod zajatců jako osmiletý chlapec. Přesto se mu tato událost vryla do paměti. Stejně jako ostatní, i on popisuje hrozné vedro.

⁴⁴⁵ *SOka Náchod*, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 351

⁴⁴⁶ Rozhovor s Marií Syrovátkovou roz. Sedláčkovou (nar. 1933) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 7. 11. 2016

⁴⁴⁷ Tamtéž

Spousta německých vojáků měla na nohou zateplené válenky. Ty během cesty zouvali a šli raději bez nich. Kousek od Ladislava Ptáčka jeden z německých vojáků upadl a Rus ho střelil do spánku. Ten pak právě ukazoval Ladislavu Ptáčkovi, ať mrtvému zuje boty, že jsou ještě dobré. Ostatní vojáci ho poté hodili na pivovarský vůz tažený koňmi. Mrtvým Němcům ještě Rusové prohlédli ústa a v případě nalezení zlatých zubů je zrovna trhali⁴⁴⁸

Zdeněk Rydlo ve své kronice komentuje událost takto: „...*Několik jich je pochováno nad Vrchovinami po celé straně silnice. Dnes to místo je zarostlé a už se pohřebiště nepozná. Možná že je to dobře.*“⁴⁴⁹ ...Rydlo uvádí, že je to dobře, my bychom se v současnosti měli zamyslet nad tím, zda by nebylo dobré toto místo nějakým způsobem označit, protože lidé, kteří zde za takovýchto podmínek zamřeli, byli také obětmi druhé světové války, přestože to byli Němci.

⁴⁴⁸ Rozhovor s Ladislavem Ptáčkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 10. 11. 2016

⁴⁴⁹ Soukromá kronika Zdeňka Rydla, s. 33

5. Rusové v osadě Krahulčí

Osada Krahulčí se nachází poblíž Nového Hrádku. Ten leží asi deset kilometrů od Nového Města nad Metují. Dříve stálo v osadě jedenáct domů, dnes jich tam stojí deset. Obyvatelé Krahulčí žili v podstatě na hranicích s Říší, dnes mají za kopcem Polsko.

Po napadení Sovětského svazu bylo v Říši vězněno mnoho ruských zajatců. Jedna skupina byla internovaná v Žakši (dnešní Zakrze, část Kudowy Zdrój), kde se nacházela pobočka koncentračního tábora Gross-Rosen. Tady ruští vojáci vyráběli zbraně, jak oni říkali „proti vlastním lidem“. Z tábora našli únikovou cestu a opakovaně podlézali dráty. Vydávali se právě na Krahulčí, které mělo tu výhodu, že bylo mimo pozornost. Osada se nacházela na samotě v lesích. Cesta ze Žakše na Krahulčí však pěšky trvala tři hodiny. Uprchlí vojáci navštěvovali více rodin, rodina Machovcova i Grimova dávala těmto zajatcům chléb. Pan Machovec si sestrojil rádio a poslouchal zahraniční rozhlas. Toho využívali i ruští zajatci, kteří tady nadšeně poslouchali Moskvu. Věra Balcarová rozená Machovcová stála vždy před domem a hlídala příjezdovou cestu, aby je nepřekvapila německá hlídka. Tito zajatci se však do tábora vraceli. Chodívali pouze v neděli, kdy byl v táboře zřejmě mírnější režim.⁴⁵⁰ Přicházeli od lesa kolem osmé hodiny ranní a pobýli zde asi dvě hodiny. Pak se museli vydat na zpáteční cestu. Vždy přišel pouze jeden ruský zajatec a pokaždé to byl někdo jiný. Dostal bílou kávu, polévku a jídlo s sebou, za což byli velmi vděční, protože byli vyhladovělí. Tito lidé byli velmi zubožení. I v zimě přicházeli pouze v rozedrané košili, rozpadaly se jim boty a tak si kolem nohou vázali aspoň onuce.⁴⁵¹

Ruští zajatci ze Žakše chodili tajně i do okolních vesnic. Blízko to měli například na Borovou, která leží také na hranicích. Lidé na druhé straně hranice jim údajně dávali peníze a za ty poté Rusové nakupovali chléb. Přišli vždy

⁴⁵⁰ Rozhovor s Věrou Balcarovou roz. Machovcovou (nar. 1933) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 22. 4. 2016

⁴⁵¹ Rozhovor s Marií Chocholoušovou roz. Grimovou (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 9. 5. 2016

s pytlek na zádech, kam se jim vešlo 7-10 bochníků. Otec pana Balcara prodával dvoukilový bochník za deset korun. Chodili také v neděli, protože jiné dny museli pracovat. Aby bylo chleba dost, opatrovali si obyvatelé Borové načerno mouku. Do domu Balcarových přivezli z Opočna 25 kilogramů mouky a děti měly za úkol oběhnout vesnici a říct lidem, aby si pro ni přišli. Josef Balcar vzpomíná, že měl tehdy velký strach, protože kdyby se na to přišlo, s jeho rodinou by to dopadlo zle. Lidé se báli i proto, že v České Čermné vedle sídlilo četnictvo. Ti měli mimo jiné hlídat hranice. Když se však v okolí pohybovali Rusové, četníci se nikdy neobjevili, podle Josefa Balcara se zachovali jako *frajeři*.⁴⁵²

Na Krahulčí se v únoru 1945 ubytovala skupina jiných ruských mužů. Není úplně jasné, kde se tito muži vzali, přišli však také z německé strany. Paní Chocholoušová roz. Grimová se domnívá, že přišli také z pracovních táborů z německé strany.⁴⁵³ Její matka Marie uvedla: „*Od podzima 1944 se manžel znal s partyzány. Byli to ruští zajatci, kteří utekli z Německa. Bylo jich asi sedm. Že jsme si na Krahulčí důvěřovali, dávalo se jim jídlo, prádlo i boty. Když nastala zima, mrazy, tak se nastěhovali do chalup.*“⁴⁵⁴ Je ale zvláštní, že podle vyprávění všech pamětníků nebyli tito lidé tak zubožení jako výše zmínění zajatci, kteří chodili v neděli pro chléb. Tito Rusové vypadali dobře, byli upravení, oholení, proto je málo pravděpodobné, že to byli zajatci. Otázkou však zůstává, kde se na Krahulčím vzali.

Muži z osady pracovali v lese a právě tam se s ruskými muži setkali. Nejprve jim potají nosili jídlo a oblečení a svým rodinám nic neřekli. Manželkám však začalo být divné, že ubývá chléb z již tak skromných zásob.⁴⁵⁵ Podle vzpomínek paní Balcarové se Rusové přes den skrývali v okolních lesích a do osady chodili až za tmy, na noc. Pokud to šlo, přes den jim místní nosili chléb

⁴⁵² Rozhovor s Josefem Balcarem (nar. 1926) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 22. 4. 2016

⁴⁵³ Rozhovor s Marií Chocholoušovou roz. Grimovou (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 9. 5. 2016

⁴⁵⁴ Zápisky Marie Grimové, soukromý archiv rodiny Grimovy

⁴⁵⁵ Tamtéž

do lesa.⁴⁵⁶ Naopak paní Chocholoušová si pamatuje, že v noci byli často pryč a přespávat chodili až ve dne. V noci zřejmě navazovali kontakty s okolními skupinami, měli českou spojkou, která jim zajišťovala spojení s Týništěm.⁴⁵⁷

V Krahulčí bylo jedenáct chalup a o ruské zajatce se postarali Vondřejcovi (2 osoby), Smolovi (2 osoby), Machovcovi (2 osoby) a Grimovi (1 osoba). Je důležité si uvědomit, že všichni bydleli v chalupách o jedné místnosti a měli děti. Komunikaci jim usnadňoval František Vondřejc, který byl za první světové války v legiích a uměl rusky. U Grimů se ubytoval, jen jediný a to ruský velitel Filip Krukov. Ten byl kultivovaný a vzdělaný. Před válkou pracoval jako důlní inženýr a uměl skvěle německy.⁴⁵⁸ V této době mu bylo asi třicet pět let. Byl vysoký, dobře stavěný a mezi muži měl respekt.⁴⁵⁹

Ruští muži si dobře uvědomovali, jakému nebezpečí české obyvatele vystavují, často se omlouvali, že jsou na obtíž. Jednou za týden až čtrnáct dní přišlo na Krahulčí gestapo a provádělo domovní prohlídky. Věra Balcarová potkala jednou i gestapo v lese a příslušníci se ptali, zda neviděla nějaké podezřelé osoby. Řekla, že ne a nedlouho poté se objevil Valentin, který pil rád alkohol a Saša, který ho vedl. Saša měl v úmyslu Valentina zastřelit, protože *moc pil vodku* a ohrožoval celou skupinu. Nakonec si to však rozmyslel a nějak se domluvili. S Valentinem se pojí ještě jedna příhoda. Po příchodu Rudé armády si muži opatřili i auto. Přišli o něj při výletě, když právě řídil opilý Valentin. Nejprve zboural deset metrů plaňkového plotu a poté ztratil na Borové kolo a všichni se museli vrátit pěšky.⁴⁶⁰

Osadu Krahulčí však málem také potkal osud vypálené vesnice. Nebezpečné bylo už to, kolik lidí o ilegálních osobách vědělo. Na počátku května 1945 bylo

⁴⁵⁶ Rozhovor s Věrou Balcarovou roz. Machovcovou (nar. 1933) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 22. 4. 2016

⁴⁵⁷ Rozhovor s Marií Chocholoušovou roz. Grimovou (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 9. 5. 2016

⁴⁵⁸ GRIM, Josef. V lesích stulená osada Krahulčí. *Frymburské ozvěny*. 2013, (2), 15-16

⁴⁵⁹ Rozhovor s Marií Chocholoušovou roz. Grimovou (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 9. 5. 2016

⁴⁶⁰ Rozhovor s Věrou Balcarovou roz. Machovcovou (nar. 1933) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 22. 4. 2016

z Olešnice v Orlických horách vypraveno trestné komando, aby pročesalo okolní lesy. Přišli na četnickou stanici do Nového Hrádku a chtěli informace o výskytu partyzánů na Krahulčím. Velitel četnické stanice Soukup, je však takticky nasměroval na Krahulec, který byl směrem k postupující frontě. Dále měli čeští četníci německé vojáky zmást fingovaným telefonátem, že se blíží Rudá armáda. Němci úkol vzdali a odjeli.⁴⁶¹ Paní Grimová šla však pro jistotu vzbudit velitele Krukova, ten po probdělé noci spal. On ji uklidňoval slovy: „*Nebojte se, maminko, armáda bude brzo na hranicích.*“ Paní Grimová své pocity vyjádřila větou: „*Já se viděla u vrat stodoly, jak do nás střílejí.*“⁴⁶²

Paní Věra Balcarová na ně vzpomíná jako na hodné lidi.⁴⁶³ I paní Marie Chocholoušová je označuje za velmi solidní. V té době se říkalo, že partyzáni rabují a obtěžují ženy, ale to nebyl případ Krahulčího. Bylo to zřejmě i tím, že Krukov měl u mužů velkou autoritu. U Grimů ve světnici mívali porady. Krukov na ně při nich byl přísný a ač Marie Chocholoušová roz. Grimová neuměla rusky, poznala, že je vždycky „srovnal“, často na ně i křičel. Velký problém pro něj byl již zmíněný Valentin, který měl ony problémy s alkoholem. Jednou přišel velmi opilý a Krukov na něj řval až se „*třásla celá chalupa.*“ A po tomto incidentu si už Valentin dával pozor. Ostatní se také občas napili, hlavně po skončení války, velitel Krukov však alkohol nikdy nepil.⁴⁶⁴

Dále Marie Chocholoušová roz. Grimová uvádí, že v noci navazovali partyzáni styky s okolními skupinami. Měli i celkem velkou zásobu zbraní a oni sami chodili neustále ozbrojení. U Grimů ve stodole bylo dokonce schováno několik bedýnek pancéřových pěstí.⁴⁶⁵ Jejich činnost popisuje i paní Marie Grimová ve svých vzpomínkách: „*Po válce jsem se dozvěděla, když se Madla Lepšová vrátila z koncentráku, přišel je navštívit jeden důstojník a řekl, že s nima měli spojení až do holičských lesů. Byli třebas několik dní pryč. Když vyletěly do*

⁴⁶¹ GRIM, Josef. V lesích stulená osada Krahulčí. *Frymburské ozvěny*. 2013, (2), 15-16

⁴⁶² Zápisky Marie Grimové, soukromý archiv rodiny Grimovy

⁴⁶³ Rozhovor s Věrou Balcarovou roz. Machovcovou (nar. 1933) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 22. 4. 2016

⁴⁶⁴ Rozhovor s Marií Chocholoušovou roz. Grimovou (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 9. 5. 2016

⁴⁶⁵ Tamtéž

povětrí sudy s benzínem v Náchodě, tušili jsme a brzo jsme se dozvěděli, že je to jejich práce. Němci se sjížděli na porady také u Bartoně na Dlouhém, na několika tam také vykonali pomstu.“ Vyprávělo se také, jak se Krukov a jeho muži v květnových dnech postavili Němcům u mostu v Rokoli a údajně jich několik stovek odzbrojili.⁴⁶⁶ Pokud se to opravdu stalo, počet německých vojáků je jistě nadnesený, jelikož partyzánů bylo pouze sedm.

Skupina těchto ruských mužů se po skončení války hlásila u posádky v Novém Městě nad Metují, kam poté z Krahulčího docházeli. Potkaly je však problémy. Někdo je nařkl, že jsou to vlasovci a tato fáma se šířila. Velitel Krukov se musel po osvobození vydat do Prahy a odtamtud si přivezl potvrzení, že s vlasovci nespolupracovali. Dne 9. května však byli na Krahulčí. Poprvé se v rádiu hrála česká hymna a on stál v kuchyni v pozoru, zatímco paní Grimové tekly slzy dojetím.⁴⁶⁷

Lidé na Krahulčím však zažili ještě jednu těžkou noc a to již po válce. Do osady přišlo několik důstojníků, není jasné, zda Rudé či Československé armády. Paní Grimová píše: „*Večer přišla nás budit ze spánku Fanda Vondřejcová a prosila manžela, aby šel tam, že je u nich zle.*“ Někdo, zřejmě z Nového Hrádku, zavolal armádu na Krahulčí s tím, že tam přechovávali Němce. Důstojníci nyní chtěli Františka Vondřejce na místě zastřelit. Jeho manželka a dcera Irena celou situaci vysvětlily a nakonec vše dopadlo dobře. Marie Grimová ve svých pamětech říká: „*Vzpomínáme na to dodnes, jak naši lidé byli zlí. Nemohli se dočkat, už aby Rusové byli tady a pak brzo zapomněli.*“⁴⁶⁸

Filip Krukov vystavil Josefu Grimovi potvrzení. Stálo v něm: *Panu Josefu Grimovi. Jménem partyzánského oddílu soudruha Krukova Vám vyslovuji poděkování za Vámi prokázanou pomoc v době naší partyzánské činnosti. Vy jako oddaný syn národa jste se nebál fašistického gestapa, vystavil sebe velkému nebezpečí a pomáhal jste nám. Nyní, když mohutná Rudá armáda pod*

⁴⁶⁶ Zápisky Marie Grimové, soukromý archiv rodiny Grimovy

⁴⁶⁷ Rozhovor s Marií Chocholoušovou roz. Grimovou (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 9. 5. 2016

⁴⁶⁸ Zápisky Marie Grimové, soukromý archiv rodiny Grimovy

velením Stalina osvobodila Vaši zem od fašistických okupantů, můžete spokojeně a šťastně žít a pracovat za blaho Vašeho slovanského národa. Velitel partyzánského oddílu Filip Krukov.“ Dále jsou podepsáni všichni partyzáni. Potvrzení vystavila Četnická stanice v Novém Hrádku a podepsal ho velitel stanice Soukup. Ten zřejmě tušil, že se na Krahulčím někdo skrývá, ale nic neřekl.⁴⁶⁹ O Rusech tedy věděli již zmínění četníci z Nového Hrádku, dále někteří lidé, kteří pracovali v lese, několik lidí na obecním úřadě a veterinář Josef Kašpar z Nového Města nad Metují. Nikdo z nich nic neprozradil.⁴⁷⁰

Partyzáni byli v Novém Městě nad Metují 10. května 1945. Jednali se zastupiteli města a poté všichni vystoupili na balkon pozdravit místní obyvatele. Byl s nimi i pan Vondřejc jako doprovod a tlumočník. Spolupracovala s nimi i jedna žena z Nového Města nad Metují, ruská učitelka. Nikdo neměl ani tušení, že partyzáni v okolí jsou. Krukov přednesl ve městě projev a po něm ona Ruska. V městské kronice je oslavován pouze pan Vondřejc, je vyzdvihována jeho statečnost. O ostatních rodinách zde není ani zmínka.⁴⁷¹

Po příchodu Rudé armády se na Krahulčím ubytoval další ruský voják a to velitel Alexandr, který měl s sebou pobočníka Ivana. Tomu bylo v té době pouhých 17 let. Ti se tu zdrželi až do konce srpna 1945. V květnu 1945 si také partyzáni přivedli z německé strany děvčata. Přišla s nimi i ruská dívka Stáza, které bylo také 17 let. Ta na konci války vyráběla s Věrou Balcarovou roz. Machovcovou vlaječky a s těmi pak vítaly Rudou armádu. Dále tu byla ještě Ruska Lola a Rusové si z Německa přivedli i Němku Hildu, která tam pobývala s nimi. Po válce s nimi nemohla odjet a musela se vrátit do Německa.⁴⁷²

⁴⁶⁹ Potvrzení velitele Krukova, soukromý archiv Josefa Grima, z ruštiny přeložila Marie Chocholoušová

⁴⁷⁰ Email Josefa Grima (nar. 1940) autorce Lucii Koudelkové 28. 10. 2016

⁴⁷¹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 173

⁴⁷² Rozhovor s Marií Chocholoušovou roz. Grimovou (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 9. 5. 2016

Po válce byli lidé z Krahulčího dokonce nařčeni, že za to, že partyzány ukrývali, od nich dostávali jídlo a různé věci, které měli získat z rabování. Nebyla to pravda. Rusové chodili ze svých výprav s prázdnýma rukama a rodiny se s nimi rozdělili o vše. Například pan Grim jim dal všechno své oblečení a na konci války mu zbyla jen jedna košile. Je obdivuhodné i to, že chudé rodiny zvládly uživit další dospělé lidi, kteří neměli nárok na potravinové příděly, například Smolovi měli čtyři chlapce a pan Smola chodil pracovat do lesa. Jeho výdělek tedy nebyl velký a i oni ubytovali partyzána. V tomhle ohledu lidem pomáhal mlynář Mádr, který bydlel na Rzech. Pan Grim jezdil v noci s obilím na Rzy a načerno získával mouku. Partyzánům chybělo maso, na Krahulčí byla hospodářská zvířata jako krávy nebo slepice, ty však nebylo možné vybit. Tak v květnu 1945 přivedli Rusové z německé strany krávu, na Krahulčí přišel řezník a maso se rozdělilo do všech chalup, kde Rusové bydleli. To bylo to jediné, co od nich čeští obyvatelé dostali, jinak byli vyčerpaní ze všeho.⁴⁷³

Po skončení války se s nimi chtěly rodiny kontaktovat. Rus, který bydlel u Vondřejců, zanechal svou adresu. Když na ni však napsali dopis, nedostali žádnou odpověď. I ruští muži si zapsali adresy na místní lidi a slíbili, že se ozvou. Bohužel tomu tak nebylo.⁴⁷⁴ Doma u Machovců se bavili o tom, že skončili zřejmě v nějakém pracovním táboře a možná zemřeli, jsou to však jen domněnky.⁴⁷⁵

Je vážně obdivuhodné, že nikdo z Krahulčího partyzány neprozradil. Bydlelo zde dost dětí, které chodily do školy a mohly něco povědět tam. Žily však ve válce ji dlouho a věděly, že nesmějí nic prozradit. Nebylo zvykem, aby byl někdo zbytečně sdílný. Rodiny nebyly za tuto činnost nijak oceněny a na jejich

⁴⁷³ Tamtéž

⁴⁷⁴ Tamtéž

⁴⁷⁵ Rozhovor s Věrou Balcarovou roz. Machovcovou (nar. 1933) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 22. 4. 2016

statečnost se postupně zapomnělo. Z tehdejších obyvatel Krahulčího žije v současnosti (2016) pět.⁴⁷⁶

Osada Krahulčí se však proslavila i jinak, zdejší rodák František Vondřejc zde ukrýval před gestapem Josefa Slavíka, kterého poté v ženských šatech převedl do Sněžného a ten tam přežil čtyři roky do konce války.⁴⁷⁷ Jana Slavíka na Krahulčím hledalo gestapo a to až v době, kdy už se tam neschovával. Němci celou vesnici obklíčili a prohledávali jednotlivá stavení. Byl s nimi četník Kmoch, který si myslel, že Slavík zde opravdu je. Kmoch stál naproti chalupě Grimových, opřený o ořech. Říkal si, že pokud hledaný bude na Krahulčím, vyvedou ho právě od Grimových. Byl připravený vystřelit, aby se Jan Slavík nedostal do rukou Němců živý.⁴⁷⁸

František Vondřejc byl z celé vesnice jediný, kdo se stal členem Svazu protifašistických bojovníků, pobočka Nové Město nad Metují. Jako záslužná činnost je uvedeno: „*Poskytl ubytování partyzánskému oddílu, 7 osob, pod vedením Filip Krugov.*“⁴⁷⁹ Tato informace je však nepřesná, vyznívá to tak, jakoby Vondřejc všechny partyzány ubytoval sám, o ostatních čtyřech rodinách není ani zmínka. Kromě toho je i jméno Krukova uvedené špatně.

Tyto partyzány nezchytila publikace *Partyzánské hnutí v Československu za druhé světové války*⁴⁸⁰ a nejsou jako skupina zmíněni ani v knize *Partyzáni v Československu 1941-1945*⁴⁸¹. O skupině se zmiňuje Jiří Netík v knize *Z bojů dělnické třídy a KSČ na Novoměstsku*. Píše, že hlavní velitel partyzánů, soudruh Krjukov, operoval se svým štábem na Krahulčím. Podle něj se někteří měli přesunout do Pekelského údolí a k Václavicím. Dále uvádí, že po celém okolí byly roztroušeny spojky, které informovaly o pohybu německé armády. Jedna partyzána, Kateřina Stěpanovna, se dokonce měla skrývat v Novém

⁴⁷⁶ Rozhovor s Marií Chocholoušovou roz. Grimovou (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 9. 5. 2016

⁴⁷⁷ GRIM, Josef. V lesích stulená osada Krahulčí. *Frymburské ozvěny*. 2013, (2), 15-16

⁴⁷⁸ Z emailu Josefa Grima (nar. 1940) autorce Lucií Koudelkové 28. 10. 2016

⁴⁷⁹ *SOka Náchod*, Fond Svaz protifašistických bojovníků Nové Město nad Metují, evidenční karta č. 60 564

⁴⁸⁰ GEBHART, Jan, *Partyzánské hnutí v Československu za druhé světové války*, Praha, 1985, 495 s.

⁴⁸¹ GEBHART, Jan, *Partyzáni v Československu 1941- 1945*, Praha, 1984, 552 s.

Městě nad Metují. Mohla by to být stejná Ruska, o které se zmiňuje Voborník.⁴⁸² O Krjukovovi a ostatních se nezachoval spis ani v Archivu bezpečnostních složek.⁴⁸³

⁴⁸² NETÍK, Jiří: *Z bojů dělnické třídy a KSČ na Novoměstsku*, Nové Město nad Metují, 1971, s.

76

⁴⁸³ Vyjádření Archivu bezpečnostních složek zaslané autorce Lucii Koudelkové 28. 6. 2016

6. Hospodářství ve válce

Hned se začátkem druhé světové války bylo jasné, že bude nedostatek potravin a různého zboží. Proto byly již v říjnu 1939 zavedeny přidělové lístky. Zatím nebyly na všechno zboží. Informace popsané v této kapitole neplatí pro celou dobu války, přiděly se často měnily (spíše snižovaly) a slouží spíše pro utvoření obrazu každodenního života za druhé světové války. Lidem bylo vyčítáno, že se zajímají pouze o to, aby měli plný žaludek. Pravdou ale je, že nedostatek jídla a dalších věcí všechny zasáhl, lidé už byli zvyklí na určitý standard.

Aby německá okupační správa zabránila zdražování potravin, byly stanoveny maximální ceny různých položek jako masa, drůbeže, másla, vajec, zeleniny nebo mléka. Už v září 1939 byl však nedostatek mýdla, benzínu a petroleje. Cukr také nebylo možné téměř sehnat. Jediné produkty, které zdražily, bylo pivo, šumivé víno, lihoviny a tabák. Byla na ně totiž stanovena tzv. válečná přírážka.⁴⁸⁴ Piva byl během války nedostatek také. Letní hosté si stěžovali například ve výletní restauraci v Pekle, že jim výčepník nalil jen jeden půllitr piva na osobu. Zlé časy nastaly i kuřákům, zejména těm, kteří kouřili cigarety. Těch bylo málo a často se za ně vyměňovali potraviny. Jedna osoba dostala 30 cigaret na týden, kuřivo však bylo pouze pro muže, ženy na ně neměly nárok. Za přiděl byli rádi i nekuřáci, kteří si cigarety brali také a pak s nimi obchodovali.⁴⁸⁵

V důsledku vypuknutí války byly zavedeny lístky na benzín, uhlí, mýdlo, obuv a textil. Nechyběly ani lístky na potraviny, ze začátku pouze na mouku, sádlo, máslo, kávu, čaj, kávovou náhražku, vejce, maso, cukr a luštěniny. Káva byla povolena pouze pro nemocnice, chorobince a ozdravovny na lékařský předpis. V roce 1941 mohl 1 člověk denně spotřebovat: 250 ml mléka, 214 g chleba, 1 a půl rohlíku (40 rohlíků na měsíc, v roce 1942 sníženo na 20), 71 g masa, 1/7 vejce (bylo přiděleno 1 na týden). Už v roce 1942 však lidé dostali 1 vejce na

⁴⁸⁴ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939, s. 488

⁴⁸⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 66

14 dní. V roce 1942 dostal jeden člověk 750 g mouky na osobu. Na měsíc dále připadlo 70 g másla, 80 g sádla a 470 g umělého tuku. Na umělý tuk lidé nadávali nejvíce. Nedal se mazat pořádně na chleba, i když i to se dělalo, a několik dětí po něm dostalo údajně vyrážku. Dobrý nebyl ani chléb od pekařů. Byl černý, lepkavý a chutnal zvláště. V ústech se ani nerozpouštěl, a pokud si ho dal někdo k večeři, měl jistotu, že do půlnoci neusne. Lidé z města chodili často pro domácí chléb do Vrchovin. Nově přibyl umělý med z řepového cukru. Člověk mohl spotřebovat 125 g na měsíc. Luštěnin byl také velký nedostatek. Lidé během války zhubli, nejednalo se však o žádný dramatický úbytek váhy, který postihl například vězně, bylo to ale znát i tak.⁴⁸⁶ V březnu 1945 se přiděly různým způsobem omezovaly, lidé například dostali na 9 týdnů jídla tolik, co předtím na 8 týdnů. Museli si tedy vše ještě důkladněji rozpočítat.⁴⁸⁷

Na začátku války byl vyhlášený „bezmasý den týdně“. V roce 1941 už to byly bezmasé dny dva. Toto nařízení bylo lidem k smíchu, protože přiděl masa stačil tak akorát na nedělní oběd, maso se tedy jedlo jen jednou týdně. Maso se dalo koupit jen ve středu a v sobotu, v jiné dny byl k dostání pouze salám. Postupem času měly řeznické krámy otevřeno pouze dvakrát týdně a to ani ne na celý den. K dostání bylo pouze hovězí maso, vepřové výjimečně. V kronice stojí: „*Ten kousek masa, co týdně dostaneme, se sní v neděli a pak, celý týden suš hubu!*“⁴⁸⁸ Maso se dalo také získat rybolovem. Kolem řeky však bylo *víc rybářů než ryb*. Odcházeli tedy často s prázdnou.⁴⁸⁹

Nárok byl podle lístků i na sádlo. Od ledna do července 1941 dostali lidé sádlo pouze jednou a to 16 dkg na osobu. V Novém Městě nad Metují prudce stoupl chov králíků, slepic, hus a kachen. Procházely se i po Komenského ulici. Kdo na to měl také prostor, pořídil si chlívek na kozu. Kozí mléko se totiž nemuselo odvádět. Celkově tuto situaci popisuje Voborník takto: „*V této době má se ve*

⁴⁸⁶ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 42

⁴⁸⁷ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 141

⁴⁸⁸ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 9

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 73

*městě zle, kdo nemá na venkově známé, nebo pro stáří nebo pro nemoc ven nemůže, nebo nemá dosti odvahy...Dobře se má, kdo umí po vesnicích slídit, známosti navazovat a být hodně dotěrný. Kdo toho nedovedl, byl odkázán jen na lístky a to byl těžký život.*⁴⁹⁰

Jak bylo napsáno výše, ani všichni řezníci nebyli poctiví nebo se snažili pomáhat svým známým. Prodávali také maso o hodně draž, než byla maximální cena. Bývalá sociální demokratka Anna Víchová dala dohromady skupinu žen a šly si stěžovat přímo na okresní úřad. O několik dní později byli řezníci předvoláni. Úředníci měli udání v písemné podobě a ženy se pod ně hrdě podepsaly. Nakonec se jim to vyplatilo, řezníci byli pokáráni a ceny nesměly nasazovat výše. Každý mohl dostat pouze množství masa na lístky, nic navíc se prodávat nemohlo, ani za vyšší cenu.⁴⁹¹ Co se týče masa, je celkem zajímavé, že na Vánoce byla v každé rodině ryba. Původně bylo vyhlášeno, že na rybu má nárok pouze rodina o třech a více členech, v Novém Městě nad Metují byly ryby pro všechny.⁴⁹² Na Vánoce 1944 byly všechny ryby zabrány pro wehrmacht a tak se rodiny na vánoční večeři musely poprvé uskrovnit.⁴⁹³

Zelenina na lístky sice nejdřív nebyla (lístkovému systému podléhala až od roku 1943), s jejím získáváním byly ale problémy také. Na trzích se objevila jen v srpnu a v září a prodávali ji jen tři zelináři z Nahořan. Zbytek jezdil za prodejem do Náchoda. Trh se konal na náměstí a už od pěti hodin ráno se tu tvořila dlouhá fronta. Kdo přišel v šest hodin, nenašel už nic. Nikdy se nedostalo na všechny. Cibule byla velkým nedostatkovým zbožím a lidé byli rádi, když na ně vyšla jedna palička česneku. Veškeré ovoce bylo odváženo na ústřednu a ta ho rozdělovala hokynářům. Nebylo možné natrhat ovoce i z neoplocených stromů, vše se muselo odevzdat. I soukromý pěstitel musel vše prodat ústředně. Na Vánoce se občas objevil citron nebo pomeranč a rodina

⁴⁹⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 48

⁴⁹¹ *Tamtéž*, s. 51

⁴⁹² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 69

⁴⁹³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 91

dostala 5 dkg rozinek na osobu.⁴⁹⁴ O tom, že se ovoce nesmělo volně trhat, svědčí jedna událost. Továrník Ota Kopáček s manželkou a dospělou dcerou Jiřinou šli na procházku na Popluží. Zde si Jiřina utrhla dvě třešně. Viděl ji však německý voják, a odvedl celou rodinu na policejní stanici. Nedbal na žádné omluvy. Vše se naštěstí vyřešilo pouze pokutou. Kolem třešní hlídali němečtí vojáci po celou dobu a celkem tam chytili 40 osob. Všichni museli zaplatit pokutu 30 korun ve prospěch Německého červeného kříže a tím se to vyřešilo. Třešně pak byly rozdělovány, člověk dostal v sezóně pouze 250g na týden.⁴⁹⁵ Kdo pak chtěl pro svou potřebu sbírat lesní plody a houby, musel si opatřit zvláštní průkazku. Pokud chtěl někdo plody prodávat, vykoupila je od něj sběrna, prodej přímo lidem nebyl oficiálně možný.⁴⁹⁶

S bramborami to bylo podobně, opět jich byl velký nedostatek. Staří lidé, kteří nevydrželi stát hodiny ve frontě na náměstí, neměli jinou možnost, než najít doma ve sklepě staré brambory, které už dávno vzklíčily, utrhat jim metrové šlahouny a uvařit si je. Na podzim bylo vyhlášeno, že každý člověk má nárok na 125 kg brambor na osobu na rok. Lidé si oddechli, že neumřou hlady. Samozásobitel si mohl ponechat 200 kg na osobu.⁴⁹⁷ Zima v letech 1941/1942 byla velmi krutá a mnoha lidem brambory zmrzly. Byla to velká tragédie, všichni na ně spoléhali. Kaše z těchto brambor byla odporná.⁴⁹⁸

Nová obuv byla vydávána pouze na doporučení policejního úřadu, že dotyčný boty opravdu potřebuje. Lístek na látky činil 100 bodů ročně, košile stála 20 bodů, pánský oblek 60 bodů, spodní prádlo 20 bodů, nebo ponožky 5 bodů.⁴⁹⁹ Nebylo to po celou dobu stejné, různě se to měnilo. Poté už nebylo k sehnání nic. Například boty se ještě v září 1939 mohly nakupovat volně. Mezi lidmi se však 24. září rozkřiklo, že nebudou a místní prodejna firmy Baťa doslova

⁴⁹⁴ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 54

⁴⁹⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 66

⁴⁹⁶ Tamtéž, s. 72

⁴⁹⁷ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 63

⁴⁹⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 5

⁴⁹⁹ *SOA Žámarsk*, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 247

praskala ve švech. Sjížděli se sem i lidé z venkova. Odnášeli si i několik krabic najednou a před zavírací dobou byla prodejna úplně prázdná. Opravny obavy v Novém Městě nad Metují neměly nikdy tolik práce jako za protektorátu. Podle kronikáře *každý vytahuje kdejaký škrpál a dává ho do opravy*. V roce 1944 dosáhl nedostatek textilu svého vrcholu. Často se stávalo, že ve městě chodili dům od domu lidé, kteří chtěli koupit šaty a to klidně i roztrhané. Pouze pro děti se sem tam podařilo něco sehnat.⁵⁰⁰ Do Nového Města nad Metují občas přijeli dva dělníci z Ostravy. Poté přejeli autobusem do hor a tady obcházeli tkalce a skupovali od nich textilní zboží. Moc ho nebylo a jeho kvalita také nebyla valná. Zboží odváželi a prodávali na bývalé polské území pašerákům. Při jedné akci byli chyceni.⁵⁰¹

Co se týče benzínu, bylo ustanoveno, že motorová vozidla mohou být využívána pouze pro veřejný zájem. Každý, kdo chtěl jezdit automobilem, musel mít zvláštní povolení, pro většinu motoristů to však znamenalo konec ježdění.⁵⁰² V lednu 1945 byla nařízená snížená spotřeba elektřiny. Ta měla klesnout o 1/3 a jedna domácnost směla spotřebovat 3 kW týdně. To znamenalo zhruba do osmi hodin do večera nesvítit. Stmívalo se však již po páté. Očekával se velký nedostatek uhlí, protože fronta se blížila k Ostravě. Spousta domácností neměla čím topit a bylo také zpřísněno pečení chleba. Kromě čtyř pekařů nemohl nikdo chleba péct, aby se ušetřilo za roztápění pecí.⁵⁰³

Problém byl také s léky. V roce 1943 byl naprostý nedostatek inzulinu. Každý nemocný, který tento lék potřeboval, musel získat od okresního úřadu potvrzení, které ho k odběru opravňovalo. Když s ním však člověk přišel do lékárny, inzulin nebyl. Lékárník se vymlouval na to, že má nařízeno všechny žádosti zamítat. Kronikář, jehož žena cukrovkou onemocněla, komentoval tuto

⁵⁰⁰ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 7

⁵⁰¹ Tamtéž, s. 9

⁵⁰² *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939, s. 489

⁵⁰³ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 117

situaci takto: „*A tak ubohým cukrovkářům není pomoci. Jediná snad záchrana jest v borůvkovém listí.*“ Jeho manželka téhož roku na cukrovku i zemřela.⁵⁰⁴

Pokud někdo náhodou potravinové lístky ztratil, nedostal za ně žádnou náhradu, proto je každý bedlivě střežil. Hned po zavedení přidělového systému začal bujet černý trh, byly však také zavedeny přísné tresty. Podle typu hospodářství bylo každému samozásobiteli na vesnici určeno, co a kolik má odevzdat. Přebytky se kontrolovaly, ale hodně lidí utajovalo například drůbež, vajíčka, mouku nebo mléko. Odevzdána musela být všechna snesená vajíčka, samozásobitel si mohl ponechat pouze 4 na osobu a na měsíc, pětičlenná rodina měla tedy na měsíc 20 vajec. Právě s vejci se podvádělo nejvíce. I v hostincích bylo jídlo na potravinové poukázky. Občas se na jídelním lístku nacházelo jídlo bez lístků, to se však podle pamětníků *nedalo jíst*.⁵⁰⁵

V roce 1943 se kronikář divil, proč lidé do restauračních zařízení vůbec chodí. Když totiž naposledy navštívil hotel Viktoria, bývalou Rychtu, zjistil, že k pití mají jen kávu, čaj nebo sodu. Pivo už nebylo. Objednal si tedy čaj, který ho přišel na 4 koruny a 50 haléřů. Podle něj ale dostal jen *nažloutlou nasládlou vodu v neplné sklenici*.⁵⁰⁶ Když Voborníkovi v roce 1943 zemřela žena, chodil na obědy do restaurace Brouček. Stěžoval si ale, že mu z potravinových lístků ustríhují tolik, že mu na konci měsíce už nic nezbývalo.⁵⁰⁷

Často také kolovaly fámy, které strašily obyvatele. Říkalo se v nich, že bude velký nedostatek potravin, že nebude vůbec žádná mouka, protože půjde všechna na frontu a velký počet úmrtí starých lidí v zimě 1942 nahrál zprávě, že umírají hlady. Nic z toho nebyla pravda a představení města nabádali občany, aby tomu nevěřili. Někteří lidé se však ve vytváření a šíření těchto zpráv vyžívali.⁵⁰⁸

⁵⁰⁴ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 39

⁵⁰⁵ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 25. 11. 2015

⁵⁰⁶ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 27

⁵⁰⁷ Tamtéž, s. 50

⁵⁰⁸ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 22

Velký problém byl s odváděním dobytka. Zemědělci se mu velmi bránili, protože potřebovali krávy a voly do tahu. Braly se všechny kusy bez rozdílu. Velkostatek Václava Bartoně z Dobenína měl zakoupenou jalovici. Byl to velmi drahý kus ze znamenitého chovu. I ta byla odvedena a poražena na maso. Snažili se ji zachránit tím, že by za ni byl poražený jiný kus, marně. Stav dobytka byl v roce 1941 oproti roku 1938 poloviční.⁵⁰⁹ Německá armáda také zabavovala koně. I velkostatek Bartoně z Dobenína je musel odevzdat. Jeden kůň byl ponechán v oboře, ale odejít museli i oba koně, kteří táhli kočár. Tím jezdil Václav Bartoň z Dobenína denně do náchodských textilních závodů, nyní o ně přišel.⁵¹⁰

Novinkou bylo také to, že mlékaři nemohli rozvážet mléko zákazníkům před dům, ale lidé si pro něj museli chodit do mlékárny. Tak došlo i k přeskupení prodejen ve městě, aby nebyly příliš blízko sebe. Mlékaři byli nespokojení, protože se museli stěhovat. Mlékař Tomeš měl prodejnu u nádraží, Ulrich Pod bránou, Doležal na náměstí, a Buchar na Komenského ulici. Ještě jeden mlékař měl být v ulici Čelakovského. Tak došlo k rozložení obchodů, a každý zákazník měl nějakého mlékaře blízko.⁵¹¹

Na různou manipulaci s potravinami bylo potřeba povolení. Jednalo se například o porážku prasete nebo mletí mouky. To druhé se však často obcházelo. Bylo to sice riskantní, ale na jedno povolení se jelo do mlýna i víckrát. Mezi vstřícné a poctivé lidi patřil mlynář Horák z městského mlýna v Novém Městě nad Metují. Našli se však i tací, kteří svého postavení zneužívali a za takové služby si říkali přemrštěné částky.⁵¹² Většinou to probíhalo tak, že lidé, kteří vezli obilí do mlýna, vyslali nejprve nějakého zvěda. Takto to probíhalo i v září 1942. Sedlák, který vezl 6q obilí k semletí a ještě 4q obilí načerno, ale nedbal varování, že je ve mlýně kontrola a jel dál.

⁵⁰⁹ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 44

⁵¹⁰ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 53

⁵¹¹ Tamtéž, s. 105

⁵¹² Soukromá kronika Zdeňka Rydla, s. 35

Byl přistižen a spolu s ním byl potrestán onen zvěd a také celý konvoj sedláků, protože každý z nich něco načerno vezl.⁵¹³

Obilí ale také nebylo jednoduché sehnat. Za sbírání klásků na polích hrozil trest vězení do dvou měsíců, nebo pokuta 20 000 korun.⁵¹⁴ Přesto lidé na klásky chodili, nezřídka pro ně posílali i děti.⁵¹⁵ Vozili si je domů tajně například v dětském kočárku. Aby se krádežím zamezilo, bylo zakázáno mlátit obilí doma. V každé vsi byla stanovena jedna nebo dvě mlátičky a tam museli přijet všichni zájemci. Celý den tam stál úředník a kontroloval.⁵¹⁶

Jednoduché nebylo ani převážení potravin. Na všechny musel být nějaký doklad. Pan Vlastimil Němec vzpomíná, že jeli několikrát na návštěvu ke strýci do Prahy. Vždy si s sebou nějaké jídlo vezli, nikdy však oficiálně. Železniční zřízcenci měli za úkol kontrolovat zavazadla a nebylo výjimkou, že se tohoto úkolu zhostilo gestapo nebo policie. Němcovi měli štěstí, potraviny se jim pokaždé podařilo převézt, vždy ale s velkým strachem. Pan Němec pracoval jako notář a tak měl o hospodářských poměrech dobrý přehled, protože často vyřizoval dědická řízení na vesnicích. Mohl si tak přilepšit. Na půdě jejich domu byla uložena původní okna, která nechal pan Lehner, předchozí majitel, vyměnit. Protože byl velký nedostatek tabulového skla, dalo se za okna jídlo vyměnit. Pan Němec také poskytoval notářské služby za potraviny, takovou dohodu měl například s panem Poláčkem ze Spů. Od něj dostával zásoby dvakrát měsíčně. Pro jídlo posílal své dva syny. Měli nakázáno, že v případě hrozby kontroly se měli včas vrátit, nebo zahrnout jinam. Při každé cestě museli být tedy velmi ostražití. Lidé ve Spech o nich pravděpodobně věděli, nikdo je ale neprozradil.⁵¹⁷

⁵¹³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 108

⁵¹⁴ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 81

⁵¹⁵ Rozhovor s Ludmilou Flégrovou roz. Kumprechtovou (nar. 1931) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 29. 6. 2016

⁵¹⁶ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 75

⁵¹⁷ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucií Koudelkové 25. 11. 2015

Občas se mezi lidmi rozkřikly i fámy. V polovině října 1941 se začalo říkat, že husy se nebudou moct převážet. Poslední termín, kdy by to mělo jít, byla sobota 18. října. Nebyla to pravda, termín byl stanoven až na 23. října, to ale nikdo nevěděl. Podle kronikáře ten den nastalo v Novém Městě nad Metují *boží dopuštění, všude samá husa, jako když jich z nebes naprší*. Lidé z vesnic chodili s celými hejny. Procházeli i městem, měli je v nůších, batohách, pytlích nebo je nesli jen tak v podpaží. Husy jezdily i v dětských kočárkách, na žebříňácích a trakařích. Plno hus bylo i na nádraží a ve vlacích. Hlavní proud směřoval k Náchodu a od Vrchovin k Brance byla těchto lidí „husáků“ plná cesta. Kdo to nestihl, musel husu přihlásit v místě bydliště. To vyvolalo další vlnu dezinformací. Říkalo se, že kdo má husu, nedostane lístky na maso. Tak byly husy ve velkém na rychlo vybíjeny. Soupis však nepředpokládal ztrátu nároku na maso, jednalo se čistě o statistiku.⁵¹⁸

Ve městě se nejčastěji konaly kontroly v sobotu, to byl totiž den trhu. Každý, kdo přišel do města, byl prohledán. Lidé však často zkoušeli německou moc oklamat. Jak bylo napsáno výše, často byly kontrolovány dopravní prostředky. Takto byla na trase Náchod-Rychnov nad Kněžnou zajištěna selka, která vezla košík nenahlášených vajec. Za každé vejce dostala pokutu 10 korun (a to nebylo málo vzhledem k tomu, že roční vdovský důchod byl 1200 korun). Často se také stávalo, že lidé nechávali svá zavazadla opuštěná, aby se na ně nepřišlo. To se stalo při jedné z autobusových kontrol, byl objeven kufřík vajec a nikdo se k němu nehlásil. I na nádraží byl po jedné kontrole nalezen velký kufr a po otevření se zjistilo, že je v něm půlka prasete. Kdyby s tím byl majitel chycen, byl by jistě potrestán.⁵¹⁹

Revizoři potravin do města často jezdili ve skupině deseti lidí. Hned, jak vystoupili z vlaku, začali chodit po městě a kontrolovat lidem nákupní tašky. Velmi přísně bylo kontrolováno hlavně maso, chtěli vždy vidět potravinové

⁵¹⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 53

⁵¹⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 46

lístky. Nebylo možné jít na nákup bez nich. Revizoři odhalovali nesrovnalosti často a rozdávali vysoké pokuty.⁵²⁰

Černý trh se vždy rozbujel s příjezdem letních hostů zejména z Prahy. Jejich velká část bydlela na Rezku. Všimly si toho i německé bezpečnostní složky: „*V Novém Městě nad Metují a okolí se rozmáhá od letních hostů (převážně učitelů a profesorů) to, že své denní procházky využívají především ke „křečkování“. To vzbuzuje nelibost mezi německými a částečně i českými rolníky.*“⁵²¹

Právě na Rezku byla provedena prohlídka zavazadel hostů a při ní se našla spousta věcí, zejména máslo a vejce. Údajně bylo zabaveno 3000 vajec a 8 kg másla. Letní hosté obcházeli domy a například za jedno vajíčko nabízeli až pět korun. Prodávání vajec jednotlivcům bylo přísně zakázané, ale občas se jim povedlo něco koupit. Dalším problémem však bylo, jak dostat potraviny do Prahy.⁵²²

Všichni „samozásobitelé“ museli nahlásit přesný počet zvířat a každou zabitou nebo uhynulou slepici museli nahlásit. Chodily i četné kontroly. Jedna taková proběhla ve Vrchovinách v roce 1942 u Josefa Špryňara a Václava Voborníka. Vše bylo v pořádku a kontrola odjela. Až později se zjistilo, že dva kontroloři se šli nejprve zeptat na obecní úřad, kde najdou hospodářství, ve kterém by vše sedělo. Na tomto příkladu je vidět, že i lidé sloužící okupačnímu režimu nechtěli dělat za každou cenu problémy.⁵²³ I toto nařízení se dalo obejít. Samozásobitelé se mohli dohodnout s veterinářem, který jim napsal, že zvíře uhynulo a oni z něj pak mohli mít vejce nebo mléko, popřípadě ho zabít na maso.⁵²⁴

⁵²⁰ Tamtéž, s. 47

⁵²¹ NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 307, denní zpráva SD z 23. 7. 1942

⁵²² SOkA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 61

⁵²³ SOkA Náchod, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 340

⁵²⁴ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

Velmi přísné prohlídky v roce 1942 proběhly opět ve Vrchovinách. Vše začalo celkem nevinně, nějaká tchyně a snacha se nepohodly a bylo z toho udání. Při těchto prohlídkách se ukázalo, že chovatelé mají více nosnic, než přihlásili a za každou navíc dostali pokuty. Někteří rolníci se snažili přespočetné kusy ukrýt. Jeden je například zahrabal do hnoje, ale když kontrola odešla, všechny byly zadušené. Druhý je schoval do sklepa i s kohoutem a ten začal přímo před komisí kokrhat a prozradil úkryt. A třetí zahnal slepice pryč a poté je přivedl zpátky. Nepočítal ale s tím, že se kontrola vrátí. Ta našla na dvoře o 17 slepic víc, než před chvílí. Obecně mezi lidmi začalo přibývat udavačství.⁵²⁵ Skrýše byly i pro jiné věci. V lese v roští byly ukryté tři nepřihlášené pytle s obilím. A jeden sedlák, vždy když viděl, že jde kontrola, vyjel na pole s vozem na močůvku. Večer se vrátil zpět a ráno jel v případě nebezpečí zase. Močůvku v nádrži jistě neměl.⁵²⁶

Mezi další zajímavé příhody patří ještě tato. Do Vrchovin do jednoho statku přišel člověk a žádal po hospodyni vajíčka. Ona mu je po zdráhání donesla s tím, že chce za jedno vejce 5 korun. Nabídla jich dvacet. On jí řekl, ať mu pět zrovna usmaží, že ještě od rána nejedl. Když dosnídal, hospodyni poděkoval a vrátil jí patnáct vajec. Řekl jí, že je nechce, a za těch pět snědených jí také nedá nic. Dodal: „*Ted' už oba víme, jak chutnají pětikorunová vajíčka. Chcete-li, žalujte mě.*“ A odešel. Je jasné, že hospodyně ho zažalovat nemohla.⁵²⁷ Sedláci si ale postupem času stěžovali, že u nich neustále bouchají na dveře cizí lidé a dožadují se koupě vajíček nebo dalších potravin. Nezřídka jsou u toho velmi hrubí.⁵²⁸

Lidé si na nové poměry těžko zvykali. Řízené hospodářství jim ztrpčovalo život a přiděly nebyly tak velké, jak by si představovali. Obyvatelé města si také stěžovali na to, že naše výrobky a suroviny jsou zasílány do Říše, kde je

⁵²⁵ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 12

⁵²⁶ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 21

⁵²⁷ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 15

⁵²⁸ Tamtéž, s. 117

velká hojnost, jak si spousta z nich myslelo. S regulovaným hospodářstvím přichází vždy v ruku v ruce i větší dozor a částečné mezení osobních svobod.

Je nutné zmínit, že o chudé ve městě bylo dobře postaráno. Těm nejméně majetným pomáhala obec, firmy obdarovávaly své zaměstnance a i děti ve škole dostávaly obuv nebo textil. O poslední se zasloužila opět paní Marie Bartoňová.⁵²⁹

Němci potřebovali zásobu surovin, a tak bylo rozhodnuto, že se začne kácet les u Liščí boudy a u Rezku. Stromy byly zpracovány na pile v Krčíně a prkna se vlakem transportovala na německé území. Tady byla zřejmě využívána pro stavbu různých baráků jak pro armádu, tak pro vězně.⁵³⁰

Už hned první válečnou zimu byl problém s otopem. Paradoxně na tom byli lépe chudí lidé, ti si totiž byli zvyklí opatřovat otop v lesích, nanosili si zásoby a měli „vystaráno“. Ostatní občané, kteří se spoléhali na uhlí, to měli horší. V listopadu byly vydány přidělové lístky na uhlí, které však nebyly na osobu. Každý žadatel vyplnil formulář, kde stálo kolik má členů rodiny a kolik místností musí vytopit a jeho žádost byla poté posouzena.⁵³¹

Velkou roli pro nemajetné občany hrála rodina Bartoň Dobenín, vlastníci novoměstského zámku a známí textilníci. Paní Marie Bartoňová (i před válkou) pravidelně dávala látky a prádlo chudým dětem, které byly v opatrovně Okresní péče o mládež. V roce 1939 od ní čtyřicet dva chlapců a děvčat z místních škol dostalo nové boty. Bála se, aby děti neměly hlad a tak zajistila, aby žáci dostali dvakrát týdně teplé mléko a rohlík, vše na její náklady. Ani její manžel nezahálel. Deseti zchudlým živnostníkům poskytnul jednorázový příspěvek 500 korun. Je zde popsána jen malá část jejich dobročinné činnosti, podíleli se i na dalších věcech.⁵³²

⁵²⁹ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 79

⁵³⁰ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 490

⁵³¹ Tamtéž, s. 524

⁵³² Tamtéž, s. 526

Nedostatek jídla a pití se začal projevovat i při různých oslavách. Například 1. února 1941 měli hasiči v sokolovně bál. Točilo se pouze pivo, k jídlu nebylo vůbec nic, a kdo si chtěl dát kořalku, musel ji přinést z domu. Stejně to bylo i na různých schůzích. Na konci ledna 1941 měli starostové obcí okresu Nové Město nad Metují schůzi na Rychtě. Na konci schůze každý vytáhl z kapsy krajíc chleba, k tomu kousek másla a salámu. A ti, co nic neměli, se přižívovali u ostatních.⁵³³

Protože byl za války přidělový systém omezený na minimum, lidé spotřebovali veškeré zásoby. Přídělový systém nekončil ani po válce. Stále chyběl textil, tak se opravovalo a přešívalo. Obyvatelé se tedy museli uskrovnovat dál, nyní ale s velkou nadějí, že se budou příděly zvyšovat.⁵³⁴ Na podzim 1945 začala pracovat mezinárodní organizace UNRRA, jejímž vedoucím státem byly Spojené státy americké. UNRRA dodávala do zemí zasažených válkou potřebné zboží, hlavně potraviny.⁵³⁵ Tak se například k místním dětem po dlouhé době dostalo máslo, které si mohly namazat na chléb.⁵³⁶

⁵³³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 67

⁵³⁴ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1945- 1953, s. 5

⁵³⁵ Tamtéž, s. 6

⁵³⁶ Rozhovor s Jaroslavou Grellovou, roz. Martínkovou (nar. 1938) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 4. 7. 2016

7. Němečtí obyvatelé města

Ve městě se podle sčítání lidu z roku 1930 nacházelo okolo padesáti osob německé národnosti z celkového počtu 3827 osob. Přestože bylo Němců ve městě tak málo, po okupaci začali být vidět. Bylo jejich zvykem, že předbíhali Čechy ve frontách v obchodech. Často se stávalo, že něco přivezli, Němci to vykoupili a na české obyvatele Nového Města nad Metují se už nedostalo. Tyto drobnosti obyvatele města dráždily a po válce na ně všichni pamatovali.⁵³⁷

7. 1. NSDAP

Fungovala zde i místní buňka NSDAP. O její činnosti se zachovalo velmi málo zpráv. V archivu jsou v podstatě pouze materiály týkající se různých aktů pomoci německé armádě. Zachoval se však seznam členů z let 1943-1944. Z něj lze vyčíst, že NSDAP v Novém Městě nad Metují měla okolo dvaceti členů. Přesný počet je těžké určit, neustále se měnil. Muži odcházeli na frontu, někteří členové se přidali až déle. Je mezi nimi i několik žen, které si vzaly Němce, byly však české národnosti. Byly to například Beatrice (Božena) Keil, manželka Richarda Keila (rozená Francová), Anna Scharf, manželka Franze Scharfa (rozená Valášková), Helena Netopil, manželka Emila Netopila (rozená Bémová z Krčína) nebo Milada Menzel, manželka Richarda Menzela (rozená Hartmanová).⁵³⁸ Je zajímavé, že čistě německých manželství bylo ve městě velmi málo. V podstatě všechny ženy byly Češky, které si vzaly Němce, některé však do NSDAP nevstoupily a hlásily se stále k české národnosti.

V lednu 1943 mezi členy patřili: Johann Bittner, Johann Hartwich (Krčín), Josef Hencl (tkadlec z Plasnice narozený 1875, později se píše jako Henzel), Beatrice Keil, Friede Kučera, Ernst Lang, Karl Löw, Milada Menzel, Helena Netopil, Karl Pöschel, Antonie Pöschel, Anna Ptáček (později psána jako Ptatschek), Josef Penftel, Marie Penftel, Franz Rotter, Franz Scharf, Anna Scharf, Jaroslav Wenzlik, Franz Zabka, Josef Zeuner, Franz Zeuner, Filomene Zeuner, Sigfriede Zeuner, Anton Souček a Josef Waldmann. V roce 1944

⁵³⁷ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

⁵³⁸ *SOka Náchod*, Fond NSDAP Nové Město nad Metují, karton 1

přibyla Friede Keil, dcera Richarda Keila, která si změnila jméno „Božena“, které znělo příliš česky.⁵³⁹ Je tedy zřejmé, že více jak polovina Němců ve městě vstoupila do NSDAP. Jako Blockleiter, vedoucí buňky, je veden Richard Keil, po něm Karl Pöschel a nakonec Emil Netopil. Vše se měnilo, protože členové odcházeli na frontu. Je nutné uvést, že funkce Blockleiterra byla spíše politická a nebyla spojená s udáváním a kontrolou obyvatel. Pravdou ale je, že na buňku NSDAP v Novém Městě nad Metují udání chodila.⁵⁴⁰

7. 2. Hitlerjugend

V Novém Městě nad Metují byly také dvě skupiny Hitlerjugend, chlapci a děvčata. Dívky bydlely v hotelu Merkur na náměstí. Po městě chodily na procházky vedené svou učitelkou a zpívaly německé písně. Místní děti jim říkaly „Brunhildy“. Děvčat bylo okolo 140 ve věku 10-18 let. Chlapci byli ubytováni na Rezku.⁵⁴¹

Ten měla předtím v nájmu paní Řezníčková a bylo to oblíbené místo ubytování letních hostů. Rezek byl pro Hitlerjugend zabrán 1. dubna 1943.⁵⁴² V červnu 1943 přijelo do města 200 německých dětí. Povídalo se, že chlapci tam spolu zápasí až do úplného zničení soupeře, takto se cvičili pro boj.⁵⁴³ Počet chlapců se nakonec ustálil na 113. Jejich vedoucím byl Belgičan.⁵⁴⁴ Německé matky mohly své děti občas navštěvovat. I pro ně muselo být odloučení hrozné. Jedna matka se nemohla odloučit od své dcerky a ta se matky také nechtěla pustit. Matka si dcerku chtěla odvézt domů, to však bylo přísně zakázáno. Nakonec museli celou situaci vyřešit četníci a matku s dcerou od sebe odtrhnout.⁵⁴⁵ Návštěvy těchto matek byly pro město velmi složité. Možností ubytování bylo

⁵³⁹ *SOkA Náchod*, Fond NSDAP Nové Město nad Metují, karton 1

⁵⁴⁰ *SOA Zámorsk*, Fond MLS Hradec Králové, Richard Keil, LS 712/46

⁵⁴¹ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

⁵⁴² *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 32

⁵⁴³ Tamtéž, s. 70

⁵⁴⁴ Tamtéž, s. 94

⁵⁴⁵ Tamtéž, s. 103

málo a tak se hledala volná lůžka v domácnostech. Najednou jich přijíždělo až 80.⁵⁴⁶

Rezeckou ulicí chodili členové do města. Byli velmi dobře organizováni. Jednou se stalo, že jeden mladík utrl přes plot něco ze zahrady babičky pana Herziga. Ta mu vynadala a vedoucí oddílu se jí omluvil a už se to nikdy neopakovalo. Ve městě měli chlapci i různá cvičení. Jedno noční cvičení ale skončilo tragicky. Jeden z chlapců spadl do náhonu u mlýna a utopil se. Nebylo možné ho zachránit, protože tam byla vysoká voda, a proto si vyžádali zastavení vody a potom ho, již mrtvého, vytáhli.⁵⁴⁷

Poté Rezek opustili a bydleli v hotelu Rambousek ve městě. Skupina, která zde bydlela, měla mladého vedoucího, asi osmnáctiletého, pocházel z Hamburku a k Čechům se choval povýšeně. Byl na chlapce velmi přísný. Pronikavým hlasem jim dával různé povely, připravovali se na vojenskou službu. I ve 14 stupních chodili na rozcvičku pouze v trenýrkách a lidé je mohli často vidět, jak v poklusu obíhají město. Několikrát se stalo, že chlapci v trojstupech pochodovali za místní německou posádkou. Tito chlapci byli ve věku mezi 10 a 14 lety.⁵⁴⁸

Členové Hitlerjugend se měli ve městě opravdu dobře, k snídani měli chléb s pravým máslem a marmeládou, mohli si také neomezeně přidávat. Bylo to na nich vidět, protože v porovnání s místními dětmi byli „krev a mlíko“. Když byla sezona třešní, dostali čtyři velké koše. A citrusových plodů měli tolik, že je lidé viděli, jak s nimi po sobě házejí. Paní Hochová, která měla hotel Rambousek v pronájmu si pochvalovala, jak se má teď dobře, stejně si to před tím chválila paní Řezníčková z Rezku.

Té se už nyní tak dobře nevedlo. Na Rezek totiž v rámci „Heydrichovy rekreační akce“ jezdili na ozdravné pobyty čeští dělníci z Říše. Ti však sami

⁵⁴⁶ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944-1945, s. 18

⁵⁴⁷ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

⁵⁴⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 30

neměli nic a ve městě v obchodech škemrali o chleba. Dělníci přijeli vždy vlakem na nádraží a zde je uvítala městská hudba. Ta je dovedla na Rezek a tady pobýli jeden týden. Rekreatanti jezdili až do září 1944, kdy byly dovolené zrušeny. Ve všech turnusech se jich vystřídal kolem 1600.⁵⁴⁹

Německé děti z města odešly 30. ledna 1945. Bylo to těsně po požáru v hotelu Rambousek, nebylo to však způsobeno touto událostí. Odešli kvůli blížící se východní frontě.⁵⁵⁰

7. 3. Keilovi

Richard Keil⁵⁵¹, narozený 25. února 1902, bydlel v Novém Městě nad Metují v č. p. 42. Za manželku měl Češku. Vzhledem k jeho činnosti za války se může zdát divné, že neměl rodilou Němku, před válkou se však k německému nehlásil a s lidmi vycházel dobře. Jeho manželka Božena však svého manžela ve všem podporovala i přes svůj český původ. Pocházela ze Spů a za svobodna se jmenovala Francová. Ve městě začala být dost neoblíbená, stěžovala si, že ji české ženy ignorují. Říkala, že ona za nic nemůže a že „*děti táhnou s tátou a Božka (dcera) prohlásila, že si vezme jen Němce*“.⁵⁵²

Keil do města přišel zhruba ve dvaceti letech, původně pocházel z Plasnice, horské obce nedaleko Nového Města nad Metují. Po vypuknutí války se postavil do čela místních Němců a mluvil za ně.⁵⁵³ V letech 1922-1924 sloužil jako voják v československé armádě, poté pracoval až do roku 1939 jako truhlář. Ještě v roce 1938 byl během mobilizace v československé armádě a připravoval se na obranu Československa. Poté stál v čele místní NSDAP a 10. ledna 1943 odešel na východní frontu, kde zůstal až do konce války. Byl členem tzv. Baukompanie, takže samotného boje se neúčastnil.⁵⁵⁴

⁵⁴⁹ Tamtéž, s. 32

⁵⁵⁰ Tamtéž, s. 115

⁵⁵¹ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Kniha domovských příslušníků 1919- 1945, č. 1600

⁵⁵² *SOA Zámorsk*, Fond MLS Hradec Králové, Richard Keil, LS 712/46

⁵⁵³ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s 483

⁵⁵⁴ *SOA Zámorsk*, Fond MLS Hradec Králové, Richard Keil, LS 712/46, s. 8

Velmi činným se stal hned v roce 1939. Mluvil za místní německé obyvatele a dokonce byl informátorem tajné státní policie (více v kapitole Tajná státní policie). Richard Keil přinesl jako německý zplnomocněnec do Krčína vyhlášku, která se týkala krčínských Němců, a chtěl po starostovi, aby ji zveřejnil. Starosta František Slavík Keila požádal o povolení vystavené okresním úřadem, že vyhláška může být skutečně vyvěšena. Keil nic takového neměl a tvrdil, že ani nepotřebuje. Vyhláška tak zůstala na obecní úřadovně a Keil odešel s nepořízenou i když se o to snažil ještě celý následující týden.⁵⁵⁵ Františku Slavíkovi se takové jednání moc nevyplatilo. Později byl odvolán, protože se zdál okupační moci nespolehlivý.

Jak bylo napsáno výše, Keil pracoval jako truhlář v truhlárně Václava Vojtěcha. V roce 1940 odešel, protože měl další povinnosti a práci by nezvládal. Už v březnu 1939 byl Keil ve městě velmi neoblíbený. Truhlář Vojtěch vypověděl, že mu lidé vyhrožovali, že dokud bude Keila zaměstnávat, nebudou k němu chodit. Skutečně měl poté zakázek méně. Keila však nepropustil. Před svým vedoucím se Keil o Čechách nikdy špatně nevyjadřoval a dobře dělal svou práci.⁵⁵⁶

Richard Keil měl dvě děti, syna a dceru. Syn Otakar (1930) měl spoustu přátel mezi českými chlapci, byl však poznamenán ideologií, kterou vyznával jeho otec a pamětníci na něj vzpomínají jako na pozdějšího stoupence Hitlera.⁵⁵⁷ Jeho situace nebyla jednoduchá. Protože byl ze smíšeného manželství, Němci ho neuznávali jako plnohodnotného říšského Němce. Pro takové děti byl v Náchodě v hotelu Hron tzv. Schülerheim, kde z nich měli být vychováni správní Němci. Tam poté pobýval stejně jako jiné děti z Nového Města nad Metují, které měly česko-německé rodiče.⁵⁵⁸ Dcera Božena (1926) byla mezi dětmi za války dost neoblíbená. Jak bylo napsáno výše, obě Keilovy děti jezdily do školy do Náchoda. Vlakem jezdily s českými občany, které na

⁵⁵⁵ *SOkA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939- 1945 koncept, s. 186

⁵⁵⁶ *SOA Zámorsk*, Fond MLS Hradec Králové, Richard Keil, LS 712/46

⁵⁵⁷ Rozhovor s Milošem Havlem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 2. 6. 2016

⁵⁵⁸ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

nádrazí často provokovaly a byly drzé. Pokud je někdo napomenul, Božena Keilová mladší vyhrožovala, že to řekne doma a tatínek je udá. Božena také často pochodovala po městě se skupinou Němek, „heilovaly“ a zpívaly německé pochody tak nahlas, až lidé vybíhali na ulici, protože nevěděli, co se děje. Na procházky chodila zásadně s německými vojáky. Její otec při výslechu po válce vypověděl, že se dcera Božena chovala opravdu *ostře*. I na ně to už bylo moc. Keil například nechtěl, aby chodila s německými vojáky. Rodiče za to prý ale nemohli, vedli ji k tomu v Schüllerheimu v Náchodě.⁵⁵⁹

Nacistické smýšlení podle svědků Keil projevil už 15. března 1939. Bydlel v domě s českými obyvateli a řekl jim, že na dům vyvěsí vlajku s hákovým křížem. Češi protestovali a on prohlásil, že nyní je pánem on. Spor měl zejména se sousedkou Zdenou Sandtnerovou. A od té doby na domě pokaždé zavál prapor s hákovým křížem. Po porážce Francie však Keil doma nebyl a tak jeho sousedi vyvěsili prapor protektorátní. Když vrátil a viděl to, nařídil prapor vyměnit a všem měl vyhrožovat, že je pošle do koncentračního tábora. Výhrůžka směřovala také ke Zdeně Sandtnerové, které řekl, že má štěstí, že je v jiném stavu, jinak by ji nechal okamžitě sebrat. Tato událost byla popsána až zpětně po válce.⁵⁶⁰

7. 4. Jaroslav Venclík

Známostou osobou ve městě byl Jaroslav Venclík, narozený 22. dubna 1898. Po příchodu Němců se začal psát Jaroslauš Wenzlik. Pravdou ale je, že jeho předci se psali německým způsobem Wenzlík.⁵⁶¹ Po celou dobu války byl velmi činný, pracoval pro místní pobočku NSDAP a jako zástupce Němců působil i na radnici. V roce 1940 ho odvezlo gestapo a nějaký čas ho věznili v Hradci Králové. Neví se, z jakého důvodu, za měsíc byl však doma. Sice se přihlásil

⁵⁵⁹ SOA Zámorsk, Fond MLS Hradec Králové, Richard Keil, LS 712/46

⁵⁶⁰ Tamtéž, s. 2

⁵⁶¹ SOkA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Kniha domovských příslušníků 1919- 1945, č. 1935

k německé národnosti, narukovat ale nemusel. Vedl ve městě podnik důležitý pro válku.⁵⁶²

Dalo by se čekat, že po válce bude jeho osud nahnutý. Lidé si ho pamatují, jak v roce 1945 s bílou páskou na paži zametal ulice, nic víc se mu nestalo. Říkalo se, že když si pro něj v květnu 1945 přišli, on odemkl svou zásuvku u stolu a v ní byla schovaná udání, která psali Češi na Čechy. Je otázkou, co ho k tomu vedlo. Prezentoval se jako dobrodinec, který udání zadržel a nikdy je neposlal dál a tak zachránil spoustu lidí. Nedá se už však ověřit, zda nějaká udání předal na vyšší místa nebo ne. Nikdo se už nedozví, zda to všechno dělal pro své čisté svědomí nebo z vypočítavosti. Pravdou ale je, že díky tomu držel v šachu spoustu českých „vlastenců“, kteří za války udávali své sousedy.⁵⁶³

7. 5. Menzelovi

Další takovou rodinou, kde byl otec Němec a matka Češka, byli Menclovi, kteří se za války psali Menzelovi⁵⁶⁴. Měli tři syny, nejstarší Zdeněk byl za války přejmenován na Richarda, aby to znělo více německy. Tyto děti byly v hotelu Hron také. Jejich otec Richard (1909) musel narukovat do německé armády a dostal se do ruského zajetí. Před válkou pracoval jako krejčí a tyto dovednosti v zajetí uplatnil. Jeho výhodou bylo, že ač byl příslušníkem wehrmachtu, uměl skvěle česky. Takže se mu dařilo lépe, protože ho Rusové brali trochu jako „svého“. Ze zajetí se vrátil poměrně brzy.⁵⁶⁵ Jeho manželka Milada zůstala s dětmi sama. Z Nového Města pocházela, narodila se zde v roce 1914 do rodiny Hartmanových. Její manžel pocházel z Hejtmánkovic na

⁵⁶² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1939, s. 12

⁵⁶³ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

⁵⁶⁴ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Kniha domovských příslušníků 1919- 1945, č. 1706

⁵⁶⁵ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

Broumovsku. Odsunuti nebyli a pan Menzel se nezajetí vrátil z Nového Města.⁵⁶⁶

7. 6. Franz Scharf

Do města přišla v červenci 1944 zpráva, že na bojišti padl novoměstský občan Franz Scharf, který narukoval v březnu 1943. Smrt ho postihla v Rusku. Scharf byl kdysi důstojníkem československé armády. Bylo mu 34 let. Za manželku měl Češku Annu rozenou Valáškovou. Pocházel původně z Trutnova a ve válce zahynul i jeho bratr. Sice byl národností Němec, ve městě byl ale známý jako velmi hodný člověk. Jako prvnímú přisedícímú správní komise mu bylo doručeno hodně udání. On je nechával být a vyhazoval je. Ve městě se to vědělo. Často se za české obyvatele v různých záležitostech přimlouval.⁵⁶⁷ Zápis v kronice o jeho dobré povaze se shoduje i s výpověďmi svědků u Mimořádného lidového soudu. Různí lidé vypověděli, že Scharf je zachránil nebo se za ně někde přimluvil.⁵⁶⁸

7. 7. Jindřich Pollak

Bylo možné se setkat i s dalšími neobvyklými postoji. Mezi tyto občany bezesporu patřil Jindřich Pollak, Němec, který se však nikdy nenaučil pořádně česky. Narodil se 11. 8. 1895 v Teplicích. Rozumět mu sice bylo, ale jeho řeč byla spíše komická. Miloval divadlo, ale protože špatně mluvil, nikdy nemohl hrát. Pomáhal aspoň v zákulisí, zabýval se například přípravou scén. Při jedné hře bylo třeba měnit osvětlení a vybuchla modrá žárovka, měla dávat právě modré světlo. Zezadu se ozvalo „*Modrý šáryfka švetlo nič*“. Je tedy zřejmé, jaká byla jeho čeština, přesto se Pollak nepřihlásil k Němcům a zůstal občanem protektorátu. Bylo to v té době ve městě výjimečné, protože okupační moc apelovala na německé občany, aby se přihlásili. Nakonec se mu to vyplatilo. Vyhnul se totiž branné povinnosti, která se ke konci války vztahovala i na muže jeho věku. Bylo tomu tak i přesto, že byl rodilý Němec. V dokumentech

⁵⁶⁶ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Kniha domovských příslušníků 1919- 1945, č. 1706

⁵⁶⁷ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 45

⁵⁶⁸ *SOA Zámorsk*, Fond MLS Hradec Králové, Richard Keil, LS 712/46

to ale neměl a Němci takovéto zákony ctili.⁵⁶⁹ Ještě v červnu 1945 si změnil jméno na „Polák“.⁵⁷⁰

Jindřich Pollak bydlel v Nádražní ulici č. p. 108. Živil se jako ladič pian. Byl ženatý, jeho manželka Julie pocházela z Nového Hrádku, děti však neměl. Vyučoval také hře na hudební nástroje a hrál jako bubeník v tanečním orchestru Václava Valáška. Měl kompletní kouzelnické vybavení a různé organizace si ho často zvali na vystoupení. Jednoznačně patřil k zajímavým lidem, kteří se podíleli na kulturním životě ve městě.⁵⁷¹ Po válce byl členem komise, která zajišťovala zabavený majetek Němců. Jeho přičiněním se na zámek dostal klavír z Broumova.⁵⁷²

7. 8. Německá posádka

Kromě německých civilních obyvatel města sídlila v městských kasárnách posádka wehrmachtu. Bylo zde stabilně okolo čtyř set německých vojáků, počty se pohybovaly mezi dvěma až šesti sty, ale jednu dobu bylo ve městě pouze padesát vojáků. V Novém Městě nad Metují byli natrvalo až od června 1940. Celé posádky i s veliteli se tu často střídaly. Největší úbytek vojáků byl na podzim 1942, to téměř všichni, krom nemocných, odjeli na frontu. Velitel posádky se vždy přišel s vedením města rozloučit. Zpočátku byl problém s vojenským cvičištem. Československá armáda jej měla Na Popluží, tedy pozemku Václava Bartoně z Dobenína. Přes rok se tam ale nic nedělo a tak nechal majitel pozemky zorat a rostla na nich krásná úroda. Muselo se tedy hledat jinde, nakonec bylo vybráno místo na Husím krku. To však bylo daleko a tak chodili vojáci raději na Palátovu louku.⁵⁷³

⁵⁶⁹ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

⁵⁷⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Kniha domovských příslušníků 1919- 1945, č. 2393

⁵⁷¹ DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 225

⁵⁷² Rozhovor s Miloslavem Vondřejcem (nar. 1947) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 21. 6. 2016

⁵⁷³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 22

Později bylo obnoveno cvičiště Na Popluží. Zde měly vykopané dokonce i zákopy.⁵⁷⁴ Vojáci na něj chodili přes celé město a u toho si prozpěvovali veselou píseň Juli Juli cha cha.⁵⁷⁵ Vždy když opustili obytnou zástavbu, zpěv ustal, ale hned, jak se při zpáteční cestě objevili mezi domy, znovu spustili. Mělo to mít zřejmě i psychologický účinek na obyvatele města.⁵⁷⁶ Jediný okamžik, kdy vojáci nezpívali, byla velká porážka u Stalingradu. To potom městem jen potichu procházeli, bez energie.⁵⁷⁷ Kolem města se cvičili i ve střelbě. Na skále pod Františkem měli bíle namalovaný velký tank. Na něj stříleli pancéřovými pěstmi a nanečisto si tak zkoušeli zacházení s touto zbraní. Rány ze střelby byly slyšet až ve městě. Obrázek tanku byl na skále vidět ještě dlouho po válce.⁵⁷⁸

Ve městě s nimi žádné problémy nebyly. Docela dobře se s Novým Městem nad Metují sžili. Jedinci se chovali slušně a lidé je mohli často potkávat, když nakupovali v místních obchodech.⁵⁷⁹ Jejich slušné chování potvrzuje i místní kronikář. Nikdy neprovokovali, nechovali se povýšeně a byli spíše zdrženliví. Chodili pěkně oblečení, měli nové uniformy i boty. Vojáci byli často velmi mladí a ve městě se střídali. Nikdo zde nepobyl dlouho. Vždy před odjezdem se nechávali fotografovat a místní fotograf Jansák měl velké zisky. Když nějaký oddíl odjížděl na frontu, vojáky to dost mrzelo. Vždy doufali, že se do města brzo vrátí.⁵⁸⁰

Co se týče národnostního složení německé posádky, bylo velmi pestré. V žádném případě zde nebyli jen Němci z Říše, i když z Braniborska nebo Bavorska jich bylo hodně. Část mužů pocházela z Rakouska. Velká část posádky ale uměla výborně česky. Byli v ní totiž sudetští Němci, kteří češtinu

⁵⁷⁴ Rozhovor s Václavem Hladíkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 1. 7. 2016

⁵⁷⁵ Rozhovor s Milošem Havlem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 2. 6. 2016

⁵⁷⁶ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

⁵⁷⁷ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucií Koudelkové 10. 9. 2015

⁵⁷⁸ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

⁵⁷⁹ Tamtéž

⁵⁸⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 24

ovládali dobře, protože ji až donedávna používali ve škole nebo na úřadě. Další skupinou byli Němci z protektorátu, to je stejný případ, čeština jim byla blízká, i když ne všem. Narukovat ale museli i Češi, kteří po říjnu 1938 zůstali na sudetském území, protože například pocházeli ze smíšených rodin, nebo zde měli majetek, který nechtěli opustit a přihlásili se k německé národnosti. Stávalo se například, že česká rodina musela poslat do německé armády všechny syny, často o ně přišla, a rodiče bývali v roce 1945 odsunuti, přes svůj český původ. Když se tito muži procházeli po městě, soukromé hovory nevedli v předepsané němčině, ale kolemjdoucí slyšeli češtinu.⁵⁸¹

Ne všichni vojáci však s nacistickou ideologií souhlasili. Ilustruje to i tento příklad. Němci chodili překovávat koně do Ježkovy kovárny v Krčíně. Pracoval zde i Jaroslav Vymetálek. Ten vzpomíná, že novoměstské posádce jednu dobu velel učitel z Drážďan (jméno bohužel neví), který byl antifašistou. Do kovárny chodil potají poslouchat zahraniční rozhlas. Vysílání bylo v češtině, kterou neovládal, a tak mu paní Ježková zprávy překládala do němčiny. Byla totiž jako mladá „na handlu“, takže jazyk ovládala dobře. Jaroslav Vymetálek jednou důstojníka přistihl při poslechu osobně. Němec tehdy zbledl a ptal se, zda mu může věřit. Pan Vymetálek mu odvětil, aby neměl strach. Důstojník slíbil, že po válce přijede na návštěvu. Svému závazku ale nemohl dostát, byl odvelen na frontu a zemřel při náletu na vlak.⁵⁸²

Kovárnu jednou navštívila i skupina vlasovců. Byli to prostí vojáci a neuměli německy, mezi sebou mluvili rusky. Německy se domluvil pouze jejich velitel. Chtěli po kovářském mistrovi Ježkovi nějakou kořalku. Během večera propili motorový kabel. Ten se v kovárně hodil, podobných věcí byl nedostatek. Mistr však tušil, že jen co vojáci vystřízliví, budou chtít kabel zpět. Ježek tedy nakázal Jaroslavu Vymetálkovi, aby kabel ukryl pod kovářské uhlí. Ten na něj tedy naházel třicet metrů. Velitel vlasovců ráno kabel hledal, vzal Jaroslava Vymetálka za vlasy, mířil na něj pistolí a vodil ho po dílně ve snaze kabel najít.

⁵⁸¹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 19

⁵⁸² Rozhovor s Jaroslavem Vymetálkem (nar. 1929) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 26. 7. 2016

Říkal mu, že za to může on a že jestli kabel najde, zastřelí ho. Nic se však nenašlo, tak mu nemohl nic dokázat.⁵⁸³

Kovář Miroslav Ježek byl velmi svérázný člověk, z Němců si nic moc nedělal. Jednu dobu chodil do kovárny německý voják, který byl velkým nacistou. Nebyl ale nijak chytrý. Jednou se s ním pan Ježek bavil a česky mu řekl: „*Hitler? To je zrovna takovej trouba, jako seš ty.*“ Německý voják rozuměl pouze slovu Hitler a odpověděl: „*Hitler? Ja, gut, prima.*“ Pan Ježek se tomu smál, celý rozhovor ale slyšel další německý voják, který mluvil česky. Kovárovi řekl, že má sice pravdu, ale říkat se to nesmí a že kdyby mu onen voják rozuměl, už by se houpal na jabloni. Druhý voják se vrátil jako raněný z ruské fronty a kvůli tomu, co tam viděl, byl v represivních opatřeních velmi umírněný.⁵⁸⁴

Vojákům se v Novém Městě nad Metují tedy líbilo. Rádi nakupovali v cukrářstvích, řeznictvích, pekařstvích a často navštěvovali místní hostince. Velmi si pochvalovali českou kuchyni. Co nejvíce se snažili přilepšovat svým rodinám doma, proto je lidé dennodenně vídali na poště, jak stojí s balíčky ve frontě.⁵⁸⁵ Kronikář Jan Voborník zaznamenal jednu úsměvnou příhodu, kterou zažil. Přišel za ním německý poddůstojník a ptal se, kde by našel jistého člověka. Kronikář odpověděl, že bydlí na Komenského třídě. Voják odvětil, že neví, kde to je. Voborník mu řekl, že je to naproti klášteru, německý voják netušil, kde je klášter. U dohadování byl přítomen strážník Franc, který Němci řekl: „*Bydlí vedle cukráře Tomka, víte, kde je cukrárna Tomek?*“ To voják věděl a mohl odejít. Tento příklad dobře ilustruje to, že němečtí vojáci znali ve městě skvěle cukrárny, obchody a restaurace, protože byli jejich častými návštěvníky.⁵⁸⁶

Německá vojenská posádka byla velkou atrakcí pro místní děti, hlavně chlapce. Ti se chodili dívat, jak Němci pochodují, a pozorovali u toho jejich zbraně.

⁵⁸³ Tamtéž

⁵⁸⁴ Tamtéž

⁵⁸⁵ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 22

⁵⁸⁶ Tamtéž, s. 27

Stávalo se i to, že se malé děti nechali strhnout radostným zpěvem vojáků a pochodovali za nimi.⁵⁸⁷ Stejně tak dospělí si tuto podívanou oblíbili, písně, které zaznívaly, byly veselé. Dost lidí je umělo a prozpěvovali si je s vojáky. I menší skupinky vojáků, které chodily po městě, často zpívaly. Měli s sebou například píšťaly nebo bubínky a to se opět velmi líbilo dětem.⁵⁸⁸ Právě děti si na vojáky často hráli. Menší chlapeci, mohlo jim být asi pět až sedm let, pochodovali pod okny německých kasáren a zpívali: „*Pro tatíčka Masaryka život dáme.*“ Němečtí vojáci byli v oknech, na tu podívanou koukali a smáli se. Buď chlapcům nerozuměli, nebo nechtěli zakročit. Rodiče si chlapce poté hlídali lépe.⁵⁸⁹

Ke kasárnám chodila i skupina chlapců z Přibyslavi. V létě 1944 si jeden z nich přečetl doma jméno „Churchill“. Říkali si, že by to mohlo být něco, co vojáky rozčílí. Děti stály pod okny a volaly na vojáky: „*Churchill, Churchill*“, ale ti se tomu jen smáli a opalovali se v oknech. Možná dětem taky neporozuměli, chlapeci totiž nevěděli, jak se slovo vyslovuje, proto ho volali tak, jak se to píše.⁵⁹⁰

Vojáci měli i vlastní kapelu. Ta ve městě občas vystupovala a hrála i při různých slavnostních událostech. Například před hotelem Victoria, dříve nazývaný Rychta. Vojáci zde v roce 1942 skládali přísahu, bylo jich 600. Poté odjeli na frontu. V této době byli ubytováni nejen v kasárnách, ale i v živnostenské škole, kinu Sport (sokolovně), dívčí měšťanské škole a Holubcově továrně.⁵⁹¹

Pro posádku byla často pořádána různá představení, koncerty nebo jiné zábavné večery. Program se konal zhruba jednou za 14 dní. Vystoupení byla různého druhu. V roce 1944 například toto: „*Posledně tančila před tím*

⁵⁸⁷ Rozhovor s Milošem Havlem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 2. 6. 2016

⁵⁸⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 22

⁵⁸⁹ Rozhovor s Annou roz. Berkovcovou (nar. 1936) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 9. 6. 2016

⁵⁹⁰ Rozhovor s Ladislavem Ptáčkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 10. 11. 2016

⁵⁹¹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 24

*publikem tanečnice, už dost stará, moc málo hezká, téměř úplně nahá! Měla jen jakési tenoučké plavky, jaké nosívali muži. Ani podprsenku neměla!*⁵⁹²

Kronikář byl tímto vystoupením velmi pobouřen.

Počet německých obyvatel ve městě zvyšovaly kromě vojáků i jejich manželky. Ve městě se pro ně sháněly byty. Často se zabíraly proti vůli jejich majitelů. Tyto manželky si museli brát na byt například vdovy nebo vdovci.⁵⁹³

Manželky německých vojáků měly při nakupování přednost, i na vesnicích jim museli vyjít vstříc.⁵⁹⁴

Na konci války se složení místní posádky změnilo. Byli zde chlapci staří maximálně šestnáct až sedmnáct let. Zásobování nebylo dobré a tak tito mladičcí vojáci obcházeli v dubnu 1945 město a okolní vesnice a prosili o chleba.⁵⁹⁵ Nabízeli také k prodeji své zbraně a doufali, že za ně získají cigarety.⁵⁹⁶ Do města přišlo několik tisíc mužů na konci dubna 1945. Nebyli to tedy muži, spíš opět zrovna odrostlé děti. Po městě se povídalo, že se z města stane pevnost.⁵⁹⁷

⁵⁹² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 31

⁵⁹³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 82

⁵⁹⁴ Tamtéž, s. 76

⁵⁹⁵ Soukromá kronika Zdeňka Rydla, s. 30

⁵⁹⁶ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 147

⁵⁹⁷ Tamtéž, s. 151

8. Židovské obyvatelstvo

Ve městě žilo v tuto dobu 21 osob, které se hlásily k židovskému vyznání. 5 obyvatel židovského původu vstoupilo do Církve českobratrské evangelické a 3 zůstali bez vyznání. Celkem je tedy k 14. květnu 1939 vedeno 29 obyvatel židovského původu.⁵⁹⁸

Několik židovských rodin bydlelo na náměstí. Tam, kde je dnešní muzeum, žili Pickovi. V prvním poschodí dnešní Základní umělecké školy bydleli Steinerovi. Vedle hotelu Merkur žili Frischmannovi a v domě, kde donedávna žil Vladimír Rocman, bydleli Kohnovi. Rodina doktora Šidlofa pobývala v Komenského ulici, kde měl i ordinaci. Bleyerovi a Hönigovi bydleli Pod bránou. Dále zde bylo ještě několik jednotlivců.⁵⁹⁹

Protože Nové Město nad Metují leželo v pohraničí, z blízkého Německa se hlasitě ozývala protizidovská propaganda. Židovské rodiny v pohraničí, zejména napojené na státní správu, často chtěli do bezpečnějšího vnitrozemí. Tento osud postihl i rodinu Lehnerovu. Pan Lehner byl notářem v Novém Městě nad Metují, odstěhoval se do Mělníka, kde toto povolání také vykonával. Ve městě měli dům, který koupili po Václavu Slavíkovi, padlém v 1. světové válce. Pan Lehner tento starý dům přestavěl, nechal dát nová okna, opravil fasádu a nad průjezdem nechal zbudovat krytý balkon. Když toto všechno opouštěli, muselo jim být opravdu hrozně.⁶⁰⁰

Právě pro židy začalo velmi tíživé období. Ve městě vykonávali rozličná povolání a vlastnili zde nemovitosti. Žilo tu několik velmi vážených rodin. V pamětní knize města je zmíněno, že příchod německé armády prožívali židovští spoluobčané dost těžce. Paní Marie Frischmannová, majitelka výroby lihovin, se nervově zhroutila. Hanuš Hönig, majitel sodovkárny, odletěl několik dní před příchodem Němců do Velké Británie a to mu také zachránilo život. Bohužel jeho rodina se za ním nedostala a ve městě zůstala. Další

⁵⁹⁸ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207- 722- 7/32, s. 10

⁵⁹⁹ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

⁶⁰⁰ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucií Koudelkové 25. 11. 2015

významnou osobností ve městě byl okresní lékař Josef Šidlof. Úřadu byl zbaven a nemohl ani vykonávat lékařskou praxi. Své povolání nesměl vykonávat ani advokát Rudolf Steiner.⁶⁰¹

Další váženou osobností ve městě byl Josef Pick, majitel pletárny. Po dlouhou dobu zasedal v obecním zastupitelstvu a v městské radě.⁶⁰²

Doktor Josef Šidlof, narozený roku 1900, bydlel v Komenského ulici č. p. 12 se svou ženou Martou (1904) a dcerou Evou (1929).⁶⁰³ Byl nejen výborným lékařem, ale také skvělým člověkem. Nehlásil se k židovské víře a považoval se za Čecha a vlastence. Jeho rodina oficiálně vystoupila z židovské náboženské obce a během války zůstala bez vyznání.⁶⁰⁴ I další židovští občané se snažili zachránit tím, že oficiálně změnili svou víru, a tak k českobratrské církvi přestoupili Hanuš Hönig (1897), Zdeňka Hönigová (1904), Otto Dimitri Hönig zvaný poté Míťa (1927), Miluše Hönigová (1930) a Zdeňka Frischmannová (1917).⁶⁰⁵

Už od dob Rakouska-Uherska byla zajištěna rovnoprávnost mezi židovským obyvatelstvem a ostatními občany země. Za protektorátu však musela být podle německého vzoru prověřena „árijská čistota“. Každý státní zaměstnanec musel z matrik doložit nejméně tři generace zpět v přímé linii, že žádný jeho předek nebyl židovského původu. Prokázání se týkalo i jejich manželů. Po předložení tohoto výpisu byli potvrzeni ve svých funkcích.⁶⁰⁶ Opět to bylo další velké papírování a na úřadech a farách se tvořily dlouhé fronty.⁶⁰⁷

Dne 6. září 1939 vydal okresní úřad vyhlášku, která zakazovala, aby židé navštěvovali novoměstská restaurační zařízení. Byly to: hotel Rambousek, hotel Na Rychtě, hotel U Nádraží, hotel Truněček, hotel Merkur, hotel

⁶⁰¹ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 471

⁶⁰² *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 98

⁶⁰³ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207- 722- 7/32, s. 10

⁶⁰⁴ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 25. 11. 2015

⁶⁰⁵ *Národní archiv*, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207- 722- 7/32, s. 10

⁶⁰⁶ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 25. 11. 2015

⁶⁰⁷ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 18

Brouček, Kuřátkova restaurace, lázně Rezek a hostinec v sokolovně. Od tohoto dne měly všechny tyto podniky nápis „Juden nicht zugänglich“, tedy Židům nepřístupno. Všechny židovské podniky musely být zřetelně označeny nápisem „židovský podnik.“ Byly zasaženy i další oblasti jejich života. Například na plovárně museli mít vyhrazené zvláštní místo. Pokud by se tak nestalo, nesměli tam vůbec chodit.⁶⁰⁸ Dne 23. září byly všem židovským občanům odebrány rádiové přijímače. Vybírali je dva četníci a dva městští zřizenci, tedy nikoli Němci.⁶⁰⁹

Jak bylo napsáno výše, židovští obyvatelé vykonávající lékařskou či advokátní praxi nemohli svá povolání dále vykonávat. Stejně tak byli ale omezováni i majitelé místních podniků. Jednalo se především o Marii Frischmannovou, která vlastnila výrobu lihovin, Artura Kohna, který provozoval tkalcovství a Filipa Höniga, majitele sodovkárny. Jejich podniky mohli fungovat pouze pod vedením „árijských“ zástupců. Josef Pick, který měl pletářství, výrobu úplně zastavil a stroje rozprodal. Do města se v červenci 1939 přistěhoval z Plzně Vilém Bleyer, zeť Josefa Picka. V Plzni totiž nemohl vykonávat advokátní praxi. Nebylo však možné, aby židé „seděli doma“ a tak museli jít do jiného zaměstnání. Vilém Bleyer byl například zaměstnán u zahradníka Václava Matoulka, zahradníka na Hradčanech.⁶¹⁰

Na podzim 1940 vyšlo nařízení, které zakazovalo „árijským“ občanům styky s židovským obyvatelstvem. Bylo zakázáno zdravit je, zastavovat se s nimi na ulici nebo se s nimi dokonce navštěvovat.⁶¹¹

Dne 15. října 1940 bylo vydáno nařízení, které židům ukládalo sepsat majetek a přihlásit všechny sbírky drahých kovů nebo umělecké předměty. Výnosem

⁶⁰⁸ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s 487

⁶⁰⁹ Tamtéž, s 489

⁶¹⁰ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 18

⁶¹¹ Tamtéž, s. 18

ministerstva zahraničí byly zrušeny jejich vkladní a spořitelní knížky. Je jasné, že židovské obyvatelstvo bylo časem omezováno více a více.⁶¹²

Od března 1941 byla upravena nákupní doba pro židovské zákazníky „árijských“ obchodů. Nyní mohli nakupovat pouze od 15 do 17 hodin, neuposlechnutí se trestalo vězením nebo vysokou pokutou. Mezi další omezení patřil zákaz rybaření, všichni museli odevzdat své rybářské lístky, v Novém Městě nad Metují se to však netýkalo nikoho. S okamžitou platností také byly uzavřeny židovské modlitebny, ve městě se nenacházela žádná. Policie také dostala pokyn, aby vzala do vazby každého, kdo by se na ulici k židům přátelsky hlásil. Ve městě měli židovští občané spoustu přátel, návštěvy se nyní začaly konat tajně.⁶¹³

Židovské děti už v září 1941 nenastoupily do školy. Bylo však povoleno, aby se učily pohromadě v některém ze soukromých bytů a učitelem mohl být také žid. Nesměly ale dostávat vysvědčení. Novoměstské děti, kterých bylo pouze 5, se scházely v domě doktora Josefa Šidlofa na Bořetíně, který měl sám školou povinnou dceru Evu. Rodiče se ve výuce střídali, nejdéle učil obchodník Artur Kohn. Dojížděly sem i některé děti z Dobrušky.⁶¹⁴ V roce 1942 přibyl k dětem ještě malý Petr Frischmann. Kohnovi byli bezdětní, dva synové jim zemřeli. Jeden hned při porodu v roce 1937, ani nedostal jméno. Druhý se narodil v roce 1939, dostal jméno Jiří, ale bohužel zemřel po dvou měsících. Rodiče z toho byli velmi špatní, nevěděli ale, že by takto malé děti před smrtí ve vyhlazovacím táboře stejně nezachránili.⁶¹⁵

Od 19. září 1941 byli židé v protektorátu nuceni nosit označení. Jednalo se o žlutohnědou šesticípou hvězdu, která měla být umístěna na oblečení v levé části hrudníku. Dodržovali to všichni a tak od září chodili po městě židovští

⁶¹² Tamtéž, s. 30

⁶¹³ Tamtéž, s. 30

⁶¹⁴ Tamtéž, s. 70

⁶¹⁵ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Kniha domovských příslušníků 1919- 1945, č. 1751

občané s Davidovou hvězdou. Kronikář uvádí, že židé v Novém Městě nad Metují se nedrželi v ústraní a v ulicích je bylo často vidět.⁶¹⁶

Již v roce 1941 se musely některé židovské rodiny vystěhovat ze svých domovů. Jednalo se o Artura Kohna s manželkou, který měl dům na náměstí. Bydlel v jednom bytě a zbytek domu pronajímal. Svůj byt musel opustit a ten byl dán rodině Richarda Keila. Dále se ze svého domu musel vystěhovat doktor Josef Šidlof s rodinou, jehož dům získal Němec Franz Zeuner. Domov opustila i rodina Rudolfa Steinera. Všechny tři rodiny byly ubytované v přízemí Kohnova domu č. p. 41, bývalém skladišti a v kanceláři. Vystěhovat se musela i Marie Frischmannová, vdova, a do jejího domova se nastěhovaly německé rodiny Žabkovi a Menclovi.⁶¹⁷

V březnu 1942 se rozšířila zpráva, že dům Josefa Šidlofa koupil Emil Netopil, úředník u firmy Příbyl v Krčíně. Richard Mencl měl koupit dům Artura Kohna, Karel Pöschel dům Jiřího Frischmanna na náměstí a Jaroslav Venclík dům Josefa Picka. Všichni „kupující“ byli Němci.⁶¹⁸

V roce 1942 bydlela v domě Artura Kohna rodina Menclova a Keilova. Oba muži byli na frontě a manželky Češky zůstaly doma. Začalo se říkat, že v tomto domě straší. Údajně se samo rozsvěcovalo a zhasínalo světlo. Dále se tam měl sám spouštět vodovod. Dva četníci tam byli dvě noci na stráž, ale nic nezjistili. Pravděpodobnější než verze se strašidly bylo to, že tyto kousky měl na svědomí nějaký český člověk, který se chtěl německým rodinám pomstít. Četníci ale na nikoho nepřišli. Rodiny tak byly celému městu pro smích.⁶¹⁹

I v roce 1942 byl židovským obyvatelům komplikován život. Vyhlášky se týkaly i zdánlivých drobností, například, že všichni židé jsou vyřazeni z odběru česneku (kterého bylo málo a nedostával se ani na české lidi). Dále nesměli

⁶¹⁶ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 69

⁶¹⁷ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 70

⁶¹⁸⁶¹⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 10

⁶¹⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 29

odebírat české noviny.⁶²⁰ V únoru jim byl zapovězen odběr vepřového masa. Také jim bylo zakázáno vyvěšovat vlajky, bez toho se však jistě obešli. Dále nemohli nakupovat brašnářské zboží jako kufry nebo aktovky.⁶²¹ V květnu 1942 bylo vyhlášeno, že zaměstnání musí opustit všichni veřejní zaměstnanci, jejich manžel nebo manželka je židovského původu, nebo oni sami jsou „židovští míšenci“. V Novém Městě nad Metují se to netýkalo nikoho. Dcera Josefa Picka Marta si vzala Čecha Josefa Hráského, žili spolu ale v Praze.⁶²²

Do města přišla jako první zpráva o odchodu židů z Náchoda. I Novoměstští občané v roce 1942 znali datum odjezdu. Obecně se vědělo, že jedou do Terezína. Před odjezdem, v prosinci, chodili *bledí, zdrcení, na nikoho nepohledí, tím méně promluví*. Kronikář Voborník s nimi nijak nesoucítil. Jeho antisemitismus je ze zápisu jasně znát. Uvádí například, že židé byli v našem městě vždy cizorodý prvek, Češi k nim nechovali žádné sympatie a hodně židů bylo ve městě nenáviděno. Tuto verzi nepotvrdil ani jeden pamětník, ba naopak. Zjištěné informace svědčí o tom, že židovští spoluobčané byli ve městě oblíbení. Co se týče víry, nebyli nijak ortodoxní, proto se o cizorodém prvku také nedá mluvit. Kronikář jim vyčítal také to, že mluvili často německy. Dále mu vadilo, že se „cpali“ do veřejných organizací a spolků.⁶²³ Doktor Josef Šidlof byl před válkou předseda sdružení rodičů při škole v ulici Komenského a do této funkce byl právoplatně zvolen. Ve výboru pracovala i Zdeňka Hönigová.⁶²⁴

V tuto dobu se už vědělo o podmínkách, které v Terezíně panovaly. V pamětní knize jsou zhodnoceny zápisem: „*V Terezíně se prý mají Židé velmi zle. Co by se prý do Terezína nevešlo, bude posláno do Polska.*“ Židé z Náchoda a Rychnova nad Kněžnou museli opustit své domovy 14. prosince 1942. Novoměstské občany to čekalo v pátek 18. prosince spolu s dobrušskými.

⁶²⁰ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 4

⁶²¹ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 5

⁶²² *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 24

⁶²³ Tamtéž, s. 146

⁶²⁴ *SOKA Náchod*, Fond Archiv školy Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1936- 1941, nestr.

Jejich první cesta vedla do Hradce Králové, zde měli tři dny čekat a odtud už jeli přímo do Terezína. Ve městě zůstal pouze pan Bondy, který měl syna s „árijkou“ Ludmilou Pokornou. Byli sice rozvedeni, ale do první vlny transportu nemusel. Odjel až v roce 1944, o život nakonec přišel. Odchod židů komentuje Voborník větou: „*Jako Židy je nelituje nikdo, ale jako matky nebo otce, tedy rodiče.*“⁶²⁵ Pokud se v tehdejší společnosti objevovaly názory tohoto typu, není divu, že proti židovskému útlaku nikdo nezakročil. O to více je nutné vyzdvihnout lidi, kteří se nebáli za cenu ohrožení života svým židovským spoluobčanům pomáhat.

Voborník si na ně ve svých zápiskách vzpomněl ještě o několik dní déle. Píše: „*Tak Židé už jsou pryč, jsou v Hradci. Sem tam na ně někdo vzpomene, snad každý řekne, že je neměl rád, a že nelituje, že jsou pryč, spíše naopak, jen ten úder zdá se jim příliš tvrdý. Zejména litují matky a děti, kteří se musí od sebe oddělit, litují je právě jen jako mámy a děti. Někdo polituje i staré Židy, více však nic.*“⁶²⁶ Tento komentář je ještě cyničtější než všechny ostatní. Když si člověk představí, jaké hrůzy tito lidé zakusili a že až na výjimky přišli o život, nechce se tomu ani věřit. V tomto zápisu je také skryto i něco jiného. Píše, že lidé litují rodiče, jejich děti a staré židy. Tím vlastně pokryl veškeré obyvatelstvo. Pravdou je, že je lidé postrádali a jejich osud nebyl aspoň některým lhostejný.

Podle kronikáře měl říct jeden z židů směrem k novoměstským obyvatelům: „*Dnes my odjíždíme, avšak brzy přijde řada i na vás, jenomže my aspoň jedeme a vy půjdete pěšky.*“ To mělo vzbudit u posluchačů nevoli. Nedá se nijak ověřit, zda byla tato věta skutečně pronesena, spíše však ne. Lze tak usuzovat z toho, že Voborníkovy informace jsou vždy přesné, u každé příhody se snažil zjistit přesná jména aktérů. Vzhledem k malému počtu židovských obyvatel ve městě by byl řečník jistě identifikován a ke kronikáři by se to doneslo.⁶²⁷

⁶²⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 147

⁶²⁶ Tamtéž, s. 150

⁶²⁷ Tamtéž, s. 151

Spousta židů takovýto osud neunesla a spáchala sebevraždu. Ve městě bydlel podle kronikáře u židovské rodiny Müllerových František Brunner z Prahy. Jednalo se však spíše o rodinu Goldsteinovu, Marie Goldsteinová byla rozená Müllerová a nikdo toho jména již nežil. František Brunner z ničeho nic zmizel. U řeky byl nalezený jeho kabát a v něm peníze a legitimace. Tak se soudilo, že se utopil.⁶²⁸ Nebyla to pravda, fingoval svou sebevraždu a našel úkryt u Elfrídy Papežové. Tato novoměstská učitelka hudby si zaslouží velký obdiv. Spolupracovala s dalšími občany Nového Města nad Metují, aby Brunnerovi pomohla. František Brunner se poté tajně vydal do Prahy za svou milou a byl zatčen. Válku však přežil.⁶²⁹ Zásluhy Elfrídy Papežové jsou o to větší, že pocházela ze smíšeného manželství, její matka byla Němka a ona sama se v Německu i narodila.⁶³⁰

Na začátku roku 1944 byl svážen nábytek z židovských domácností do letní restaurace hotelu Rambousek. Poté přijelo nákladní auto a vše odvezlo do Hradce Králové. Tam byl svážen veškerý židovský majetek ze severovýchodních Čech.⁶³¹

8. 1. Transport

Všichni židé z Nového Města nad Metují odjeli do Terezína 21. prosince 1942. Odjížděli z Hradce Králové transportem Ci. Celkem odjelo 550 osob, z toho přežilo pouze 48, zahynulo 502 osob.⁶³² Pouze pan Bedřich Bondy odjel 8. 5. 1943 z Prahy do Terezína transportem Da. Měl za manželku Češku a společně měli syna, který do sběrného tábora nemusel. Před transportem se zachránili Hanuš Hönig a jeho syn Mít'a Hönig, kteří včas emigrovali do Velké Británie, ne však společně. Otec odjel už v roce 1938, jeho syn Mít'a se dostal do Velké

⁶²⁸ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 178

⁶²⁹ RŮŽIČKA, Vladimír. *Nejen jména na pomnících*. Brno, 2008. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí diplomové práce Pavel Holman, s. 43

⁶³⁰ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Kniha domovských příslušníků 1919- 1945, č. 926

⁶³¹ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 15

⁶³² TRANSPORT CI (21. 12. 1942 HRADEC KRÁLOVÉ -> TEREZÍN). *Holocaust.cz* [online]. [cit. 2016-06-01]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/transport/130-ci-hradec-kralove-terezin/>

Británie jako jedno z „Wintonových dětí“. Podařilo se ho dostat do jednoho z posledních transportů do Velké Británie, o které se zasloužil Nicholas Winton, zachránce 669 židovských dětí z protektorátu.⁶³³ Manželka pana Höniga Zdena a jejich dcera Milada odjet už nestihly.⁶³⁴ Do Terezína přijeli všichni společně, jejich další cesty se už liší. Téměř všichni však nakonec našli smrt ve vyhlazovacím táboře Osvětim.

Ještě v Terezíně zemřely dvě nejstarší účastnice transportu. **Františka Weislová** (1863), matka Marty Steinerové, přišla o život již 30. prosince 1942, v Terezíně tedy strávila pouze několik dní. Jako další zemřela **Žofie Goldzeilerová** (1869) a to 14. února 1943. Podmínky, ve kterých tito lidé žili, byly velmi náročné, lékařská péče a pravidelná strava chyběly. Není tedy divu, že nejvíce trpěli ti nejstarší.

První transport do Osvětimi, ve kterém byli obyvatelé Nového Města nad Metují, vyjel z Terezína 23. ledna 1943, tedy měsíc po příjezdu Novoměstřáků, a nesl označení Cr. V něm odjeli manželé **Anna Kohnová** (1908) a **Artur Kohn** (1896). Ve stejném vlaku jela i **Irma Klárová** (1897), sestra Artura Kohna.

O tři dny později, 26. ledna 1943, byl vypraven transport Cs. Do něj byla zařazena rodina Bleierova, tedy **Vilém Bleier** (1890), **Marie Bleierová** (1904), dcera Josefa a Žofie Pickových, a jejich syn **Jiří Bleier** (1931). Terezín tento den opustila i **Marie Frischmannová** (1883), přestože její syn, snacha a vnuk zůstali v Terezíně.

Poté z Terezína přes půl roku neodjel žádný novoměstský žid. Až 6. září 1943 byl vypraven transport Dm, ve kterém byli **Josef Pick** (1873) a **Žofie Picková** (1882). Společně s nimi Terezín opustila ještě **Milada Hönigová** (1930) s matkou **Zdenou Hönigovou** (1904). Poslední část novoměstské skupiny odjela na sklonku roku 1943. Transportem Dr 15. prosince 1943 odjel **Rudolf**

⁶³³ Winston's list. *Nicholas Winton* [online]. [cit. 2016-06-10]. Dostupné z: <http://www.nicholaswinton.com/WintonsList/images/list10a.gif>

⁶³⁴ RŮŽIČKA, Vladimír. *Nejen jména na pomnících*. Brno, 2008. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí diplomové práce Pavel Holman, s. 63

Steiner (1889), **Marta Steinerová** (1894) a také i jejich syn **Jiří Steiner** (1930), který válku jako jediný z tohoto transportu přežil, osvobozen byl v Buchenwaldu.⁶³⁵ Dále byla zařazena i **Blažena Hochmanová**, matka Anny Kohnové (1873). Transportem Ds o tři dny později, 18. prosince odjela **Hermína Robová**. Transporty⁶³⁶ Dm, Dr, a Ds jsou uvedeny záměrně v jedné skupině, protože jejich účastníci prošli zvláštním režimem. Vyhnuli se selekci a byli umístěni do tzv. Terezínského tábora v Osvětimi-Birkenau.

Terezínský rodinný tábor existoval v Osvětimi-Birkenau od září 1943 do července 1944. Bylo v něm vězněno více než 17 500 osob deportovaných z Terezína. Není úplně jasné, k jakému účelu nacisté tábor zřídili. Možná očekávali návštěvu červeného kříže. Je však pravdou, že podmínky v tomto táboře byly trochu odlišné. Židé při příjezdu neprocházeli obvyklou selekcí, ale všichni byli ponecháni pohromadě, jak staří, tak děti. Ani rodiny nebyly rozdělovány, pouze zde existoval ženský a mužský blok, v určeném čase se však mohli navštěvovat. I o děti bylo určitou formou postaráno, mohli přes den pobývat na dětském bloku, kde se potají učily. O náplň jejich času se staral známý Fredy Hirsch. I tady však byla vysoká úmrtnost. Transporty sem přijely v září a v prosinci. Obě skupiny měly vymezený čas pouze půl roku. Poté všichni prošli selekcí, a kdo nebyl práce schopný, byl poslán do plynové komory.⁶³⁷

Téměř celý další rok zůstala zbylá část novoměstských židů v Terezíně. Do transportů začali nastupovat až ke konci roku 1944, kdy už bylo jasné, že Německo prohrává. Dne 1. října odjeli transportem Em Goldsteinovi a to **Josef Goldstein** (1894), **Marie Goldsteinová** (1907) a jejich syn **Pavel Goldstein** (1928).

Mezi posledními, 4. října 1944 odjela z Terezína nejmladší oběť nacistického běsnění a to **Petr Frischmann**, který se narodil 5. května 1942. V prosinci už

⁶³⁵ *Terezínská pamětní kniha, II. díl*, Praha, 1995, s. 1095

⁶³⁶ Transport Dm- odjelo 5007 lidí, přežilo 38, Dr- odjelo 2225, přežilo 279, Ds- odjelo 2503, přežilo 449

⁶³⁷ BROD, Toman; KÁRNÝ Miroslav a kol.: *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi Birkenau*, Praha, 1994, s. 9-14

odjel do Terezína, na svobodě (a to ještě velmi omezené) pobyl jen půl roku. Doprovodila ho jeho matka **Mariana Frischmannová** (1914). Její manžel **Jiří Frischmann** (1907), odjel z Terezína transportem 29. září 1944, tedy pět dní před zbytkem rodiny. Válku přežil a osvobozen byl v koncentračním táboře Oranienburg.⁶³⁸

12. října byly do transportu povolány **Marta Šidlofová** (1904) a její dcera **Eva Šidlofová** (1929). Otec rodiny, doktor **Josef Šidlof** (1900), odjel sám již 28. září 1944. Rodina se tak na poslední chvíli rozdělila.

16. října 1944 odjel transportem poslední zástupce novoměstské komunity a to **Bedřich Bondy** (1889).⁶³⁹

Od 16. října nebyl v Terezíně žádný novoměstský občan. Všichni odjeli směrem Osvětim. Ze všech výše jmenovaných bohužel přežilo velmi málo. Válku přežil Jiří Steiner. Je zajímavé, že ve městě kolovala fáma o tom, že Jiří Steiner zemřel mezi prvními již v roce 1942. V době osvobození mu bylo patnáct let a už zažil všechny hrůzy koncentračního tábora. Za holocaustu přišel o oba rodiče a v tomto věku to pro něj bylo o to horší. Ve městě se ho ujaly různé rodiny, mezi nimi byli i jeho bývalí sousedé, rodina Syrovátkova, která žila na náměstí. Místo pobytu často střídal. Dodělával si poté gymnázium.⁶⁴⁰

Dále přežil Jiří Frischmann, který ztratil manželku, syna a matku. Zemřel však již v roce 1947 na následky věznění. Jak bylo napsáno výše, v Anglii přežil také Hanuš Hönig se synem Mít'ou, přišli však o dvě členky rodiny, o matku Zdenu a dceru Miladu. A konce války se dočkal také Richard Bondy, tzv. poloviční žid, který však ztratil v Osvětimi otce. Je tedy jasné, že komunita novoměstských židů zanikla.⁶⁴¹

⁶³⁸ *Terezínská pamětní kniha, II. díl*, Praha, 1995, s. 1094

⁶³⁹ Databáze Obětí: Oběti z Nového Města nad Metují. *Holocaust.cz* [online]. [cit. 2016-06-01]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/strana/1/>

⁶⁴⁰ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

⁶⁴¹ RŮŽIČKA, Vladimír. *Nejen jména na pomnících*. Brno, 2008. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí diplomové práce Pavel Holman, s. 57

K hrůzám druhé světové války lze přičíst to, že nejvíce trpěli nejen ti nejstarší, ale také děti, které se ještě ničím neprovinily. Místo, aby si užívaly dětství, prošly si hrůzou koncentračních táborů, což si už dnes nikdo ani neumí představit. Je proto velmi důležité holocaust připomínat. Vždyť s kým jiným by se mohli dnešní školáci ztotožnit než s Jirkou Bleierem, kterému bylo v době transportu do Terezína 11 let, s Pavlem Goldsteinem, kterému bylo 14 let, s Evou Šidlofovou, které bylo 13 let nebo s Miluškou Hönigovou, která musela opustit domov ve 12 letech. Stejně bylo i přeživšímu Jiřímu Steinerovi. Nemluvě o Petru Frischmannovi, kterému bylo půl roku, když ztratil domov a už se do něj nikdy nevrátil. Stejně tak by se dospělí měli ztotožnit s jejich rodiči. Co asi matky prožívaly, když nemohly dát dětem najíst a věděly, že je potká smrt. Všem nezbývalo nic než doufat. Jména židovských obětí jsou uvedeny na památníku na náměstí Republiky.

9. Konvent milosrdných bratří v době německé okupace

Řád milosrdných bratří působil ve městě od roku 1692. Za dlouhou dobu svého působení se bratři zasloužili o rozvoj nemocniční péče ve městě a vykonali zde mnoho dobrého. Ani jim se v době druhé světové války nevyhnulo pronásledování.

9. 1. Rozpuštění řádu

Nacisté se vyhýbali otevřenému střetu s církví, současně však zahájili skrytý, postupně zesilující útok. Šlo jim o izolaci církve a její vyřazení ze společnosti. Církevní politiku v Čechách a na Moravě řídil Úřad říšského protektora.⁶⁴²

V Hlášení důležitých státně policejních událostí z 23. listopadu 1941 č. 51 byl zásah proti řádu Milosrdných bratří komentován takto: „*Řád Milosrdných bratří pro Čechy a Moravu a Benediktinské opatství Emauzy Praha byly rozpuštěny v celém protektorátě. Majetek byl zabaven. 50% mnichů od Milosrdných bratří mělo nenávistné projevy.*“⁶⁴³

9. 2. Vyklizení novoměstského konventu

V novoměstském konventu se gestapo objevilo 8. července 1941 v jednu hodinu odpoledne. Za převorem Veselým přišli čtyři německy mluvící muži a oznámili mu, že řád je rozpuštěn a majetek propadá státu. Převor musel pod hrozbou trestu smrti odevzdat veškerou hotovost, cenné papíry a vkladní knížky.⁶⁴⁴

Situace byla pro bratry velmi komplikovaná. Podle regulí řádu nesměli mít žádný majetek ani nedostávali plat. Měli však jistotu, že se o ně řád v nemoci a ve stáří postará. Turibius Veselý napsal o této události: „*Řád je rozpuštěn, jmění zabaveno. To znamená, že po čtyřicetileté službě v řádu jsem úplným žebrákem odkázaným na milost lidí. Dopotácel jsem se k pokladně a vyndával z ní a předkládal pánům i to, co jsem předkládat nemusel. Přitom se vše se*

⁶⁴² VAŠEK, František: *Trnitá cesta moravského duchovenstva 1939- 1945*, Brno, 2003, s. 9

⁶⁴³ Tamtéž, s. 23—24

⁶⁴⁴ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 253

*mnou točilo, srdce se mi rozbouřilo, měl jsem obavu, že omdlím, krve by se byl na mě nedořezal. Byl to pro mne snad nehroznější okamžik v mém životě.*⁶⁴⁵

Gestapo si odneslo velké jmění. Na vkladních knížkách se nacházel 1 081 000 korun. Z pokladny bylo vybráno 21 000 korun, 5000 si mohl převor ponechat na uhrazení běžných výdajů. Na běžných účtech u místních peněžních ústavů bylo 132 000 korun. A v neposlední řadě si Němci odnesli i cenné papíry v hodnotě 500 000 korun.⁶⁴⁶

Dne 18. července přišli úředníci, kteří měli celou likvidaci provádět. Všichni členové konventu měli ihned odložit řeholní šat. Turibius Veselý namítal, že to není možné, protože bratři nemají civilní obleky. Dostali na to lhůtu 14 dnů. Němečtí úředníci požadovali i čtyři balíky vlněné hábitové látky, jeden balík již však byl převezen ke krejčímu na ušití civilních oděvů. Dále se sháněli po psacím stroji. O něm převor řekl, že je jeho soukromým majetkem a mohl si ho ponechat. Turibius Veselý zdůraznil, že jednání těchto pánů bylo velmi slušné.⁶⁴⁷

Svědkiem těchto událostí byl i novoměstský kronikář Jan Voborník. To dokládá zápis v městské pamětní knize: „*Převor byl velmi zdrcen a vyprávěl mi o všem s pláčem. Když se trochu upokojil, ukázal mi všechny zásoby...Když jsem odcházel, tiskl mi ruce a pravil, že se bojí, co s nimi jen bude. Hluboce dojat a zamyšlen jsem odcházel.*“⁶⁴⁸ V konventu se v této době nacházelo 8 bratrů, 9 služebných a v lékárně tři pracovníci, provizor, laborant a asistent.⁶⁴⁹

Dne 1. srpna žádal převor tajnou státní policii o 20 000 korun, protože potřeboval zaplatit účty dodavatelům. Částka mu byla poskytnuta výměnou za rychlé opuštění budovy konventu. Dohodnutý termín uvolnění budovy byl 18. srpna. Turibius Veselý ušetřil část obdržených peněz a za ty nakoupil bratrům vše, co potřebovali. Služební personál, kromě obsluhy lékárny, dostal k 18.

⁶⁴⁵ Tamtéž, s. 254

⁶⁴⁶ Tamtéž

⁶⁴⁷ Tamtéž, s. 255

⁶⁴⁸ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 146

⁶⁴⁹ Tamtéž

srpnu výpověď. Pacienti se propouštěli a nebyli přijímáni noví. Těžší případy byly převezeny do nemocnic v Opočně a Náchodě. Šest jich bylo umístěno v Bartoňově okresním chorobinci.⁶⁵⁰

Konvent měl v této době v majetku: klášterní budovu, nemocnici, kostel Narození Panny Marie s kaplí, klášterní zahradu a dvě stodoly. V kostele se nacházel bohatý inventář, například dva kalichy, jeden z nich konventu věnoval František Ferdinand d'Este, který kdysi navštívil zdejší lékárnu.

Den před vyklizením konventu se konala slavnostní mše, kde se bratři rozloučili s místními občany, přijeli se rozloučit i lidé z okolních obcí. Kněz Leopold Kulička pronesl řeč, ve které všem bratrům poděkoval za obětavou službu potřebným. Věřící se dozvěděli, že kostel zůstane uzavřen. Účast lidí byla obrovská, přišli i ti, kteří nikdy nechodili. Na konci mše se zpíval chorál Svatý Václave a hymna Kde domov můj a mnoha lidem tekly slzy po tváři. Druhý den se v 5 hodin ráno konala poslední mše pro zbylé bratry. Ti se rozloučili a odešli. V konventu zůstal jen Turibius Veselý a zahradník, který se měl i nadále o zahradu starat. Převor čekal na příslušníky státní tajné policie, aby si konvent převzali. Objevili se v 9 hodin a převor jim předal do rukou nadační listinu se slovy: „*Pánové, myslím, že si asi nejste vědomi velkého významu a historické důležitosti tohoto okamžiku v dějinách tohoto ústavu. Když starý hrabě Jakub z Leslie v roce 1692 podepisoval ve Štýrském Hradci tuto listinu, a v ní na věčné časy ustanovoval, nenadál se, že jeho šlechetné trvání bude mít toliko krátké trvání.*“⁶⁵¹

Poté vydal prádlo a předložil zbylou hotovost. Vyžádal si také, aby se v chrámu Narození Panny Marie mohly i nadále konat bohoslužby. To mu bylo splněno pod podmínkou, že se do kostela bude vstupovat pouze z ulice a přístup z konventu bude uzavřen. Před odchodem požádal Turibius Veselý o

⁶⁵⁰ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 256

⁶⁵¹ Tamtéž, s. 256

propuštění, jak sám psal, likvidace konventu mu zničila zdraví a pocuchala nervy. To mu bylo umožněno.⁶⁵²

Převor se zabydlel v domě stavitele Rudolfa Jánského, dlouholetého příznivce řádu, který ubytoval také Ludvíka Kuličku, který však do řádu formálně nepatřil. Bývalý převor se zde zotavil. I ostatní bratři byli zaopatřeni. Například bratr Valentin Lepík dostal místo v Bartoňově statku v Dlouhém u Nového Hrádku a František Pechal byl přijat do služeb zdejšího hospodářského úřadu.⁶⁵³

Ještě před tím však musel bývalý převor vyřešit otázku kostela. Kněz Ludvík Kulička neměl prostředky na jeho provoz, scházely mu finance na nákup mešní vína a docházel i olej pro věčné světlo. Ludvík Kulička si už našel jiné místo v kanceláři. Turibius Veselý šel za místním majitelem zámku a velkostatkářem Václavem Bartoněm z Dobenína. Popsal mu tíživou finanční situaci kostela a Václav Bartoň z Dobenína ihned přislíbil finanční pomoc, která činila 1000 korun měsíčně. Šlechtěně se většinou zachovali i novoměstští obyvatelé. Když se dozvěděli o zavření konventu, bratřím nabízeli přístřeší i morální podporu.⁶⁵⁴

V konventu byli v té době téměř sami starší muži, kteří v řádu působili přes čtyřicet let. Za první světové války bojovali na německých frontách a starali se o německé občany. Byli tedy vždy k Německu loajální. Žili jen pro své poslání a politikou se nezabývali. Sám převor působil dříve v německé kolonistické škole v Brazílii jako učitel. Svou přičinlivostí rozmnožili majetek řádu. A za to všechno byli teď „*vyhozeni na dlažbu s holýma rukama*.“ Převor tuto dobu srovnává s rušením klášterů za Josefa II. Ten se však podle něj o členy zrušených klášterů postaral a vyměřil jim penzi. Toto všechno řekl Turibius Veselý německým úředníkům. Dostalo se mu odpovědi, že oni za to nemohou a jen vykonávají rozkaz.⁶⁵⁵

⁶⁵² Tamtéž, s. 257

⁶⁵³ Tamtéž, s. 258

⁶⁵⁴ Tamtéž, s. 259

⁶⁵⁵ Tamtéž, s. 260

Turibius Veselý napsal poslední slova 30. září 1941. Knihu předal novoměstskému kronikáři a archiváři Janu Voborníkovi, aby ji uschoval a případně doplnil.⁶⁵⁶ Novoměstský kronikář Jan Voborník nakonec převzal celý klášterní archiv. Nejprve dostal od Horsta Swienteka, který pracoval v Úřadu říšského protektora v Praze, povolení. O Vánocích 1941 dostal Voborník soukromý dopis, kde mu tento muž psal, že archiv bude muset být odevzdán jako majetek říše. Toto nařízení přišlo oficiálně v únoru 1942 a do zemského archivu v Praze byly odeslány všechny pamětní knihy. Jediné, co si mohlo město ponechat, byl veliký herbář, který sestavil Martinián Novotný.⁶⁵⁷ Jan Voborník chtěl převzít i klášterní knihovnu, která čítala přes tisíc svazků. To mu však převor nedovolil ze strachu, že by mohlo gestapo tuto část majetku vyžadovat.⁶⁵⁸

Původně měla být zrušena i lékárna, ale gestapo zjistilo, že je jediná v celém okrese, a tak mohla být ponechána v provozu. Podléhala však přímo říšským úřadům. Soudilo se, že se do konventu nastěhují vojáci, nebo zde bude zřízen aspoň sirotčinec. V budově bydlel jen zahradník, který krmil vepře, a když byli odvezeni a zahrada sklizena, odešel i on.⁶⁵⁹ Po opuštění kláštera kolovaly zvěsti o tom, že budova bude prodána. Jedna verze pravila, že ji koupí Václav Bartoň z Dobenína, jiná, že ji převezme vojenský šéflékař, nebo že si tu zařídí sanatorium nějaká bavorská šlechtična. Jednu dobu tam vojáci stěhovali nábytek, měl zde být zřízen lazaret.⁶⁶⁰

O klášter se začal zajímat i památková ústav. Jan Voborník, kronikář, dostal za úkol zjistit, v jakém stavu se nachází klášter, kostel, inventář a kde jsou tři obrazy. Na nich měl být převor Kašpar Bureš, hrabě Leslie a hrabě Dietrichstein. Podle německého úřadu obrazy koupil Josef Václav z Dobenína, na zámku však nebyly. Václav Bartoň z Dobenína o ně měl nejprve skutečně zájem, obrazy ale nechal ocenit Pavlem Janákem. Jejich umělecká hodnota

⁶⁵⁶ Tamtéž

⁶⁵⁷ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 133

⁶⁵⁸ Tamtéž, s. 147

⁶⁵⁹ Tamtéž, s. 146

⁶⁶⁰ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 30

však nebyla vysoká. Kopii obrazu Waltera z Leslie na zámku už měli a to od roku 1910. Obraz převora se našel na městském úřadě a Walter z Leslie visel v kostele. Poslední obraz se nepodařil najít. Kostel i budova kláštera byly v dobrém stavu. Co se týče inventáře, nedalo se moc zjistit, protože nebyl žádný seznam. Nyní byl klášter soukromým majetkem a tak se tam Voborník nemohl pohybovat úplně libovolně.⁶⁶¹

V červnu 1942 byl nad vrata do klášterního dvora umístěn nápis „Klosterkaserne.“ Také byl zorán kus trávníku v zahradě, aby se tam mohlo něco pěstovat.⁶⁶² Klášter nakonec koupil doktor Heilmann a jednu dobu zde pobývali ranění vojáci.⁶⁶³ Na tabuli u kláštera byl vylepený plakát s názvem „Schlag auf Schlag“. Ten informoval veřejnost, kolik území bylo od začátku roku 1942 dobyt, kolik nepřítel padlo, kolik bylo zajatých vojáků nebo jaký majetek ukořistili.⁶⁶⁴ Heilmann věnoval v roce 1944 budovu kláštera městu. Nedělal to z dobroty srdce, snažil se zbavit dluhů, které na budově byly. Dluhy nyní převzalo město. Nebylo je z čeho platit, protože klášterní majetek (téměř 1 500 000 korun) byl zabaven.⁶⁶⁵ V září 1944 začali vojáci odvázet pryč veškerý nábytek. Ztratilo se i část vybavení klášterního kostela. Bylo jasné, že pokud by se Milosrdní bratři po válce vrátili, našli by pouze holé zdi. Odvezena totiž byla dokonce i kamna nebo klozety.⁶⁶⁶

9. 3. Zatčení Františka Pechala a Ludvíka Kuličky

V Novém Městě nad Metují zůstal bratr František Pechal⁶⁶⁷, který bydlel u radního Kubína a kněz Ludvík Kulička, který i nadále zůstával u stavitele Jánského. Ludvík Kulička sloužil mše v chrámu Narození Panny Marie a měl přístup do všech prostor. Kulička s Pechalem chodili poslouchat rádio, které se nacházelo v refektáři. Po nějakém čase ho odnesli pryč, protože si mysleli, že

⁶⁶¹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 109

⁶⁶² Tamtéž, s. 51

⁶⁶³ Tamtéž, s. 53

⁶⁶⁴ Tamtéž, s. 102

⁶⁶⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 36

⁶⁶⁶ Tamtéž, s. 68

⁶⁶⁷ V řádu přijal jméno Jordanus Pechal, po vystoupení z řádu používal opět jméno František

se na něj zapomnělo. Dne 31. ledna 1942 měl pronést řeč v rozhlase Adolf Hitler. Členové gestapa si chtěli řeč vyslechnout konventuálním rádiem, které však nenašli tam, kde mělo být. Začalo probíhat vyšetřování, na jehož konci bylo zjištěno, že přístroj odnesl právě František Pechal a Ludvík Kulička.⁶⁶⁸ Bylo jednoduché zjistit, kdo rádio vzal, protože Kulička měl klíče od konventu. Oba se poté hájili tím, že vzali rádio, aby se mohli učit německy.⁶⁶⁹

Novoměstský kronikář tento čin popisuje jako *zajisté velmi nerozumný čin dvou mladých lidí, jehož následky byly neblahé*. Tím skončily i mše v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie. Obyvatele to velmi zarmoutilo, do klášterního kostela chodili raději než do děkanského. Lékárna v klášteře fungovala dál. Nyní byla ve službách Říše a její činnost kontrolovalo gestapo. Lékárník dostal mnohonásobně vyšší plat.⁶⁷⁰

Pechal s Kuličkou byli ihned zatčeni a odvezeni do Hradce Králové. Odtud putovali do Prahy, byli vězněni na Pankráci, kde byli svědky poprav, které tu probíhaly denně. František Pechal zde strávil půl roku a poté byl odvezen na nucené práce do Říše, vrátil se na konci války. Ludvík Kulička byl poslán do věznice v Bayreuthu. Odtud se vrátil zpět v červnu 1945.⁶⁷¹

9. 4. Konec druhé světové války a konvent

Již 6. května přijel do Nového Města nad Metují Dismas Vrbík, který za války pobýval v Hovězím na Moravě. Ten dostal za úkol převzít správu konventu jako generální vikář. Pomáhal mu Alois Daňha, redemptorista ze Staré Boleslavi, který byl v této době v Novém Městě nad Metují. Brzy nato, 15. června, se do města vrátil Leopold Kulička, který nedlouho poté odjel do

⁶⁶⁸ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 261

⁶⁶⁹ SOkA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 5

⁶⁷⁰ SOkA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 4

⁶⁷¹ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 261

Domanína, a František Pechal, který tu pobýval do 10. září 1945 a poté byl přeložen do Brna.⁶⁷²

Dismas Vrbík odstranil z konventu pečete gestapa. Budova byla téměř prázdná. Bratři obdrželi nejnútnejší nábytek, který pocházel z majetku zabaveného Němcům v Olešnici v Orlických horách. Bylo sehnáno primitivní vybavení ambulance, lůžkoviny a nádobí. Konvent si zachoval mnoho příznivců z dob minulých. Patřil mezi ně hlavně Jan Špryňar, který pomohl konventu finančně.⁶⁷³ Další důležitou osobností byl monsignor Bedřich Augustin, první předseda místního národního výboru.⁶⁷⁴ Konventu pomohl především svými radami, vlivem, který měl jako předseda národního výboru a také částkou 20 000 korun, která se stala základem pro zřízení „Fondu Msgra Dra B. Augustina na znovuzřízení nemocnice Milosrdných bratří a léčení potřebných.“⁶⁷⁵

9. 5. Slavnostní znovuootevření

Dne 21. května 1945 se konalo slavnostní znovuootevření konventu milosrdných bratří v Novém Městě nad Metují. Účastnil se i patron Václav Bartoň z Dobenína. Dalšími účastníky byli členové národního výboru, armády a také spousta novoměstských občanů. Slavnostní mši celebroidal Bedřich Augustin.⁶⁷⁶

Na slavnosti vystoupil i Dismas Vrbík, který převzal konvent, kde bylo mnoho věcí ztraceno, ukradeno a zničeno. Bratři postrádali zejména cenné obrazy a staré lékařské knihy. Nevěděli ani, zda jim budou navraceny peníze, které byly určeny na stavbu nemocnice. Přesto konvent znovu zahájil činnost a zvyšoval se i počet přijímaných nemocných.⁶⁷⁷

⁶⁷² Tamtéž, s. 268

⁶⁷³ Tamtéž, s. 269

⁶⁷⁴ DVOŘÁČEK, Bohumil: *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 13

⁶⁷⁵ SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratří Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945, s. 269

⁶⁷⁶ Tamtéž, s. 270

⁶⁷⁷ SOkA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 177

10. Školství

10. 1. Mateřská škola

Mateřské školy ve městech byly ve větším zřizovány „díky“ záboru Sudet. Na celé území totiž přicházely právě učitelky mateřských škol, které utíkaly ze zabraných území. Aby je stát mohl všechny nechat ve službě, musela pro ně být vytvářena nová pracovní místa. O problému se jednalo od konce roku 1938, od roku 1939 apeloval stát na městské rady, aby školky ve městech zakládaly. Městská rada v Novém Městě nad Metují tuto výzvu přijala, vše však přenechala okresní péči o mládež. Zřizování školky trvalo dlouho, protože se město ujíšťovalo, že stát bude platit náklady a ze shora přicházely pouze vyhýbavé odpovědi. V roce 1940 se však vše dohodlo. Učitelkou se stala Anna Wurbová, která sem byla přidělena z Polné. Děti dostaly místnost v přízemí budovy okresní sociální péče v Nádražní ulici.

Z původních 11 dětí bylo již na konci roku 1940 dětí 33. Školka se potýkala se spoustou potíží. Kromě pěti kulatých stolečků a dvaceti židlí neměly děti žádný nábytek. Něco málo přispělo město a do zvelebení prostoru se zapojili i bohatší rodiče. Hračky nakoupila paní Marie Bartoňová.⁶⁷⁸ Mezi jedenácti dětmi, které byly do školky přivedeny jako první, byl i Miloš Havel. Rodiče ho tam odvedli se slovy: „ *Za rok jdeš do školy, musíš si zvykat.* “ Počet dětí byl proměnlivý, nejmenší docházka byla v prosinci 1940, kdy spousta dětí dostala plané neštovice. Později, pro nedostatek uhlí, měla školka zimní prázdniny i celý leden a únor.⁶⁷⁹ V roce 1941 navštěvovalo školku 30 malých žáků a žákyně, narozených v letech 1935-1938. Nejmladšími byli Otakar Berkovec, syn okresního školního inspektora, Václav Bartoň Dobením mladší, syn majitele zámku, Josef Černý, syn zámeckého řidiče a Josef Prostředník, syn úředníka.⁶⁸⁰

⁶⁷⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 113

⁶⁷⁹ Rozhovor s Milošem Havlem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 2. 6. 2016

⁶⁸⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941

10. 2. Obecná a měšťanská škola

Ze začátku protektorátu se vyučovalo podle stávajících učebnic, ale mnohé kapitoly byly vytrhané a odstavce začerněné. Některé kapitoly se naopak přidávaly. Byla zavedena povinná výuka němčiny a to i na obecných školách, na začátku od 3. třídy, později už od třídy první. Počet hodin němčiny dokonce převyšoval hodiny českého jazyka. Jen co se žáci naučili psát, museli zapisovat na tabuli oslavné ódy na Hitlera a nacistickou říši, i když tomu ani nerozuměli. Část látky se žáci a studenti museli naučit v němčině. Nebylo výjimkou, že s učením pomáhali rodiče nebo prarodiče, kteří znali německý jazyk ještě z dob Rakouska-Uherska. Další novinkou bylo rasové zařazení žáků. Za tímto účelem přišli do škol v Novém Městě nad Metují „rasoví znalci“ a žáci celé školy se museli podrobit měření.⁶⁸¹

Učitelé na obecní škole a měšťanské škole v dnešní Komenského ulici však byli v předávání nacistické ideologie velmi vlažní. Bylo však důležité zachovat zdání „správních výuk“ pro inspekci. Proto například učila paní učitelka děti „heilovat“, jelikož věděla, že má dorazit inspektor. Jeden z žáků, Jan Urbanec, řekl, že „heilovat“ nebude a paní učitelka ho pustila raději domů, než aby ho nutila.⁶⁸²

V roce 1940 však byly učebnice postupně zakazovány, protože nenabízely správné hodnoty. Tak se učitelé museli obejít bez nich. Přísnou revizí prošly nejen učebnice, ale veškeré pomůcky, se kterými se žáci setkali. V zeměpise bylo například zakázáno používat mapy. Problém byl i se zpěvníky. Byly kontrolovány žákovské a učitelské knihovny a závadná díla vyřazována. Další velkou zkoumanou skupinou byly tzv. výukové obrazy. Často na nich byly výjevy ze slavných okamžiků českých dějin. Závadné pomůcky a knihy však nebyly ničeny. Bylo nutné je zabalit do papírových obalů nebo je zapečetit do krabic. Co se týče knih, nejčastěji se jednalo o komunistickou literaturu, knihy

⁶⁸¹ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 25. 11. 2015

⁶⁸² Rozhovor s Milošem Havlem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 2. 6. 2016

od T. G. Masaryka, legionářskou literaturu nebo spisy nepřátelské Němcům. Stejné opatření potkalo i knihovny obecní.⁶⁸³

Ve školním roce 1940/1941 navštěvovalo obecnou školu smíšenou ve městě 291 žáků. Měšťanská škola chlapecká měla 237 žáků a dívčí navštěvovalo 178 žaček.⁶⁸⁴ Kronika školy přestala být psána v roce 1940, musela být zapečetěna a byla založena kronika nová.

Jak bylo napsáno výše, činnost učitelů byla přísně kontrolována. V roce 1941 při 2. výročí vzniku protektorátu, museli učitelé žákům předat tato slova: *„Dnes vzpomínáme druhého výročí dne, kdy Vůdce a říšský kancléř Adolf Hitler vzal naše země v ochranu Německé říše...Před dvěma roky odevzdal státní president Emil Hácha osud českého národa a státu s plnou důvěrou do rukou Vůdce německého národa a Říše Adolfa Hitlera. Tímto rozhodnutím byly od našeho národa odvráceny válečné hrůzy...Uprostřed války je nám umožněno v klidu pracovati. Proto musí veškeré naše úsilí směřovati k tomu, aby klid byl v naší zemi zachován.“*⁶⁸⁵

Během školního roku 1940/1941 třikrát navštívil školu okresní školní inspektor Otakar Berkovec. Všem členům učitelského sboru poděkoval za ochotu a svědomitost ve školní práci a vyzdvihl zejména loajální spolupráci s Říší.⁶⁸⁶ Zápisy v kronice školy jsou psány tak, aby vyhovovaly okupační moci. Je to vidět i na dvou informacích výše. Nedá se z nich tedy vyčíst, co se ve škole skutečně dělo.

Pravdou ale je, že se učitelé museli držet oficiálního kurzu a žákům předávali takové informace, které dostali nařízené. Učitel Suchánek z Krčina takto vyprávěl dětem o vítězném postupu německé armády. Přihlásil se malý Václav Hladík a řekl, že to není pravda, že to doma v rozhlase slyšeli jinak. Učitel zbledl a třídu okamžitě rozpustil. Nikoho ale neudal, šel za otcem malého žáka

⁶⁸³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 15

⁶⁸⁴ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 107

⁶⁸⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv školy Nové Město nad Metují, Školní kronika 1940-1941, s. 5

⁶⁸⁶ Tamtéž s. 9

a řekl mu to. Václav Hladík už poté zahraniční rozhlas nikdy poslouchat nesměl.⁶⁸⁷

V roce 1941 proběhla reforma základního školství. Nově byly měšťanské školy přejmenovány na školy hlavní a staly se z nich výběrové instituce. Do nich nebyli přijímáni žáci se špatným prospěchem. Škola obecná si název udržela, ale rozdělila se na dvě části. 1. - 5. ročník zůstal stejný, otevřely se však ještě tři další třídy navazující, které byly pro děti se špatným prospěchem. Povinná školní docházka byla 8 let.⁶⁸⁸

Velké problémy však byly s prostory. Část tříd si v únoru 1942 zabrala německá vojenská posádka. Jednalo se o dívčí měšťanskou školu a část školy živnostenské. Žáci se tedy učili „na směny“. Střídali se dopoledne a odpoledne. Ráno se většinou učili žáci měšťanky, nyní přejmenované na hlavní školu, odpoledne chodili žáci školy obecné. Třídy byly například i v čokoládovně, u Fričů, v sokolovně, živnostenské škole nebo na radnici. Chvíli se učilo i přízemí okresního soudu, ale byl tam velký ruch a výuku to rušilo. Děti, které v této době chodily na obecnou školu, vzpomínají, že válka se jich zase tolik nedotkla. Občas se musely účastnit oslav, chodit na sběr léčivých rostlin a také sbírat staré kovy. Povinná pro ně byla také němčina, jak bylo napsáno výše. I tito bývalí žáci si však pamatují na velký nedostatek všeho. I na obecné škole často trvaly vánoční prázdniny do března a děti si pouze chodily pro úkoly. Ke konci války, když houkaly sirény, učitel žáky nabádal, aby chodili domů vedlejšími uličkami a ne po hlavní ulici.⁶⁸⁹

10. 3. Střední školy

Během protektorátu prošly střední školy různými změnami. Mnoho jich bylo zrušeno, k radosti novoměstských rodičů se to netýkalo gymnázia v Náchodě. Přesto však nastala různá omezení. Další studium bylo znemožněno žákům, kteří měli z němčiny známku dostatečně. Počet tříd byl také redukován.

⁶⁸⁷ Rozhovor s Václavem Hladíkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 1. 7. 2016

⁶⁸⁸ *ŠOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 96

⁶⁸⁹ Rozhovor s Milošem Havlem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 2. 6. 2016

Například v roce 1941 mohlo být na náchodské gymnázium přijato pouze 45 žáků a z toho bylo místo jen pro 10 děvčat. Z Nového Města nad Metují se hlásilo děvčat šest a všechny vykonaly přijímací zkoušku dobře nebo velmi dobře. Přijaty však byly k velkému zklamání rodičů jen dvě.⁶⁹⁰

Probíhal také tzv. týden pro volbu povolání. V novinách byly různé články, které se toho týkaly a věnoval se tomu i rozhlas. Vláda přesvědčovala rodiče, aby nedávali své děti na studia. Vzniká prý moc studovaných lidí a potřeba byly především praktická povolání. Němcům by se také více hodilo, kdyby byl český národ vzdělaný méně.⁶⁹¹ Na střední školu byl čím dál těžší se dostat. Když dítě vyšlo školu, bylo ihned zapojeno do válečné výroby.⁶⁹²

10. 4. Hudební škola

V roce 1941 byla ve městě zřízena hudební škola. Její zřízení doporučila městské radě místní pobočka Národního souručenství. Pro žáky bylo stanoveno školné, chudší děti si mohly nástroje půjčovat. Ve městě byla hudební tradice dlouhá, v této době zde působilo deset soukromých učitelů hudby a to Josef Skřivan, František Prouza, Ladislav Stejskal, Ladislav Lichý, Ladislav Černý (regenschori v děkanském kostele), Stanislav Geisler (regenschori v klášterním kostele), Bohuslav Ptáček, Jindřich Pollak, Alena Valášková a Elfrída Papežová. Na hudební hodiny k nim docházelo celkem 54 chlapců a 15 dívek.⁶⁹³

⁶⁹⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 96

⁶⁹¹ Tamtéž, s. 96

⁶⁹² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 78

⁶⁹³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 110

11. Kultura, sport, volný čas

11. 1. 1939

Přestože byl vznikem protektorátu omezen národní život, lidé se dál chtěli aspoň trochu bavit nebo se dozvědět něco nového. Nabídka různých aktivit byla celkem pestrá a na programy chodilo velké množství lidí.

Přednáškovou činnost ve městě zajišťovala Místní osvětová komise (MOK) za pravidelné spolupráce jednoty Sokol. Každý čtvrtek ve 20 hodin večer se konaly přednášky v sokolovně. Vybíralo se vstupné buď 1, nebo 2 koruny. Přednášek se účastnilo mezi 60 a 150 návštěvníky. V čele MOK stál od podzimu 1939 okresní školní inspektor Otakar Berkovec. Témata přednášek musela být neutrální, apolitická, ale zajímavá, aby na ně někdo přišel. Proto se často volily cestopisné náměty.⁶⁹⁴

Výjimku tvořila přednáška Františka Kocourka „O nového českého člověka“, která byla přednesena 16. listopadu 1939. Konala se ve velkém sále sokolovny a bylo doslova nabito. Po přednášce byl prostor pro dotazy, na které Kocourek velmi ochotně odpovídal. Po této akci dokonce následovalo vyšetřování, nikdo však nebyl uvězněn.⁶⁹⁵ František Kocourek byl novinář, rozhlasový reportér a spisovatel. Od 30. let upozorňoval na nebezpečí nastupujícího nacismu v Německu. Jeho komentáře měly velký posluchačský ohlas, od června 1940 už nemohl vystupovat v rozhlase, protože nesouhlasil s německým vedením. Navzdory dohledu gestapa pořádal přednášky s vlasteneckou tematikou (jednu z nich vedl právě i v Novém Městě nad Metují). V roce 1941 byl poslán do Terezína a nakonec skončil v Osvětimi-Birkenau, kde o rok později zemřel.⁶⁹⁶

Stále fungoval i novoměstský ochotnický divadelní spolek Tyl Čelakovský. Zhruba jednou za měsíc až dva sehrál představení. V repertoáru měli herci i představení pro děti. V roce 1939 do města zavítali i známí herci tehdejší doby.

⁶⁹⁴ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 534

⁶⁹⁵ Tamtéž

⁶⁹⁶ František Kocourek: slovo jako živá voda. *Český rozhlas* [online]. [cit. 2016-05-26]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/bitvaorozhlas/rozhlasoveobeti/_zprava/frantisek-kocourek-slova-jako-ziva-voda--1479623

První dva byli Hana Vítová a Jindřich Plachta. V sokolovně sehráli hru Šťěstí do domu a přesto, že ceny vstupenek zcela překračovaly běžnou cenu, bylo úplně vyprodáno. Další hvězdou filmového nebe, která do města přijela, byl Theodor Pištěk s hrou Další prosím.⁶⁹⁷

Konání slavností a oslav po vzniku protektorátu ustalo. Jednak na to ve městě nebyla nálada a také byly některé oslavy zakázány. Oficiálně se 20. dubna slavily narozeniny „Vůdce“, tedy Adolfa Hitlera. Nemohlo být ani oslaveno upálení mistra Jana Husa. V městském parku před Husovým sborem byl však 6. července odhalen Husův pomník a tam se sešla spousta lidí. Aspoň takto si ušlou oslavu vynahradili. Pomník navrhl akademický sochař Josef Bílek, který se již podílel na památníku na náměstí Republiky. Na toto setkání přišli lidé všech vyznání i ateisté. Pěvecký sbor Kácov zazpíval píseň Ktož jsú boží bojovníci a protektorátní hymnu. Účastníci této akce byli podle pamětní knihy velmi dojatí. Válka sice ještě nevypukla, ale všichni už nebezpečí cítili a tak si rádi připomněli české dějiny a obraceli se k vlastenectví.⁶⁹⁸

Kromě toho se však ve městě konaly nejrůznější plesy, karnevaly a zábavy. Nejčastějším místem konání byla sokolovna nebo hotel Merkur, výjimečně hotel Na Rychtě.⁶⁹⁹

Co se týče spolků, hned po 15. březnu byla rozpuštěna Národní střelecká garda, která vznikla nedávno sloučením Národní gardy a Střelecké jednoty. Dále byla zakázána činnost všech organizací týkající se legionářství, v Novém Městě nad Metují se jednalo o Národní legionářské sjednocení (to vzniklo sloučením Čsl. obce legionářské a Nezávislé jednoty českých legionářů). Všechny učitelské organizace splynuly v jednu a to Okresní učitelskou pobočku. Sbor dobrovolných hasičů zůstal, přejmenoval se však na Hasičský sbor. Silně se zvýšila činnost dobročinných spolků jako Okresní péče o mládež nebo Český

⁶⁹⁷ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 537

⁶⁹⁸ Tamtéž, s. 540

⁶⁹⁹ Tamtéž, s. 558

červený kříž. Dále fungovaly jak pěvecký spolek Kácov, tak divadelní spolek Tyl a další.⁷⁰⁰

Místní odbor Klubu českých turistů i nadále udržoval turistické značky na trasách, turistů po nich však chodilo málo. Dříve jezdili členové na jednodenní i vícedenní autobusové výlety zejména do Orlických hor, to už však ustalo. Bylo to zejména proto, že Orlické hory už patřily k německému území, jak bylo popsáno výše. Zajímavé je, že se nekonaly ani školní výlety. Co se týče sportu, oblíbené bylo lyžování a po ztrátě hor se jezdilo hlavně na okolních kopcích. Zimní stadion ani kluziště ve městě zatím nebyly a nejčastěji se chodilo bruslit na Železovu louku v Krčíně. Fotbal se hrál na hřišti u nádraží, tyto pozemky se však zastavovaly a tak se kopaná ve městě téměř vůbec nehrála, protože nebylo kde. Sportovní klub splynul se Sportovním klubem v Krčíně, tehdy ještě samostatné obci. Fotbalové tréninky a zápasy probíhaly na hřišti u lesa Luštince. Velmi oblíbený byl ve městě tenis. Hrál se na hřištích u městského parku a ty byly obsazeny od rána do večera.⁷⁰¹

11. 2. 1940

Ve druhém roce války už žádné spolky nepořádaly přednášky. Nyní už vše zůstalo na Místní osvětové komisi. Nutno však dodat, že v žádném z okolních měst se nekonalo tolik přednášek a s takovou pravidelností. Přednášející brali standardně 100 až 200 korun. Honorář se platil ze vstupného a přispívalo také město. Ne všechny přednášky se setkaly se stejným úspěchem, například Sida Volfová, náchodská spisovatelka, která mluvila o Mikuláši Alšovi, mluvila téměř k prázdnému sálu.⁷⁰²

Plno bylo 12. prosince na přednášce, kterou pořádala místní pobočka Českého svazu pro spolupráci s Němci a okresní vedení Národního souručenství. ČSSN předsedal místní okresní soudce JUDr. Josef Morávek. Přednášel tu profesor Jan Mertl, který byl předním českým sociologem a politologem. Po válce byl

⁷⁰⁰ Tamtéž, s. 545

⁷⁰¹ Tamtéž, s. 557

⁷⁰² *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 117

obviněn z kolaborace, obvinění byl zproštěn. V Novém Městě nad Metují přednášel na téma „Světový názor národně sociální a jeho důsledky v organizaci Velkoněmecké říše“.⁷⁰³

I v roce 1940 divadelníci nezháleli a spolek Tyl uvedl několik her. Na tak malé město se tu sehrálo mnoho kusů. Asi největší úspěch měla divadelní hra Strakonický dudák. V ní totiž vystupovalo 60 herců a 12 členů městské hudby. Novoměstské publikum také mohlo zhlédnout drama Vítězslava Nezvala s názvem Manon Lescaut. To vyšlo právě v roce 1940, takže lidé viděli velkou novinku. Zajímavostí bylo, že v Novém Městě nad Metují vystoupila Bauerszene aus Wien. Představení však sehráli výhradně pro německou posádku, která se ve městě nacházela. Přijeli autobusem a poté pokračovali v turné. Stejně tak se pro německé vojáky konala i speciální filmová představení. Ve městě fungovaly dva biografy, hrálo se třikrát týdně.⁷⁰⁴

Pěvecký sbor Kácov slavil v tomto roce 65. výročí založení. Konalo se proto spoustu koncertů. Koncertovali například i soukromí učitelé hudby se svými žáky. I německá posádka pořádala hudební večery, na ně však měli přístup pouze němečtí vojáci.⁷⁰⁵

Spolu se vznikem protektorátu zanikla spousta státních svátků, slavily se však nové. Dne 15. března byl oslavován vznik Protektorátu Čechy Morava. Všude byly vyvěšovány vlajky, lidé nemuseli do práce a děti šly do školy pouze na první hodinu, kde si vyslechly projev, který učitelům zaslalo ministerstvo školství. Projevy se vysílaly i v rozhlase, k lidem promluvil říšský protektor Neurath i prezident Hácha. Mezi lidmi dokonce začaly kolovat zvěsti, že budou otevřeny vysoké školy a propuštění všichni studenti. Nic z toho se ale nestalo.⁷⁰⁶

Němci také rádi slavili své vojenské úspěchy. Například na oslavu dobytí Flander zvonily celý týden všechny zvony a to vždy jednu hodinu od 17 do 18.

⁷⁰³ Tamtéž, s. 118

⁷⁰⁴ Tamtéž, s. 127

⁷⁰⁵ Tamtéž, s. 131

⁷⁰⁶ Tamtéž, s. 133

O několik dní později mohli slavit znovu, tentokrát dobytí Francie. Tentokrát se nevyzvánělo, ale byly vyvěšeny vlajky.⁷⁰⁷

Co se týče spolků, tento rok přestala fungovat místní pobočka Českého červeného kříže. Ani s turistikou to bylo nijak růžové, jediná činnost, kterou vykonal Klub českých turistů spočívala v tom, že vyměnil všechny značky a tabulky, na kterých bylo čsl. nebo čs. a nahradil české nápisy dvojjazyčnými. Nepřestávaly se konat sportovní akce. Proběhl například turnaj v házené o přebor Orlického kraje. Dále se sportovci účastnili různých závodů nebo turnajů. Ještě stále totiž mohla fungovat Tělocvičná jednota Sokol.⁷⁰⁸

11. 2. 1. Skauti

Výnosem říšského protektora bylo ukončeno fungování Obce junáků volnosti. Na konci června přišlo junákům oznámení Oberlandratu v Hradci Králové, že se veškeré skautské táboření zakazuje. Jejich archiv byl odvezen, majetek zabaven a oddílová chata na Pavlátově louce zapečetěna. Podobně se stalo i na Husím krku. Zprávu o zabavení majetku dostal Jindřich Prostředník, který Junáky vedl. Přijelo si pro něj gestapo a odvezlo dokonce celty od stanů v celkové hodnotě 4000 korun. Na Pavlátově louce zůstaly jen dřevěné podsady.⁷⁰⁹

Činnost skautů však neustala docela. Ve 40. letech se scházela skupina chlapců, kteří si říkali Vodácká družina Metuje. Osvojili si praxi vodních skautů a jejich fungování bylo možné díky tomu, že se přidali k hasičské organizaci, která mohla v rámci Kuratoria pro výchovu mládeže existovat. Kapitanem se stal Jiří Bek. V družině působili především chlapci „z Podbrány.“ Měli své lodě a sjížděli s nimi Metuji.⁷¹⁰

Nebyla to však jediná činnost, kterou bývalí skauti vyvíjeli. Rozhodli se například, že na Rychtě postaví májku. Bylo to už v období protektorátu, když

⁷⁰⁷ Tamtéž, s. 135

⁷⁰⁸ Tamtéž, s. 139

⁷⁰⁹ Tamtéž, s. 140

⁷¹⁰ VLČEK, Petr, *Kapitoly skautingu v Nové Městě nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2015, s. 45

byly podobné věci zakázané. Chlapci se scházeli v kuželníku, kde se na všem dohodli a 1. máje vyrazili k Rychtě. Zde májku opravdu vztyčili německému vojsku doslova za zády. Není však jasné, jak celá událost pokračovala, zřejmě nikdo z nich potrestaný nebyl.⁷¹¹

11. 3. 1941

Během oslav vzniku Protektorátu byla v Praze uspořádána výstava „Deutsche Grösse“. Návštěva této výstavy byla povinná pro všechny protektorátní vedoucí úředníky a učitele. Všichni na to dostali potřebnou dovolenou. I z Nového Města nad Metují byla vypravena početná delegace.⁷¹² Ve městě byly tyto oslavy ozvláštněny tím, že na ně zavítala německá vojenská hudba z Rychnova nad Kněžnou, která hrála na náměstí.⁷¹³

V roce 1941 byla přednášková činnost Místní osvětové komise nepatrná. Celkem se uspořádaly pouze dvě přednášky, za zmínku však stojí to, že město navštívil Karel Absolon a povyprávěl posluchačům o výzkumech v oblasti Macocha v Moravském krasu. Novinkou však byl recitační večer, na jehož organizaci se podílel učitel Jan Juránek. Recitovaly se básně od českých klasiků jako od Jana Nerudy nebo Petra Bezruče. Objevily se i básně soudobých umělců, kterým byl například František Halas a jeho *Podobizna naší paní* ze sbírky *Naše Paní* Božena Němcová, která vyšla o rok dříve, v roce 1940.⁷¹⁴

Divadlo se kromě stanného práva mohlo hrát v podstatě bez omezení. Divadelní spolek Tyl Čelakovský tak vystupoval ve městě třikrát. Největší úspěch měla hra *Nezbedný bakalář*, povídka *Zikmunda Wintra* v úpravě Zdeňka Štěpánka. Všechny hry režíroval Antonín Santner. Hrála se i představení pro děti. Dva divadelní kusy sehrála i Lidová scéna. Nově mělo divadelní spolek i Mladé národní souručenství. Krejčí Josef Hartman začal

⁷¹¹ Rozhovor s Milošem Havlem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 2. 6. 2016

⁷¹² *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 5

⁷¹³ Tamtéž, s. 16

⁷¹⁴ Tamtéž, s. 102

v roce 1941 vystupovat s loutkovým divadlem pro děti. Hrálo se v hotelu Merkur a bylo nabito, protože loutkové pohádky Sokola se již nehrály.⁷¹⁵

Plesy a taneční večery se ve městě konaly i přes to, že na nich nebylo co nalívat. Alkohol nebyl k dostání a podle kronikáře tím *velmi utrpěla zábava*. Také občerstvení si lidé nosili z domu, většinou krajíc chleba a kousek sýra nebo salámu. Hudbu nejčastěji zajišťovala kapela Václava Valáška a hrály se především české písničky, což byla proti minulým létům změna. Nejslavnější osobností, která tohoto roku do města přijela, byl Eman Fiala, mladší bratr Ference Futuristy. Fiala, filmový a kabaretní komik, uspořádal se svými hosty kabaret s názvem „Lišky a lištičky.“⁷¹⁶

Do biografu se chodilo často a návštěvnost byla vždy velká. Lidé měli totiž velké výdělky, které neměly za co utrácet, protože zboží ke koupi nebylo. Takže si mohli návštěvu kina dovolit i dvakrát týdně. Stejně tak bylo plno i v cukrárnách a hospodách, dokud ještě měly co prodávat.⁷¹⁷

Oddělením Sudet přišli turisté o všechny vyhlídkové body jako Deštnou, Šerlich nebo Vrchmezí. Jediný vysoký kopec, který zbyl, byl Dobrošov, ve výhledu však bránil o 4 metry nižší Sendražský kopec. Nakonec se to vyřešilo tak, že byla od ministerstva financí zakoupena triangulační věž na Dobrošově vysoká 26 metrů. Z té se přebudováním stala rozhledna. Stála na pozemcích Václava Bartoně z Dobenína a ten svolil, aby na ni mohli turisté zavítat a po něm byla také pojmenována. Další triangulační věž, kterou turisté koupili, byla nad Rezkem. Výhled odsud nebyl tak rozsáhlý, ale rozhledna měla velkou návštěvnost a to především díky letním hostům.⁷¹⁸

Největší sportovní událostí roku byla návštěva skupiny sportovců, kteří předváděli své umění jako atleti nebo gymnasti. Říkali si Cirkus Sanasan a na konci se konaly zápasy, kterých se účastnil Rudolf Kraus, Ctibor Bernard, Ali ben Abdul a Gustav Frištenský. Frištenský dostal od městské rady knihu o

⁷¹⁵ Tamtéž, s. 103

⁷¹⁶ Tamtéž, s. 112

⁷¹⁷ Tamtéž, s. 113

⁷¹⁸ Tamtéž, s. 114

Novém Městě nad Metují. Poděkoval za ni písemně dopisem, kde opěvoval krásy Nového Města nad Metují. Všechna tato vystoupení byla vyprodaná a ve městě se nemluvílo o ničem jiném. Velmi nadšení z toho byli hlavně chlapci a to i nejmenší šestiletí.⁷¹⁹

V roce 1941 byla z Nového Města nad Metují vysílána rozhlasová reportáž. Text připravil učitel Jan Juránek. Polovina vysílání se věnovala Bedřichu Smetanovi, zbytek jiným zajímavostem o městě. Cílem bylo město představit jako příjemné letovisko pro hosty a letní turistku. Městská rada nechala natisknout letáčky, které dala do všech schránek ve městě, aby na tuto skutečnost upozornila. Upozornění poslala poštou i krajanům a příznivcům města.⁷²⁰

11. 3. 1. Sokol

Rok 1941 je také rokem, kdy byla oficiálně zastavená činnost Tělovýchovné jednoty Sokol. Majetek místní jednoty byl zabaven a spolková místnost spolu s archivem zapečetěna. Dovoleno ve městě bylo, aby pokračoval sokolský biograf. Nebylo to však z dobrého srdce Němců, sokolové měli různé dluhy, které spláceli právě z chodu biografu.⁷²¹ Dne 19. listopadu byla odevzdána sokolovna místní vojenské posádce. Nápis SOKOLOVNA byl zabílen a místo něj tam stálo „Kino-Sport“.⁷²²

11. 4. 1942- 1945

Kultura, sport a volný čas se v roce 1942 proměnily. S postupující válkou se kronikář zaměřil hlavně na hospodářské poměry, politické události a náladu ve městě. Co se týče kultury, v tomto období lehce stagnovala. Občas se sice sehrálo nějaké divadelní představení, k žádnému rozmachu však nedošlo. Lidé chodili ve velkém do biografů, kde bylo stále vyprodáno. Ochotnický spolek Tyl Čelakovský prakticky nehrál vůbec. Proto byli lidé nadšení, když do města přijela nějaká jiná divadelní společnost. V roce 1943 do města zavítal

⁷¹⁹ Tamtéž, s. 116

⁷²⁰ Tamtéž, s. 130

⁷²¹ Tamtéž, s. 16

⁷²² Tamtéž, s. 25

umělecký soubor „Stréčka Křopála.“ Tento bavič byl velmi oblíbený již za první republiky, a i ve městě několikrát vyprodal sál hotelu Merkur.⁷²³

Co se týče přednášek, mezi nimi vybočovala jistě ta, kterou vedl Karel Werner, šéfredaktor Poledního listu. Werner patřil do skupiny novinářů, která jela na exkurzi do obsazeného území Sovětského svazu, a nyní měl o této cestě ve městě povyprávět. Byl to také jeden z největších novinářských kolaborantů, ve svých přednáškách tak prezentoval především nacistickou propagandu.⁷²⁴ Jedním z dalších přednášejících v roce 1943 byl Hugo Tuscany, funkcionář Vlajky. Přednáška to byla politická a účast byla velmi slabá. Dostavili se v podstatě jen lidé, od kterých se účast očekávala, jako úředníci nebo učitelé. Přednášející mluvil pouze o židech a o jejich údajném neblahém vlivu. Vstupné se nevybíralo, bylo dobrovolné ve prospěch Německého červeného kříže.⁷²⁵ Další neatraktivní přednáška, která měla téma „Jednotná fronta všech Čechů proti bolševismu“ byla pořádána Ligou proti bolševismu v roce 1944. Každý podnik dostal určitý počet lístků, které musel udat. Bylo tedy plno, lidé se však během celé přednášky vytráceli. Řečník Havel z Prahy ale mluvil o všem možném, jen ne o bolševismu.⁷²⁶

Ani významné dny se už neslavily tak velkolepě jako na začátku války. Například u příležitosti 4. výročí vzniku protektorátu už nebyly vyvěšovány ani vlajky a prapory a byl běžný pracovní den.⁷²⁷ V roce 1944 se slavilo 120. výročí narození Bedřicha Smetany. Při této příležitosti se konaly koncerty, kde se Smetanovy skladby přehrávaly. V budově městské spořitelny byla uspořádána malá výstava, kde byly například nejen fotografie Bedřicha Smetany, ale i jeho příbuzných z Nového Města nad Metují. Mezi nimi si návštěvníci mohli prohlédnout i Pavlínu Cihlářovou, neteř Bedřicha Smetany. Zástupci města položili na hrob Františka Smetany, otce slavného skladatele,

⁷²³ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 12

⁷²⁴ Tamtéž, s. 34

⁷²⁵ Tamtéž, s. 96

⁷²⁶ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 23

⁷²⁷ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 41

věnce. Koncert věnovaný Smetanovi uspořádal i pěvecký spolek Kácov. Konal se v sokolovně a na začátku vystoupil recitační sbor s básní, kterou složil Jan Juránek. Jmenovala se „Smetana v Göteborgu“. V rozhlasu také bylo vysíláno pásmo „Nové Město nad Metují a první láska Bedřicha Smetany“. Text napsal opět Jan Juránek. Vyprávěl o Smetanově příbuzné Luise, do které se zamiloval a složil pro ni Luisinu polku.⁷²⁸

11. 5. Swing a Josef Škvorecký

V Náchodě fungoval v době protektorátu slavný swingový orchestr Miloslava Zachovala. Swingaři, nebo také „potápky“ byli okouzleni hudebním stylem, který odstartoval v Americe ve 30. letech 20. století. Jazz byl hudbou především studentské generace.⁷²⁹ Josef Škvorecký s touto kapelou nehrál, byl však jejím věrným posluchačem a přátelil se s několika hudebníky, které poté zvěčnil ve svých románech.⁷³⁰ Miroslav Zachoval založil orchestr na jaře 1939 spolu s trumpetistou Pavlem Bayerlem, nazývaným „Pápen“, a saxofonistou Vladimírem Celbou. Poté se přidávali další hudebníci, jako Jaroslav Celba. Hrál se například z aranžmá Jiřího Traxlera.⁷³¹

Orchestr koncertoval několikrát i v Novém Městě nad Metují. 21. ledna 1940 vystupovali umělci v hostinci U Škaldů ve Vrchovinách. Jednalo se o odpolední představení od 15 hodin v neděli. Hudebníci si zapsali poznámku: „*Sál vyprodán. Obecenstvo má pochopení pro moderní hudbu.*“ Dále zde stojí: „*Musíme se velmi činiti, abychom se na dobrý místní jazz p. Černého z Nového Města jak se patří vytáhli.*“⁷³² Přímo v Novém Městě nad Metují vystoupil orchestr 2. května 1943. Koncert se konal v hotelu Merkur na náměstí. U tohoto vystoupení stojí poznámka, že členové věnovali z honoráře za prodané vstupenky 70 korun na chudinský fond.⁷³³

⁷²⁸ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 23

⁷²⁹ MĚDÍLEK, Boris; ŠKVORECKÝ, Josef, *Swing na malém městě*, Praha, 2002, s. 12

⁷³⁰ Tamtéž, s. 22

⁷³¹ Tamtéž s. 40

⁷³² Tamtéž, s. 190

⁷³³ Tamtéž, s. 194

V orchestru hráli především studenti. Po maturitě však i je potkalo totální nasazení. Museli pracovat v letecké fabrice Mettallbauwerke Zimmerman und Schilling v Náchodě. Někteří z nich však byli přeloženi do nově otevřené pobočky „Metallu“ v Novém Městě nad Metují. Mezi nimi byl právě i Josef Škvorecký. Mladíci tak museli vstávat ve 4:45 na vlak a domů se vraceli v 19:30, což pro ně bylo dost depresivní. Dostali však nápad obnovit kapelu Red music, nyní nazývanou Red music II. Nehrál se jen jazz, ale spíše „co dům dal“ jako lidovky, taneční hudbu i koncertní obsazení. Kapela hrála i píseň *Swing it, Magistern, swing it*, která pocházela z jediného swingového filmu promítaného za protektorátu. Stepařské vložky zajišťoval kadeřník Jiří Valášek.⁷³⁴

V kapele Red music II v Novém Městě nad Metují hrál dokonce i Josef Škvorecký a to tenorsaxofon. Zachovala se dokonce i fotografie celého orchestru. O tu se zasloužil Vladimír Nosek. Jeho spolužák a kamarád Otakar Tomek, vedoucí Mettallbauwerku v Novém Městě mu to rozmlouval. Nosek tuto rozmluvu popisuje v knize *„Swing na malém městě“* takto. Tomek mu řekl: „*Znáš se s Himmlerem? Nebo aspoň se šéfem gestapa Kaltenbrunnerem?*“ „*Neznám,*“ odpověděl Nosek. „*No tak tady máš šanci je osobně poznat. Máš ještě něco kromě focení kapely s anglickým názvem v německém válečném podniku?*“ Nicméně fotografie pořízena byla.⁷³⁵

Josef Škvorecký se o založení kapely pokoušel už dříve, respektive o saxofonovou sekci. U Škvoreckých v obývacím pokoji v Náchodě na Kamenici se sešli tři nebo čtyři hudebníci a zkoušeli tehdy populární slowfox *Hodiny spí*. Škvorecký jazzu propadl. Na saxofon se začal učit brzo, nikdy se však pořádně nenaučil. Na saxofon nakonec hrál a to právě v kapele firmy Mettallbauwerke. Hudebníci měli trochu volnější režim a jejich úkolem bylo hrát v polední pauze dělníků, aby je posilovali v plnění norem. Protože se obědvalo na několikrát, netrvala polední přestávka členů kapely půl hodinu, ale protáhli si ji, dokud se u oběda nevystřídali všichni. Hudba to asi nebyla moc kvalitní. Josef Škvorecký o kapele v Novém Městě nad Metují píše: „*Tenhle heterogenní*

⁷³⁴ Tamtéž, s. 66

⁷³⁵ Tamtéž, s. 67

*šraml měl do jazzu ovšem dost daleko. Jenom po původní kapele náchodského gymplu Red music zdědil pultky.*⁷³⁶

⁷³⁶ Tamtéž, s. 160

12. Německá bezpečnostní služba (SD)

Již hned po nástupu k moci si Adolf Hitler uvědomoval, že potřebuje vlastní zpravodajské prostředky, aby mohl lépe pronikat do řad svých protivníků. Zpravodajství organizovala již SA, jejíž vlastní zpravodajská služba byla založena v roce 1930. V roce 1931 dostal Himmler pokyn, aby v rámci NSDAP vybudoval samostatnou zpravodajskou službu. Do jejího čela byl jmenován Reinhard Heydrich, budoucí zastupující říšský protektor. Heydrich začal budovat zpravodajskou službu po vzoru vojenské rozvědky *abwehr*. V roce 1932 získala název *Sicherheitsdienst des Reichsführers SS* se zkratkou SD a v roce 1933 došlo k dotvoření její výstavby.⁷³⁷

Vývoj bezpečnostní služby a policie byl dovršen výnosem H. Himmlera z roku 1939 o vytvoření Říšského hlavního bezpečnostního úřadu (RSHA). Po převzetí moci se nacisté zmocnili archivů svých protivníků, jako například politických stran nebo spolků. Tak získali údaje o mnoha lidech, které si průběžně doplňovali. Bezpečnostní služba získávala velké množství informací, které umožňovaly provádět reálné analýzy odpovídající situaci a politickému centru dávaly zprávy bez propagandistických příkras. Zajímala se o věci politické, ekonomické, kulturní i o jednotlivé osoby. SD byla v těsném sepetí s gestapem. Zatímco příslušníci zpravodajské služby měli shánět informace, gestapo pak mělo jednat.⁷³⁸ Bezpečnostní služba předávala gestapu poznatky formou individuálního hlášení nebo v situačních zprávách, které dostávaly služebny gestapa dvakrát týdně. Jakmile získalo gestapo informace, většinou následovalo zatčení podezřelých osob uvedených v hlášení.⁷³⁹

Činnost SD proti Československu byla jednotvárná. Aktivně sledovali henleinovské hnutí, ale měli i další zájmy. SD získávala spolupracovníky všemi možnými způsoby a patřili mezi ně i nenápadní sudetští Němci. SD-Südost si vybudoval pro práci v Praze základnu v Olešnici v Orlických horách, zde se jednalo o špionážní kanál mezi Vratislaví a rezidenturou v Praze. Už

⁷³⁷ GRUNTOVÁ, Jitka, VAŠEK, František: *Málo známé zločiny SD ve východních Čechách*, Český Těšín, 2008, s. 29

⁷³⁸ Tamtéž, s. 33

⁷³⁹ Tamtéž, s. 111

v roce 1936 byl československými orgány zatčen Rudolf Kossek (1908) z Olešnice v Orlických horách, který zde fungoval jako spojka, odsouzen byl na čtyři roky. Jeho bratr Josef Kossek byl předsedou SdP také v Olešnici. Ten byl zatčen také, on však za pašování zbraní, a ve vězení spáchal sebevraždu.⁷⁴⁰

Ve dnech 1. až 10. října bylo obsazeno pohraničí Čech a Moravy. Ve shodě s plány pro činnost SD a bezpečnostní policie nastupovala na nově zabraná území také Bezpečnostní služba. Ve východních Čechách byla vytvořena stanoviště SD v Trutnově, Vrchlabí, Broumově, Lanškrouně, Rokytnici v Orlických horách a Králíkách.⁷⁴¹

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava začala Bezpečnostní služba získávat důvěrníky. Ve východních Čechách vznikly úřadovny v Hradci Králové, Pardubicích (později zrušena a agendu převzal Hradec Králové), Jičíně a Havlíčkově Brodě. Úřadovny SD se většinou nacházely ve stejné budově s gestapem. Již v roce 1939 byl pro SD v Hradci Králové získán již zmíněný Rudolf Kossek z Olešnice v Orlických horách.⁷⁴²

Aktivní pomoc SD poskytovala Veřejná osvětová služba (VOS), která byla zřízena v roce 1943 na popud Emanuela Moravce ke kulturně politické výchově českého národa a k jeho ochraně před rušivými vlivy. Zaměřovala se na přednáškovou činnost. Je prokázáno, že někteří členové VOS byli informátory SD. Jedním z nich byl Stanislav Barták, obchodník z Náchoda. Vedoucím Veřejné osvětové služby v Novém Městě nad Metují byl poštovní Jaroslav Hubáček. Ten posílal zprávy Bartákovi o tom, co se ve městě dělo, a 7. prosince 1943 v ní stálo: „6. 12. 1943 pořádalo Kuratorium koncert dětského sboru v sále kina Sport, ale vedení města chybělo, i úřady chyběly, byli zde němečtí důstojníci v čele s majorem Trögerem. Zažili ale trapný jev, kdy obecnost při zpěvu závěrečné písně Čechy krásné, Čechy mé provokativně povstalo. Vstali i učitelé v čele s ředitelem Berkovcem.“⁷⁴³

⁷⁴⁰ Tamtéž, s. 62

⁷⁴¹ Tamtéž, s. 67

⁷⁴² Tamtéž, s. 90

⁷⁴³ Tamtéž, s. 229

Výsledkem veškeré činnosti SD byly situační zprávy, které dostával jednak nadřízený útvar SD, ale také gestapo, německá kriminální policie, krajské vedení NSDAP a někdy i vrchní zemský rada, neboli vedoucí Oberlandratu.⁷⁴⁴ Důvěrníkem služebny SD v Novém Městě nad Metují byl Richard Keil.

12. 1. Richard Keil

Richard Keil se narodil 25. února 1902. Ve městě zastával funkci místního vedoucího NSDAP. Pravidelně podával zprávy Bezpečnostní službě. Bydlel v domě č. 42, povoláním byl truhlář. V Novém Městě nad Metují bydlel dvacet let před válkou. Již od vzniku Protektorátu stál v čele místních Němců a působil i jako jejich mluvčí.⁷⁴⁵

Richard Keil byl zatčen místním strážníkem 13. května 1945 na rozkaz národního výboru. V listopadu 1945 byl souzen Mimořádným lidovým soudem v Hradci Králové. Obviněn byl z více věcí. Přitížilo mu to, že byl členem SA a předsedou NSDAP v Novém Městě nad Metují. Dále podporoval a propagoval nacistické hnutí. Ve službách a zájmu nepřítelů také udal pro skutečnou nebo smyšlenou činnost tyto osoby: Helenu Horáčkovou, Josefa Štěpánka, firmu Kosek, Ladislava Špryňara, Josefa a Jana Kuderu a lékárníka Tomana. Odsouzen byl na 15 let těžkého žaláře. Trest si měl odpykat v pracovním táboře. Byl obviněn i z dalších věcí, ty se však u soudu neprokázaly. Celý jeho majetek propadl státu, tak jeho rodině nastaly krušné časy. Synovi bylo v té době 15 let a dceři 19.⁷⁴⁶

Richard Keil některá obvinění uznal. Co se týče vstupu do SA hájil se tím, že mu to přikázalo vedení NSDAP, nepoužilo ale žádné speciální donucovací prostředky. Odmítal to, že by byl konfidentem SD. Dále se ohradil proti obvinění Františka Hojného ve věci Artura Kohna, proti Jindřichu Pollakovi a

⁷⁴⁴ Tamtéž, s. 169

⁷⁴⁵ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s 483

⁷⁴⁶ *SOA Žámarsk*, Fond MLS Hradec Králové, Richard Keil, LS 712/46, s. 1

Josefu Štěpánkovi. To, že několik udání poslal, přiznal. Podle něj se ale jednalo o německou povinnost.⁷⁴⁷

Ve svůj prospěch udal i několik pozitivních případů. Věděl, že se u plukovníka Daška konají schůzky důstojníků. Keil Daška navštívil a slíbil, že to neohlásí. NSDAP měla podat posudek o hostinském Syrovátkovi, jestli neporáží na černo. Opět nic nebylo hlášeno. Neposlal dál ani nějaké další drobné incidenty, jako například když mu paní Frintová dala na náměstí políček. Číšník od Syrovátků se na něj také obrátil s tím, že bratři Žabkové, Němci, nechťejí zaplatit již delší dobu účet. Keil zařídil, aby jim to bylo strhnuto z platu. Dále měl pomoci získat trafikou poloslepému trafikantovi Novákovi, ačkoli o ni měli zájem Němci. To poté paní Nováková popřela, ale je možné, že o tom nevěděla. Dále ve svůj prospěch uvádí, že nabídl pomoc Miladě Danielové, dceři uvězněného Františka Kadaňky. Ta to po válce potvrdila. Přišel za ní s nabídkou, že jí zajistí styky na gestapu v Hradci Králové, aby mohla otcí pomoci aspoň materiálně. Ona tuto nabídku však nevyužila.⁷⁴⁸

Během procesu bylo předvoláno mnoho svědků. Jejich výpovědi je však nutné brát s rezervou. Hodně lidí se po válce prezentovalo jako horliví vlastenci a během výslechu si mohli něco vymyslet, aby je to ukázalo v lepším světle.

Proti Keilovi vypovídal i další člen NSDAP Karl Löw, který byl vzat do vazby také. Löw se však hned v květnu 1945 začal opět profilovat jako proletář a komunista. Zřejmě doufal, že čím víc toho na Keila prozradí, tím víc bude mít výhod. Löw vypověděl, že se mu do ruky dostala agenda pobočky NSDAP. Tvrdil, že viděl udání podepsaná Keilem, mimo jiné i na sebe, protože byl před válkou pokladníkem KSČ. Dále tam měla být udání na Františka Kadaňku a Františka Pilaře, bývalé funkcionáře KSČ. Toto obvinění se však nepodařilo prokázat. Nikdo jiný z vyslýchaných o tom nevěděl a je jisté že životy Pilaře a Kadaňky Keil na svědomí nemá. Neudal je totiž žádný místní člověk, při výslechu je prozradili profesor Purkyně a Šafránek z Brna.⁷⁴⁹

⁷⁴⁷ Tamtéž s. 4

⁷⁴⁸ Tamtéž

⁷⁴⁹ Tamtéž, s. 8

Karl Löw, člen NSDAP, již v květnu 1945 otočil a poslal dopis, ve kterém stálo: „*Od roku 1928 jsme si osvojili proletářský život, není-li pravda, a od německých zločinců jsme byli zatlačeni do pozadí. Vítězství je naše. Rudá armáda žije, ale nacisté jsou zničeni. Já jsem v Novém Městě od roku 1932 se soudruhem Kadaňkou, Pilařem a jinými soudruhy rudý život žil. Pronásledován jsem byl mnohokrát. V Novém Městě jsem byl od roku 1936 do roku 1938 pokladníkem a v obecních volbách i volen jako zástupce komunistů. Nemohli mě dostat němečtí zločinci, ať žije soudruh Gottwald.*”⁷⁵⁰ Proč však vstoupil do NSDAP a proč nikdy proti Němcům (on byl také Němec) otevřeně nevystoupil, už však nevysvětluje.

Jak bylo napsáno výše, Richard Keil se před válkou ke svému němectví nijak nehlásil, v Novém Městě nad Metují žil klidný život, pracoval tu v truhlárně a s lidmi neměl problémy. V roce 1939 však náhle otočil. Jeho proměnu zaznamenávají i kronikáři z Krčína a Nového Města nad Metují již na začátku války. V letech 1940-1942 byl předsedou místní buňky NSDAP, funkci vykonával horlivě, účastnil se mnoha schůzí a slavností. V roce 1939 také vstoupil do organizace SA a dosáhl hodnosti Rottenführera. Keilova manželka Božena byla české národnosti. To jí však nezabránilo v tom, aby nestála manželovi po boku a nepodporovala ho.⁷⁵¹

Jeho matka Regina Keilová usilovala o propuštění svého syna od roku 1946. Snažila se úřady obměkčit tím, že je stará a potřebuje, aby se o ni syn staral a pomáhal jí. Žila v německém Schwandorfu. Měla prý těžkou nouzi a její syn se ve vězení choval ukázkově. Propuštění se jí vyjednat nepodařilo.⁷⁵² Dne 23. října 1954 byl Richard Keil propuštěn na zkušební dobu tří let. Ve zkušební době se osvědčil, proto se do vězení už nevrátil. Z vězení ho pustili v rámci amnestie ze dne 4. května 1953. Místo patnácti let tak ve vězení pobyl 9 let a 5 měsíců. Ve výkonu trestu se choval vzorně a měl dobrou pracovní morálku.

⁷⁵⁰ Tamtéž

⁷⁵¹ Tamtéž, s. 2

⁷⁵² Tamtéž

Jeho nacistické smýšlení ho podle propouštěcího protokolu nadobro opustilo. Vězněn byl ve Valdicích, pokračoval zde ve svém truhlářském řemesle.⁷⁵³

Jeho manželka Božena nebyla po válce nijak perzekuovaná. Roli v tom hrálo i to, že vyvinula značné „budovatelské úsilí“ a zřejmě začala sympatizovat s komunistickou stranou. V roce 1954 o ní náčelník VB Mach z Dobrušky píše, že: „*Božena Keilová se zapojila do budovatelské práce a proti dnešnímu zřízení nemá výhrad.*“ Pracovala jako dělnice v závodě Chronotechna, pozdějším Eltonu, v Novém Městě nad Metují. Manžel se k ní domů vrátil.⁷⁵⁴

12. 1. 1. Činnost v tajné službě

Keil byl odsouzen jako informátor Německé tajné služby (SD). On sám toto obvinění odmítal. Tvrdil, že členem SD nebyl a zprávy o českých lidech nikdy nepodával. Chodila mu údajně anonymní udání na novoměstské občany a on je přeposílal na služebnu SD v Hradci Králové. V rámci zachování spravedlnosti je však nutné uvést, že tato udání byla psaná česky a psali je čeští obyvatelé na své české sousedy. Když měl někdo s někým nějaký spor nebo problém, nebylo nic snazšího, než si vymyslet udání a tím tomu člověku zkomplikovat život.

V záznamech SD jsou však jasně zapsaná hlášení, která se týkají Nového Města nad Metují, což potvrzuje hypotézu, že Keil s SD skutečně spolupracoval. V roce 1943 hlášení ustala, pouze na začátku roku byla zaznamenána dvě. V tuto dobu narukoval Keil do německé armády a byl odeslán na ruskou frontu. Časově to tedy také koresponduje. V této věci byl vyslechnut i Albert Hardtke, který velel úřadovně gestapa v Hradci Králové a v roce 1946 byl za tuto činnost popraven. Hardtke vypověděl, že Keila osobně neznal, viděl však ve spisech často jeho podpis. Potvrdil, že členem tajné služby byl, označil ho jako V-manna, tedy důvěrníka. Dále uvedl, že Keilova udání byla zbytečně přepjatá, jednalo se údajně o klepy, které někde zachytil. V případě poštmistra Štěpánka Keilovi dokonce vzkázal, ať si podobné klepy nechá pro sebe a nezatěžuje úřad. Další člen gestapa František Liebl uvedl, že Keil zřejmě přímo členem SD nebyl, pouze informátorem. Jan Friedl, který

⁷⁵³ Tamtéž s. 7

⁷⁵⁴ Tamtéž

přímo vedl seznam V-mannů, vypověděl, že Keil tam vedený nebyl. Bylo to ale spíš proto, že jeho udání byla nadsazená a nevěrohodná a tak gestapo jeho služeb moc nevyužívalo.

Všechny zprávy, které se týkají Nového Města nad Metují, jsou přeloženy v textové příloze na konci této práce.

12. 1. 2. František Hojný a Artur Kohn

František Hojný šel navštívit židovského občana Artura Kohna a krátkou dobu pobyl u něj v bytě. Kdysi si u něj zapomněl tašku a potřeboval ji zpět. Při odchodu ho u dveří čekala Božena Keilová. Začala na něj křičet: „*Vy jste byl u žida!*“ Hojný ji předstíral, že ji nepoznal a tak jí řekl, co je jí po tom. Ona mu vyhrožovala, že ho to přijde draho. Vše také pověděla svému manželovi. Keil si Artura Kohna předvolal a křičel na něj, že ho ihned nechá sebrat stejně jako Hojného. Artur Kohn poté prosil Hojného, aby to nějak urovnal. Hojný se šel tedy ke Keilům omluvit a Keil mu prý řekl, že je mu to jedno, že ho *nechá sebrat i se židem*. Nakonec potrestaný nebyl, i když to čekal každým dnem. Porazil kvůli tomu dokonce na černo chované prase a zničil závadné písemnosti. Keil neudal ani Artura Kohna, ten v domě žil až do transportu.⁷⁵⁵

12. 1. 3. Jindřich Pollak

Jindřich Pollak, který pracoval jako ladič pián, byl v době heydrichiády bezdůvodně obviněn, že během výměny dekorace sálu hotelu Merkur pošlapal říšskoněmeckou vlajku. Pollak v hotelu pořádal se svými žáky hudební produkci. Před tím tam však byla chůze SA a sál byl vyzdoben říšskoněmeckými symboly. Pollak výzdobu měnil a při sundávání spadla vlajka na zem. Když se žáci měli fotografovat, objevil se Keil a Pollakovi řekl, že teď už ví, jak smýšlí, že takové lidi *nepotřebujeme* a že ho udá na gestapu. Situace byla vážná a tak se Pollak obrátil na další dva přítomné Němce, Franze Scharfa a Jaroslava Venclíka. Venclík se do celé věci vložil a urovnal to. Díky němu z toho Jindřich Pollak neměl malér. Pollak poté uvedl, že to byla zřejmě akce cílená proti jeho osobě. Byl totiž rodilý Němec, k Němcům se však nepřihlásil

⁷⁵⁵ SOA Zámorsk, Fond MLS Hradec Králové, Richard Keil, LS 712/46

a zůstal protektorátním občanem. Keil však vypověděl, že mu měl vyhrožovat Franz Scharf a ne on.⁷⁵⁶

12. 1. 4. Firma Kosek

Keil oznámil německému hejtmanovi v Náchodě, že firma Kosek ukryla u Bohumila Školníka různé věci. Podle Keila mu tuto informaci sdělil zahradník Teodor Šperling, který trval na tom, že se vše musí ohlásit. V roce 1942 byla u firmy Kosek provedena domovní prohlídka. Za čtrnáct dní přišli němečtí příslušníci gestapa i pro Bohumila Školníka a ptali se ho, zda doma něco skrývá. Odvětil, že nikoli a vybídl je k domovní prohlídce. Tu neudělali, ale říkali mu, že zboží určitě někam odnesl. Nic z toho nebyla pravda a Školník potvrdil, že vše si vymyslel Šperling z nepřátelství k firmě Kosek. Měl s ní spor ohledně pozemku.⁷⁵⁷

12. 1. 5. Ladislav Špryňar

Ladislav Špryňar z Vrchovin byl obviněn z toho, že krmí nepřihlášeného vepře a že nedodržuje zákony o zatemňování. Pravdou bylo, že za okupace vždy jednoho vepře choval. Ke Špryňarovi přišla komise, která to přezkoumala a zjistila, že je vše v pořádku. Za nedbalé zatemňování zaplatil pokutu. Ladislav Špryňar ve výpovědi uvedl, že ho zřejmě udal nájemce Václav Čtvrtečka, se kterým měl tehdy spor. Keila k tomu jen využil. Špryňar měl však větší problém, doma ukrýval pistoli a bál se, že důkladnější domovní prohlídka by ji odhalila. Tak ji raději hodil do rybníka.⁷⁵⁸

12. 1. 6. Lékárník Miloš Toman

Keil si stěžoval na lékárníka Tomana, který pracoval v klášterní lékárně u milosrdných bratří. Přišel si tam pro lék a lékárník s ním odmítl mluvit německy. Na Tomana mu také přišlo několik anonymních udání. On všechny postoupil služebně SD v Hradci Králové. Podle Keila v udáních stálo hlavně to, že si Toman lékárny nehleděl a měl by jít pryč. K incidentu, který se týkal

⁷⁵⁶ Tamtéž

⁷⁵⁷ Tamtéž

⁷⁵⁸ Tamtéž

němčiny, Keil udává, že chtěl pouze docílit toho, aby prodavač jednal se zákazníkem zákaznickovou rodnou řečí. Uznal ale, že byl nesmysl chtít po všech němčinu, protože Němců bylo ve městě opravdu málo.⁷⁵⁹

12. 1. 7. Jan a Josef Kuderovi

Jan Kudera, bývalý starosta sokola, byl Keilem označen za nepřítele Němců. Stejně tak i jeho bratr Josef. Keil do hlášení uvedl, že v roce 1918 oba bratři odzbrojovali rakouské vojáky a strhávali z nich vyznamenání a odznaky. Žádal, aby se jejich případu ujal Ortsgruppenleiter a celou záležitost dále řešil. Gestapo oba sledovalo jako činovníky sokola.

12. 1. 8. Helena Horáčková

V roce 1942 byla na četnické stanici v Novém Městě nad Metují vyšetřována Helena Horáčková, úřednice Okresního úřadu v Náchodě. Přišlo na ni udání, že doma ukrývá revolver. Ukázali ji anonymní udání psané hůlkovým písmem, které o tom psalo. Měla však štěstí, při domovní prohlídce, která u nich doma byla provedena, nebylo nalezeno nic. Helenu Horáčkovou totiž varoval její kolega z práce, Němec Franz Scharf, který žil v Novém Městě nad Metují také. Řekl jí, že Keil na ni má udání a ať si dá pozor. Zbraň s náboji doma doopravdy měli a rychle se jí zbavili. V srpnu gestapo opravdu přišlo, nic však nenašli. Heleně Horáčkové uvěřili, protože se za ni Franz Scharf zaručil.⁷⁶⁰

12. 1. 9. Jaroslav Herzán

Jaroslav Herzán pracoval jako hostinský v Černčicích. V roce 1939 navštívilo jeho hospodu trio mužů, byl to Richard Keil, Josef Zeuner a mladý Žabka. Všichni byli v uniformách SA. Obcházeli obce, zda je tam klid a pořádek. V lokálu si zahráli karty. Jeden z místních hostů se zeptal, jestli můžou v uniformě hrát a Keil se rozzuřil a chtěl znát totožnost hosta, aby z toho vyvodil důsledky. Josef Zeuner ho nakonec přesvědčil, aby to nechal být. V roce 1942 došlo k dalšímu incidentu. Po atentátu na Heydricha přišel do hostince Němec Lugo, který s Keilem pracoval. Poté Keilovi vyprávěl, že má

⁷⁵⁹ Tamtéž

⁷⁶⁰ Tamtéž

Herzán radost z atentátu a že poslouchá cizí rozhlas. Keil Lugu donutil vše udat. O několik měsíců později odešel Luga na východní frontu a Herzánovi se přišel omluvit, že ho udal pod Keilovám tlakem, což Keil poté popřel. Gestapo Herzána dlouho vyšetřovalo, zavřený nakonec nebyl.⁷⁶¹

12. 1. 10. Josef Štěpánek

V červnu 1942 bylo oznámeno úmrtí zastupujícího říšského protektora Heydricha. Krčínský poštovník Josef Štěpánek oznámil tuto novinu Oldřichu Hladíkovi s poznámkou „*No tak se vítězství nedočkal. To je kultura, vraždit nevinné lidi!*“. Oldřich Hladík byl členem organizace Vlajka. Hladík to oznámil vedoucímu Vlajky Josefu Herzigovi. Ten to nahlásil Keilovi, který poslal do Hradce Králové udání, že Štěpánek schvaluje atentát na Heydricha. Josef Štěpánek byl poté gestapem vyšetřován, ale žádné problémy nakonec neměl. Josef Herzig po válce vypověděl, že se od Hladíka nejednalo o žádné udání, ale že mu vše řekl jen mezi řečí. On sám se ospravedlňoval tím, že mezi řečí to řekl i on Keilovi a za vše tedy může Keil, který to udal na gestapo. Stejnou vinu ale nesl Hladík i Herzig.⁷⁶²

Co se týče tohoto obvinění, Keil přiznal, že od Herziga udání dostal. Richard Keil to měl říct Franzi Scharfovi a ten ho přiměl udání sepsat a sám ho měl poslat do Hradce Králové. Nevěděl prý, že z toho bude udání, protože Scharf říkal, že by měl poštovník Štěpánek dostat přes nos. Použil německý výraz „*Nasenstöße*.“ Scharf byl v roce 1945 mrtvý, ale Štěpánek s ním měl velmi dobré vztahy. Proto je to nepravděpodobné. Štěpánek stál po válce za svým a trval na obvinění Oldřicha Hladíka a Josefa Herziga. Píše: „*Kdyby nebylo těchto českých udavačů vlajkařů, tak by Richard Keil o mně nic nevěděl. Vypověděl, že ani zapsaný výrok není přesný, Řekl prý ironicky „No jo, to se zas jeden ubožák nedočkal vítězství Říše.“*“ Na poště ho vyslýchal člen gestapa Josef Fibinger a už s sebou měl příkaz k zatčení. Nakonec se to však urovnalo,

⁷⁶¹ Tamtéž

⁷⁶² Tamtéž

přestože mu Figinger vyhrožoval, že je starý Benešovec a měl být dávno zastřelen.⁷⁶³

⁷⁶³ Tamtéž

13. Odbojová činnost a nacistická perzekuce

Stejně jako v jiných místech naší země, i v Novém Městě nad Metují a okolí žili lidé, kteří se s německou okupací nesmířili. Někteří z nich za to zaplatili životem. Jejich činnost, popřípadě i činnost jejich spolupracovníků je popsána v jejich osobních medailonech. Byli tu však i lidé, kteří měli štěstí a druhou světovou válku přežili, přestože se zapojili do ilegální činnosti.

Už od května 1939 byly po městě rozšiřovány letáky různého znění. Jedny z prvních nabádaly občany, aby dobře sledovali, kdo s Němci spolupracuje, aby bylo možné s nimi po válce spravedlivě zúčtovat. Objevovaly se i štvavé letáky proti Emilu Háchovi. Národní souručenství je tvrdě odsuzovalo jak v denním tisku, tak v rozhlase.⁷⁶⁴ Dne 22. května 1939 přijela do města německá hlídka a prohledávala všechny auta jedoucí kolem Rychty. Říkali, že hledají další letáky, údajně však hledali tajnou vysílačku, která měla mířit na Dobrošov.⁷⁶⁵

V září 1939 byl zatčen zatím pouze Viktor Stöcker, okresní vrchní komisař, který byl však po deseti dnech propuštěn a dále Josef Brandejs.⁷⁶⁶

Dne 11. února 1940 byl poté zatčen prokurista Hanuš Doležal, jednatel Jiráskovy Podkrkonošské župy sokolské. Jeho byt byl detailně prohledán, za necelý měsíc byl puštěn na svobodu, jeho zatčení se týkalo jeho působení v Sokole. Mezi dalšími zatčenými tento rok byli učitel Josef Římek, nadporučík v záloze a velitel zdejší branné výchovy, a Jan Rejchrt, student obchodní akademie. Josef Římek spolupracoval s Obranou národa a Jan Rejchrt byl údajně zatčen za nějakou záležitost, která se týkala mobilizace v roce 1938. V tomto období byli uvězněni také komunisté František Pilař a František Kadaňka.⁷⁶⁷

⁷⁶⁴ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s 477

⁷⁶⁵ Tamtéž, s 479

⁷⁶⁶ Tamtéž, s 489

⁷⁶⁷ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 12

Josef Římek se narodil v roce 1897 v Rychnově nad Kněžnou. Byl vězněn v Hradci Králové, na Pankráci v Praze, v Drážďanech, Budyšině a prošel i koncentračním táborem Mauthausen. Soud v Litoměřicích mu vyměřil trest pět let. Vrátil se se silně podlomeným zdravím. Po válce nastoupil do měšťanské školy v Bohdašíně.

Letáky byly po městě šířeny častěji. Dne 28. října 1940 hodil někdo balíček letáků oknem do Rouskovy továrny. I po městě se v tomto roce letáky objevovaly, nejčastěji komunistické. Lidé si však byli vědomi trestů, které následovaly, pokud by u nich byl leták objeven. Podle kronikáře Jana Voborníka většina obyvatel letáky ignorovala a dokonce si říkali, *kdyby s tím už dali pokoj*.⁷⁶⁸

Gestapo zatýkalo i v roce 1941. Dne 15. července byli zatčeni tři mladíci. Prvním byl Václav Valta. Byla u něj nalezena komunistická legitimace. Valta se přiznal, že to byl on, kdo hodil v minulém roce do okna Rouskovy továrny balík letáků. Byl vyšetřován na četnické stanici a pokusil se o útěk. Zkusil proskočit oknem, nepovedlo se mu to a ošklivě se pořezal. Gestapo jej naložilo do auta a odvezlo. O útěk se pokusil ještě jednou, u nádraží vyskočil z auta, opět bezúspěšně. V Hradci Králové byl vyslýchán. Zřejmě nevydržel mučení a udal své spolupracovníky Oldřicha Rydla, zámečníka u firmy Rousek a synové, a Josefa Matoulka, sazeče v tiskárně u Ryšavých. Oba byli zatčeni a posláni do Německa.⁷⁶⁹ Václav Valta patřil k mladým komunistům. Kromě dvou zatčených mu měli ještě pomáhat kamarádi Karel Kubeček a Slávek Cimr. Večer se scházeli a debatovali o politice, v noci strhávali německé vyhlášky a rozhazovali letáky. Na nich byly nápisy typu: *Ať žije SSSR! Propustte politické vězně! My chceme svobodu*.⁷⁷⁰ Po zatčení Valtu převzal jeho úkoly profesor Oldřich Barták, který byl poté zatčen a popraven.

⁷⁶⁸ Tamtéž, s. 20

⁷⁶⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 20

⁷⁷⁰ NETÍK, Jiří: *Z bojů dělnické třídy a KSČ na Novoměstsku*, Nové Město nad Metují, 1971, s. 68

V roce 1943 se na odlehlějších domech ve městě objevovaly kresby známého Péráka. Byl to jeden z prvních signálů blížící se německé porážky. Byly malovány i karikatury Hitlera. To vše se však vyšetřovalo a tvrdě trestalo. Nikoho však nevypátrali.⁷⁷¹

V roce 1944 byl zatčen Josef Svoboda, strojník, a jeho syn. S nimi byl zatčený ještě Antonín Foglar, který bydlel u Horské brány. Svoboda mladší byl zaměstnaný jako elektrotechnický učeň u jedné firmy v Náchodě. Podle Foglarova návodu kradl různé radiové součástky a Foglar je pak prodával dál. Svoboda ml. mu také dával potravinové lístky. Rodiče Svobodovi si úbytku potravinových lístků všimli. Zjistili, že je dostává Foglar, který jejich syna údajně vydíral, a přivedli na něj četníka. Foglara to rozlítlo a nahlásil gestapu, že se u Svobodů poslouchá zahraniční rozhlas. Gestapo nakonec zatklo všechny tři. O několik dní později byli propuštěni.⁷⁷²

V roce 1944 už kolem města chodili uprchlí vojenští zajatci, hlavně Rusové, kterých bylo na druhé straně hranice velké množství. Takto tři přišli i do Spů k Jaroslavu Vávrovi. Byli špinaví a zarostlí. Chtěli chléb a cigarety. Cigarety nebyly, ale chléb jim byl ochotně dán. Pan Fejtek Vávru varoval, že to můžou být přestrojení Němci. Naštěstí nebyli. Vávra Rusům vysvětlil cestu tak, aby se vyhnuli německým vojákům. Když se to dozvěděl další obyvatel Spů, Josef Marek, sehnal plný pytel potravin, dokonce i maso, a jel je na kole ukrýt. Pytel jim nechal na Uhlířové stráni a zde ho Rusové našli.⁷⁷³

Proti okupaci se snažili bojovat i jednotlivci, kteří prováděli drobné sabotáže. Jedním z nich byl i Miroslav Němec. Ten jezdil s koňským povozem a vozil z pobočky továrny Mettallbauwerke na nádraží palivové nádrže k letadlům. Němec požádal kovářského učně Jaroslava Vymetálka z Ježkovy kovárny v Krčíně, aby mu vyrobil průbojník. Neřekl, na co to potřebuje a kovář se neptal. Až po válce pan Vymetálek zjistil, že Miroslav Němec dělal do nádrží díry. Ne do všech, aby se na to nepřišlo, vybíral si jen některé. Jaroslav

⁷⁷¹ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 10. 9. 2015

⁷⁷² *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 18

⁷⁷³ *SOkA Náchod*, Fond Archiv obce Spy, Pamětní kniha, s. 326

Vymetálek říká, že kdyby to býval věděl, žádný průbojník by mu nevyrobil. Řekl mu na to: „, Kdyby tě chytli, tak to z tebe všechno vymlátěj a zastřelili by nás oba.“⁷⁷⁴

13. 1. Československá obec legionářská

Dne 25. srpna byla rozpuštěna legionářská organizace. Gestapo se zaměřilo zejména na její představitele. Ihned po zrušení organizace v Novém Městě nad Metují Němci zabavili veškerý listinný materiál a také celou hotovost. Dne 30. srpna byli vyslýcháni Josef Brandejs, řídící učitel z Krčína, předseda místní jednoty, a Alois Rocman, oficiál okresního úřadu a jednatel jednoty. V roce 1941 byly zrušeny všechny legionářské výhody. Zrušilo se také započítávání legionářských let do penze.

13. 1. 1. Alois Rocman

Alois Rocman vězněný nebyl, zemřel však již v roce 1942. Podle Vladimíra Rocmana to bylo na následky nacistických perzekucí, které musel jako bývalý legionář zakoušet. Němci provedli u Rocmanů šestkrát domovní prohlídku. Alois Rocman proslul jako známý fotograf legií na východě a měl doma celý archiv. Gestapo se na něj zaměřilo, protože byl jednatelem Československé obce legionářské. Jeho archiv raději potají odvezl syn Vladimír k tetě do Třebechovic pod Orebem. Celý náklad dopravil na kole. Alois Rocman měl velký strach. Jak bylo napsáno výše, předsedu Československé obce legionářské Josefa Brandejse, ředitele školy v Krčíně, Němci poslali do koncentračního tábora a pan Rocman se domníval, že bude další na řadě. V noci, když v ulici jezdila auta, se Alois Rocman budil hrůzou, že už si pro něj jdou.⁷⁷⁵

⁷⁷⁴ Rozhovor s Jaroslavem Vymetálkem (nar. 1929) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 26. 7. 2016

⁷⁷⁵ Rozhovor s Vladimírem Rocmanem (nar. 1923) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 18. 4. 2015

13. 1. 2. Josef Brandejs

Josef Brandejs se narodil 11. května 1889 v Malých Petrovicích. Za první světové války bojoval v legiích a to na italské frontě. V roce 1920 přišel jako učitel do Krčína.⁷⁷⁶ Kromě svého povolání se věnoval také Sokolu a byl také jednatelem Národní jednoty severočeské. 30. dubna 1938 se stal řídícím učitelem školy v Krčíně poté, co ředitel Robert Jarolímek odešel na odpočinek.⁷⁷⁷

Brandejs se zapojil do odbojové organizace Obrana národa, kam ho přivedl plk. Josef Petřík a jmenoval ho velitelem Obrany národa okrsku Nové Město nad Metují. S ním pracoval například i učitel Josef Římek. Než se však mohl zapojit do protiněmecké činnosti, byl zatčen.⁷⁷⁸ Gestapo se na něj přišlo nejprve informovat na obecní úřad. Zajímala je jeho rodina, vojenská služba a veřejná činnost. Do jejich hledáčku se dostal jako štábní kapitán italských legií v záloze a také jako předseda místní Československé obce legionářské.⁷⁷⁹

Nejprve byl vězněn ve Waldenburgu a poté převezen do koncentračního tábora Buchenwald, odkud byl propuštěn v říjnu 1943. Po propuštění vykonával různé manuální práce v Krčíně. Zatímco publikace *Z galerie osobností Nového Města nad Metují* uvádí, že Brandejs byl z koncentračního tábora propuštěn 31. října, v Pamětní knize Krčína je o jeho příjezdu zápis již 3. října. Píše se zde, že přijel vlakem v neděli ve 13 hodin *jsa srdečně vítán celým Krčínem*. V německém vězení byl čtyři roky a jeden měsíc.⁷⁸⁰

Josef Brandejs byl zřejmě uvězněn v rámci zatýkací akce Albrecht der Erste. To byla preventivní akce gestapa, která proběhla v září 1939, a bylo při ní zatčeno přes 1200 představitelů českého národa. Důvodem zatýkání byla obava, že se tyto osobnosti přidají k odboji. Zatýkání zasáhlo všechny složky národního života a jednou z nich byli právě vedoucí představitelé legionářů.

⁷⁷⁶ *SOkA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Matrika příslušníků obce, s. 8

⁷⁷⁷ *SOkA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939- 1945 koncept, s. 187

⁷⁷⁸ DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují 2008, s. 38

⁷⁷⁹ *SOkA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939- 1945 koncept, s. 187

⁷⁸⁰ *SOkA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939- 1945, s. 51

Většina byla vězněna v koncentračním táboře Buchenwald, kde byli drženi jako tzv. rukojmí. Přibližně polovina zadržených byla propuštěna již v průběhu války, stejně jako Josef Brandejs.⁷⁸¹

Po osvobození se Josef Brandejs vrátil do školy. Opět se stal řídícím učitelem a v roce 1949 byl jmenován ředitelem Základní školy v Krčíně. Do důchodu odešel v roce 1953.⁷⁸² Učil děti v první, druhé nebo třetí třídě. Byl mezi nimi oblíbený a dodnes na něj vzpomínají. Brandejs byl čestný, zásadový, a upřímný. Ale ani on se po roce 1948 nemohl chovat tak, jak by chtěl. Děti ze zemědělských rodin měly ve škole horší postavení, stejně jako jejich rodiče ve společnosti. Někteří rodiče, kteří měli hospodářství, potřebovali, aby jejich děti směly chodit do školy na obědy a zůstat tam tedy déle. Nabídli za to vajíčka a další suroviny pro školní kuchyň. Děti se šly Josefa Brandejse zeptat a on se omlouval, že jako zemědělské děti na to nárok nemají a on pro ně nemůže nic udělat.⁷⁸³

13. 2. Sokol

Co se týče sokola, odbojová činnost odvolávající se na závazky bývalých sokolů k republice nebyla ve městě nijak velká. Sokolové s okupací nesouhlasili, k žádné akci však nedošlo. Starosta sokola Ing. Rudolf Rousek byl již 26. března 1939 zatčen a tři hodiny vyslýchán na vojenském velitelství a propuštěn.⁷⁸⁴

V roce 1940 byl zatčen jednatel župy Hanuš Doležal, o měsíc později byl propuštěn. V říjnu 1941 proběhla tzv. „akce Sokol.“ Na rozkaz Reinharda Heydricha byli pozatýkáni přední představitelé Sokola a velká část z nich zahynula v nelidských podmínkách v Osvětimi. Jejich smrti napomohla zejména krutá zima v roce 1942 a také epidemie skvrnitého tyfu. Celkem bylo uvězněno 11 811 sokolů, umučeno nebo popraveno bylo 3396. V rámci této

⁷⁸¹ KROUPA, Vlastislav, *Český antifasismus a odboj*, Praha, 1988, s. 11

⁷⁸² DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 39

⁷⁸³ Rozhovor s Ludmilou Mazáčovou, roz. Hladíkovou (nar. 1942) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 1. 7. 2016

⁷⁸⁴ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 470

akce bylo pozatýkáno celé představenstvo Jiráskovy Podkrkonošské župy. Z Nového Města nad Metují se to týkalo opět Hanuše Doležala a také Jindřicha Prostředníka, pokladníka župy. Oba dva však byli o měsíc později propuštěni, stejně jako několik dalších. Ostatní zatčení členové už takové štěstí neměli. Starosta župy Vojtěch Koláč z Nového Hrádku, vzdělavatel župy Jaroslav Hofman z České Skalice a František Pařez ze Dvora Králové nad Labem byli posláni do Osvětimi, kde zahynuli.⁷⁸⁵

13. 3. František Šrám

František Šrám se narodil 18. ledna 1909 v Novém Městě nad Metují. Šrámovi bydleli v Komenského ulici v č. p. 12 v domě Josefa Stonjeka, tchána Františka Šráma. Ve městě působil jako lékař. Kromě toho byl výborným houslistou. Koncertoval například v děkanském kostele nebo na zámku. Na hraní se u Šrámu scházeli různí lidé, jako například pánové Krahulec, Šorm nebo Kosek. Jako lékař pracoval v okresní nemocnici v Náchodě a po vojenské službě nastoupil jako okresní lékař a lékař pojišťovny. V období protektorátu se stal okresním a posudkovým lékařem a navíc rentgenologem školních dětí. Jediný, kdo měl před válkou rentgen, byl doktor Šidlof, který byl deportován do koncentračního tábora. Doktor Šrám jeho rentgen zřejmě převzal a pokračoval. V květnu 1945 odjel Terezína, aby pomohl v boji s tyfem.⁷⁸⁶

Na pana doktora Šráma vzpomíná i jeho soused, jehož rodinu zachránil. Podle něj se František Šrám často stýkal s německými příslušníky, po válce však bylo prokázáno, že byl zapojen do odboje a styky s Němci si jen vytvářel alibi. Pravdou však je, že se jako veřejně známá osobnost nemohl Němcům dost dobře vyhýbat. Pan doktor měl jednu nečekanou návštěvu z wehrmachtu. Vedle přes zeď bydlela rodina Němcova, se kterou žil i dědeček, který měl velmi špatný sluch. U Němců se často poslouchalo vysílání z Londýna, dědeček si ho naladil i v době, kdy byla přes zeď německá návštěva a znělka

⁷⁸⁵ BRANDEJS, Josef, *Lidé statečných srdcí: 5. okrsek Obrany národa v rámci severovýchodního uskupení generálů Petra Nováka a Františka Bláhy v letech 1939-1945*, nepublikováno, s. 50

⁷⁸⁶ DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 272

hrála prý tak nahlas, že to bylo zřetelně slyšet. František Šrám proto nelenil, popadl housle a zahrál příslušníkům wehrmachtu árie z Lohengrina. Němcovi byli zachráněni, protože za poslech zahraničního rozhlasu hrozil vysoký trest pro všechny. Pan doktor upozornil své sousedy, aby rádio umístili jinam a dávali si pozor a tak se i stalo.⁷⁸⁷

Doktor Šrám byl ve městě známou osobností. Často se na něj s důvěrou obraceli různí lidé. Když například doma ošetřoval paní Novákovou, která bydlela u nádraží, obrátila se na něj s prosbou, zda by si k sobě nevzal zbraň. Její syn totiž utekl do Anglie a ona nevěděla, co si s ním má počít, protože kdyby ji u ní doma Němci našli, byl by to velký problém. Jejím synem byl plukovník Jaroslav Novák (1899-1985). Za první světové války bojoval v legiích. Poté působil jako náčelník Hradní stráže a stal se také jediným velitelem tvrze Hanička na hranicích Československa. Během druhé světové války se dostal do Velké Británie. Zde velel tankové divizi. Po odchodu generála Klapálka byl jmenován do funkce velitele čsl. vojska na Středním východě. Po válce se stal náčelníkem posádky na náměstí Republiky v Praze.⁷⁸⁸

Doktor zbraň odnesl, dal ji v ordinaci do zásuvky a zapomněl na ni. Manželka majitele zámku, Daniela Bartoňová z Dobenína, začala rodit svého druhého syna Josefa a doktor Šrám byl zavolán na zámek k porodu. S ním šla i jeho manželka, zdravotní sestra, která mu v ordinaci pomáhala. Vše se odehrálo těsně po období Heydrichiády a během porodu si doktor Šrám uvědomil, že má v ordinaci zbraň a že hrozí nebezpečí domovní prohlídky. Jeho manželka proto tajně běžela domů, a aby ji nikdo neviděl, přelézala ploty. Doma zbraň rychle schovala a z rozčílení poté zapomněla, kam ji dala. Až po válce ji rodina našla pod vanou. Bylo velké štěstí, že si na zbraň vzpomněli, protože ještě tu noc přišla ke Šrámovým domovní prohlídka.⁷⁸⁹

⁷⁸⁷ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 10. 9. 2015

⁷⁸⁸ DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují 2008, s. 208

⁷⁸⁹ Rozhovor s MUDr. Františkem Šrámem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 2. 6. 2016

Šrámovi bydleli v Komenského ulici. Jednou se stalo, že na okno zaklepalí nějací lidé, že potřebují pomoc. Doktor Šrám s nimi šel a odjeli do Orlických hor. Tam někde totiž seskočil parašutista. František Šrám parašutistu ošetřil a jel domů. Jen, co dorazil, přišlo pro něj gestapo a odvezli ho na stejné místo do hor, protože parašutistu někdo udal. Než tam přijeli, muž byl prý mrtvý, zastřelil se, aby nemohl nic vyzradit.⁷⁹⁰

Tato událost by se mohla shodovat se zápisem v kronice. Zde stojí, že mezi Dobruškou a Rychnovem nad Kněžnou seskočili tři parašutisté. Jeden z nich se ukrýval v Záhornici u Opočna a když na něj gestapo přišlo, zastřelil se. Druhý parašutista se ukrýval v Dolech. Měl údajně dvě jména, Sládek a Sedláček (které bylo pravé, pokud vůbec nějaké uvedeno není). I na něj gestapo přišlo, nestihl se ani bránit, byl zastřelen v posteli. Pan Kejzlar ho měl tajně dovést do Nového Města nad Metují a zde ho, opět v utajení, údajně pitval doktor Jindřich Dvořák. Poté bylo tělo odvezeno neznámo kam. Třetí parašutista v únoru 1943 stále unikal, skrýval se údajně v lesích okolo Rychnova nad Kněžnou.⁷⁹¹

Co se týče zmíněného Sládka, mohlo by se jednat o kapitána Albína Sládka z Hradce Králové, který kvůli bezpečnosti často měnil jména. Byl aktivním členem Obrany národa. Gestapo mu bylo v té době na stopě. V chalupě na Dolech byl nakonec dopaden a zastřelen v posteli. Parašutistou nebyl.⁷⁹² V Záhornici se u Ladislava Bašeho skrývalo 9 členů Obrany národa a údajně i telegrafista Potůček. Tak velký počet lidí se nepovedl utajit a tak bylo v této vesnici velké zatýkání 23. 2. 1943. Členové skupiny (mezi nimi i Sládek) ve vesnici již nebyli. Potůčkovi se podařilo uprchnout také, ten parašutistou byl jako člen známého výsadku SILVER A. O zastřeleném parašutistovi zatím nepodařilo nic zjistit.

⁷⁹⁰ Tamtéž

⁷⁹¹ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 33

⁷⁹² HEJZLAR, Josef, Nedvězí, vlastní zápisky

13. 4. Vladimír Rocman

V Novém Městě nad Metují bydlel za druhé světové války i akademický malíř Vladimír Rocman (1923-2016). Vyučil se kamenotiskařem a zároveň maloval. Díky malování si mohl za války přilepšovat. Například hajný Alina ho poprosil, aby mu namaloval obraz se dvěma bažanty s tím, že mu za to jednoho dá. Obraz se mu nakonec tak líbil, že mu dal bažanty oba. Během okupace studoval Uměleckoprůmyslovou školu, po uzavření školy v roce 1944 měl odejít do totálního nasazení. Snažil se mu však všemožně vyhnout a to tak, že se i skrýval. Na čas třeba odjel ke kamarádovi na chalupu do Svratouchu. Nakonec se však do Nového Města vrátil. Zde ho ale potkalo „štěstí.“ U holiče se prý nakazil mokravým lišejem, který měl na obličejí a tak mohl *chodit po městě s černou hubou* a nemusel se nijak skrývat. Léčil se u doktora Františka Šráma.⁷⁹³ František Šrám působil na Okresním hejtmánství v Novém Městě nad Metují. Při jedné z návštěv se pana Rocmana, jako studenta umělecké školy zeptal, jak složité by bylo vytisknout recept.⁷⁹⁴

František Šrám byl přítelem Aloise Rocmana, Vladimírova otce. O tom, že ho nacistický režim utrápil, je napsáno výše. Kvůli tomu se i Vladimír považoval za velkého nepřítele Třetí říše. Bylo mu tedy jasné, že se za doktorovým dotazem o vytisknutí receptu skrývá něco víc. František Šrám, nadšený filatelista, cítil, že se blíží osvobození, fronta už byla v Polsku. Říkal si, že svobodná země bude potřebovat i svobodnou poštu. Nebylo možné vydat nové poštovní známky, šlo však přetisknout známky staré a to nápisem „ČSR OSVOBOZENÍ 1945“. Vystala otázka, kde by se známky daly vytisknout. Ve městě bylo několik tiskáren, objevovaly se ale různé komplikace. Tiskárna Böhm byla vyloučena pro příliš velké množství zaměstnanců, tam se Vladimír Rocman vyučil. Tiskárna Ryšavý měla v té době sazeče Josefa Matoulka v koncentračním táboře a v kartonážce Beneš neměli žádného známého. Jediná možnost, která zbyla, byla živnostenská škola⁷⁹⁵, kde byl litografický lis.

⁷⁹³ Rozhovor s Vladimírem Rocmanem (nar. 1923) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 18. 4. 2015

⁷⁹⁴ ROCMAN, Vladimír. Mít štěstí.. *Náš čas*. 1994, (10), 1.

⁷⁹⁵ dnešní Střední průmyslová škola Nové Město nad Metují

Vladimír Rocman tam chodil tisknout už dříve a znal se s panem ředitelem. Nepříjemné bylo, že škola byla plná Němců, kteří utíkali z Ukrajiny. František Šrám vyjednal tisk u pana ředitele Horáka pod záminkou, že si jde tisknout novoročenku. Dílna se nacházela v přízemí.⁷⁹⁶

Vladimír Rocman navrhl potisk, tedy již zmíněný nápis, a kresbu převedl na kámen. Samotná akce proběhla 15. listopadu 1944. František Šrám přišel ve dvanáct hodin a s sebou měl obálku, kde byly poštovní známky v hodnotě minimálně 30 000 korun. Atmosféra byla velmi napjatá. Pan Rocman vzpomínal, že *šlo o kejhák* a nebyla to žádná legrace. I Františka Šráma v tuto dobu opustil jeho pověstný humor.⁷⁹⁷

Úkoly byly rozděleny jasně. Pokud by se objevila nežádoucí kontrola, měl doktor Šrám známky spálit narychlo v kamnech, která před akcí roztopili, a Vladimír Rocman měl vyměnit kámen přetisků za kámen s novoročenkou. Z dílny nevedla žádná úniková cesta, a kdyby bylo nejhůř, byly nachystané dvě ocelové tyče. Celá akce trvala asi šest hodin. Okno z místnosti vedlo na chodník. Náhle se ozval dusot a hluk a vedle okna, asi tři metry od statečné dvojice, ležel po zuby ozbrojený německý voják. Přicházeli další a další. František Šrám pronesl poté památnou větu: „*Rocmánku, tys to vykecal a teď nás obklíčili. Jdu to spálit.*“ Nic naštěstí nespálil, protože se objevil německý důstojník udílející rozkazy a vyšlo najevo, že se jedná o pouhé cvičení německé armády, která zkoušela boj ve městě.⁷⁹⁸

František Šrám poté nabídl Vladimíru Rocmanovi tykání, protože jim šlo společně o život. Doktor se s Vladimírem rozloučil slovy: „*Kdyby se se mnou něco stalo, najdeš to zakopané na zahradě pod hruškou na naší zahradě. Tam, nezapomeň! Pošta bude česká, nazdar.*“ František Šrám však kvůli známkám zažil ještě jednu velmi nepříjemnou situaci. Když se jednou o půlnoci vrátil domů, manželka mu řekla, že tam čekají tři členové gestapa. Zeptal se jí, zda jim dala hlavně najíst a napít. Jeden člen gestapa stál zády k psacímu stolu, kde

⁷⁹⁶ Rozhovor s Vladimírem Rocmanem (nar. 1923) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 18. 4. 2015

⁷⁹⁷ Tamtéž

⁷⁹⁸ Tamtéž

nahoře ležela obálka s poštovními známkami, které nakonec nebyly nezakopány. Říkali, že by měli provést domovní prohlídku. Celou situaci zachránila paní Šrámová, která návštěvě nabídla koňak. Dne 5. května byly potom poštovní známky použity jak v Novém Městě nad Metují, tak i v Praze.

799

Vladimír Rocman nemusel jet pracovat do Říše, protože se díky panu doktoru Šrámovi totálnímu nasazení vyhnul. Předstíral, že má zánět močového měchýře a k panu doktorovi chodil na kontrolu. Místo aby však doma „stonal“, jezdil lyžovat a tam se opálil. Ordinance doktora Šráma prý byla pořád plná bledých lidí, kteří jedli křidu a simulovali. Vladimír Rocman mezi nimi podle pana doktora *svítil jako mazanec* a vzal ho vždy přednostně dovnitř, aby nebyl nápadný. S močovým měchýřem se Vladimír Rocman „lčil“ až do konce války a nebyl jediný, komu František Šrám takto pomohl.⁸⁰⁰ Nemohl však zachránit všechny, někdo do totálního nasazení odejít musel. Doktor Šrám byl jedním z mála lékařů, kteří posílali lidi na práci, a po válce nebyli nijak perzekuováni.⁸⁰¹

13. 5. Obrana národa

Všude jinde, i v kasárnách vojáků, spontánně vznikaly po 16. březnu organizace odporu proti Němcům. Po 17. listopadu 1939 nabylo ilegální hnutí masového rozsahu. Vznikly tři hlavní skupiny odporu. Byly to: Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ), Politické ústředí (PÚ), a Obrana národa (ON), které se v roce 1940 spojily v tzv. ÚVOD, neboli v Ústřední vedení odboje domácího. Mezi další organizace odporu patřila Obec sokolská v odboji. Ve východních Čechách měly největší význam PVVZ, ČSVO a ON.⁸⁰²

⁷⁹⁹ ROCMAN, Vladimír. Mít štěstí.. *Náš čas*. 1994, (10), 1.

⁸⁰⁰ Rozhovor s Vladimírem Rocmanem (nar. 1923) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 18. 4. 2015

⁸⁰¹ Rozhovor s MUDr. Františkem Šrámem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 2. 6. 2016

⁸⁰² BRANDEJS, Josef, *Lidé statečných srdcí: 5. okrsek Obrany národa v rámci severovýchodního uskupení generálů Petra Nováka a Františka Bláhy v letech 1939-1945*, nepublikováno, s. 6

Krajské velitelství Obrany národa v severovýchodních Čechách sídlilo v Hradci Králové. Pod velení krajského velitelství patřily organizace, které vznikaly zhruba na úrovni politických okresů nebo větších měst. První ze všech byl zatčen hned v září 1939 velitel novoměstského praporu řídící učitel Josef Brandejs z Krčína. Jak bylo napsáno výše, gestapo zajímal spíše jako předseda Československé obce legionářské, o jeho činnost v Obraně národa při jeho zatčení nešlo. Po jeho krátké velitelské působnosti se v Novém Městě nad Metují zachovala pouze rota „Řehoř“, pod vedením učitele Josefa Římka⁸⁰³. Byla začleněna do dobrušského praporu.⁸⁰⁴ Josef Římek byl zatčen 10. června 1940. Podstoupil množství výslechů a poté byl poslán do vězení na pět let. V káznici zhubl z 90 kilogramů na 40 a několikrát těžce onemocněl. Přežil i americké bombardování a přesně po pěti letech, 10. června 1940 se vrátil domů, k manželce a synovi. Jeho zdraví však bylo vězením značně podlomené. Přesto však pokračoval v učitelském povolání.⁸⁰⁵

Veliteli dalších tří rot byli: učitel Josef Pancíř (rota Jaromír, Dobruška), Jan Sedláček, který byl popraven, (rota Oldřich, Opočno) a J. Vokoun (rota Bažantnice, České Meziříčí). V rámci těchto rot byly v Orlických horách zorganizovány čtyři pod velením řídícího učitele Jaroslava Drahoráda ze Sněžného. Drahorád byl také cvičitelem a vzdělavatelem jednoty Sokol. Jím založená odbojová skupina ve Sněžném se skládala převážně z bývalých sokolů, on sám opatroval zbraně a šířil ilegální tiskoviny. V roce 1940 byl zatčen a 8. února 1942 zahynul v Osvětimi. Měl doma manželku a malého synka.⁸⁰⁶

Obrana národa byla ve východních Čechách rozbita v první polovině roku 1940. Byl také vydán zatykač na Petra Nováka, velitele vojenského odboje v severovýchodních Čechách. Tomu se podařilo uprchnout do Francie a

⁸⁰³ Josef Římek, 1887- 1957

⁸⁰⁴ BRANDEJS, Josef, *Lidé statečných srdcí:5. okrsek Obrany národa v rámci severovýchodního uskupení generálů Petra Nováka a Františka Bláhy v letech 1939-1945*, nepublikováno, s. 12

⁸⁰⁵ DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují 2008, s. 38

⁸⁰⁶ BRANDEJS, Josef, *Lidé statečných srdcí:5. okrsek Obrany národa v rámci severovýchodního uskupení generálů Petra Nováka a Františka Bláhy v letech 1939-1945*, nepublikováno, s. 12

následně do Anglie. V říjnu 1941 však zbylo stále ještě dost vlastenců, kteří byli ochotni riskovat svůj život. Do čela východočeské oblasti se postavil generál František Bláha. V této době patřil ke starším členům, narodil se v roce 1886. V čele stál až do roku 1944, kdy byl zatčen a poslán do Terezína. Konec války ho zachránil před popravou, nakazil se však tyfem a zemřel 18. května 1945 v terezínské karanténě.⁸⁰⁷

Na odbojové činnosti se výrazně podílel také major Josef Matohlína, který byl popraven v roce 1943. Po odhalení přechal do Nového Města nad Metují, kde ho ukryla paní Ludmila Pokorná. Pomohl jí údržbář tehdejší firmy Glass a Bondy. Ten poté dopravil Matohlínu na Nový Hrádek k textilnímu mistrovi Josefu Slavíkovi. Ten se poté skrýval několik let ve Sněžném, při útěku mu pomohl František Vondřejc z osady Krahulčí.⁸⁰⁸

13. 5. 1. „Velký Josef“

Vznik odbojové skupiny Velký Josef souvisel s výsadkem Barium. Výsadku velel štábní kapitán Josef Šandera, přezdívaný „Velký Josef“. Radiotelegrafistou skupiny byl Josef Žižka, přezdívaný „Malý Josef“. Třetím členem skupiny byl Tomáš Býček. Byli vysazeni v noci z 3. na 4. dubna 1944. Výsadek měl působit v severovýchodních Čechách, v prostoru Královéhradecka, Rychnovska a Žamberecka.⁸⁰⁹

Skupina dostala za úkol navázat kontakt s domácím odbojem a provádět v oblasti zpravodajskou činnost. Součástí její výbavy byla vysílačka s krycím jménem Marta. V létě 1944 byla činnost skupiny Barium rozsáhlá a gestapo zachytilo její stopu. Vyhodnotilo, že skupina představuje nebezpečí pro německé zájmy a tak gestapo zaměřilo své síly na její zničení. Proti členům Baria byl nasazen i Karel Čurda. Konce války se dožil pouze Tomáš Býček. Žižkovi a Šanderovi se nakonec stala osudnou zrada Vítězslava Lepaříka. Tento člen výsadku Glucinium začal pracovat pro gestapo. S parašutisty se

⁸⁰⁷ Tamtéž, s. 57

⁸⁰⁸ Tamtéž, s. 50

⁸⁰⁹ TROJAN, Emil, *Tak přísahali: Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939- 1945*, Ústí nad Orlicí, 2004, s. 177

setkal a toto setkání gestapu zatajil. Poté byl však zatčen a vyslýchán a jejich úkryt prozradil. Šandera se při zatýkání postřelil do hlavy a na následky zranění zemřel. Josef Žižka byl převezen na Pankrác, kde se v cele oběsil. Skupina celkem spolupracovala s 380 občany. Její členové vyvinuli obdivuhodnou zpravodajskou a organizační činnost. Aktivita Baria vedla k velkému rozmachu domácího odboje.⁸¹⁰

V době, kdy byli na Královéhradecku vysazeni parašutisté výsadku Barium, existovala v severovýchodních Čechách již zmíněná pevná vojenská organizace, založená na podzim roku 1939 Petrem Novákem a Františkem Bláhou. Bláha měl sídlo v Josefově, většinu činnosti však řídil z Hradce Králové. Pod něj spadaly další příslušné štáby. Náchod, Hronov, Nové Město nad Metují a Dobrušku dostal na starost podplukovník Josef Šlajs.⁸¹¹ František Bláha získal Josefa Šlajse pro spolupráci v roce 1942. Šlajs pracoval na statku rodiny Bartoň Dobenín v Dlouhém v Orlických horách a v odbojové činnosti byl velmi úspěšný.⁸¹²

Josef Brandejs zdůrazňuje, že výsadek Barium a jeho pomocníci byli pokračovatelé Obrany národa, Velký Josef tedy není žádná nová odbojová skupina. Plynule navazuje na činnost výše zmíněné odbojové organizace.⁸¹³

Po Josefu Brandejsovi a Josefu Římkovi se do čela odboje v Novém Městě nad Metují postavil Václav Bína. Ten zapojil do práce i Zdeňka Ochranu, který poté organizoval ilegální vojenské jednotky v Orlických horách. Bína velel západní části okresu Nové Město nad Metují, tedy spíše rovinám. Velitelství přímo ve městě převzal kapitán Schneider.⁸¹⁴ Břetislav Schneider se narodil v roce 1899. Bydlel v Rezecké ulici, kde měla jeho rodina továrnu na nitě. Pracovalo zde osmnáct zaměstnanců a vyrábělo se zde i po celou válku. Schneider byl důstojníkem v záloze, během první světové války bojoval

⁸¹⁰ REICHL, Martin, *Cesty osudu*, Cheb, 2004, s. 214

⁸¹¹ TROJAN, Emil, *Tak přísahali: partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939- 1945*, Mohelnice, 2010, s. 155

⁸¹² BRANDEJS, Josef, *Lidé statečných srdcí: 5. okrsek Obrany národa v rámci severovýchodního uskupení generálů Petra Nováka a Františka Bláhy v letech 1939-1945*, nepublikováno, s. 59

⁸¹³ Tamtéž, s. 49

⁸¹⁴ Tamtéž, s. 126

v italských legiích. Podle vzpomínek jeho dcery se u nich doma během války často scházeli i další důstojníci v záloze jako byl například Václav Bína nebo Zdeněk Ochraňa.⁸¹⁵

Schneiderovou spojkou a organizátorem různých věcí byl školní inspektor Otakar Berkovec. Tito muži navázali na první členy Obrany národa, kteří však už byli mrtví nebo uvězněni. Pomáhali také československým výsadbům. Štáb celého okresu poté tvořili major Václav Uher, nadporučík Zdeněk Lesk, JUDr. František Jehlička, Jan Rychetský, František Cihlář, Josef Hadinec a Jaroslav Kracík.⁸¹⁶

Podle Brandejse byl významným činitelem novoměstského okresu i ing. Václav Brich. Věra Černá mu sdělila zprávu o seskoku parašutistů na Hradecku. Za týden přijel k Brichovi major Miroslav Černý, spolupracovník výsadku Barium, a pomohl organizovat vojenský odboj na Novoměstsku. Černý byl odhalen a zahynul v Terezíně v květnu 1945. Václav Brich byl také telegrafista amatér a tajně sestavoval vysílací aparaturu. Přípravoval rozhlasové vysílání pro město a okolní region. Po vyhlášení povstání mělo převzít informování obyvatelstva na vlně pražského vysílače.⁸¹⁷ Václav Brich byl také členem správní komise, která město vedla od roku 1942. Město ho bralo jako kolaboranta, dokud se neukázaly tyto skutečnosti. Nyní je otázkou, na které straně vlastně stál a také jestli to, co vykonal pro odboj (ve městě byli zasloužilejší činitelé) vyváží jeho působení ve správní komisi. Možné také je, že se k odboji přidal až na poslední chvíli, aby vyvážil svou kolaborantskou činnost. Po válce byl jeden z nenáviděnějších a obyvatelé z Nového Města nad Metují pro to jistě nějaký důvod měli.

Do odboje ve městě se zapojil i pan Lumír Hadinec. Ten skončil v roce 1943 školu, odmaturoval na reálném gymnáziu v Náchodě, zde chodil do třídy se spisovatelem Josefem Škvoreckým. Poté musel pracovat v továrně Lufthansa

⁸¹⁵ Rozhovor s Jarmilou Němcovou roz. Schneiderovou (nar. 1936) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 26. 9. 2016

⁸¹⁶ BRANDEJS, Josef, *Lidé statečných srdcí: 5. okrsek Obrany národa v rámci severovýchodního uskupení generálů Petra Nováka a Františka Bláhy v letech 1939-1945*, nepublikováno, s. 126

⁸¹⁷ Tamtéž, s. 127

ve Velkém Poříčí. On sám se podílel zejména na rozšiřování různých letáků. Letáky dostával vždy od stejného člena skupiny a měl za úkol je šířit mezi lidi, kteří byli podle něj spolehliví a nezradí je. K odboji se dostal přes svého známého, z odbojářů znal právě jen jeho. V celé skupině znal každý vždy jen dva lidi, nikdy víc kvůli bezpečnosti, a všichni se poznali až po válce.

K tomuto okruhu patřil i Josef Matoulek, velmi statečný člověk. Byl trochu starší než ostatní a tak už na celou věc pohlížel jinak než jeho mladší kolegové. Pracoval jako sazeč v tiskárně Ryšavý. Jeho činnost byla prozrazena a byl poslán do koncentračního tábora. Tam se dožil osvobození.⁸¹⁸ Dále byl členem například školní inspektor Otakar Berkovec.⁸¹⁹

13. 5. 2. Otakar Berkovec (1898-1968)

Otakar Berkovec se narodil v Panenském Týnci v roce 1898. Absolvoval vysokou školu pedagogickou a 1. května 1939 byl jmenován okresním školním inspektorem v Novém Městě nad Metují. Předtím působil jako učitel v českých menšinových školách na Mostecku. Byl aktivním Sokolem, 10 let zastával funkci jednatele a poté se stal starostou Sokola v Mostě. Po zabrání pohraničí se nakonec dostal až do Nového Města.⁸²⁰

Předtím však pomáhal při evakuaci českého obyvatelstva v Mostě. Měl v té době již dvouletou dceru a manželku v devátém měsíci těhotenství. Rodinu poslal napřed do vnitrozemí, jeho žena poté začala 25. října 1938 rodit. Na porodním sále se k ní dostala informace, že byl její manžel zastřelen a již nežije. Byl to pro ni velký šok, naštěstí se ukázalo, že to není pravda a porodila zdravého syna, který dostal po otci jméno Otakar.⁸²¹

Dne 7. října 1938 odešel z Mostu a přesunul se do Loun. Již předtím byl napojený na ministerstvo školství a národní osvěty jako zpravodaj. Jako jediný

⁸¹⁸ Rozhovor s Vladimírem Rocmanem (nar. 1923) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 18. 4. 2015

⁸¹⁹ Rozhovor s Lumírem Hadincem (nar. 1922) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 13. 5. 2016

⁸²⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939, s. 532

⁸²¹ Rozhovor s Annou roz. Berkovcovou (nar. 1936) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 9. 6. 2016

inspektor státních škol se pak tajně vrátil na Mostecko, kde konal zpravodajskou službu pro vládu. Hlášení podával Františku Staškovi. V Mostě a okolí přesvědčoval Čechy, kteří zde zůstali, aby žádali o znovuotevření českých škol. To se podařilo a byly otevřeny školy v Mostě, Kopistech a Souši. Zde pobýval až do května 1939, kdy byl přeložen do Nového Města nad Metují jako školní inspektor.⁸²²

Ve funkci okresního školního inspektora setrval až do roku 1942, kdy byl suspendován německými úřady a jmenován ředitelem měšťanské školy v Novém Městě nad Metují. Inspektorem se stal znovu mezi lety 1945-1949.⁸²³

Hned po příchodu do Nového Města nad Metují se spojil s Václavem Dusíkem, ředitelem školy v Hronově. Radil také lidem, kteří chtěli utéct do zahraniční armády. Jedním z nich byl i Josef Picka, učitel z Nového Hrádku. Tomu se skutečně podařilo odjet do Anglie. Berkovec byl napojený i na Bedřicha Kubiceho, znali se spolu ze severozápadních Čech, Kubice žil v Duchcově a zapojil se do sokolské odbojové organizace JINDRA. Další spojkou byl řídící učitel Zelenka, krycím jménem Hajský. Ten pobýval v této oblasti také, konkrétně v Háji u Duchcova. Kubice byl připraven o život a Zelenka-Hajský se otrávil. Na Otakara Berkovce se v této souvislosti nepřišlo. Gestapo se o něj sice zajímalo, ale k přímému výsledku nebyl nikdy přiveden. V roce 1944 se zapojil do skupiny Velký Josef.⁸²⁴ To, že se zapojil do odbojové činnosti, je velmi obdivuhodné. Měl totiž čtyři malé děti, Annu (1936), Otakara (1938), Jana (1941) a Karla (1943).⁸²⁵ Otakar Berkovec byl velký vlastenec, sokol a demokrat. Byl také výborným řečníkem, pohyboval se vždy v centru novoměstského společenského života.⁸²⁶

V roce 1945 ho občané města v demokratických volbách zvolili za předsedu městské rady. Bohužel, v roce 1948 se situace opět změnila. Otakar Berkovec

⁸²² Životopis Otakara Berkovce, soukromý archiv Otakara Berkovce ml.

⁸²³ DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 22

⁸²⁴ Životopis Otakara Berkovce, soukromý archiv Otakara Berkovce ml.

⁸²⁵ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Kniha domovských příslušníků 1919- 1945, č. 2526

⁸²⁶ DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 22

byl poté odvolán z funkce inspektora a musel se spokojit pouze s učitelským povoláním.⁸²⁷ V roce 1945 za ním totiž přišel jeden místní člověk a řekl mu, že by chtěl být také v revolučním národním výboru. Tentýž člověk však za války kolaboroval s Němci. V továrně dozoroval pro Němce české pracovníky s bílou páskou na ruce. Otakar Berkovec ho odmítl a to se mu později stalo osudným. Z odmítnutého se poté stal člen komunistické strany, a když se po roce 1948 dostal k moci, Berkovcovi se pomstil.⁸²⁸

13. 5. 3. Václav Bína (1906- 1992)

Dne 29. listopadu byl přípisem ministerstva školství a národní osvěty do města přeložen bývalý poručík Václav Bína. Vykonával funkci dopisovatele Památkového úřadu pro novoměstský politický okres. Dále měl vykonávat pomocné práce v archivu. V roce 1942 byl přeložený do Náchoda. Václav Bína se narodil 23. srpna 1906 v Hradci Králové. Vystudoval gymnázium, poté Právnickou fakultu v Praze a od roku 1931 byl v armádě. V roce 1936 se stal poručíkem.⁸²⁹ Velmi rád sportoval, od roku 1926 byl kmenovým hráčem fotbalu v SK Hradec Králové. Poté nastupoval nepravidelně, protože putoval za vojenskými povinnostmi. Po roce 1934 převážila jeho vojenská kariéra, i když hrál fotbal ještě chvíli a to za SK Nové Město nad Metují.⁸³⁰

Chvíli sloužil i v Novém Městě nad Metují, jeho poslední posádkou však byl Žamberk. Patřil mezi přední činitele odboje na Novoměstsku. Londýn ho schválil jako vojenského velitele tohoto okresu. Byly mu také sděleny vlnové délky pro spolupráci s Londýnem. Měli se domlouvat i na letecké dodávce zbraní, která měla být shozena mezi Dobřanami a Plasnicí. Spolupracoval

⁸²⁷ Vzpomínka na Otakara Berkovce. *Novoměstské slovo*. 1990(12)

⁸²⁸ Rozhovor s Otakarem Berkovcem (nar. 1938) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 9. 6. 2016

⁸²⁹ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 510

⁸³⁰ Václav Bína. *Sport pod Bílou věží* [online]. [cit. 2016-06-07]. Dostupné z: <http://www.sportpodbilouvezi.cz/produkty/fotbal/vaclav-bina.htm>

s nadporučíkem Zdeňkem Ochranou, sám řídil západní část okresu a Ochrana východní. Václav Bína zemřel v roce 1992 v Novém Městě nad Metují.⁸³¹

13. 6. František Jehlička

František Jehlička se narodil 29. ledna 1909 v malé vesnici u Skutče. Vystudoval gymnázium a následně Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Poté nastoupil na povinnou vojenskou službu, nejprve sloužil ve Vysokém Mýtě, poté v Čáslavi a nakonec jako podporučík v Novém Městě nad Metují. V roce 1938 byl během mobilizace ve vojenském opevnění v Orlických horách. Němcům se však mohl postavit až za války. V roce 1941 jej kontaktoval stavitel Oldřich Mach, který byl napojený na odbojovou skupinu spojenou s Josefem Matohlínou. Členové této skupiny byli časem zatčeni, František Jehlička však unikl. Do odboje se znovu zapojil, když ho oslovil pplk. Josef Šlajs. Tato skupina se věnovali zejména zpravodajské činnosti a sledovali místní vojenskou posádku, její výzbroj, výcvik atd. Dále pozorovali místní Němce a Čechy, co s nimi spolupracovali. František Jehlička přešel do vedení oblasti Novoměstsko a byl pověřován zvláštními úkoly. V roce 1945 se stal členem nově vytvořeného revolučního národního výboru. Po válce pracoval jako soudce.⁸³²

František Jehlička sepsal vzpomínky na jednu událost, která se stala na konci války. Jak bylo napsáno výše, Jehlička byl členem revolučního národního výboru. Od majora Uhera byl pověřený, aby jednal s ruskou partyzánskou skupinou, která operovala v Orlických horách a právě se přesunula do prostoru údolí Metuje pod obec Přibyslav. V Novém Městě v tuto dobu stále přebývala silná vojenská posádka a místní velitel major Slabig dokonce vyhlásil stanné právo. Partyzánská jednotka ale plánovala útok na kasárna, aby se jich mohla zmocnit. Němci však byli početní a také dobře vyzbrojení, proto této akci chtěla skupina lidí kolem majora Uhera zabránit.⁸³³

⁸³¹ DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 25

⁸³² Tamtéž, s. 113

⁸³³ Paměti JUDr. Františka Jehličky, uložené u Markéty Klofáčové, roz. Jehličkové

František Jehlička byl vyslán k partyzánům, aby je informoval o stanovisku vedení města. Na Příbyslav šel spolu se třemi mladými dobrovolníky. Byli částečně ozbrojeni a měli s sebou jedno jízdní kolo. Na Příbyslav dorazili v pořádku, poté sestupovali do údolí. Tam se potkali s partyzánskou jednotkou. Převážně byla složena z Rusů. Velitel jednotky Jehličku vyslechl a útok na kasárna si rozmyslel. Jeho novým cílem se mělo stát nádraží ve Václavicích, kde by znemožnili vlakovou dopravu. František Jehlička s dobrovolníky se poté vracel zpět na Příbyslav. Při příchodu do vesnice ale byli překvapeni německou vojenskou přepadovou jednotkou, která se právě rozbíhala od aut po vesnici. Jehlička dal své hlídce pokyn k rozchodu a muži se běželi ukrýt.⁸³⁴

František Jehlička se dostal na okraj obce, do chalupy manželů Pecháňových. Stačil jim jen říct, že je pronásledován Němci, oni ho ukryli na půdě, kde ho zahrabali do sena. Poté zavřeli poklop vedoucí na půdu a do chalupy vstoupila německá hlídka. Celý dům prohledali, jeden z vojáků vylezl i na půdu a něčím šťouchal do sena. Jehlička to popisuje jako „*velmi perné okamžiky*.“ Na spoušti kapesní pistole měl připravený prst. Němci nic nenašli, jeden z nich ale vykřikoval, že viděl někoho do domu vběhnout. František Jehlička se tehdy velmi strachoval nejen o manžele Pecháňovi, ale i o ostatní obyvatele obce. Němci si nechali obyvatele ze středu Příbyslavi nastoupit na náves, třikrát dokonce výstražně vystřelili. Nikdo ale nic neřekl.⁸³⁵

František Jehlička opustil úkryt až druhý den. Dozvěděl se, že Němci do vesnice přijeli kvůli partyzánské jednotce. Jeho skupina se tak ocitla ve špatnou dobu na špatném místě, odvedla ale pozornost Němců a partyzáni se nepozorovaně přesunuli. Nikomu z novoměstských se nic nestalo, jeden ze členů, Balaš, si lehl za plot, další z nich, Josef Voborník, vzal v domě u paní Lukáškové rychle džbánek a Němcům se pak vymluvil, že jde pro mléko.⁸³⁶ Poslední ze skupiny, Josef Jerman, nasedl na kolo, které měli s sebou, a prudce

⁸³⁴ Tamtéž

⁸³⁵ Tamtéž

⁸³⁶ Tamtéž

se rozjel vesnicí. Projel okolo hlídky, která na něj volala „stát“, a poté po něm i vystřelili. Naštěstí se netrefili a on se stihl schovat.⁸³⁷

Tuto událost zažil jako malý chlapec i Ladislav Ptáček. Mohl vše nerušeně pozorovat, protože Němci si podle něj děti nevšíмали. Podle něj byly nějaké hledané osoby na Přibyslavi už dříve (zřejmě maďarští a němečtí zběhové), lidé je však nepustili do chalup. Buď si mysleli, že jsou to špehové, nebo měli strach. V době stanného práva na konci války se Němci dozvěděli, že v okolí Přibyslavi se pohybují partyzáni, tak se vydali do vesnice. Vedl je hrbatý důstojník na motorce. Nemohli nikoho najít, přestože někoho viděli jít k Pechánovým a tak si vzali k hasičské zbrojnici dvacet rukojmích. Nikomu se nic nestalo, nakonec všechny propustili.⁸³⁸

13. 7. Vrchoviny

Za poslech zahraničního rozhlasu byl 6. září 1942 zatčen Oldřich Kroulík, syn pekaře, a byl odsouzen na dva roky. Dále byli uvězněni Václav Hylena, syn bednáře, na rok a půl, Adolf Šinták, nad kterým byl vynesena trest dvou let, Václav Rydlo, kterého za čas pustili, a Jan Popovič, který byl odsouzen také ke dvěma letům vězení. Nejhuře dopadl Adolf Šinták, který se z vězení vrátil s podlomeným zdravím.⁸³⁹ V této souvislosti byl vyslýchán i Václav Králíček a toho údajně zachránilo předstírání hluchoty. V hledáčku gestapa byly i další osoby, jako například František Rydlo, zatýkání se však omezilo pouze na výše jmenované.⁸⁴⁰

13. 8. Útěk ze Saganu

S Novým Městem nad Metují souvisí vzdáleně i jedna známá událost, která se udála na území okupovaného Polska. Říká se jí „Velký útěk“, nebo „Útěk ze Saganu“. V zajateckém táboře Stalag Luft III byli vězněni spojenečtí piloti. Několik z nich však začalo pracovat na plánu útěku. Z 24. na 25. března se jim

⁸³⁷ Tamtéž

⁸³⁸ Rozhovor s Ladislavem Ptáčkem (nar. 1937) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 10. 11. 2016

⁸³⁹ *SOka Náchod*, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 343

⁸⁴⁰ Soukromá kronika Zdeňka Rydla, s. 30

to povedlo. Celkem uprchlo 76 pilotů, mezi nimi byli tři Poláci a tři Češi. Uprchlíci byli postupně pochyťáni, 23 se vrátilo zpět do tábora a 50 jich bylo popraveno. Na svobodu se dostali jen tři, konce války se dožilo i zajatých 23 pilotů.⁸⁴¹

Dva uprchlíci ze zajateckého tábora Sagan (Zaháň) tedy přišli i do Nového Města nad Metují. Jak bylo napsáno výše, celkem uprchlo skoro 80 osob, ale pouze 7 bylo v dubnu 1944 ještě na svobodě. Jedním z nich byl i Bedřich Dvořák, narozený 18. prosince 1912, původem z Pardubic. Němci ho popisují jako štíhlého, světlavého, modrookého muže, který měřil 1, 67 m. Druhým byl Desmond Lancelot Plunkett, narozený 21. února 1915, který pocházel z Velké Británie. Původním povoláním byl umělec. Měřil 1, 68 m, byl rusovlasý a plnoštíhlý. Oba měli zfalšované průkazy, falešné dopisy od neexistujících příbuzných a velmi nenápadné vystupování.⁸⁴²

Čech Dvořák a Angličan Plunkett dorazili až do Nového Hrádku. Podařilo se jim sehnat falešné dokumenty a nocleh v místním hotelu. Hoteliér z Nového Hrádku jim pomohl, vyjednal jim úkryt v jedné stodole v Novém Městě nad Metují. Tam také oba letci vyrazili pěšky. Stodola stála pod Žďarami u řeky Metuje. Patřila více hospodářům a přes den tam bylo rušno. Nikdo nesměl uprchlíky spatřit, tak byli přes den nahoře na patře a na noc slezli dolů a zahrabali se do slámy. Zrovna byla krutá zima. I když oba trpěli, přečkali tak razii, kdy Němci uprchlíky hledali. Pobýli tam týden, hostinský z Nového Města nad Metují jim nosil jídlo a novinky. Němci pátrali i na silnicích a ve vlacích. Další úkryt jim muž domluvil ve Spech. Plunkett musel neustále mlčet, protože uměl pouze anglicky, tak aby nebyl nápadný. Letci se měli ukrýt v prvním stavení ve Spech. Lidé, kteří byli nejprve pomoci naklonění, si to však rozmysleli. Nebylo divu, hrozila za to smrt. Hostinskému ještě pomáhali další dva lidé. Všichni tři měli své rodiny a vystavovali se tak velkému nebezpečí také. Letci to ale nevzdali a šli zaklepat na další dům v obci Spy. Řekli, kdo jsou, a že potřebují úkryt. Starší pán je přijal a ukryl je ve stodole.

⁸⁴¹ KUDRNA, Ladislav, *Českoslovenští letci v německém zajetí 1940- 1945*, Praha, 2005, s.

285

⁸⁴² Tamtéž, s. 291

Ráno vyrazili pěšky do Dobrušky, odtud vlakem do Opočna a do Pardubic.⁸⁴³ Hostinský, který letcům pomohl, měl být podle všeho pan Smola, který provozoval hospodu na náměstí. Dále se o ně měl starat místní úředník Jirounek.⁸⁴⁴

Dvořák a Plunkett byli nakonec chyceni na nádraží v Klatovech. Dvořák prošel kontrolou bez problémů, Plunkett se jim zdál se svými bulharskými doklady podezřelý. Dvořák se vrátil, aby příteli pomohl a byli uvězněni oba dva. Konce války se však dožili i tak. Desmond Plunkett zemřel ve věku 86 let.⁸⁴⁵ Bedřich Dvořák zemřel v roce 1973.

⁸⁴³ BIDLO, Zdeněk; PELNÁŘ, Jáchym: *Útěk ze Saganu*, Praha, 1968, s. 125- 129

⁸⁴⁴ Rozhovor s MUDr. Bedřichem Herzigem (nar. 1935) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 6. 6. 2016

⁸⁴⁵ The Telegraph. *Desmond Plunkett* [online]. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1385373/Desmond-Plunkett.html>

14. Oběti války

14. 1. Památník na náměstí Republiky

Památník odboje stál na náměstí Republiky již od podzimu 1928 a veřejnosti byl věnován symbolicky 28. října. O jeho výstavbu se zasloužil Stálý výbor pro pořádání oslav v Novém Městě nad Metují. Památník je dílem akademického sochaře Josefa Bílka⁸⁴⁶ z Hořic. Ten ho vytvořil podle návrhu Vratislava Hakaufa⁸⁴⁷ z Náchoda. Celé dílo stálo 60 000 korun, polovinu přispěl majitel zámku Josef Bartoň z Dobenína. Pomník nese název „Vítězům“, proto má i hlavní socha název „Vítěz“. Jedná se o postavu francouzského legionáře 21. pěšího pluku maršála Focha. Na postranních kvádrech bylo vypsáno 85 jmen padlých v první světové válce. Na přední straně je veliký státní znak. Zajímavostí památníku bylo, že jeden z kvádrů obsahoval prst přivezenou ze Zborova. Konaly se tady státní oslavy 28. října, byly zde pronášeny mírové projevy na Bílou sobotu a řečnilo se vždy z balkónu státní budovy okresního úřadu.⁸⁴⁸

Za druhé světové války musely být odstraněny kovové pamětní desky, které se v červnu 1945 vrátily na svá místa. Zpět na náměstí Republiky se vrátila i urna s prstí od Zborova, která byla před nacisty po celou válku uschována.⁸⁴⁹ Již 22. května se na památníku začalo stavět lešení, aby mohla být zpět umístěna socha. Ta zatím čekala ve stodole u hřbitova.⁸⁵⁰ Dne 28. října 1945 byla slavnostně uctěna památka všech novoměstských občanů umučených nacisty. Dále byla odhalena pamětní deska se jmény obětí. Židovští i nežidovští občané města jsou vypsáni pohromadě.⁸⁵¹ Obyvatelé města si oběti války připomněli ještě jedním způsobem. Ve výkladu obchodu pana Žilíka byla vystavena dvě tabla a na nich byly fotografie jejich spoluobčanů, kteří podlehli nacistickému

⁸⁴⁶ Josef Bílek (1896-1987), sochař a kameník, žák Bohumila Kafky, působil v Hořicích

⁸⁴⁷ Vratislav Hakauf (1899-1980), architekt, žák Josipa Plečnika a Pavla Janáka, působil převážně na Náchodsku

⁸⁴⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933, s. 416

⁸⁴⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1945-1953, s. 20

⁸⁵⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 180

⁸⁵¹ Tamtéž, s. 52

teroru.⁸⁵² Tabla byla poté umístěna v městském archivu a nyní se fotografie nacházejí v Regionálním muzeu v Náchodě. Díky tomu se zachovala podoba novoměstských obětí.

Na pamětní desce stojí čtrnáct jmen osob, které nebyly židovského původu. Nelze napsat, že se jednalo o novoměstské občany, protože někteří z nich měli na Nové Město nad Metují pouze menší vazbu, měli tu například rodiče, nebo zde chvíli pobývali. I tak je však důležité o nich napsat, aby se vědělo, jakým jménům je každý rok vzdávána úcta. Ne všichni z nich byli přímo zavražděni, někteří zemřeli ve vězení, jiní jsou například dodnes nezvěstní. O některých se nepodařilo bohužel zjistit téměř žádné informace.

14. 2. Nové Město nad Metují

14. 2. 1. OLDŘICH BARTÁK (12. 1. 1910-9. 2. 1945)

Oldřich Barták se narodil v roce 1910 v Ústí nad Orlicí. Po absolvování střední školy v Náchodě vystudoval matematiku na Karlově univerzitě v Praze. Po skončení vysokoškolských studií pracoval jako učitel. Začínal ve Žluticích na Karlovarsku. Od roku 1938 učil na gymnáziu v Rychnově nad Kněžnou.⁸⁵³

Za okupace se zapojil do protifašistického odboje. Byl levicově orientovaný, zmiňuje se o něm především komunistický odboj, on sám však členem komunistické strany nebyl. Podílel se na rozšiřování ilegálních tiskovin jako bylo Rudé právo a Pravda. Obstarával také falešné osobní dokumenty. Tuto nelegální činnost vykonával především na Novoměstsku a Náchodsku. V Novém Městě nad Metují měl rodiče a ty jezdil navštěvovat. Ve městě byl napojen na Marii Knittlovou, učitelku ze Slavoňova. Oba měli údajně navázat spojení se sovětskými parašutisty Rybinským a Ostimenkem, kterým nosili jídlo a psací potřeby.⁸⁵⁴

⁸⁵² Tamtéž, s. 54

⁸⁵³ DOSOUDIL, František: *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách: od počátku dělnického hnutí do roku 1948*, Hradec Králové, 1986, s. 31

⁸⁵⁴ NETÍK, Jiří: *Z bojů dělnické třídy a KSČ na Novoměstsku*, Nové Město nad Metují, 1971, s. 71

V roce 1942 byl přeložen jak nepohodlný vlastenecký učitel na střední školu do Prahy a brzy nato nasazen na práce do Německa.⁸⁵⁵ V roce 1943 byl v Halle zatčen a poslán zpět do protektorátu. Dne 3. září 1943 byl předán do vězení v Malé pevnosti Terezín.⁸⁵⁶ Odtud byl 16. února 1944 poslán transportem do koncentračního tábora Buchenwald. Zde 9. února 1945 zemřel při náletu.⁸⁵⁷

14. 2. 2. BOHUMIL ČEJP (7. 12. 1911- 25. 2. 1943)

Dne 3. května 1941 byl zatčen Bohumil Čejp, řezník z Nového Města nad Metují narozený 7. prosince 1911, a odvezen do Hradce Králové. S ním zatkli i řezníka Novotného z Ohnišova. Čejp byl sice propuštěn, ale už v říjnu byl zatčený znovu. Na konci ledna 1942 byla gestapem odvedena i jeho manželka, švagrová, jejich pomocný dělník a pak hoteliéři Josef Hoch od Rambousků a Ladislav Havránek z hotelu Rychta, kteří od Čejpa maso kupovali. Dále byl v říjnu 1941 zatčen řezník Jindřich Syrovátko, protože zabil načerno tři vepře. Ten byl však propuštěn výměnou za vysokou pokutu.⁸⁵⁸ Josef Hoch byl v únoru 1942 propuštěn, protože měl žaludeční vředy a byl ihned hospitalizován v nemocnici. Po uzdravení se do vězení vrátil. S ním byla propuštěna i Věra Čejpová, rozená Šťastná (1919), manželka řezníka, která byla též těžce nemocná.⁸⁵⁹

Dne 31. října 1942 se po městě začala šířit zpráva, že řezník Čejp byl odsouzen k smrti, jeho manželka na tři a půl roku do vězení a jeho švagrová na tři roky do vězení. Dále byl odsouzený jeden řidič, který poražený dobytek tajně odvážel, a to na dva roky. Čejpův pomocník Šimek trestu také neušel, dostal 8 měsíců, odbyl si je však vazbou. Hoteliéři Havránek a Hoch dostali trest dva roky vězení. Oba dostali vysokou pokutu, 100 000 korun. Čejp se bránil tím, že poražené maso zkonzumovali nejčastěji němečtí vojáci. Hoteliéři se k tomuto

⁸⁵⁵ Tamtéž

⁸⁵⁶ *Databáze památníku Terezín* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: http://www.pamatnik-terezin.cz/vyhledavani/mala-pevnost/detail.php?table=Mala_pevnost_Terezin&col=id&value=5235

⁸⁵⁷ NETÍK, Jirí: *Z bojů dělnické třídy a KSČ na Novoměstsku*, Nové Město nad Metují, 1971, s. 73

⁸⁵⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 47

⁸⁵⁹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 9

kroku uchýlili, aby jim měli v restauraci co podat a vyhnuli se tak konfliktům. Ve městě z toho bylo velké pozdvižení. Čejp byl velmi mladý, bylo mu pouze 31 let. Tisk o něm psal jako o velmi lehkovážném, první zatčení ho totiž nevarovalo a po propuštění v černých porážkách pokračoval. Právě tyto další porážky brali Němci jako výsměch.⁸⁶⁰ Bohuslav Čejp měl dceru Bohuslavu narozenou 10. 12. 1937. Když byli oba její rodiče ve vězení, staraly se o „Bohunku“ tety Růžena a Pavla, které bydlely v Novém Městě nad Metují Na Dupačce.⁸⁶¹

Dne 30. prosince 1942 ale přišla do města informace, že Čejp, který byl odsouzený k smrti, pracuje někde v Říši a vede se mu dobře.⁸⁶² Nebyla to tak úplně pravda. Odsouzení k smrti platilo, musel si ale odpracovat 100 dní těžké práce, což byla lhůta před popravou. Popraven byl jako „škůdce národa“ 25. února 1943. Odsouzen byl konkrétně za porážku 43 kusů dobytka a dalších 93 zvířat.⁸⁶³ Nedlouho po něm byl popravený i jeho tchán, řezník Šťastný z Bohuslavic.⁸⁶⁴ Zůstala po něm mladá vdova, které bylo v té době pouhých 24 let, a pětiletá dcerka Bohuslava. Hoteliér Hoch se z vězení vrátil ke konci roku 1944, Havránek o něco déle.⁸⁶⁵ Neví se přesně, kde jeho poprava proběhla. Podle informací od rodiny našel smrt na dvoře nějaké školy, dodnes by tam měla viset deska se jmény obětí. Rozchází se však místo smrti podle jeho švagrové Olgy Šťastné roz. Hofmanové byl popraven v Drážďanech.⁸⁶⁶ Podle jeho vnuka Tomáše Poláka to bylo v Liberci, kde byl usmrcen gilotinou. Právě i zde by měla viset pamětní deska s jeho jménem, které je však napsané špatně, stojí na ní Antonín Čejp. Místo jeho popravy tedy zůstává předmětem dalšího bádání.⁸⁶⁷

⁸⁶⁰ Tamtéž, s. 126

⁸⁶¹ Email Ivany Mádlové roz. Čejpové autorce Lucii Koudelkové 27. 7. 2016

⁸⁶² Tamtéž, s. 152

⁸⁶³ *SOka Náhod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943, s. 29

⁸⁶⁴ Tamtéž, s. 55

⁸⁶⁵ *SOka Náhod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 84

⁸⁶⁶ Email Ivany Mádlové roz. Čejpové autorce Lucii Koudelkové 27. 7. 2016

⁸⁶⁷ Rozhovor s Tomášem Polákem vedený autorkou Lucii Koudelkovou 11. 10. 2016

Na smrt Čejpa si vzpomněl i pamětník MUDr. Bedřich Herzig. Ten dal i popud k pátrání, protože Čejp není uveden v seznamu novoměstských obětí. Nezachovala se ani jeho fotografie na již zmíněném tablu. Je to velmi nespravedlivé, protože popravený byl, zatímco některé z vypsanych obětí jsou například dodnes nezvěstné a své místo na památníku stejně mají.

14. 2. 3. JAROMÍR FLEK (30. 9. 1920- 7. 4. 1944)

Jaromír Flek se narodil v roce 30. září 1920 v Novém Městě nad Metují, kde bylo i jeho pozdější bydliště. Pracoval jako zahradník. Dne 30. července 1943 byl transportován do koncentračního tábora Dachau, kde byl označen kategorií „Schutzhäftling“, tedy vězeň v ochranné vazbě, politický vězeň. Dne 7. dubna 1944 v Dachau i zemřel.⁸⁶⁸ K Jaromíru Flekovi se bohužel zachovalo velmi málo písemných informací, stále však žije jeho přítel Lumír Hadinec, který mohl objasnit, proč byl uvězněn.

Lumír Hadinec byl soused Flekových, oba bydleli v Rezecké ulici. Jaromíru Flekovi nebylo po chuti pracovat pro Němce, které nenáviděl. Byl zaměstnán ve městě v zahradnictví a snažil se práci pro německý válečný průmysl co nejvíc vyhnout. Nepřišel například čtrnáct dní bez omluvy do práce, měl různé neomluvené absence. Nakonec se mu to však nevyplatilo. Němci ho zavřeli a poslali do koncentračního tábora. Zde přišel tento mladý člověk celkem zbytečně o život. Lumír Hadinec si vzpomíná na paní Flekovou, maminku Jaroslava, která přišla k nim domů a plakala. V ruce držela dopis z Dachau, kde stálo, že její syn zemřel údajně na zápal plic. Paní Hadincová ji utěšovala.⁸⁶⁹

Jaromír Flek byl jedináček a jeho rodiče tím pádem neměli potomka. Oba už byli v roce 1945 starší, Jan Flek byl ročník 1890 a Anna Fleková se narodila v roce 1897. Nechtěli být sami a tak po válce adoptovali syna Vladimíra (ročník 1940). Ten přijal také příjmení Flek.⁸⁷⁰

⁸⁶⁸ Gedänkstatte Dachau, odpověď na žádost ze dne 16. 4. 2015

⁸⁶⁹ Rozhovor s Lumírem Hadincem (nar. 1922) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 13. 5. 2016

⁸⁷⁰ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Kniha domovských příslušníků 1919- 1945, č. 2182

14. 2. 4. KOLOMAN FUCKER (27. 10. 1910-29. 9. 1944)

Koloman Fucker (psáno i Fukr, Fucker⁸⁷¹) se narodil 27. října 1910 v Šarišských Lukách. Byl policejním úředníkem. O jeho životě je známo několik informací. Jako policejní úředník působil v Božím Daru, vedl zde místní policejní expozituru. Zapletl se zde do incidentu v místním hostinci a musel odejít. Podle výpovědi hostinské Erny Wittmanové z hostince Grüner Haus se s kancelářským pomocníkem Šrámkem opili a házeli přes celý lokál sklenice na víno a pivo. Neměla pro tuto událost však žádné svědky, protože, jak psala „*můj manžel byl úplně opilý a proto nemůže podati žádné svědectví*“. Její výpověď však oba popřeli, hodili prý jen sklenice na zem, protože střepy přinášejí štěstí a oba za sklenici zaplatili částku 20 Kč. Poté měl jít Šrámek a Fucker do dalšího hostince, kde obsluhovala číšnice Hana Fischerová, ta poté prohlásila, že ji pánové sexuálně obtěžovali a zvali ji *na služebnu za účelem soulože* a obecní tajemník Kraham její výpověď potvrdil. Celá událost se stala v prosinci 1936. Situace v pohraničí se už vyostřovala a právě tajemník Kraham byl německé národnosti a také velký německý nacionalista. Chtěl proto státní policii co nejvíc uškodit. Obvinění nakonec nebyla prokázána, protože Fischerová (také německé národnosti) svou výpověď často měnila a byla evidentně zaujatá proti Čechům. Vyšetřovatel také zjistil, že její pověst není nijak dobrá, v Karlových Varech byla několikrát propuštěna pro „nevhodné chování.“ Nicméně Koloman Fucker byl vyšetřován za opilství a on sám tuto vinu uznal.⁸⁷² Na této události se dá dobře ilustrovat vývoj předválečných událostí. Postavení českých úředníků v německém pohraničí nebylo jednoduché a Koloman Fucker měl štěstí, že se falešná obvinění nepotvrdila.

Poté byl Fucker přeložen do Prahy. V roce 1938 pracoval jako důstojník tajné zpravodajské služby ministerstva národní obrany a věnoval se oblasti československého pohraničního opevnění. Toto tvrdí jak kniha *Popravení a umučení občané okresu Rychnov nad Kněžnou*, tak paní Božena Fuckerová.⁸⁷³

⁸⁷¹ Správně je však Fucker

⁸⁷² *Národní archiv*, fond Zemský úřad Praha, 207-948-1

⁸⁷³ Z nahrávky vyprávění paní Boženy Fuckerové z r. 1964, uloženo v Městském muzeu Dobruška

Ve vojenských archivech se však o tomto jeho působení nezachovala žádná zpráva. Při této práci se seznámil i se svou budoucí ženou Boženou Krahulcovou. Po Mnichovské dohodě, kdy již opevnění nebylo potřeba, byl 3. listopadu 1938 přeložen na Okresní úřad do Nového Města nad Metují, kde působil až do 7. března 1940⁸⁷⁴.

V roce 1937 byl vedený ještě jako svobodný⁸⁷⁵ a v roce 1938 se už jako ženatý stal občanem obce Sněžné nedaleko Nového Města nad Metují, odkud pocházela jeho žena Božena Krahulcová. Podle místního písmáka Josefa Hejzlara byl ve vesnici velmi oblíbený. Jeho okolí obdivovalo jeho pronikavou inteligenci a také to, že se domluvil pět jazyky.⁸⁷⁶

V roce 1940 byl přeložen do Prahy na policejní ředitelství na Hradčanech. On i další policejní úředníci se zapojili do odboje. Všichni členové se mezi sebou ani neznali. Bylo stanoveno pouze společné heslo, podle kterého se měli poznat. Němci aktivně hledali potenciální členy odboje a začali Fuckera podezřívat. Jako nespolehlivý byl v roce 1942 vyřazen ze služby a bez peněz byl poslán do Sněžného.⁸⁷⁷

Zde pomáhal v hostinci Na Krahulci, který vlastnila rodina jeho manželky, a také zde měli velké hospodářství. I tady pokračoval ve své ilegální odbojové činnosti. Navázal styky se skupinou v Náchodě. Pomáhala mu i jeho manželka Božena, která dělala odbojářům spojku, nosila například zprávy z jedné vesnice do druhé.⁸⁷⁸ V hostinci poskytoval útočiště lidem, kteří se skrývali před gestapem. Úkryt zde našel například Karel Brunner z Prahy nebo Bohumil Wiesner z Náchoda.⁸⁷⁹ Karel Brunner byl odbojový pracovník z Prahy,

⁸⁷⁴ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940, s. 115

⁸⁷⁵ Tamtéž

⁸⁷⁶ HEJZLAR, Josef, Nedvězí, vlastní zápisky

⁸⁷⁷ Z nahrávky vyprávění paní Boženy Fuckerové z r. 1964, uloženo v Městském muzeu Dobruška

⁸⁷⁸ Z nahrávky vyprávění paní Boženy Fuckerové z r. 1964, uloženo v Městském muzeu Dobruška

⁸⁷⁹ DRAŽAN, Radovan, *Popravení a umučení občané okresu Rychnov nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou, 2000, s. 172

Fuckerův kolega z práce. Byl u nich už delší dobu, od roku 1942. Nijak se ale neskrýval, protože měl falešnou legitimaci.⁸⁸⁰

S osudem Kolomana Fuckera je spojena odbojová skupina z Náchoda. Sokolská funkcionářka Marie Lepšová, která pracovala v Náchodě na poště, ukrývala na Novém Hrádku majora Josefa Matohlínu, který byl významným představitelem Obrany národa ve východních Čechách. Marie Lepšová poskytla útočiště i dalšímu představiteli Obrany národa a to Bohumilu Říčařovi. Po zatčení majora Matohlíny se do odboje zapojili další zaměstnanci náchodské pošty jako například Jan Špreňar. Ten se svojí manželkou Albou Špreňarovou byli nadšenými vlastenci. K odboji se poté přidal i bratr Alby Špreňarové Bohumil Wiesner s manželkou Růženou. Wiesnerovi ve svém domě ukrývali ilegální pracovníky odboje. Byli však prozrazeni. Růžena byla 28. března zatčena, válku přežila. Bohumil Wiesner utekl a našel úkryt právě v hostinci Na Krahulci u Kolomana Fuckera. Po osmi dnech byl Wiesner dopaden a poté popraven v Drážďanech.⁸⁸¹ O Wiesnerově pobytu věděli pouze manželé Fuckerovi, jinak nikdo. Netušili to ani rodiče paní Fuckerové, kteří žili s nimi.

Radovan Dražan uvádí, že konfident gestapa Farský, který pronikl do ilegální skupiny, pozval všechny členy do Pekla, kde je zatklo gestapo.⁸⁸² Kniha Náchod za Protektorátu i zápisky pamětníka Josefa Hejzlara uvádějí, že 5. dubna přišli Němci na Krahulec. Stejně to popisuje i Božena Fuckerová. Zřejmě došlo k omylu, část členů náchodské skupiny byla skutečně prozrazena, utíkali do Pekla a tam byli zatčeni. Wiesner však utekl a dostal se právě k Fuckerovi.⁸⁸³

Dne 5. dubna 1943 vtrhlo na Krahulec gestapo. Koloman Fucker a Karel Brunner nejdříve nic netušili, protože pracovali v lese. Zásah Němců popisuje

⁸⁸⁰ Z nahrávky vyprávění paní Boženy Fuckerové z r. 1964, uloženo v Městském muzeu Dobruška

⁸⁸¹ ČTVRTEČKOVÁ, Alena, SÁDLO, Václav: *Náchod za Protektorátu*, Liberec, 2012, s. 110

⁸⁸² DRAŽAN, Radovan, *Popravení a umučení občané okresu Rychnov nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou, 2000, s. 172

⁸⁸³ Z nahrávky vyprávění paní Boženy Fuckerové z r. 1964, uloženo v Městském muzeu Dobruška

paní Fuckerová jako *strašný a otřesný*. Fuckerovi nic netušili, od rána hospodařili. Gestapo přijelo třemi auty, ale nechali je stát dole u lesa, aby o nich nikdo nevěděl. Celkem dům obklíčilo dvanáct Němců. Každý měl u sebe dva revolvery a měli s sebou i psy. Gestapo vletělo do domu a všechno otevírali, okna, dveře a skříně. Při této prohlídce našli ukryté zbraně, které zde ukryl Fucker. V patře našli Bohumila Wiesnera, vytáhli ho ven, tvrdě ho zbili a táhli ho k autu. Koloman Fucker stále nic netušil, protože nikdo nesměl z domu, aby ho varoval.⁸⁸⁴

Když přišel Koloman Fucker s Karlem Brunerem domů, gestapo je brutálně napadlo a dlouho je bili. Poté odvezli Fuckera nejdříve do Hradce Králové a poté na Pankrác. Wiesnerovi se podařilo utéct, byl dopaden později. Dále byl Fucker převezen do Terezína, Bydšína a nakonec odsouzen k trestu smrti a 29. září 1944 popraven v Drážďanech gilotinou.⁸⁸⁵

Spolu s Kolomanem Fuckerem byl vězněn i bývalý ministr národní obrany František Machník, který válku přežil a mohl o tomto významném muži podat svědectví. Ten na něj vzpomínal jako na muže, který byl schopen ostatní povzbuzovat a utěšovat a to navzdory vlastní hrozně situaci. Do posledního okamžiku myslel na svou vlast a těšil se na život ve svobodné zemi.⁸⁸⁶ Po osvobození byl vyznamenán válečným křížem in memoriam.

Božena Fuckerová nejprve zatčená nebyla. Myslela si, že se zatčení vyhne, gestapo však pro ni přišlo ve dvě hodiny v noci a odvezlo ji do Hradce Králové. Dále byla vězněná na Pankráci, v Terezíně, v Lipsku a nakonec skončila v koncentračním táboře Mittelbau-Dora u města Nordhausen. Podmínky v tomto táboře byly otřesné jako v jiných táborech. Nejhorší byl neustálý hlad. Vězni chodili pracovat do muničních továren. Ráno se vstávalo ve tři hodiny a vězni se vraceli až večer. V táboře bylo Čechů víc a tak se snažili být co nejvíc spolu. Němce všichni nenáviděli a snažili se jim škodit například tím, že v továrně naschvál vyráběli zmetky. Museli být však velmi opatrní, protože každá maličkost se trestala a pokud někdo provedl nějakou

⁸⁸⁴ Tamtéž

⁸⁸⁵ HEJZLAR, Josef, Nedvězí, vlastní zápisky

⁸⁸⁶ Tamtéž

maličkost, celá cela kvůli tomu nedostala dva dny jídlo. Při tom málu, co měli, to bylo velmi těžké.⁸⁸⁷

Paní Fuckerová tu zažila hrozné bombardování. Vše hořelo, bomby rozbořily trestnici a tak Božena Fuckerová ještě s jednou paní utekly. Na sobě měly jen vězeňské šaty a utíkaly bez jídla, peněz a dokladů. Naštěstí měla paní Fuckerová sestřenici v Lipsku, ke které se jim podařilo dorazit. Sestřenice jim dala civilní šaty a bývalé vězenkyně pokračovaly směrem k Praze. Bály se, že je někdo chytí a budou znovu uvězněny. Do Prahy se nakonec dostaly a paní Fuckerová zamířila ke svému bratranci. Ten jí zavolal lékaře a postaral se o ni. Cesta byla opravdu náročná, protože obě byly vyhladovělé a nemocné. Po návratu domů vážila Božena Fuckerová 45 kilogramů, v roce 1962, kdy byl proveden záznam, vážila 63 kilogramů a to byla štíhlá, pobyt v táboře ji velmi vyčerpal.⁸⁸⁸

V roce 1965 byla v obci Sněžné odhalena pamětní deska, která připomíná jak činy Kolomana Fuckera, tak i dalšího padlého člena odboje a to učitele Josefa Drahoráda. Proti okupaci zde bojoval i Josef Bělobrádek. Ten ukrýval během války například Josefa Slavíka, sokola a bývalého občana Sněžného, který se zde ukrýval čtyři roky až do konce války. Této události se zúčastnila i paní Božena Fuckerová.⁸⁸⁹

14. 2. 5. FRANTIŠEK HEJZLAR (5. 8. 1905-???)

František Hejzlar pocházel z Nového Města nad Metují a pracoval jako dělník. Za války byl totálně nasazen ve městě Klaipeda v dnešní Litvě. Za války však bylo toto město s německým názvem Memel pod německou správou. František Hejzlar byl prohlášen za nezvěstného.⁸⁹⁰

⁸⁸⁷ Z nahrávky vyprávění paní Boženy Fuckerové z r. 1964, uloženo v Městském muzeu Dobruška

⁸⁸⁸ Tamtéž

⁸⁸⁹ HEJZLAR, Josef, Nedvězí, vlastní zápisky

⁸⁹⁰ *Archiv Regionálního muzea v Náchodě*, fond Dokumentace současnosti, 462-VII/POL
Fotografie nežidovských obětí dtto (Naši mučedníci ze světové války 1939-1945), František Hejzlar

14. 2. 6. FRANTIŠEK KADAŇKA (14. 5. 1890- 10. 5. 1944)

František Kadaňka se narodil 14. května 1890 v Babicích. Jeho původní povolání bylo kovodělník, za okupace pracoval jako slévač. V roce 1921 vstoupil do komunistické strany, v Novém Městě nad Metují se podílel na založení místní organizace KSČ. Ve 20. a 30. letech byl politicky velmi aktivní. Působil jako předseda OV KSČ, za komunisty zasedal i v městském zastupitelstvu.⁸⁹¹ Vyhnul se bojům první světové války kvůli svým problémům se srdcem. Pracoval u firmy Kratochvíl v Kostelci nad Orlicí, ve dvacátých letech byl nějaký čas nezaměstnaný a poté zakotvil u firmy Fränkel v Novém Městě nad Metují.⁸⁹²

Stejně jako u Františka Pilaře a Čenka Škody u něj byla 20. října 1938 vykonána domovní prohlídka. Čeněk Škoda vypověděl, že prohlídka se konala celkem třikrát, přišlo pět mužů pod vedením vrchního rady Viktora Stöckera a hledali hlavně protokoly KSČ. Zabavili o soukromé peníze.⁸⁹³ Dne 17. března 1939 byl Kadaňka poprvé zatčen. Po pěti dnech byl propuštěn, na svobodě ale dlouho nepobyl. Už 27. března byl zatčen znovu. Střílelo se totiž na Husím krku a Kadaňka musel k výsledku. V této souvislosti byli vyslýcháni i funkcionáři sokola, Rousek z Nového Města nad Metují a Ducháč ze Spů.⁸⁹⁴

Jeho zatčení (a zatčení též Františka Pilaře) souvisí s odhalením dalšího člena komunistického oboje v Novém Městě nad Metují a to Samuela Hejzlara (12. února 1901). Hejzlar byl několikrát vyslýchán, při prvním výsledku vzal vše na sebe a údajně neuvedl pro nacisty žádná nová fakta, a tak byl poté vyslýchán mnohem tvrději. Při jednom z dalších výsledků uvedl jména svých spolupracovníků a to Kadaňky a Pilaře, na jejich činnost poté navázal Oldřich Barták. Samuel Hejzlar byl odsouzen na šest let vězení a poslán do

⁸⁹¹ DOSOUDIL, František: *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách: od počátku dělnického hnutí do roku 1948*, Hradec Králové, 1986, s. 123

⁸⁹² *Archiv bezpečnostních složek*, Reichsjustizministerium, 141-535-13

⁸⁹³ NETÍK, Jiří: *Z bojů dělnické třídy a KSČ na Novoměstsku*, Nové Město nad Metují, 1971, s.

64

⁸⁹⁴ Tamtéž, s. 65

koncentračního tábora, do Nového Města nad Metují ve v červnu 1945 vrátil.⁸⁹⁵

František Kadaňka byl souzen v Litoměřicích spolu se skupinou východočeských komunistů. Byl to Čiháček Josef z Dobrušky, Josef Lucký z Týniště nad Orlicí, Václav Grim z Bohuslavic a již zmíněný Samuel Hejzlar.⁸⁹⁶

Václav Grim, ročník 1877, pro tuto skupinu pracoval jako kurýr. Již před válkou se stýkal s významnými osobami odboje, jeho syn si vzpomíná, že k nim domů chodil Karel Klapálek nebo budoucí generál Josef Slabý z Černčic. V období protektorátu jezdil Václav Grim do Nového Města nad Metují k Františku Pilařovi pro různé materiály. Po prozrazení skupiny ho neminula domovní prohlídka. Všechny materiály, které by v případě nalezení byly kompromitující pro celou skupinu, dal do bedýnky a tu zakopal pod střední sloup boudy na zahradě. Bylo to komplikované, musel boudu podepřít, ale když Němci prohledávali zahradu a bodáky hledali místo čerstvě zaházené hlínou, nic nenašli.

Václav Grim byl odsouzený na čtyři roky do vězení, stejně jako zbytek skupiny. Prošel věznicí v Hradci Králové, Mnichově až skončil v Gollnově u Štětína, kde se setkal například s Františkem Kadaňkou. V roce 1945 byl transportován do Malé pevnosti v Terezíně. Až zde se mu zhoršilo zdraví, vzhledem k jeho věku je obdivuhodné, co všechno přežil. V jeho dokumentech však stálo Rückkehr unerwünscht, což znamená „návrat nežádoucí“. Z Terezína se už domů do Bohuslavic nevrátil, zemřel 16. dubna 1945. Jeho hrdinství připomíná pamětní deska na vlakové zastávce v Bohuslavicích.⁸⁹⁷

František Kadaňka a Samuel Hejzlar byli obviněni z toho, že i po roce 1939 podporovali nelegální KSČ. Scházeli se u Hejzlara v bytě a vedli podvratné debaty. Jejich hlavním proviněním však bylo šíření brožur, které získávali

⁸⁹⁵ Tamtéž, s. 70

⁸⁹⁶ *Archiv bezpečnostních složek*, Reichsjustizministerium, 141- 535- 13

⁸⁹⁷ Rozhovor s ing. Václavem Grimem (nar. 1924) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 2. 11. 2016

z Hradce Králové. Vydávali je za „rodokapsy.“ Za tmy také rozhazovali různé letáky v ulicích Nového Města nad Metují. V roce 1940 naverbovali dalšího člena bývalé KSČ Františka Pilaře.⁸⁹⁸

František Kadaňka zažil tři měsíce tvrdého vyšetřování v Hradci Králové. Poté mu byl u soudu v Litoměřicích vyměřen trest tři a půl roku vězení a tento trest si odpykával ve věznici v Gollnově u Štětína, kde zemřel měsíc před ukončením trestu.⁸⁹⁹ Pro lidi ve městě to byla velká rána. Byl známou osobností a brzy se měl vrátit domů. Občas od něj přišla zpráva, vedlo se mu ve vězení celkem dobře. Proto byla jeho smrt překvapením.⁹⁰⁰ Faktem ale je, že nemohl psát zcela pravdivé informace, jak to ve vězení vypadalo.

14. 2. 7. JAROSLAV KYNCL (26. 3. 1905-2. 5. 1943)

Jaroslav Kyncl se narodil 26. března 1905 v Novém Městě nad Metují. Pracoval jako pomocný řezník a později zelinář. Byl uvězněn za tzv. „rozhlasový zločin“, jak stojí ve vyšetřovacích spisech. V pamětní knize je uveden chybně jako Jan Kincl, hokynář a roznašeč uhlí.⁹⁰¹

V Novém Městě nad Metují se scházela skupina občanů, kteří potají poslouchali zahraniční rozhlas. Jednalo se o Jaroslava Pábla (1907), pomocného dělníka, Václava Balcara (1913), strojního zámečníka, Václava Kubečka (1917), úředníka, a Karla Vicha (1912), truhláře.

Podle vyšetřovacího spisu byl hlavním strůjcem všeho Jaroslav Pábl. Od října 1940 vlastnil radiopřijímač značky Philips, který prodal v roce 1941 Kynclovi. Od dubna 1941 využíval pro poslech radiopřijímač značky Telegrafia. Skupina se začala stýkat od října 1940 a to u Pábla v bytě. Scházeli se zhruba dvakrát až třikrát týdně. Svému okolí namluvili, že se schází kvůli hraní karet. Nejčastěji poslouchali české vysílání, které přicházelo z Londýna. Neuvedomili si však,

⁸⁹⁸ Tamtéž

⁸⁹⁹ DOSOUDIL, František: *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách: od počátku dělnického hnutí do roku 1948*, Hradec Králové, 1986, s. 123

⁹⁰⁰ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944- 1945, s. 27

⁹⁰¹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941, s. 25

že se o jejich činnosti dozvěděl gestapo. Měli například přesně zmapováno, že Vich a Balcar přišli patnáctkrát. Naposledy se schůzka uskutečnila v květnu 1941.

Právě v květnu 1941 byla skupina pozatýkána a všichni byli odsouzeni k pobytu v káznici. Nejdelší a nejtěžší trest dostal jako hlavní osoba Jaroslav Pábl, vyměřili mu tři roky vězení, před odsouzením byl vězněn i v Malé pevnosti Terezín. Vich a Kubeček byli odsouzeni k jednomu roku a třem měsícům, Balcar k roku a půl a Kyncl dostal trest jeden rok a devět měsíců.⁹⁰²

Podle dostupných údajů se konce války dožila celá skupina kromě Jaroslava Kyncla. Ten zemřel během výkonu trestu v Apollensdorfu 2. května 1943.⁹⁰³

14. 2. 8. JOSEF MARTÍNEK (13. 8. 1903- ???)

Dalším člověkem, jehož osud je zcela neznámý, je Josef Martínek. Narodil se 13. srpna 1903 a bydlel v Novém Městě nad Metují. Jako spousta dalších byl totálně nasazený v Říši. Martínek byl poslán do Witten Annen ve Westfálsku a zde jeho stopa končí. Byl vedený jako nezvěstný⁹⁰⁴.

14. 2. 9. RNDr. RADIM NOVÁČEK (21. 3. 1905-6. 2. 1942)

Radim Nováček je zřejmě nejznámějším jménem z novoměstského památníku a jeho odbojová aktivita je známá ve státním měřítku. Odbojovou činnost však přímo v Novém Městě nad Metují nevykonával, nikdy ani nebyl novoměstským občanem. Jeho jméno se vyskytuje na více památnících v Čechách, pamětní desky s jeho jménem jsou i v Praze.⁹⁰⁵ O tomto významném členovi českého odboje by se dalo napsat hodně. Jak však bylo řečeno výše, jeho činnost se Nového Města nad Metují přímo netýká. Proto bude jeho život popsán stručněji.

⁹⁰² *Archiv bezpečnostních složek*, Reichsjustizministerium, 141-127-11

⁹⁰³ *Archiv Regionálního muzea v Náchodě*, fond Dokumentace současnosti, 462-VII/POL
Fotografie nežidovských obětí dtto (Naši mučedníci ze světové války 1939-1945), Jaroslav Kyncl

⁹⁰⁴ Tamtéž, Josef Martínek

⁹⁰⁵ Radim Nováček. *Evidence válečných hrobů* [online]. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/vysledky-hledani-v-cr?pfil=True&fnin=radim&srn=nov%C3%A1%C4%8Dek&st=1>

Radim Nováček se narodil 21. března 1905 v Ústí nad Orlicí. Zde navštěvoval i základní školu a poté gymnázium ve Vysokém Mýtě. Dalším významným milníkem v jeho životě bylo vystudování Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, jako obor si zvolil mineralogii. A právě jako úspěšný docent mineralogie je Nováček známý v akademické obci dodnes a jeho publikaci *Naše nerosty*⁹⁰⁶, jejich sběr a určování je stále aktuální a hojně využívána.⁹⁰⁷

Po zřízení protektorátu vstoupil do odbojové skupiny Politické ústředí. Zde pracoval po boku Vladimíra Krajiny pod krycím jménem „Krátký“. Proti okupaci bojoval jako šifrant. Pomáhal navazovat a udržovat radiové spojení s Londýnem, věnoval se především šifrování, posílání a přijímání depeší a sháněl také informace o hospodářství protektorátu.⁹⁰⁸ Na podzim roku 1941 byl odhalen, zatčen a převezen do pankrácké věznice. Zde byl vězněn čtyři měsíce, za tu dobu zažil nespočet výslechů. Nakonec byl převezen do koncentračního tábora Mauthausen, kde 6. února 1942 zemřel.⁹⁰⁹

Ačkoli Radim Nováček prožil většinu života v Praze či Ústí nad Orlicí, s Novým Městem nad Metují je také spojený. Jeho otec, Karel Nováček se do Nového Města přestěhoval se svojí druhou ženou, Blahomírou, která však byla pro Radima Nováčka téměř jako jeho matka, která mu zemřela. Karel Nováček zde žil až do roku 1956, kdy zemřel.⁹¹⁰

V pamětní knize města stojí: *„Někde v Německu zemřel těchto dní docent Karlovy univerzity, dr. Radim Nováček, jediný syn zdejšího rady politické správy v. v. Karla Nováčka, ve věku 37 let.“*⁹¹¹

Radim Nováček jezdil za svými rodiči do města na návštěvy, které nejsou přesně zmapovány, jistá je však jeho návštěva od 14. srpna 1941. V Praze se

⁹⁰⁶ NOVÁČEK, Radim, TUČEK, Karel: *Naše nerosty, jejich sběr a určování*, Praha, 1946, 210 s.

⁹⁰⁷ ČAPKOVÁ, Dana. *Radim Nováček, občan, mineralog, odbojář*. 2008. Diplomová práce. UJEP Ústí nad Labem. Vedoucí práce Jan Kuklík, s. 7

⁹⁰⁸ ŠOLC, Jiří, *Smrt přála statečným*, Praha, 1995, s. 23

⁹⁰⁹ ČAPKOVÁ, Dana. *Radim Nováček, občan, mineralog, odbojář*. 2008. Diplomová práce. UJEP Ústí nad Labem. Vedoucí práce Jan Kuklík, s. 7

⁹¹⁰ Tamtéž, s. 25

⁹¹¹ *SOka Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 9

cítil v nebezpečí a tak ohlásil, že se chystá na dovolenou k rodičům. Na policejní stanici nahlásil změnu ohlašovacího úřadu. U rodičů se zdržel do 4. září, se pak vrátil do Prahy.⁹¹² Radim Nováček byl zatčen 10. října 1941 a jeho nevlastní matka Blahomíra Nováčková podala na okresní policejní ředitelství v Novém Městě nad Metují žádost o zjištění informací o svém synovi.⁹¹³ Vězněn byl na Pankráci a odtud se mu podařilo propašovat několik motáků. Byly adresované jak jeho kolegům, tak jeho rodině do Nového Města. V jednom z posledních motáků stálo: „*Nermuťte se pro mne – válka je válka a někdo padnout musí. Komu jsem ublížil, ať mi odpustí. Proším maminku a tatínka, aby měli Marušku jako by byla bývala naše. Doufám, že před ř budu moci domů napsat.*“⁹¹⁴ Maruškou se myslí jeho snoubenka Marie Jonová. Radim Nováček si přál být pohřben ve svém rodném Ústí nad Orlicí.⁹¹⁵

14. 2. 10. FRANTIŠEK PILAŘ (4. 12. 1887-13. 6. 1941)

František Pilař se narodil 4. prosince 1887 v Rohenicích. Původním povoláním byl textilní dělník a i z války pracoval jako snovač. Byl významným funkcionářem komunistické strany na Novoměstsku, členem se stal již v roce 1921. Za KSČ byl zvolen i do městského zastupitelstva.⁹¹⁶ Zatčen byl již hned 17. března 1939 a po pěti dnech byl propuštěn. Nebylo to jeho první střetnutí s Němci, 20. října 1938 byla u něj, u Františka Kadaňky a dalšího člena KSČ Čenka Pilaře vykonána domovní prohlídka. Nic se však nenašlo, Němci si odnesli pouze dvě razítka a nějaké brožurky.⁹¹⁷ V roce 1940 se přidal k novoměstským komunistům Kadaňkovi a Hejzlarovi a s nimi byl i zatčen.⁹¹⁸ Vězněn byl v Hradci Králové a odtud byl převezen do Mnichova, kde zemřel

⁹¹² Tamtéž, s. 51

⁹¹³ Národní archiv, Policejní ředitelství Praha II. 1941-1950, karton 7957

⁹¹⁴ Muzeum 3000- zpravodajský portál Národního muzea pro třetí tisíciletí. *Národní muzeum a mineralogové v době nacismu II.* [online]. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z:

<http://muzeum3000.nm.cz/nejnovejsi/narodni-muzeum-a-mineralogove-v-dobe-nacismu-ii>

⁹¹⁵ ČAPKOVÁ, Dana. *Radim Nováček, občan, mineralog, odbojář*. 2008. Diplomová práce.

UJEP Ústí nad Labem. Vedoucí práce Jan Kuklík, s. 55

⁹¹⁶ DOSOUDIL, František: *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách: od počátku dělnického hnutí do roku 1948*, Hradec Králové, 1986, s. 202

⁹¹⁷ NETÍK, Jiří: *Z bojů dělnické třídy a KSČ na Novoměstsku*, Nové Město nad Metují, 1971, s.

64

⁹¹⁸ *Archiv bezpečnostních složek*, Reichsjustizministerium, 141-535-13

v roce 1941 na zápal plic.⁹¹⁹ Jeho manželka Marie, která pracovala jako dělnice, válku přežila. Ona sama se také zapojovala do ilegálních akcí, v roce 1941 například skrývala nějaký čas Anežku Malou^{920 921}.

14. 2. 11. JAROSLAV PURKYT (9. 4. 1893-11. 8. 1943)

Jaroslav Purkyt se narodil 9. dubna 1893 v Praze v Nuslích. Již od mládí byl členem nuselského Sokola. Za 1. světové války byl se svým 28. plukem nasazen na Haličské frontě. V roce 1915 padl do ruského zajetí, v roce 1917 vstoupil do československých legií. Bojoval proti bolševikům na Transsibiřské magistrále a do Čech se navrátil přes Itálii, kam doplul v roce 1920 z Vladivostoku.⁹²²

Po válce vstoupil do nově budované československé armády a tento krok byl později důležitý pro jeho spojitost s Novým Městem nad Metují. Stal se velitelem 1. praporu pěšího pluku Jugoslávie. Pluk byl nejprve dislokován v Benešově, poté v Josefově a od roku 1937 v Novém Městě nad Metují. Major Purkyt byl právě posledním předválečným posádkovým velitelem u nás ve městě.⁹²³ Na Jaroslava Purkyta si pamatuje i pamětník Vlastimil Němec. Purkyt byl několikrát u nich doma na pozvání jeho otce. Pan Němec od rodičů slyšel, že Jaroslav Purkyt se cítil vázán přísahou věrnosti republice a při záboru novoměstských kasáren Wehrmachtem nechtěl odejít a byl nacisty zatčen a později popraven.⁹²⁴ Purkyt však v Novém Městě nad Metují zadržen nebyl, popraven sice později byl, ale souviselo to s něčím jiným. Purkytův prapor byl v době mobilizace dislokován v Náchodě. Po okupaci pohraničí se 48. pluk přesunul do Dobrušky a v červenci 1939 byl rozpuštěn. Jaroslav Purkyt byl

⁹¹⁹ *Archiv Regionálního muzea v Náchodě*, fond Dokumentace současnosti, 462-VII/POL
Fotografie nežidovských obětí dtto (Naši mučedníci ze světové války 1939-1945), František Pilař

⁹²⁰ Anežka Malá (1910-1942), původem ze Smřic, zapojena do komunistického odboje

⁹²¹ NETÍK, Jiří: *Z bojů dělnické třídy a KSČ na Novoměstsku*, Nové Město nad Metují, 1971, s. 105

⁹²² *Muzeum Říčany*, Životopis Jaroslava Purkyta, neuspořádáno

⁹²³ Tamtéž

⁹²⁴ Z dopisu Ing. Vlastimila Němce (nar. 1933) autorce Lucii Koudelkové 10. 9. 2015

demobilizován a pravděpodobně, jako většina důstojníků z povolání, byl umístěn do státní správy, asi na některé z ministerstev či úřadů.⁹²⁵

Jaroslav Purkyt byl velmi zajímavým člověkem. Věnoval se i sportu a to jak osobně, tak i organizaci sportu armádního. Podílel se především na všech armádních vystoupeních na všesokolských sletech. Jeho zásluhou vznikly i lyžařské závody brannosti a sportovní přebor Svazu důstojníků. Seznam sportů, v nichž vynikal a které se snažil v armádě prosazovat, je dlouhý. Věnoval se kanoistice, lyžování, lehké atletice či chůzi. Roku 1931 osvědčil i obrovskou osobní statečnost, když s nasazením života zachránil na strašnickém nádraží při požáru podzemní skladiště se 100 tunami benzínu. Utrpěl při tom popáleniny, ale když mu prezident Masaryk po Karlu Čapkovi vzkázal, že mu za velkou statečnost splní nějaké přání, odpověděl J. Purkyt „Konal jsem jenom svoji povinnost.“ a přijal pouze na památku hodinky s vyrytým monogramem TGM.⁹²⁶

Tento muž se také aktivně zapojoval do života ve městě. Při různých slavnostech míval často projevy, mluvil hlavně o svých legionářských zkušenostech. Například na oslavě narozenin T. G. Masaryka v březnu 1938 vyprávěl posluchačům o bitvě u Bachmače, u příležitosti 54. narozenin Edvarda Beneše o panu prezidentovi promluvil a pak zaujal posluchače vzpomínkami na ruskou anabasi. V červnu téhož roku uspořádala místní vojenská posádka I. ročník závodu v brannosti. Jaroslav Purkyt daroval pro vítěze čestnou cenu.⁹²⁷

Jaroslav Purkyt nesl okupaci jako pravý vlastenec velmi těžce. Brzy po vzniku protektorátu se zapojil do odboje, už v roce 1939. Působil v sesterské organizaci Obrany národa, která měla název Národní obranný svaz (NOS). Nejvýznamnější skupiny pod NOS působily v Hradci Králové, Hořicích, Čáslavi, Plzni, Praze a Kutné Hoře. Podle spisů udržoval Národní obranný svaz kontakt s Anglií, snažil se pomáhat partyzánům a plánoval různé sabotáže a

⁹²⁵ *Muzeum Říčany, Životopis Jaroslava Purkyta, neuspořádáno*

⁹²⁶ ČTVRTEČKOVÁ, Alena, SÁDLO, Václav: *Náchod za Protektorátu*, Liberec, 2012, s.

⁹²⁷ *SOKA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939 , s. 405

atentáty. Jaroslav Purkyt zajišťoval spolupráci se Sokolem (zejména se skupinou Jindra), kde měl hodně známých a tudíž hodně kontaktů. Dále spolupracoval i s Obranou národa, pro kterou zajišťoval transport zbraní z Moravy do Čech.⁹²⁸

Trvalo 3 roky, než jej nacisté odhalili, po určitou dobu žil dokonce v ilegilitě. Gestapo jej zatklo 10. dubna 1942. Jeho věznění, výslechy a soud trvaly víc než rok. Nakonec byl odsouzen k trestu smrti a 11. srpna 1943 v Drážďanech popraven.⁹²⁹

14. 2. 12. LADISLAV SUCHÁNEK (5. 5. 1921-18. 5. 1945)

Ladislav Suchánek se narodil 5. května 1921. Povoláním byl kamenotiskař. Byl perzekuován za tisk ilegálních letáků a falešných potravinových lístků.⁹³⁰ Bohužel o něm není známo mnoho informací. Jeho život skončil 18. května 1945 ve vězeňské nemocnici v Hamburku.⁹³¹

14. 2. 13. VLADIMÍR ŠOLC (9. 9. 1921-1942)

Vladimír Šolc je zatím velkou neznámou. Jisté je pouze jeho datum narození a to 9. září 1921. Dále je uvedeno, že pracoval jako dělník. Zemřel během druhé světové války a to v roce 1942, není však jasné kdy přesně, na jakém místě ani z jakého důvodu.⁹³²

14. 2. 14. JAROSLAV VOTAVA (23. 3. 1922- 14. 5. 1942)

Stejně jako u Vladimíra Šolce, i k Jaroslavu Votavovi se bohužel zachovalo velmi málo informací. Narodil se 23. března 1922 a pracoval jako strojník. V pamětní knize Krčina stojí, že hned v roce 1939 odjel do Německa na práci jako dělník. Celkem z Krčina odešlo v roce 1939 na práci do Říše 6 mužů.

⁹²⁸ *Archiv bezpečnostních složek*, Reichsjustizministerium, 141-271-2

⁹²⁹ *Muzeum Říčany*, Životopis Jaroslava Purkyty, neuspořádáno

⁹³⁰ *Tamtéž*, s. 71

⁹³¹ *Archiv Regionálního muzea v Náchodě*, fond Dokumentace současnosti, 462-VII/POL
Fotografie nežidovských obětí dtto (Naši mučedníci ze světové války 1939-1945), Ladislav Suchánek

⁹³² *Tamtéž*, Vladimír Šolc

Bydlel v Krčíně, v čísle 78. Přihlásil se na práci zřejmě jako dobrovolník.⁹³³
Zemřel ve vězeňské nemocnici v Berlíně 14. května 1942.⁹³⁴

14. 2. 15. JAROSLAV VOŽICKÝ (27. 11. 1896-2. 7. 1942)

Jaroslav Vožický se narodil 27. listopadu 1896 v Čáslavi. Na gymnázium chodil do Prahy a zde na Karlově univerzitě vystudoval práva. V lednu 1928 byl ustanoven komisařem okresní politické správy v Novém Městě nad Metují. V roce 1936 byl povýšený na novoměstského okresního hejtmana. Aktivně se účastnil veřejných akcí a byl předsedou místního odboru Klubu českých turistů. Ve městě byl velmi oblíbený. Byl to člověk mírný, laskavý, ke každému spravedlivý a jako úředník velmi důsledný.⁹³⁵

V září 1941 byl Jaroslav Vožický zproštěn své funkce a v září nastoupil u zemského úřadu v Praze jako rada politické správy. Jeho rodina však zůstala bydlet v Novém Městě nad Metují. Během Heydrichiády byl v Praze zatčen a 2. července popraven na střelnici v Kobylisích. Provinil se činností proti říši.⁹³⁶

Gabriela Vožická, manželka, se na začátku července vrátila do Nového Města nad Metují. S pláčem oznamovala, že její manžel byl před týdnem zatčen spolu s jejím švagrem vládním radou Fišerem. Vožický a Fišer měli za manželky dvě sestry Krouské původem z Náchoda. Neměla o manželovi žádné zprávy, nevěděla ani, kde je. Ve městě to způsobilo rozruch, protože bývalý hejtman byl ve městě známou (a oblíbenou) osobou. Začaly kolovat řeči, že už je zastřelený. Kronikář Voborník to odsoudil jako nepodložené fámy, říkal si, že to není možné. Voborník každý den vystřihával z novin seznamy popravených a vlepoval je do pamětní knihy. Občas však nebyla vypsána jména, pouze

⁹³³ *SOkA Náchod*, Fond Archiv městyse Krčína, koncept pamětní knihy 1939-1942, s. 193

⁹³⁴ *Archiv Regionálního muzea v Náchodě*, fond Dokumentace současnosti, 462-VII/POL
Fotografie nežidovských obětí dtto (Naši mučedníci ze světové války 1939-1945), Jaroslav Votava

⁹³⁵ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934- 1939, s. 209

⁹³⁶ DVOŘÁČEK, Bohumil: *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 310-311

počty. A právě noviny z 2. a 3. července přesné seznamy lidí neuvedly. Paní Vožická začala hledat byt, bydlela totiž stále v budově okresního soudu.⁹³⁷

O smrti bývalého hejtmána se město dozvědělo až 28. července. Jeho popravení všechny překvapilo, byl totiž známý jako tichý pracovník, který si hleděl jen svého úřadu. Zůstala po něm manželka, dcera Jitka narozená v roce 1930 a syn Jaroslav, narozený v roce 1933.⁹³⁸ Její situace zavdala k mnoha klepům. Po městě se například tvrdilo, že si paní Vožická podřezala žíly, jiná verze tvrdila, že ze zoufalství podřezala své děti. Obě byly nepravdivé. Nikdo také nevěděl, proč byl hejtman popravený. A i tady lidská fantazie pracovala na plné obrátky.⁹³⁹

Paní Vožická se dvěma dětmi se po jeho smrti ocitla zcela bez prostředků. Musela opustit naturální byt, byla však tajně podporována některými spoluobčany jako např. rodinou Václava Bartoně z Dobenína, majitele zámku nebo rodinou Julia Friče. Nedostala po manželovi žádný důchod a soukromý majetek také žádný neměli. Dne 7. května 2005 byla odhalena pamětní deska se jménem Jaroslava Vožického, která se nachází ve foyer radnice.⁹⁴⁰

14. 3. Vrchoviny

Nejen Nové Město nad Metují, ale i Vrchoviny měly své oběti. Je celkem zajímavé, že všichni čtyři padlí obyvatelé přišli o život až v květnu 1945, jeden dokonce až tři měsíce po válce.

⁹³⁷ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 68

⁹³⁸ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Kniha domovských příslušníků 1919- 1945, č. 2255

⁹³⁹ *SOkA Náchod*, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942, s. 81

⁹⁴⁰ DVOŘÁČEK, Bohumil: *Z galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2008, s. 310-311

14. 3. 1. JAROSLAV KOCIÁN (17. 12. 1919-7. 5. 1945)

Jaroslav Kocián se narodil ve Vrchovinách v roce 1919. Tento posluchač techniky přišel o život v Praze v Kyjích. Zde ho 7. května zastřelila ustupující německá armáda.⁹⁴¹

14. 3. 2. OTAKAR ŠNAJDR (1913 - 21. 8. 1945)

Otakar Šnajdr, syn domkáře z Vrchovin, je celkem atypickou obětí války. Nezemřel totiž rukou Němců, ale Rusů. V květnu 1945 nastoupil na vojenskou službu a byl poslán do Meziměstí. Tam měl hlídat vojenské skladiště a zde ho za neznámých okolností zastřelili 21. srpna 1945 tři Rusové. O tři dny později ho převezli do Vrchovin a tady byl s vojenskými poctami za přítomnosti mnoha obyvatel pochován. Zanechal po sobě mladou vdovu a dvouletého syna Vašíka. Jeho kamarádi čeští vojáci pro něj vybrali 10 000 korun.⁹⁴²

14. 3. 3. JAN ULRICH (16. 7. 1884-8. 5. 1945)

Jan Ulrich byl hostinský, obchodník a chalupník. Narodil se 16. července 1884 ve Vrchovinách. Za první světové války bojoval jako legionář na ruské frontě. Po první světové válce se zapojil do života obce. Velel místní skupině hasičů, dále byl velitelem 5. obvodu okresní hasičské jednoty, byl členem výboru místní Tělocvičné jednoty Sokol, členem divadelního spolku a pokladníkem obce. Dne 15. prosince 1944 byl zatčen údajně kvůli tomu, že byl velitel okresní hasičské jednoty a vězněn v Hradci Králové. Dále byl převezen do Malé pevnosti Terezín, kde zemřel 8. května 1945 na následky věznění. Bylo mu 61 let. Hasiči mu nechali vyrobit žulovou desku.⁹⁴³

14. 3. 4. JAROSLAV VALÁŠEK (5. 10. 1893-8. 5. 1945)

Jiří Valášek byl také ruským legionářem. Poté pracoval jako úředník. Narodil se 5. října 1893 ve Vrchovinách. O život přišel až na samém konci války. Jako

⁹⁴¹ *SOka Náchod*, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960, s. 354

⁹⁴² Tamtéž, s. 354

⁹⁴³ Tamtéž, s. 353

vlastenci mu nebyl lhostejný osud československého rozhlasu a tak ho jel do Prahy bránit. Dne 8. května byl zastřelený na barikádě.⁹⁴⁴

14. 4. Krčín

V Krčíně se žádná deska padlých občanů nenachází. Podle kroniky sem náležel Jaroslav Votava, který je však uvedený na desce v Novém Městě nad Metují, je proto zařazen tam.⁹⁴⁵ Jinak se nezachovaly žádné prameny, které by krčínské oběti zachycovaly. Za jeden ze zdrojů lze brát seznam členů Svazu protifašistických bojovníků. Členové totiž často byli příbuznými popravených osob.

14. 4. 1. VÁCLAV KOTLÁŘ (28. 9. 1905-1. 7. 1942)

Václav Kotlář se narodil 28. září 1905 v Nymburce. Jeho otec byl železničářem, rodina poté bydlela v nádražním domku v Žehuni. Václav Kotlář absolvoval obchodní akademii v Kolíně a poté pracoval u firmy Katz v Kunčicích nad Labem. Zde se seznámil se svou budoucí manželkou Boženou Marxovou. V roce 1930 se vzali, o rok později se narodila dcer Věra. Po obsazení Sudet se firma Katz přestěhovala do Prahy, její židovští majitelé byli poté posláni do Terezína. Václav Kotlář se přestěhoval do Krčina, kde postavil malý domek a začal budovat tkalcovnu. Přes týden však pracoval v Praze, domů jezdil jen na víkendy. Jeden týden však domů nepřišel a rodina ho již nikdy neviděla. 16. 6. 1942 byl v Praze zatčen.⁹⁴⁶ Popravený byl 1. 7. 1942 v Kobyliších na střelnici.⁹⁴⁷ Pravděpodobný důvod zatčení se rodina Kotlářových dozvěděla až po válce. Spolu se svými kolegy údajně ukrývali bývalého kolegu židovského původu, který měl mít k tomu všemu ještě vysílačku. To je však celkem nepravděpodobné, zřejmě se dohromady smíchaly dvě různé verze.

⁹⁴⁴ Tamtéž, s. 354

⁹⁴⁵ *SOka Náchod*, Fond Archiv městyse Krčina, koncept pamětní knihy 1939-1942, s. 193

⁹⁴⁶ Rozhovor s Pavlem Kotlářem (nar. 1971) vedený autorkou Lucií Koudelkovou 2. 7. 2016

⁹⁴⁷ Abecední seznam popravených osob. *Lidice: Třicet pět dnů poprav* [online]. [cit. 2016-07-04]. Dostupné z: <http://www.lidice.cz/obec/historie/kobyliska/35.html>

14. 5. Spy

14. 5. 1. KAREL PROUZA

Karel Prouza byl jedním z mužů, kteří byli povoláni jako totálně nasazení na práci do Říše. On jediný se do vesnice už nevrátil. Byl zřejmě zastřelen, když se pokusil o útěk.⁹⁴⁸

⁹⁴⁸ *SOka Náchod*, Fond Archiv obce Spy, Pamětní kniha, s. 315

Závěr

Druhá světová válka skončila v květnu 1945. Trvala dlouhých šest let a nesmírným způsobem zasáhla do života běžných lidí. Hned po válce se v Evropě začaly přesouvat obrovské masy obyvatel. Jednalo se o vojáky, vězně nebo totálně nasazené. Všichni měli společný cíl, vrátit se co nejrychleji domů. Někteří z nich ale domovy již neměli. To se týkalo hlavně židovských obyvatel, jejich majetek byl rozkraden a mnohdy ho měli doma i Češi, kterým se ale nechtělo nic vracet. Každý také doufal, že takováto válka už nikdy nebude a lidé budou žít v míru.

Jednoznačně nejvíc trpěli židovští spoluobčané a to jak v celém protektorátu, tak i co se týče Nového Města nad Metují. Téměř všichni zahynuli ve vyhlazovacím táboře, ve městě poté již nikdo z nich nežil. Z města odešli i někteří Němci. Někteří němečtí obyvatelé po válce také nesmírně trpěli, na to nesmíme zapomínat. Zpět se navrátili vězni z koncentračních táborů a z vězení, vzpomínku na toto období si však nesli celý život. Mnoho z nich se ale osvobození nedočkalo. Ve městě poté začal pracovat Svaz protifašistických bojovníků, který sdružoval bývalé vězně, nebo příbuzné obětí. Nyní, po více než sedmdesáti letech se na mnohá jména zapomnělo. Celkem přišlo o život patnáct občanů z Nového Města nad Metují, jeden z Krčína, čtyři z Vrchovin a jeden ze Spů. Všichni tito lidé byli nežidovského původu. Židovských spoluobčanů z Nového Města nad Metují zahynulo dvacet osm. Kromě výše zmíněných obětí však město přečkalo válku téměř bez úhony. Pamětníci vzpomínají, že se ve městě nežilo tak špatně, jako v jiných oblastech protektorátu.

Za největší přínos této práce považuji právě zmapování odboje v Novém Městě nad Metují, přičemž někteří členové ještě dokonce nyní v roce 2016 žijí. Stejně tak je důležité zachovat příběhy novoměstských obětí. Po dlouhé době byly znovu nalezeny fotografie všech obětí, je tedy možné připomenout si i jejich podobu. Stanovila jsem si za cíl doplnění jména Bohumila Čejpa a Václava Kotláře na desku obětí. Byla bych také ráda, aby měli zastřelení němečtí vojáci nad Vrchovinami nějaký pomník nebo kříž. O to se budu snažit také.

Napsání této diplomové práce nepovažuji za konec, nýbrž za začátek. Mnoho oblastí je ještě neprobádaných a čeká na zpracování. Vše se nedalo stihnout za tak krátký čas. Pamětníci dávali kontakty na své přátele a spousta z nich se dosud snaží najít například fotografie nebo další materiály. Byla by škoda, aby toto téma zůstalo nezpracované, proto budu v práci pokračovat i nadále.

Seznam pramenů a literatury

I. Archivní prameny

Národní archiv, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207-1344-5/27

Národní archiv, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207-722-7/32

Národní archiv, Prezidium zemského úřadu v Praze, 207-948-1

Národní archiv, Policejní ředitelství Praha II. 1941-1950, karton 7957

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-302-1

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-302-2

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-302-5

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-302-6

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-303-2

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-303-3

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-305-2

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-306-3

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-306-4

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-307-2

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-308-1

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-308-2

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-308-4

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-310-4

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-311-1

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-311-3

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-311-4

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-311-5

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-312-1

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-313-1

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-313-2

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-314-3

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-314-6

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-315-6

Národní archiv, Úřad říšského protektora, 114-315-7

Archiv bezpečnostních složek, Reichsjustizministerium, 141-535-13

Archiv bezpečnostních složek, Reichsjustizministerium, 141-127-11

SOA Zámorsk, Fond MLS Hradec Králové, Richard Keil, LS 712/46

SOA Zámorsk, Fond Milosrdní bratři Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1907-1945

SOKA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1907-1933

SOKA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1934-1939

SOKA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1940

SOKA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1941

SOKA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1942

SOKA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1943

SOKA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1944-1945

SOKA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Pamětní kniha Nového Města nad Metují 1945-1953

SOKA Náchod, Fond Archiv školy Nové Město nad Metují, Pamětní kniha 1936-1941

SOKA Náchod, Fond Archiv školy Nové Město nad Metují, Školní kronika 1940-1941

SOKA Náchod, Fond Archiv města Nové Město nad Metují, Kniha domovských příslušníků 1919-1945

SOKA Náchod, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha městyse Krčína založena 1929

SOKA Náchod, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939-1942

SOKA Náchod, Fond Archiv městyse Krčína, Pamětní kniha 1939-1945 koncept

SOKA Náchod, Fond Archiv městyse Krčína, Matrika příslušníků obce

SOKA Náchod, Fond obce Vrchoviny, Pamětní kniha 1925-1960

SOKA Náchod, Fond Archiv obce Spy, Pamětní kniha

SOKA Náchod, Fond Svaz protifašistických bojovníků Nové Město nad Metují

SOKA Náchod, Fond NSDAP Nové Město nad Metují

Archiv Regionálního muzea v Náchodě, fond Dokumentace současnosti, 462-VII/POL Fotografie nežidovských obětí dtto (Naši mučedníci ze světové války 1939-1945)

Archiv Muzea v Novém Městě nad Metují, Výpověď pátera Štěpánka ze dne 4. 11. 1990, neuspořádáno

Muzeum Říčany, Životopis Jaroslava Purkyta, neuspořádáno

II. Nepublikované prameny

Soukromá kronika Zdeňka Rydla z Vrchovin

Vzpomínky Jiřího Horáka z roku 1989, uloženy v Schönstatském hnutí

Životopis Otakara Berkovce, soukromý archiv Otakara Berkovce ml

Zápisy Marie Grimové, soukromý archiv Josef Grima

Nahrávka vyprávění paní Boženy Fuckerové z r. 1964, uloženo v Městském muzeu Dobruška

III. Literatura

a) Monografie a slovníky

BIDLO, Zdeněk; PELNÁŘ, Jáchym: *Útěk ze Saganu*, Praha, 1968

BROD, Toman; KÁRNÝ Miroslav a kol.: *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi Birkenau*, Praha, 1994

ČERVENÝ, Josef, *Dějiny hasičského sboru v Novém Městě nad Metují 1871-1946*, Nové Město nad Metují, 1946

ČTVRTEČKOVÁ, Alena, SÁDLO, Václav: *Náchod za Protektorátu*, Liberec, 2012

DOSOUDIL, František: *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách: od počátku dělnického hnutí do roku 1948*, Hradec Králové, 1986

DRAŽAN, Radovan, *Popravení a umučení občané okresu Rychnov nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou, 2000

DVOŘÁČEK, Bohumil, *Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2000

DVOŘÁČEK, Bohumil, *Z Galerie osobností Nového Města nad Metují*, Nové Město nad Metují 2008

GEBHART, Jan a kol.: *Velké dějiny země koruny české XV. a*, Praha, 2006

GEBHART, Jan a kol.: *Velké dějiny země koruny české XV. b*, Praha, 2007

GEBHART, Jan, *Partyzáni v Československu 1941- 1945*,

GEBHART, Jan, *Partyzánské hnutí v Československu za druhé světové války*, Praha, 1985

- GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha, 1996
- GRUNTOVÁ, Jitka, VAŠEK, František: *Málo známé zločiny SD ve východních Čechách*, Český Těšín, 2008
- HLADÍK, Jiří, *O zvonících od sv. Ducha v Krčíně*, Nové Město nad Metují, 2010
- HOLUB, Ota, *Odhodlání a zrada na Kladském pomezí 1938-1939*, Česká Skalice, 1969
- KOUDELKOVÁ, Lucie, *Milosrdní bratři v Novém Městě nad Metují*, Nové Město nad Metují, 2014
- KROUPA, Vlastislav, *Český antifašismus a odboj*, Praha, 1988
- KUDRNA, Ladislav, *Českoslovenští letci v německém zajetí 1940- 1945*, Praha, 2005
- MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol, *Politické strany, I. díl: období 1861- 1938*, Brno 2005
- MASTNÝ, Vojtěch, *Protektorát a osud českého odboje*, Praha, 2003
- MĚDÍLEK, Boris; ŠKVORECKÝ, Josef, *Swing na malém městě*, Praha, 2002
- NETÍK, Jiří, *Z bojů dělnické třídy a KSČ*, Nové Město nad Metují, 1971
- PASÁK, Tomáš, *Český fašismus 1922- 1945 a kolaborace 1939- 1945*, Praha, 1999
- REICHL, Martin, *Cesty osudu*, Cheb, 2004
- STANĚK, Tomáš: *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha, 2005
- ŠOLC, Jiří, *Smrt přála statečným*, Praha, 1995
- Terezínská pamětní kniha, II. díl*, Praha, 1995
- TROJAN, Emil, *Tak přísahali: partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939- 1945*, Mohelnice, 2010
- TROJAN, Emil, *Tak přísahali: Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939- 1945*, Ústí nad Orlicí, 2004
- VANČUROVÁ, Ludmila a kol, *Vladislav Vančura ve fotografii*, Praha, 1954

VAŠEK, František: *Trnitá cesta moravského duchovenstva 1939- 1945*, Brno, 2003

b) Nevydané práce

BRANDEJS, Josef, *Lidé statečných srdcí: 5. okrsek Obrany národa v rámci severovýchodního uskupení generálů Petra Nováka a Františka Bláhy v letech 1939-1945*, nepublikováno

ČAPKOVÁ, Dana. *Radim Nováček, občan, mineralog, odbojář*. 2008. Diplomová práce. UJEP Ústí nad Labem. Vedoucí práce Jan Kuklík

RŮŽIČKA, Vladimír. *Nejen jména na pomnících*. Brno, 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Pavel Holman

ŠTĚPAŘOVÁ (GOLDMANNOVÁ), Lucie. *Vývoj názvů ulic v Novém Městě nad Metují*. 2006. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Vladimír Koblížek, Ph. D

IV. Online zdroje

Abecední seznam popravených osob. *Lidice: Třicet pět dnů poprav* [online]. [cit. 2016-07-04]. Dostupné z: <http://www.lidice.cz/obec/historie/kobyliska/35.html>

Das Kriegsende und seine Folgen für meine Familie und mich. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/migula.html>

Databáze Obětí: Oběti z Nového Města nad Metují. *Holocaust.cz* [online]. [cit. 2016-06-01]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/strana/1/>

Die Schreckenstage 1945 / 46 in Gießhübel. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/619schreckenstage.html>

Erster Juni 1945. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/618juni1945.htm>

František Kocourek: slovo jako živá voda. *Český rozhlas* [online]. [cit. 2016-05-26]. Dostupné z:

http://www.rozhlas.cz/bitvaorozhlas/rozhlasoveobeti/_zprava/frantisek-kocourek-slova-jako-ziva-voda--1479623

Gießhübel 1918-1945. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/153kossek.html>

Jan Uher. *Filosofická fakulta Masarykovy univerzity* [online]. [cit. 2016-05-25]. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/uherjn.html>

Muzeum 3000- zpravodajský portál Národního muzea pro třetí tisíciletí. *Národní muzeum a mineralogové v době nacismu II.* [online]. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://muzeum3000.nm.cz/nejnovejsi/narodni-muzeum-a-mineralogove-v-dobe-nacismu-ii>

Oběti spojeneckých náletů na Pardubice v době druhé světové války. *Letiště Pardubice* [online]. [cit. 2016-07-03]. Dostupné z: <http://www.pavpec.info/obeti.html>

Radim Nováček. *Evidence válečných hrobů* [online]. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.evidencevh.army.cz/Evidence/vysledky-hledani-v-cr?pfil=True&fnin=radim&srn=nov%C3%A1%C4%8Dek&st=1>

Schönstattské hnutí [online]. [cit. 2016-05-11]. Dostupné z: http://www.schoenstatt.cz/drupal7/content/schonstatt/osobnosti/petr_stepanek

Spisovatelé a literatura. *Univerzita Palackého v Olomouci* [online]. [cit. 2016-05-24]. Dostupné z: <http://spisovatele.upol.cz/jaromir-john-vl-jm-bohumil-markalous/>

The Telegraph. *Desmond Plunkett* [online]. [cit. 2016-12-07]. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1385373/Desmond-Plunkett.html>

TRANSPORT CI (21. 12. 1942 HRADEC KRÁLOVÉ -> TEREZÍN). *Holocaust.cz* [online]. [cit. 2016-06-01]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/transport/130-ci-hradec-kralove-terezin/>

Václav Bína. *Sport pod Bílou věží* [online]. [cit. 2016-06-07]. Dostupné z: <http://www.sportpodbilouvezi.cz/produkty/fotbal/vaclav-bina.htm>

Vom Leiden und Sterben des Gießhübler Pfarrers Anton Rührich. *Besinnliches, Heiteres und Wissenswertes von Gießhübel (Adlergebirge) und seinen Bewohnern* [online]. [cit. 2016-05-03]. Dostupné z: <http://www.giesshuebel.de/701ruehrich.htm>

Winston's list. *Nicholas Winton* [online]. [cit. 2016-06-10]. Dostupné z: <http://www.nicholaswinton.com/WintonsList/images/list10a.gif>

V. Rozhovory s pamětníky

BALCAR, Josef, narozený 1926, bytem Nové Město nad Metují

BALCAROVÁ, Věra, roz. Machovcová, narozená 1933, bytem Nové Město nad Metují

BERKOVCOVÁ, Anna, roz. Válková, narozená 1936, bytem Havířov

BERKOVEC, Otakar, narozený 1938, bytem Nové Město nad Metují

FLÉGROVÁ, Ludmila, roz. Kumprechtová, narozená 1931, bytem Nové Město nad Metují, Krčín

GRELLOVÁ, Jaroslava, roz. Martínková, narozená 1938, bytem Nové Město nad Metují, Krčín

GRIM, Václav, narozený 1927, bytem Praha

HADINEC, Lumír, narozený 1922, bytem Nové Město nad Metují (zemřel 2016)

HAVEL, Miloš, narozený 1935, bytem Praha

HERZIG, Bedřich, narozený 1935, bytem Nové Město nad Metují

HLADÍK, Václav, narozený 1937, bytem Nové Město nad Metují, Krčín

CHOCHOLOUŠOVÁ, Marie, roz. Grimová, narozená 1935, bytem Náchod

KOTLÁŘ, Pavel, narozený 1971, bytem Slavětín

LANGR, Josef, narozený 1942, bytem Nedvězí

MACHÁČKOVÁ, Milena, narozená 1925, bytem Nové Město nad Metují

MAZÁČOVÁ, Ludmila, roz. Hladíková, narozená 1942, bytem Nové Město nad Metují, Krčín

NĚMCOVÁ, Jarmila, roz. Schneiderová, narozená 1936, bytem Nové Město nad Metují

NĚMEC, Vlastimil narozený 1933, bytem Český Těšín

PTÁČEK, Ladislav narozený 1937, bytem Lipí

ROCMAN, Vladimír, narozený 1923 (zemřel 2016)

SYROVÁTKOVÁ, Marie, roz. Sedláčková, narozená 1933, bytem Nové Město nad Metují

ŠRÁM, František, narozený 1935, bytem Praha

VONDŘEJC, Miloslav, narozený 1947, bytem Nové Město nad Metují

VYMETÁLEK, JAROSLAV, narozený 1929, bytem Nové Město nad Metují

WOLFOVÁ, Ludmila, roz. Škaldová, narozená 1942, bytem Nové Město nad Metují, Vrchoviny

VI. Tisk

Vlajka

Frymburské ozvěny

Náš čas

Novoměstské slovo

České slovo

Pokrok: lidový orgán českého Polabí.

Textové přílohy

Zprávy SD týkající se Nového Města nad Metují

Rok 1939

*V Novém Městě nad Metují bylo nejen Němcům, ale i českým fašistům vyhrožováno v září smrtí oběšením.*⁹⁴⁹

*26. října byly na karnevalové taneční zábavě v Krčíně použity vstupenky, které byly vyrobeny podle vzorů potravinových lístků.*⁹⁵⁰

*9. listopadu zbili čeští mladíci, kteří na sobě měli odznaky ČNS, v hotelu jakéhosi Němce.*⁹⁵¹

*V listopadu také do města zavítal bývalý poslanec agrární strany Václav Pozdílek. Vystoupil na zasedání Národního souručenství a vysvětlil, že říšský protektor nepovolil zvýšení mezd. O tom se mezi místními pracujícími velmi diskutuje. Také se říká, že K. H. Frank brání vyplácení příspěvku státním zaměstnancům.*⁹⁵²

*Na budově okresní zdravotní pojišťovny byl dříve vyvěšen český štít s písmeny 50 cm vysokými, nyní už je tam k vidění pouze malá tabulka s požadovanými údaji. Ředitel zdravotní pojišťovny Jireš řekl, že pokud má být nápis německý, je tato malá velikost dostačující.*⁹⁵³

*V hostinci Balcar ve Vrchovinách se pravidelně schází skupina českých vlastenců a poslouchají zde české vysílání zahraničního rozhlasu.*⁹⁵⁴

*Velkostatkář Bartoň z Dobenína daroval v Náchodě sokolům ze zabraných částí Orlických hor turistickou chatu na Novém Hrádku jako náhradu za jejich ztracené objekty.*⁹⁵⁵

⁹⁴⁹ NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 301, denní zpráva SD z 9. 10. 1939

⁹⁵⁰ NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 300, denní zpráva SD z 26. 10. 1939

⁹⁵¹ NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 300, denní zpráva SD z 15. 11. 1939

⁹⁵² NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 300, denní zpráva SD z 23. 11. 1939

⁹⁵³ NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 300, denní zpráva SD z 28. 11. 1939

⁹⁵⁴ NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 300, denní zpráva SD z 2. 12. 1939

⁹⁵⁵ NA, fond 114, sign. 114-302-1, karton 300, denní zpráva SD z 12. 12. 1939

*Majitel továrny v Novém Městě nad Metují tvrdil zaměstnancům, že továrníci by rádi zvýšili platy, ale říšský protektor to nechce dovolit. Nedostatek různého zboží také svádí na wehrmacht, který vše zabavuje. Podle českých hospodyněk už také brzo nebudou houskové knedlíky, protože Němci jsou známi jako žrouiti bramborových knedlíků.*⁹⁵⁶

Rok 1940

*V Novém Městě nad Metují stojí ještě dnes dva osobní automobily, které byly před dvěma lety při mobilizaci zabaveny v sudetském pohraničí. Obyvatelstvo věří, že úřady na ně již zapomněly. Gestapo bylo informováno.*⁹⁵⁷

*Na kostelních slavnostech 12. 5. byl prodáván textil bez poukázkových bodů.*⁹⁵⁸

*Fašisté z Nového Města nad Metují, kteří se chtěli připojit k organizaci Vlajka, dostali z pražského vedení dopis, ve kterém stálo, že nová vedoucí osoba je plně schválená vedoucími kruhy a mohou tedy uskutečnit svůj záměr.*⁹⁵⁹

*Na popud okresního hejtmana Vožického bylo vystaveno cestovní povolení pro královéhradeckého biskupa. Ten byl během celého trvání cesty v doprovodu vrchního komisaře a jezdil jeho služebním vozem. Obyvatelstvo, které má omezený přiděl benzínu, přijalo tuto zprávu s nevolí.*⁹⁶⁰

*V Novém Městě nad Metují je obyvatelstvo toho názoru, že v oddělení potravinových přidělů okresního úřadu jsou úředníci, které mají dobré vztahy s velkoobchodníky, protože za různé prohřešky jsou stíháni pouze malí obchodníci.*⁹⁶¹

*Vedoucí obchodu Baťa v Novém Městě nad Metují poslal lidi, kteří si chtěli koupit boty, na České národní souručenství, ať si je zakoupí tam.*⁹⁶²

⁹⁵⁶ NA, fond 114, sign. 114-303-3, karton 301, denní zpráva SD z 20. 9. 1939

⁹⁵⁷ NA, fond 114, sign. 114-311-3, karton 310, denní zpráva SD z 9. 1. 1940

⁹⁵⁸ NA, fond 114, sign. 114-313-2, karton 312, denní zpráva SD z 18. 5. 1940

⁹⁵⁹ NA, fond 114, sign. 114-313-2, karton 312, denní zpráva SD z 21. 5. 1940

⁹⁶⁰ NA, fond 114, sign. 114-313-1, karton 312, denní zpráva SD z 10. 6. 1940

⁹⁶¹ NA, fond 114, sign. 114-313-1, karton 312, denní zpráva SD z 12. 6. 1940

⁹⁶² NA, fond 114, sign. 114-311-4, karton 310, denní zpráva SD z 20. 1. 1940

*Okresní úřad vydal oběžník, ve kterém stálo, že bude založen Český svaz pro spolupráci s Němci. Podepsán byl německý nepřítel a milovník Židů okresní hejtman Vožický.*⁹⁶³

*Společnost proslulá spojením s národní organizací Sokol se sešla 13. 7. v hotelu Rambousek. Všichni byli v povznesené náladě a utahovali si z německých vojáků. Poté od houslisty nechali pro jednoho z vojáků zahrát štvavou píseň Hej Slované. Ten nepoznal, o co se jedná a nechal píseň doznít až do konce.*⁹⁶⁴

*Četnická stanice v Novém Městě nad Metují dělala průzkum, který se týkal organizace Vlajka.*⁹⁶⁵

*Shánění masa pro wehrmacht se stávalo čím dál obtížnějším. Zemědělci nechtěli odevzdávat dobytek. Starosta Krčina označil například starou a vychrtlou krávu jako „pro Němce dost dobrou.“*⁹⁶⁶

*V Krčíně bydlí fanatická sociální demokratka Anna Víchová, která vede skupinu žen.*⁹⁶⁷

*Starosta Krčina odmítl jedné německé ženě vypsát odběrové poukázky s důvodem, že neví, zda k tomu má pravomoc. Odmítl je vypsát i jednomu Čechovi, protože nebyl členem Národního souručenství.*⁹⁶⁸

*20. 10. se konala schůze organizace Vlajka. Přišlo na ni 140 účastníků a řečnil zde Halman z Prahy.*⁹⁶⁹

*8. 11. byly v noci rozšiřovány komunistické letáky a nalepovány plakáty na budovy.*⁹⁷⁰

⁹⁶³ NA, fond 114, sign. 114-312-1, karton 311, denní zpráva SD z 19. 7. 1940

⁹⁶⁴ NA, fond 114, sign. 114-312-1, karton 311, denní zpráva SD z 24. 7. 1940

⁹⁶⁵ NA, fond 114, sign. 114-312-1, karton 311, denní zpráva SD z 27. 7. 1940

⁹⁶⁶ NA, fond 114, sign. 114-312-1, karton 311, denní zpráva SD z 7. 8. 1940

⁹⁶⁷ NA, fond 114, sign. 114-312-1, karton 311, denní zpráva SD z 12. 8. 1940

⁹⁶⁸ NA, fond 114, sign. 114-311-5, karton 310, denní zpráva SD z 21. 1. 1940

⁹⁶⁹ NA, fond 114, sign. 114-305-2, karton 304, denní zpráva SD z 25. 10. 1940

⁹⁷⁰ NA, fond 114, sign. 114-315-6, karton 314, denní zpráva SD z 5. 4. 1940

*Královéhradečtí fašisté měli setkání v hotelu Avion v Hradci Králové. Přijel na něj i vedoucí novoměstských fašistů Smolák.*⁹⁷¹

*Němci v Novém Městě nad Metují dostávají poslední dobou výhružné dopisy, kde jsou uráženi a je jim vyhrožováno smrtí.*⁹⁷²

*V Novém Městě byly vyvěšeny falešné zatykače na místního fašistu Smoláka. Byl tam zobrazen zesměšňujícím způsobem a stálo tam „Das wäre ein Ochs, der ihn anzeigen würde (To by byl vůl, kdyby ho udal.“.*⁹⁷³

*Anonymní dopisy od českých občanů dostával i starosta Jireš. Bylo mu vyčítáno hlavně špatné hospodaření. Dále se anonymové zmiňovali o jeho četných milostných vztazích a napadali jeho náklonnost k Benešovi.*⁹⁷⁴

*V roce 1940 byl zachycen exemplář ilegálního výtisku Rudého práva. Na okraji byla poznámka „Člen č. 189, 13. květen 1940.“ Na poslední straně listu byla ještě zpráva v Morseově abecedě, která ale nebyla rozluštěna. Gestapo dostalo zprávu.*⁹⁷⁵

Rok 1941

*Novoměstský okresní soudce Morávek, jehož bratr byl zatčen během studentských demonstrací v Praze, je v poslední době často viděn ve společnosti Židů Kohna, Šidlofa a Steinera.*⁹⁷⁶

*V Novém Městě nad Metují byli viděni Češi, kteří se zdravili zdviženými rukama a s prsty ve tvaru „V“.*⁹⁷⁷

*20. 7. v noci byly po městě rozšířeny letáky se sovětskou hvězdou.*⁹⁷⁸

*Dva Češi dostali výhružné dopisy od tzv. „Benešovy mafie.“, ve kterých bylo popsáno vyúčtování s fašistickými zrádci.*⁹⁷⁹

⁹⁷¹ NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 307, denní zpráva SD z 13. 11. 1940

⁹⁷² NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 310, denní zpráva SD z 6. 2. 1940

⁹⁷³ NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 314, denní zpráva SD z 7. 3. 1940

⁹⁷⁴ NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 314, denní zpráva SD z 4. 4. 1940

⁹⁷⁵ NA, fond 114, sign. 114-303-2, karton 314, denní zpráva SD z 30. 4. 1940

⁹⁷⁶ NA, fond 114, sign. 114-307-2, karton 306, denní zpráva SD z 16. 1. 1941

⁹⁷⁷ NA, fond 114, sign. 114-302-6, karton 300, denní zpráva SD z 19. 7. 1941

⁹⁷⁸ NA, fond 114, sign. 114-302-6, karton 300, denní zpráva SD z 22. 7. 1941

*V souvislosti s letními hosty ve městě začalo bujet ve zvýšené míře pašování a černý trh.*⁹⁸⁰

*5. 9. házeli dva čeští učni kusy asfaltu na dva německé vojáky. Oba mladíky zdrželi četníci.*⁹⁸¹

*Kurzy němčiny na okresním úřadě v Novém Městě nad Metují byly navštěvovány velmi málo. Nikdo se nestará o to, zda jsou kurzy navštěvovány, či nejsou.*⁹⁸²

*27. 11. kolem 23. hodiny byla přestřižena brzdová hadička u vagónu 429374 vlaku, který mířil do Říše.*⁹⁸³

Rok 1942

*14. 1. zachytil německý voják, který jel ve vlaku do Nového Města nad Metují, poznámku, která vyklouzla dosud neznámému Čechovi. Stálo tam „Ruští kozáci zajali 11 divizí. Utečte, nebo jste ztraceni.“*⁹⁸⁴

*V Hradci Králové se mluví o tom, že v okolí Nového Města nad Metují přistálo dvanáct parašutistů.*⁹⁸⁵

*V Novém Městě nad Metují vydalo NG výzvu, aby každý člen podepsal prohlášení o věrnosti. Kdo by to odmítl, bylo mu vyhrožováno disciplinárním řízením. V souvislosti s tím byla rozšířena fáma, že ti, kdo se této akce nebudou účastnit, budou zastřeleni.*⁹⁸⁶

V Novém Městě nad Metují a okolí se rozmáhá od letních hostů (převážně učitelů a profesorů) to, že své denní procházky využívají především ke

⁹⁷⁹ NA, fond 114, sign. 114-302-5, karton 300, denní zpráva SD z 9. 9. 1941

⁹⁸⁰ NA, fond 114, sign. 114-302-5, karton 300, denní zpráva SD z 11. 9. 1941

⁹⁸¹ NA, fond 114, sign. 114-302-5, karton 300, denní zpráva SD z 13. 9. 1941

⁹⁸² NA, fond 114, sign. 114-306-4, karton 305, denní zpráva SD z 15. 9. 1941

⁹⁸³ NA, fond 114, sign. 114-306-4, karton 305, denní zpráva SD z 1. 12. 1941

⁹⁸⁴ NA, fond 114, sign. 114-306-3, karton 307, denní zpráva SD z 23. 1. 1942

⁹⁸⁵ NA, fond 114, sign. 114-308-4, karton 313, denní zpráva SD z 3. 12. 1942

⁹⁸⁶ NA, fond 114, sign. 114-308-2, karton 307, denní zpráva SD z 2. 7. 1942

„křečkování“. To vzbuzuje nelibost mezi německými a částečně i českými rolníky.⁹⁸⁷

Předseda místní organizace Vlajka Herzig se vyjádřil, že kdyby byly české úřady bdělé, mohl být zabavený židovský majetek v českých rukách a ne v německých.⁹⁸⁸

Rok 1943

Na hřbitově v Novém Městě nad Metují je zaměstnaný jako hrobník jeden bývalý voják, německý invalida. Byl však minulým vedením města vyhozený. Invalida se obrátil na německý úřad v Hradci Králové a ten ho v jeho funkci potvrdil. Ve městě začal být známý jako „německý křikloun“ a spousta Čechů si nepřála, aby pečoval o jejich rodinné hroby.⁹⁸⁹

V okolí Nového Města nad Metují se objevil nový fenomén a to velký počet dětí, které se narodily nezletilým rodičům. V Novém Městě se vdávají již šestnáctileté dívky a osmnáctiletí chlapci, aby se tímto způsobem vyhnuli práci v Říši.⁹⁹⁰

⁹⁸⁷ NA, fond 114, sign. 114-314-3, karton 307, denní zpráva SD z 23. 7. 1942

⁹⁸⁸ NA, fond 114, sign. 114-308-4, karton 307, denní zpráva SD z 19. 3. 1942

⁹⁸⁹ NA, fond 114, sign. 114-308-4, karton 309, denní zpráva SD z 26. 8. 1943

⁹⁹⁰ NA, fond 114, sign. 114-308-3, karton 300, denní zpráva SD z 18. 12. 1943

Obrazové přílohy

1. Ruští partyzáni na Krahulčím

2. Pomocná bezpečnostní skupina

3. Květen 1945

4. Farář Anton Rührich

5. Proud německých zajatců vedených Krčínem

6. Uprchlíci v roce 1945

7. Rudá armáda ve městě

8. Obnova správy, uprostřed Bedřich Augustin

9. Vyhořelý hotel Rambousek

10. Německá armáda u zasypaného vlaku